

SPRÅKPORTEN

Svenska som andraspråk 1 2 3

Språkporten

Monika Åström

Studentlitteratur
Box 141
221 00 Lund

Besöksadress: Åkergränden 1
Tel 046-31 20 00
www.studentlitteratur.se

Produktionsstöd har erhållits från
Specialpedagogiska skolmyndigheten

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen. Kopiering, utöver lärares begränsade rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt Bonus Presskopias skolkopieringsavtal, är förbjuden. För information om avtalet hänvisas till utbildningsanordnarens huvudman eller Bonus Presskopia.

Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlägga ersättning till upphovsman eller rättsinnehavare.

Denna trycksak är miljöanpassad, både när det gäller papper och tryckprocess.

Redaktörer: Tommy Lundahl och Henric Arfwidsson
Grafisk form: Werner Schmidt
Omslagslayout: Johanna Szemenkar Remgard
Omslagsbild: Shutterstock

Art.nr 32008
ISBN 978-91-44-07917-2

© Monika Åström och Studentlitteratur 2012
Upplaga 2:2

Printed by Elanders Poland, Poland 2013

Till eleven

Välkommen till Språkporten, en lärobok i svenska som andra språk och svenska som främmande språk! Du har redan en bra nivå men vill uppnå C1 och C2 på den europeiska språkskalan, CEFR. Om du följer kurserna i svenska som andraspråk i svenska gymnasieskolan ger Språkporten dig goda möjligheter att klara de nationella ämnesproven i kurs 1 och 3.

Texterna

Bokens texter består till stor del av tidningsartiklar hämtade från våra större dagstidningar. Autentiska tidningstexter innehåller ett abstrakt ordförråd, ofta med idiomatiska uttryck och metaforer. Just därför tar läsningen emot i början och kräver en hel del möda. Språkporten vill öppna upp för tidningsprosan genom rikligt med övningar som tränar det abstrakta ordförrådet. Förhoppningen är att du som arbetar med boken ska övervinna den första känslan av motstånd, få en bättre läsförståelse och sedan mer självständigt kunna ge dig i kast med dagstidningar och sakprosa; helt enkelt klara dig på djupare vatten.

I den andra upplagan av Språkporten har jag haft möjlighet att aktualisera textinnehållet och även i möjligaste mån anpassat det till gymnasieskolans nya ämnesplaner.

Struktur

Bokens innehåll är tematiskt uppdelat i åtta kapitel. Texterna är valda för att väcka intresse och leda till vidare diskussion och till jämförelser mellan kulturer. Varje kapitel följer samma struktur och består av flera "textblock" – en eller flera texter som ligger efter varandra. Efter varje sådant block följer "Tillbaka till texten", där du tränar på kapitelorden och fördjupar dig i uttryck, metaforer, etc. som förekommit i textblocket. Ofta kommer även ordbildnings-,

skriv- och diskussionsuppgifter i anslutning till textblocken. Kapitlet avslutas med en hörövning och grammatikuppgifter.

Den digitala delen

På insidan av omslaget finns en kod och instruktioner för hur du når det digitala materialet på webben.

Där hittar du hela boken inläst så att du kan läsa och lyssna samtidigt. Välj själv om du vill följa texten i boken eller på skärmen.

De små pilsymbolerna som du ibland ser på boksidorna är länkar till ordträning, hörövningar, extra stavningsträning, länkar och annat kompletterande material som du kan behöva använda. Klickar du på symbolen öppnas just den övningen eller det avsnittet som pilen hänvisar till.

Materialet i Språkporten har utprovats under en lång period och min önskan är nu att detta arbete ska bli till glädje och nytta för många fler, att boken ska kännas som porten till något nytt och att den ska leda till att språket bär inom nya domäner.

Lycka till!

Monika Åström

Innehåll

1. Mytomspunna 21

- Vad är en myt? 22
- Diana – dyrkad gudinna 23
- Mona Lisa – gåtfull, omsvärmad 24
- ”Kung” Kristina – mystisk och modig 31
- Alfred Nobel – uppfinnare, idealist och vagabond 41
- Hörövning: Här kommer Astrid och Pippi 50

2. Språket 57

- Att bli en annan 58
- Tillfället gör syskonspråket 60
- Tillbaka till texten 63
- Fundera och diskutera 68
- Skriv 68
- Talande gester 69
- Språk är också beteendemönster 71
- Gullegull lär bebisen tala 72
- Ungdomsspråket 74
- Svordomar 85
- Den perfekta vännen 86
- Tillbaka till texten 93
- Fundera och diskutera 95
- Skriv 96
- Tala 96
- Hörövning: Fel gest för ”nej” 97

3. Typiskt svenskt? 107

- Lagom i landet Jante 108
- Nja 110
- Dua eller nia 117
- Vi är så in i Norden typiska 118
- Kliché eller sanning? 120
- IKEA: Svenskhet på export 130
- När vi ses långt hemifrån 132
- Den svenska kvinnan 132
- Strumpfota i finkläder! 142
- Tvättstugan, en konflikthärd 143
- Hörövning: ur Sommar med Fredrik Lindström 150

4. Familjen 163

- Familjen i dag 164
- Ensam mor på 1700- och 1800-talet 178
- Giftermål ett större steg än barn 179
- Så håller du ihop familjen 189
- Flicka i separerad styvfamilj berättar 190
- Barn till varje pris? 191
- Tillbaka till texten 193
- Skriv 197
- Tala 197
- Hörövning: Om styvfamiljen 198

5. Kommunikation 205

- Ny syn på tid och rum 206
- Hej, var är du? 209
- Fundera och diskutera! 216
- Modernt familjeliv i skärmens sken. 217
- Så umgås vi på nätet 220
- Hur många vänner på Facebook är för många? 221
- Tillbaka till texten 225
- Skriv 229
- När Sverige gick över till högertrafik 230
- Mobilen gör dig till en usel bilförare 238
- Hur kör du egentligen människa? 240
- Osäkrade vapen på våra vägar 247
- Läsarna har ordet 250
- Tala 259
- Hörövning: Observationer på tunnelbanan 260

6. Tre familjer i svensk litteratur 267

- Rädd och hungrig 269
- Ur: Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult 273
- Ganska nära himlen 277
- Tillbaka till texten 280
- Fundera och diskutera 281
- Skriv 282

7. Språket 2 283

- Släktskap och påverkan 284
- Om svenska efternamn 286
- Världens språk tynar bort 288
- Svenska språket i dag 299
- Minoritetsspråken 299
- Teckenspråk som förstaspråk för döva 300
- Glädjen med andra språk 301
- Engelskan har rymt hemifrån 310
- Chatten fick mig att bli en gubbe 313
- Region, klass, ålder – märks det i språket? 314
- Höra till. Språket – identitetsskapare och maktmedel 320
- Mitt språk och jag 326
- Tala 332
- Vetenskapligt skrivande 333
- Straat uppfinner ett språk 335
- Hörövning: Gester hjälper barnen lära språk 345

8. Resor 351

- Sensationssugen eller stugsittare? 352
- Vem betalar din semester? 354
- Resandets livgivande kraft 363
- Konsten att resa utan fördomar 366
- Tala 375
- Vikten av att gå vilse 376
- Flyg till solen med oss på NotJet 377
- Några röster om att resa 379
- Resornas resa – och målet: Ithaka 388
- Ithaka 389
- Odysseus till Thelemakos 390
- I rörelse 391
- Hörövning: Vandra – en livsstil för siste luffaren 394

Inledande resurssidor

Modell för att analysera skönlitterär text 7

Ord för att beskriva språk och text 8

Texttyper 9

Metaforer och liknelser 10

Ordbildning 11

Textbindning – Sambandsord 12

Referera – skriva referat 13

Ange källa 14

Citat 15

Argumentation 16

Tala 18

Ord för att signalera attityd 19

Vetenskapligt skrivande 19

Modell för att analysera skönlitterär text

Miljö och tid

När utspelar sig handlingen? Nutid, framtid eller förr i tiden?

Under hur lång tid utspelar sig handlingen?

Är tiden viktig? På vilket sätt?

Var utspelar sig handlingen?

Är miljön noggrant beskriven eller får man några bitar här och där?

Handlingen

Vad handlar berättelsen om?

Finns det någon höjdpunkt eller vändpunkt i berättelsen?

Finns det någon punkt då personerna ser allt på nytt sätt?

Personerna

Vem (eller vilka) är huvudperson?

Hurdan är huvudpersonen/huvudpersonerna?

Vilka viktiga bifigurer finns det?

Språket

Var språket lätt att förstå? Varför? Eller svårt att förstå?

Berättarperspektiv

Är det författaren själv som berättar?

Eller är det någon av personerna i berättelsen som berättar i "jagform"?

Om berättelsen berättas i jagform – vad innebär det för berättelsen?

Budskap

Vill författaren säga något med sin berättelse?

Vill han/hon lära läsaren något?

Vad tyckte du?

Vad tyckte du om berättelsen?

Vad var bra och vad var dåligt?

Ord för att beskriva språk och text

Andraspråk	är det språk man lär sig efter modersmålet (sitt förstaspråk). Vanligt är att man lär sig ett andraspråk i det land man flyttar till. Obs att ett främmande språk är t.ex. spanska som man lär sig i svensk skola.
Dialekt	är en språkvariant som talas inom ett avgränsat geografiskt område. Skånska är en dialekt och norrländska är en annan men inom skånskan och inom norrländskan finns många dialekter.
Flerspråkig	säger man om en person som flytande kan använda fler språk än två.
Ironi	används då någon i tal eller skrift säger motsatsen till vad han/hon verkligen menar och vill att den som lyssnar eller läser ska förstå detta. T.ex. att säga "vilken mysig kille" fastän det är motsatsen man menar.
Jargong	betyder <i>gruppspråk</i> , <i>yrkesspråk</i> . I samhället finns olika grupper (t.ex. kompisar eller människor inom ett visst yrke) som utvecklar sitt speciella ordförråd, sitt speciella sätt att uttrycka sig.
Kreolspråk	talas i gamla kolonier. Vanligt är att basen är engelska, franska eller portugisiska men grammatiken är förändrad och det finns nytt ordförråd. Ett exempel är franska på Haiti.
Lingua franca	är ett språk som talas mellan människor med olika modersmål, ett språk att mötas på. Om två personer talar t.ex. engelska, franska, spanska, arabiska, swahili men ingen av dem har det som modersmål blir samtalspråket ett lingua franca.
Modersmål	Även kallat förstaspråk. Det är det språk en person lär sig tala som litet barn. Man kan ha flera modersmål om föräldrarna talar olika språk och då kallas man flerspråkig.
Objektiv	är man när man är neutral, saklig och inte blandar in egna åsikter eller känslor.
Rikssvenska	är den form av svenska som, till skillnad från dialekter, anses vara neutral och inte kan kopplas till någon bestämd del av Sverige. Det är det neutrala språk man ofta hör i radio och TV.
Satir	är en text (prosa, lyrik, dramatik) som med hjälp av ironi, hån och förlöjligande vill peka på det som är fel i samhället.
Slang	är talspråkligt och vardagligt språk som snabbt förändras.
Sociolekt	är ett begrepp som syftar på den språkliga variation som utmärker en social grupp.
Subjektiv	är man om man visar sina egna värderingar. Motsats är objektiv.
Tvåspråkig	säger man om en person som flytande behärskar två språk lika bra.
Svordom (att svära)	är starka ord som signalerar ilska och förakt. De är "fula" ord som inte passar att använda när som helst.
Verbal	Den som är verbal talar väl. Att uttrycka sig verbalt är att tala.
Icke-verbal	är kommunikation utan ord, t.ex. gester, mimik, kroppsspråk.
Visuell	Visuellt är det som man kan se.

Texttyper

I Språkporten läser du texter som representerar olika genrer, olika texttyper.

Faktatext

En faktatext ska informera, vara objektiv och ge praktiska upplysningar.

Exempel: Hur många vänner på Facebook är för många (s. 221) Släktskap och påverkan (s. 284) Sensationssugen eller stugsittare? (s. 352)

Debattartikel

Den som skriver en debattartikel eller en insändare skriver för att hävda sin åsikt (sin tes) i en fråga eller om ett ämne. Skribenten vill övertyga med argument. Texten är subjektiv och det finns ofta värdeladdade ord.

Exempel: Osäkrade vapen på våra vägar (s. 247) Vem betalar din semester? (s. 354)

Insändare

I en insändare debatteras smått och stort och du som tidningsläsare är välkommen med ditt inlägg. En insändare är ofta kort och inte lika formell som den "finare" debattartikeln.

Exempel: Läsarna har ordet (s. 250)

Reportage

Ett reportage tar ofta längre tid att skriva än en vanlig nyhetsartikel. Journalisten gräver djupare, arbetar mer som en författare och sätter sin personliga prägel på reportaget.

Exempel: Ny syn på tid och rum (s. 206) Resandets livgivande kraft (s. 363)

Krönika

En krönika är en kort humoristisk text. Den beskriver ofta vardagliga händelser men kan även handla om politik och samhälle.

Exempel: Chatten fick mig att bli en gubbe (s. 313) Vikten av att gå vilse (s. 376)

Satir

En satir använder ironi, överdriver, förlöjligar och fördummar för att framföra kritik mot en person eller en företeelse.

Exempel: Flyg till solen med oss på NotJet (s. 377)

Om litterära genrer se s. 280.

Metaforer och liknelser

En metafor är en språklig bild. Med metaforer blir språket tydligare, mer målande. Man vill visa på en likhet. På grekiska betyder metafor överföring. Ett ord förs över från ett område till ett annat. Att kalla kamelen för öknens skepp är en klassisk metafor. Kamelen i öknen liknar ett skepp på havet.

Ett ord eller uttryck kan ha en *bokstavlig* betydelse och en annan överförd betydelse. Stå på egna ben kan man bokstavligt kring ett års ålder. Men som metafor betyder stå på egna ben att kunna klara sig själv, flytta hemifrån etc.

Metaforen ligger nära *liknelsen*. Men en liknelse har ett jämförelseord, t.ex. hungrig som en varg.

Liknelse: Klassrummet var hett som en öken.

Metafor: Det var ökenhetta i klassrummet.

Liknelse: Språket är som en persisk matta som kan ta mig vart jag vill.

Metafor: Språket är en persisk matta som kan ta mig vart jag vill.

Liknelse: Min älskling du är som en ros.

Metafor: Min ros, jag älskar dig!

Vad betyder följande metaforer?

Och vilken bokstavlig betydelse har uttrycken?

- 1 Han var van att *spela första fiolen*.
- 2 Han förstod att han måste *lägga korten på bordet*.
- 3 Hon *kryddade* sin berättelse med många roliga exempel.
- 4 Hon kände sig *vissen*.

Ordbildning

Vi har två sätt att bilda ord i svenskan: sammansättning och avledning.

Sammansättning

Sammansatta ord består av självständiga ord som kan användas vart och ett för sig. Varje sådant ord kallas *stam*. Sammansättningar är mycket vanliga i svenskan.
Exempel: en skvallertidning (skvaller + tidning) Ordet har två stammar.

I en del sammansättningar tas en bokstav bort.
Exempel: skola + gård = skolgård

Ibland sätter man in ett s (foge-s), t.ex. bergsby, bostadshus. Om ett ord har tre stammar kommer i regel ett s mellan de två sista stammarna
Exempel: fotbollsplan, lärobokspris, motståndsrörelse, klassrumsmöbler

Ett ord som slutar på vokal byter ibland vokal i sammansättningen.
Exempel: vecka + matsedel = veckomatsedel (vecko är en gammal böjningsform)
hälsa + problem = hälsoproblem
kyrka + gård = kyrkogård
gata + korsning = gatukorsning (gatu är en gammal böjningsform)
olja + pump = oljepump (med e blir det lättare att uttala)

Avledning

Avledning innebär att ett *prefix* (förled) och/eller ett *suffix* (efterled) läggs till en *stam* och därmed bildas ett nytt ord.

Exempel: o - hjälp - sam
prefix stam suffix

Exempel på nekande och nedsättande *prefix*:
missförstå, urdålig, olaglig, illegal, impopulär, vantrivas, asocial, inaktuell

Exempel på *suffix* som bildar verb:
hjälpa, mjukna, parfymera, demokratisera, identifiera, klassificera

Exempel på *suffix* som bildar substantiv:
godhet, fattigdom, storlek, vänskap, inbjudan, skapelse, fylleri, tystnad, leende

Exempel på *suffix* som bildar adjektiv:
hörbar, smärtsam, sjuklig, lögnaktig, skrikig, energisk, chockartad, barnlös, känslomässig

Textbindning – Sambandsord

När du skriver en text behöver du binda samman meningarna så att texten får flyt och sammanhanget blir klarare. Sådana viktiga små ord kallas sambandsord. Man kan dela in sådana ord i olika grupper men kom ihåg att de inte alltid är utbytbara med varandra.

Sambandsord

Tillägg

dessutom, också, inte...heller
även, vidare, ytterligare
förresten, för övrigt

Motsats

däremot, i stället, i alla fall
men, trots allt, trots det, tvärtom

Motsättning

tyvärr, dessvärre

Betoning, förklaring

egentligen, i själva verket, snarare
åtminstone, tydligen, nämligen, ju, det vill säga

Avsikt

i syfte att, målet är att

Sammanfattning, avslutning

slutligen, avslutningsvis, sammanfattningsvis
kort sagt

Exemplifiering

till exempel, exempelvis, bland annat,
det vill säga, i synnerhet, närmare bestämt,
särskilt

Orsak och slutsats

därför, på grund av detta, det beror på,
beroende på
således, därigenom, anledningen är
orsaken är

Tid

hittills, dittills, samtidigt, så småningom
inledningsvis, först, till att börja med,
ändå, tidigare, sedan, slutligen, till sist, på
den tiden

Medgivande

givetvis, självklart, förstås
det är sant att

Följd och slutsats

alltså, följaktligen, följden blir, således,
detta leder till
därför, tydligen, uppenbarligen, så

Upprepning

som tidigare nämnts, med andra ord

Jämförelse

å ena sidan, å andra sidan
fördelarna, nackdelarna
på samma sätt
i likhet med, jämfört med

Referera – skriva referat

Att skriva ett *referat av en hel text* är att göra en sammanfattning av det viktigaste i den; att återberätta ganska kort. Ett referat måste vara *objektivt*. Det betyder att vad du själv tycker eller tänker inte får synas i texten.

- Läs först igenom texten du ska referera några gånger. Markera de viktigaste partierna och fundera över vad texten egentligen vill säga. Skriv ned viktiga ord och meningar på ett papper.
- Skriv sedan referatet *med egna ord och meningar*. Skriv inte av! Du kan naturligtvis använda viktiga ord från texten t.ex. fackord och faktauppgifter.
- Ange vilken *källa* (se s. 14) du använder och var noga med *referatmarkeringar* (se nedan).

Längden på referatet kan variera beroende på hur mycket fakta som finns i texten men ca 30 % av den text man refererar är en bra längd på referatet.

Ibland citerar man *delar* av en text och låter det ingå i den egna texten. Då är det viktigt att ange *källa* (se s. 14).

Referatmarkörer

I början av ditt referat anger du *källa* (se s. 14) men för att påminna läsaren om att texten är ett referat och inte en egen text måste du längre ned i texten åter markera vem författaren är. Hur många referatmarkörer du bör ha med beror på hur långt referatet är.

Kom ihåg att du använder författarens *hela namn* eller bara *efternamn*. Aldrig bara förnamn!

Exempel på referatmarkörer:

Eliza Kajanus skriver ...	Kajanus anser att ...
Vidare konstaterar Kajanus ...	Eliza Kajanus ger som exempel ...
Eliza Kajanus påpekar att ...	Enligt Kajanus ...
Kajanus lyfter fram ...	Eliza Kajanus redogör för ...

(Källa: Kajanus, Eliza, *Tillfället gör syskonspråket*, Språktidningen, december 2010.)

Ange källa

När du *refererar* eller *citerar* vad någon annan har skrivit måste du ange *källa*.

I källan ska du ange:

- Namn på artikeln eller boken
- Namn på författaren
- Varifrån texten kommer
 - kommer den från en dagstidning ska du ange namn på tidningen och datum
 - kommer den från en tidskrift ska du ange nummer på tidskriften och årtal
 - kommer den från en bok ska du ange namn på boken och året den kom ut
 - kommer den från internet ska du ange internetadress

EXEMPEL

Källan är en dagstidning

I sin artikel *Modernt familjeliv i skärmens sken*, DN, 25/1 2012, beskriver Thomas Lerner hur Twitter, Facebook och mejl gör att föräldrar ägnar mindre tid åt sina barn.

eller

Thomas Lerner har skrivit om hur Twitter, Facebook och mejl gör att föräldrarna ägnar mindre tid åt sina barn (*Modernt familjeliv i skärmens sken*, DN, 25/1 2012).

Källan är en tidskrift

Joanna Rose beskriver i sin artikel *Hur många vänner på Facebook är för många*, *Forskning och framsteg*, 2010:8, att 150 vänner är vad vi kan hålla i huvudet. Inte fler.

eller

Vi klarar inte av att hålla kontakt med fler än 150 vänner, skriver Joanna Rose (*Hur många vänner på Facebook är för många*, *Forskning och framsteg*, 2010:8).

Källan är en bok

Under rubriken *“Alfred Nobel – uppfinnare, idealist och vagabond”* ger Monika Åström en bild av en mångsidig begåvning (*Språkporten*, 2012).

Källan är internet

Ange författare och namn på artikel som ovan. Viktigt att ange internetsidan korrekt, t.ex. www.skolverket.se

De fullständiga källorna till texterna i *Språkporten* hittar du längst bak i boken under rubriken *Textkällor*.

Citat

Ibland vill man visa exakt vad som har stått i källan. Man skriver av ord för ord eftersom man tycker att det är bra formulerat. Då gör man ett citat och måste visa det med citattecken. Runt citatet sätter man tecknen " – – –"

Exempel

Kanske har du 1500 vänner på Facebook. "Men den mer genuina vänskapen omfattar bara en tiondel av den siffran", hävdar Joanna Rose (Forskning och framsteg, 2010:8).

Argumentation

Människor har åsikter om det mesta och vi diskuterar på jobbet, deltar i debatter, bloggar, skriver insändare eller debattartiklar. Vi argumenterar för det vi tror är bäst.

Argumentationen kan alltså vara skriftlig eller muntlig. Men grunden för all argumentation är att man vill framföra en åsikt, att man vill övertyga andra om att man har något viktigt att komma med. Din åsikt kallas *tes*. Den måste vara tydlig och du måste försvara den med *argument*.

Debattartikel

(Exempel på debattartikel hittar du på s. 247 *Osäkrade vapen på våra vägar* och på s. 354 *Vem betalar din semester*.)

Du har tagit ställning i en fråga. Du vill påverka andra. Du har en *tes*.

Skriv sedan ner alla *argument* som kan stödja din *tes*. Du måste förklara och försvara tesen.

Du kan även ta med de *motargument* som finns, d v s att du tar fram argument som används av dina meningsmotståndare. *Motargumenten* stödjer "den andra sidan av saken". Ofta tar man med ett motargument för att tala om att man tycker att det är felaktigt. Man vill bemöta det. Glöm inte att din egen *tes* hela tiden måste vara tydlig.

Ett bra tips är att först skriva ner en spalt med argument *för* och en annan spalt med argument *mot*.

Din *tes* ska synas redan i början av texten så att läsaren förstår vilken åsikt du vill försvara. Du kan sedan återkomma till tesen någon gång och helst låta den synas mot slutet av texten.

En debattartikel ska engagera läsaren. Du vill få läsaren på din sida. Vänd dig gärna till läsaren med uppmaningar och med frågor som gäller ämnet.

Exempelvis:

"Hur skulle du själv/ni själva göra om ...?"

"Vad tycker du själv/ni själva om att ... ?"

"Det här måste vi ändra på!"

Tänk på att det finns fler sätt att uttrycka sig på än "Jag tycker att"

Här kommer några förslag på inledande uttryck:

Jag anser att ...

Enligt min mening ...

Min åsikt är ...

Man får inte glömma att ...

Man kan se att ...

Vi måste ta hänsyn till att ...

Det är viktigt att ...

Det är tydligt att ...

En undersökning har kommit fram till att ...

Enligt forskarna ...

Enligt X X är ...

Sammanfattningsvis kan man säga ...

Till slut skulle jag vilja framföra att ...

I en argumenterande text har du användning för de sambandsord som uttrycker motsats och jämförelse:

Motsats: däremot, i stället, men, trots det, tvärtom, i alla fall

Jämförelse: å ena sidan – å andra sidan, fördelarna, nackdelarna

Andra ord som visar din attityd, din hållning, det du känner och tycker:

Om du är säker

naturligtvis, givetvis, självklart, självfallet, verkligen, absolut, avgjort, utan tvivel

Om du tvekar

nog, väl, kanske, möjligen, eventuellt, troligen, antagligen, förmodligen, så vitt jag vet, eller hur, väl

Om du visar att du är positiv

tack och lov, lyckligtvis, äntligen, som tur är

Om du beklagar något:

tyvärr, olyckligtvis, dessvärre, dumt nog, tråkigt nog

Om du vill förklara:

egentligen, i själva verket, faktiskt, snarast, i grund och botten

Insändare (exempel på insändare hittar du på s. 250)

De flesta tidningar publicerar insändare, d v s korta argumenterande texter från sina läsare. Om du har en *åsikt* (en *tes*) och bra argument för att försvara din tes har du goda chanser att få din text publicerad i tidningen. En insändare är egentligen en kortare debattartikel. Därför gäller samma goda råd och regler som de som står under rubriken debattartikel här ovan. Se debattartikel. Eftersom insändaren är kortare än debattartikeln bör du visa din åsikt tidigt i texten. I en insändare kan du också vara mer personlig och använda ord som exempelvis: *himla*, *knasigt*, *jättebra*, *schyst*, *knäppt*. Tänk på att du snabbt måste vinna läsaren på din sida!

Argumenterande tal

Om du muntligt presenterar din åsikt gäller även här i stort sett samma goda råd som gäller för debattartikel. Se Debattartikel s. 16. Din tes måste vara klar och du måste ha tänkt igenom vilka argument du vill framföra och kanske också vilka motargument som du vill bemöta. Tänk på att förslag på varierande inledningar och ord för motsats, jämförelse och attityd som presenteras under Debattartikel gäller lika mycket för argumenterande tal! Se också de allmänt goda råd för en talare som presenteras under Tala (s. 18).

Tala

Att tala inför publik är en gammal konst. Retoriken – talandets konst – började studeras redan för flera tusen år sedan. Alla politiker vet att retoriken är viktig för att övertyga lyssnarna och vinna deras förtroende. Winston Churchill, John F. Kennedy och Martin Luther King är exempel på goda talare. Även du kommer långt om du känner till några retoriska knep.

Förbered dig noga hemma. Ett oförberett muntligt framförande blir sällan bra. Tänk igenom dispositionen, alltså ordningen på det du tänker säga. Du kan skriva ned hela presentationen för dig själv om du vill, men när du står framför dina åhörare ska du tala *fritt* med hjälp av *stödord* och kanske några korta inledande fraser som du har på ett papper som stöd. En talare som bara läser ur sin nedskrivna text har misslyckats. Det blir svårt att följa med och förstå vad talaren säger. Tänk sedan på att tala *högt* och *lagom fort*.

Ögonkontakten med åhörarna är bland det viktigaste. I ett klassrum går det bra att se på alla åhörare. Alla är lika viktiga; se på alla och absolut inte bara på en person (t ex på läraren).

Miner och gester är viktiga. Det blir tråkigt att titta på en talare som står alldeles stilla och har samma ansiktsuttryck hela tiden. Gör talet levande genom att använda ditt kroppsspråk. Tala med ögon, händer och kropp!

Inledningen

Det är här du ska fånga lyssnarnas intresse och presentera ditt ämne. Det är ofta effektivt att inleda med en fråga för att lyssnarna ska känna sig delaktiga. "*Har ni någonsin tänkt på ... ?*" "*Har ni hört talas om ... ?*"

Mitten

Det är viktigt att ha en *röd tråd*, d v s att presentationen hänger ihop och att en sak följer naturligt på en annan.

Tänk på att knyta ihop dina idéer och precis som när du skriver kan du använda ord som *exempelvis*, *tvärtom* och *däremot*. Se sambandsord s. 12.

Avslutningen

Summera. I ett argumenterande tal kan du sammanfatta dina argument. Dra en slutsats. Ibland passar det att låta åhörarna ställa frågor mot slutet.

Du ska visa åhörarna att du börjar närma dig slutet. Undvik plötsliga, oväntade slut. Använd *sammanfattningsvis*, *till sist*, *slutligen skulle jag vilja ...*

Avsluta inte med "*Det var allt*", "*Nu är det slut*" eller liknande.

Tekniska hjälpmedel

Ofta är det tydligare och trevligare om man får se några bilder under presentationen. Du använder kanske Power Point eller något annat hjälpmedel. Tänk på att bilderna inte får bli för många och de får inte dominera eller ta över presentationen

Ord för att signalera attityd

När du deltar i en muntlig eller skriftlig diskussion behöver du ord som visar din attityd, din hållning, det du känner och tycker. Följande ord kan du använda:

Om du är säker

naturligtvis, givetvis, självklart, självfallet, verkligen, absolut, avgjort, utan tvivel

Om du tvekar

nog, väl, kanske, möjligen, eventuellt, troligen, antagligen, förmodligen, så vitt jag vet, eller hur, väl

Om du visar att du är positiv

tack och lov, lyckligtvis, äntligen, som tur är

Om du beklagar något:

tyvärr, olyckligtvis, dessvärre, dumt nog, tråkigt nog

Om du vill förklara:

egentligen, i själva verket, faktiskt, snarast, i grund och botten

Vetenskapligt skrivande

Rapport – pm – utredande text

Kursprovet i kurs 3 i svenska som andra språk består av en muntlig och en skriftlig uppgift. Den skriftliga uppgiften kommer att bli av det slag som förekommer vid universitetet, dvs. en *utredande text* med problemformulering. Utredningen ska vara baserad på litteratur och det ska finnas en egen analys/slutsats. En sådan text kan kallas *rapport* och ibland även *pm* (pro memoria).

Formulera för dig själv *syftet* med din text. Vilken fråga eller vilket problem ska du utreda?

Läsaren måste tidigt få veta vad du ska undersöka.

Ta fram de fakta du vill ha med i din utredning. Formulera med egna ord en lista på det som är viktigt för att belysa ämnet. Det blir din checklista när du sedan skriver texten.

När du refererar andras tankar måste du vara *objektiv*. I en utredande text är du själv neutral när du presenterar problemet eller frågan.

Ange med källanvisningar och referatmarkeringar vilka källor du använder. (Se s. 14 och s. 13)

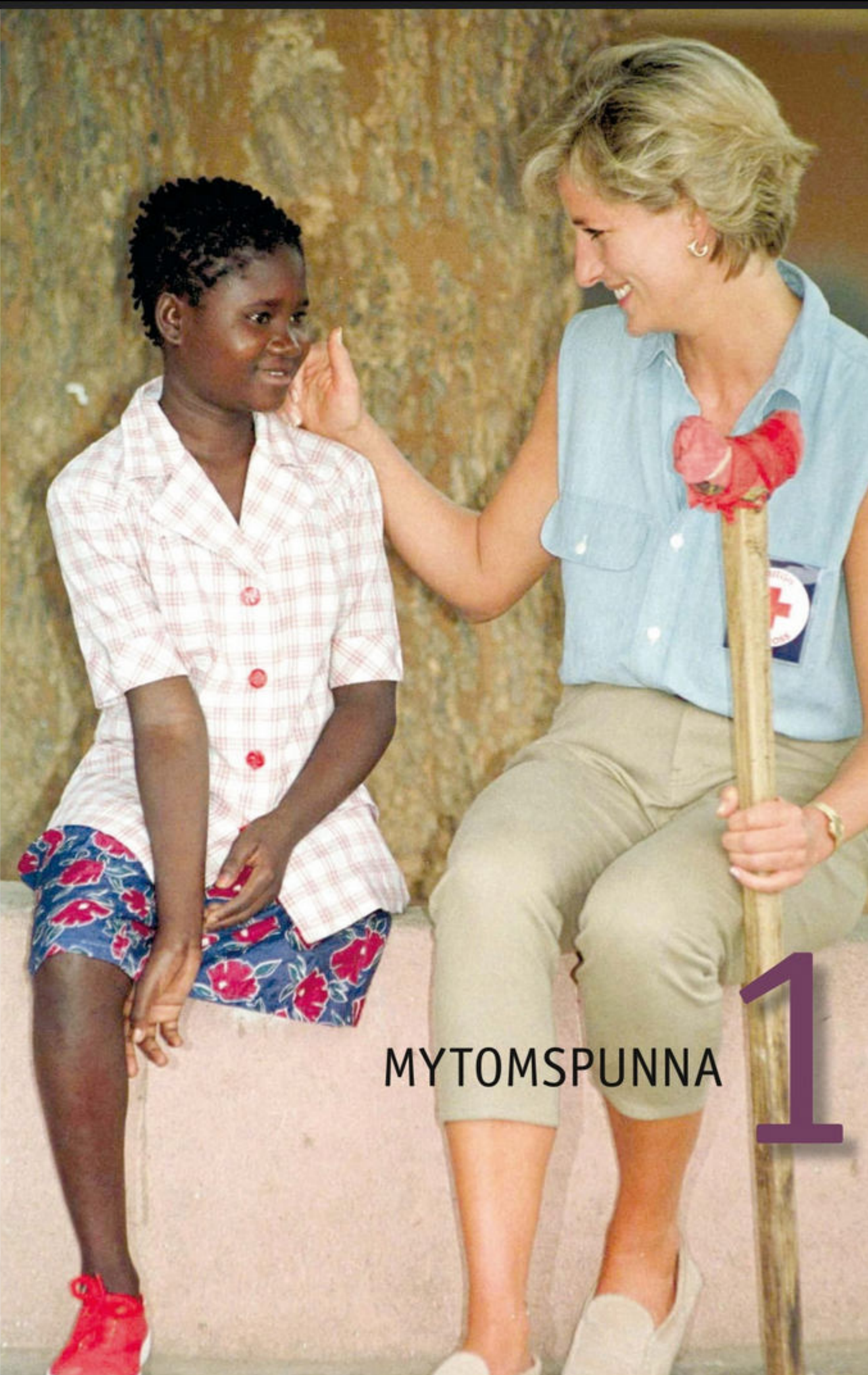
Använd även sambandsord (s. 12) för att binda ihop texten.

Mot slutet av texten kan du låta din egen åsikt komma fram. Här analyserar och diskuterar du resultatet.

I en utredande text med flera källor kan de fullständiga källorna skrivas efter texten.

ARBETA SÅ HÄR

MYTOMSPUNNA

1

Vad är en myt?

Ordet myt kommer från grekiskans my'thos som betyder tal, ord, saga. En religiös myt handlar om världens skapelse och undergång, om de första människorna på jorden och annat som människor alltid funderar över. Mytologi är läran om ett folks gudasagor, t.ex. om gudarna i det gamla Mesopotamien, Grekland eller Inkariket.

Vi använder också ordet myt då vi talar om platser och personer. Några exempel är pyramiderna i Egypten som blivit **föremål** för vår fantasi och därigenom har det skapats myter kring dem, Nelson Mandelas fantastiska och ovanliga liv har gjort honom **mytomspunnen** och myterna om livet ombord på det sjunkande skeppet Titanic är många. "Den blonda svenska flickan" är en myt som länge funnits utomlands.

Myterna finns någonstans i ett gränsland mellan sanning och lögn. De ger näring åt vår fantasi och ger oss symboler som vi kan **anknyta** verkligheten till. Myter **uppstår** ofta då framgångsrika berömda människor dör plötsligt. J F Kennedy, Marilyn Monroe och Elvis Presley är några exempel.

Monika Åström

föremål, -et; pl.= sak, ting
vara föremål för vår fantasi
vara den som alla fantiserar kring

mytomspunnen med myter
kring sig, någon/något det finns myter kring

anknyta till (-knyter, -knöt, -knutit) förknippa med, koppla till, referera till

uppstå (-står, -stod, -stått)
börja, komma till, födas

Diana – dyrkad gudinna

Ett tydligt och **nutida** exempel på hur en myt uppstår ur ond, bråd död är historien om prinsessan Diana. Hon var bara 19 år gammal när hon gifte sig med prins Charles. Äktenskapet beskrivs som stormigt och kaotiskt. Och eftersom ett olyckligt äktenskap är mer intressant för

5 **skvallertidningar** än ett lyckligt, **dröjde** det inte länge förrän hon var världens mest fotograferade person. Det hör också till ovanligheterna att kungligheter skiljer sig så därför blev deras skilsmässa ett välkommet **tillskott** för **skvallerjournalistiken** och för s.k. **paparazzi-fotografer**.

Efter skilsmässan från prins Charles hade Diana en kärleksaffär med

10 **Dodi Al Fayed**, som var son till en stenrik affärsman. Hon och Dodi **omkom** när deras stora Mercedes fick **sladd** och körde in i en tunnelvägg i Paris. De var **av allt att döma** jagade av fotografer och körde mycket snabbt. Genom paparazzi föddes myten om henne och kanske var det de som dödade henne genom att jaga henne och orsaka bilolyckan.

15 **Mystiken** kring olyckan är stor och den är **föremål för** människors fantasier. Var bilen manipulerad? Låg den kungliga familjen bakom? Hade hon blivit för populär? Låg rentav Al Fayeds släkt bakom? Var de emot att de träffades?

Diana blandade sig inte i politiken men hon blandade sig med

20 **folket** och lyssnade på de arbetslösa och **utstöta**. Hon var folkets prinsessa. Liksom en sagoprinsessa hade hon rikedom och skönhet. Men hon hade också lidit och nu drabbades hon dessutom av en dramatisk död. Allt var **som upplagt för dyrkan** och myten började växa.

Diana var namnet på romarnas jaktgudinna. Tiden efter sin död

25 **dyrkades** Diana som en gudinna och människor gick ut på gatan och grät tillsammans. Varannan människa på jorden följde hennes begravning på TV. Hur blev det så stort? Hur **uppstod fenomenet** Diana? Kanske har vi alla ett stort behov av **dyrkan** och var det kanske så att prinsessan Diana kunde fylla det behovet hos många människor?

30 Att det var så stod **tämligen** klart vid hennes död den 31 augusti 1997.

Sommaren 2004, sju år efter prinsessan Dianas död, **invigdes** ett minnesmärke i form av en fontän i Hyde Park i London. Arkitekten menar att det är viktigt att spegla Dianas **väsen** och har därför tänkt på att följande egenskaper ska **framträda**: slät, snygg, elegant, **opretentiös**,

35 **samtida**, **flödande**, inbjudande, **sensuell**, bubblande, **porlande**, sträven, **turbulent** och jordnära.

Monika Åström

Förstod du?

- 1 Varför blev just prinsessan Diana offer för skvallerjournalistik och paparazzifotografer?
- 2 Vilka myter har uppstått kring bilolyckan?
- 3 Vilket behov hos människor kunde Diana fylla?
- 4 Vad har konstnären som gjort minnesmärket över Diana tänkt på?

nutida modern, från vår egen tid

skvall/er, -ret; pl.= prat om andra människor, rykten, förtal

dröja, dröjer ta tid

tillskott, -et; pl.= bidrag, förstärkning

paparazzi journalister och fotografer som jagar sensationer

stenrik enormt rik

omkomma (-kommer, -kom, -kommit) förolyckas, dö i en olycka

sladd, -en; -ar få sladd med bilen, halka åt sidan, glida på sned

av allt att döma enligt de uppgifter vi har, såvitt vi vet

föremål för vara föremål för människors fantasier = vara den som människor fantiserar om

utstött utkastad i världen, utestängd från normalt liv

som upplagt för som om det var förberett, som om det var planerat att bli

dyrkan (en) beundran, hängivenhet, kult

dyrka, dyrkar avguda, älska, starkt beundra

fenomen, -et; pl.= företeelse, märklig händelse

tämligen ganska, rätt så

inviga, -viger öppna med en ceremoni, ta i bruk

väsen (ett) pl.= karaktär, sätt att vara

framträda (-träder, -trädde, -trätt) synas, märkas

opretentiös enkel, rättfram, anspråkslös

flödande riklig, forsande

sensuell sinnlig, erotisk

porlande brusande, sjudande, pärlande

turbulent med hårda strömmar, som upprör

Mona Lisa – gåtfull, omsvärmad

Porträttet av Mona Lisa målades mellan 1502 och 1506 av konstnären Leonardo da Vinci. Mona Lisa kan alltså fira 500 år och hon är mer omsvärmad än någonsin. Porträttet hänger i Louvren, ett konstmuseum i Paris, som varje år besöks av miljontals människor. Många får bara se en skymt av henne. Det är nämligen alltid kö framför tavlan och det finns besökare som inte orkar köa i timmar utan ger upp. Den som härdar ut och väntar tålmodigt kommer så småningom in i det lilla rummet och det första som slår besökaren är att tavlan är så liten.

Naturligtvis finns det vakter kring tavlan som ser till att allt går rätt till. Ingen får komma för nära, ingen får vidröra tavlan och ingen får fotografera med blixtr eller videofilma. Hon kontrolleras och vårdas som en patient. Rummet måste alltid ha temperaturen 25 °C.

Porträttet av Mona Lisa kallas även för "La Gioconda". Det beror på att många konsthistoriker anser att modellen till tavlan var den 25-åriga Lisa från Neapel som var gift med köpmannen Francesco del Giocondo. Hon var mycket vacker och kom från en fattig familj. Men ingen vet med säkerhet vem som har suttit modell för tavlan.

omsvärmad populär, älskad
skymt, -en; -ar glimt, snabb titt

ge upp (ger, gav, givit)

backa, inse att det inte går

härda ut, härdar ut klara av, orka, hålla ut

tålmodigt med mycket

tålamod, utan att ge upp

slå (slår, slog, slagit) här:

plötsligt förstå, plötsligt

inse, frappa

se till (ser, såg, sett) vaka

över, vakta, kontrollera

anse (-ser, -såg, -sett) tycka,

ha en åsikt

I 500 år har människor **fascinerats** av Mona Lisas leende. Inget annat porträtt har diskuterats så mycket. Hennes leende har bland annat kallats **gåtfullt**, överlägset, **behagfullt** och gudomligt. Man har sagt att hon log med stängd mun för att hon hade dåliga tänder. En annan tanke är att hon bar på en eller annan hemlighet. Var hennes hemlighet den att hon väntar ett barn? Ler hon för att hon är förälskad?

Man har också **spekulerat** i Leonardo da Vincis sexuella **läggning**. Var han homosexuell? Är Mona Lisa kanske en ung man som klätt ut sig till kvinna? Är det förklaringen till det **gåtfulla** leendet?

Nyligen förklarade två franska läkare att Mona Lisa varit **förlamad** på högra sidan av kroppen. Som **belägg** för den teorin **anför** de att hennes högra hand ligger som **förlamad** ovanpå den vänstra. Det skulle vara en förklaring till varför hennes leende är lite snett.

Forskare har också undersökt resterna av den kvinna som de ansåg var Mona Lisa. De fann då att hennes tänder var överdragna med kvicksilver. Det användes som **botemedel** mot könssjukdomen syfilis. Det **styrker** i så fall teorin att Mona Lisa ler med stängd mun för att **dölja** sina dåliga tänder.

Den franske kungen Frans I köpte tavlan av Leonardo da Vinci. Men många italienare **hävdar** att kungen stal den och vill att Frankrike ska lämna tillbaka den till Italien. Varje gång Italien och Frankrike blir **oeniga** i det europeiska samarbetet **dyker** också den striden **upp**.

En alldeles vanlig lugn dag i Louvren år 1911 promenerade italienaren Vincenzo Perugia lugnt genom de stora salarna, tog ner tavlan, slog in den i tidningspapper och promenerade lika lugnt ut igen. I två år var väggen i museet tom tills man en dag hittade den eftersökta bilden på ett hotellrum i Florens. Numera är hon **ständigt** omgiven av vakter.

Många män har förälskat sig i hennes skönhet och hennes **sjäfulla** leende och under alla år har hon fått ta emot kärleksbrev. Det sägs att kejsar Napoleon var så förtjust i tavlan att han lät den hänga i sitt sovrum. Myter **spinns** runt det gåtfulla och **outsagda** och vad som egentligen döljer sig bakom Mona Lisas leende **lär** vi aldrig få veta.

Monika Åström

fascineras (av) fångslas av, förtrollas av, tjasas av

gåtfull full av gåtor, hemlighetsfull, mystisk

behagfull charmfull, behaglig

spekulera i/om, spekulerar fundera över, fantisera kring

läggning, -en; -ar karaktär, natur, personlighet

belägg, -et; pl.= bevis, stöd

förlamad paralyserad, orörlig

anföra (-för, -förde, -fört)

säga, uppge

botemed/el, -let, pl.= bot, medicin

styrka, styrker stödja,

bekräfta

dölja (döljer, dolde, dolt)

gömma, hålla undan

hävda, hävdar påstå, betona, insistera

oenig inte överens, med skilda åsikter

dyka upp (dyker, dök, dykt)

komma in i bilden, komma fram

ständigt alltid, jämt, hela tiden

sjäfull djup, rik på känsla

spinna (spinner, spann, spunnit) här: fantisera, skapa

outsagd som inte sagts, som ligger i luften

lär (hjälpverb) ska, torde, det

lär vi nog aldrig få veta = det får vi nog aldrig veta

Förstod du?

- 1 Var finns målningen av Mona Lisa och varför är det så svårt att få se henne?
- 2 Varför kallas Mona Lisa också La Gioconda?
- 3 Man har spekulerat mycket om hennes leende. I texten hittar du 5 teorier. Vilka?
- 4 Vad handlar striden mellan Italien och Frankrike om?
- 5 I två år var väggen på museet tom. Varför?
- 6 Vad innebär "myter spinns runt det gåtfulla"?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

anknyta	belägg	botemedel	dyka upp	dyrkan	fascineras (av)
fenomen	föremål	ge upp	gåtfull	härda ut	hävda
läggning	oenig	outsagt	spekulera	tillskott	inviga
				uppstå	

- Sommaren 2004 _____ ett minnesmärke över prinsessan Diana.
- En myt uppstår ur det som är _____.
- De som inte orkar köa framför tavlan _____.
- Det gäller att _____ om man ska komma fram till tavlan.
- I alla tider har människor _____ av Mona Lisas leende.
- Hennes leende är _____.
- Man har också _____ i Leonardo da Vincis sexuella _____.
- Några forskare anser att Mona Lisa varit förlamad och som _____ för detta anför de att hennes högra hand vilar tungt på den vänstra.
- I Italien _____ man att Frankrike stulit tavlan från dem.
- När Italien och Frankrike blir _____ om andra saker _____ också striden om tavlan upp.
- Kvicksilver användes som _____ mot syfilis.
- Allt prinsessan Diana gjorde var ett välkommet _____ för skvallerpressen.
- Bilolyckan är _____ för människors fantasier.
- Att så många sörjde Diana efter olyckan var ett _____ som många funderade över.
- En myt _____ ofta då berömda människor dör plötsligt.
- Ibland behöver vi _____ vår egen verklighet till gamla myter för att förstå den bättre.
- Kanske fyllde Diana vårt behov av _____.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Myter (1) _____ ofta då berömda personer plötsligt dör. Ett exempel är prinsessan Diana som omkom i en bilolycka. Historien om hennes liv hade länge varit ett (2) _____ för journalister och fotografer. Det (3) _____ inte länge förrän hon var världens mest fotograferade person. Hennes bilolycka har länge varit (4) _____ för människors fantasier. Den orsakades av allt att (5) _____ av hög hastighet, vilken i sin tur orsakades av att fotografer jagade bilen. Varför började människor (6) _____ prinsessan Diana? Kanske för att hon närmade sig de vanliga människorna, de små i samhället och även de (7) _____.

En annan mytomspunnen person är den kvinna som suttit modell för porträttet av Mona Lisa. Om man vill se tavlan måste man vara beredd på att köa i timmar för att se en (8) _____ av henne. Stölder har förekommit, så tavlan är (9) _____ omgiven av vakter. Det har spekulerats mycket kring hennes leende. En vanlig teori är att hon ler med stängd mun eftersom hon har dåliga tänder. (10) _____ för den teorin har forskarna fått då de undersökte resterna av den kvinna som de ansåg vara Mona Lisa och fann att hennes tänder var (11) _____ med kvicksilver. Myter ger näring åt vår fantasi och ger oss symboler som vi kan (12) _____ verkligheten till.

1	2	3	4	5	6
sker	tillskott	dröjde	föremål	tro	dyrka
inleder	belägg	varade	sak	döma	skvallra
uppstår	botemedel	tog	orsak	säga	styrka
7	8	9	10	11	12
jordnära	skymt	skamligt	belägg	överdragna	hänga upp
utstötta	blick	skäligt	läggning	återfunna	anlägga
själfulla	titt	ständigt	tillskott	omspunna	anknyta

Öva kapitelord 1:1

C Sök efter uttryck

Sök i texten efter följande uttryck:

- 1 Ett tydligt exempel på hur en myt uppstår ur _____ är myten om prinsessan Diana. (en hastig hemsk död)
- 2 De var _____ jagade av fotografer och körde mycket snabbt. (enligt de uppgifter vi har)
- 3 En annan tanke är att Mona Lisa bar på _____ hemlighet. (några olika hemligheter)

D Två verb som anger tid: "dröja" och "vara"

"Det dröjde inte länge förrän hon var världens mest fotograferade person."
(Det tog inte lång tid förrän hon var världens mest fotograferade person.)

Dröja betyder låta vänta på sig, vara sen.

Exempel: Våren dröjer i år.

Det dröjde en stund innan han kom.

Dröja betyder också skjuta upp, vänta till senare.

Exempel: Vi tänker dröja lite med att skaffa barn.

Det dröjde inte länge... (Det tog inte lång tid...)

Vara betyder förbli, bestå, fortsätta, pågå.

Exempel: Våren varade länge det året så sommaren lät vänta på sig.

Äktenskapet varade inte länge. (Det blev inte långvarigt.)

Fyll i dröja eller vara. Böj verben om det behövs!

- 1 Det _____ alltid länge innan han svarar på mina mejl.
- 2 Vår vänskap _____ i fem år.
- 3 Det _____ ett år till innan vägen är klar för trafik.
- 4 Det var kul så länge det _____.
- 5 Jag förstår inte varför hon _____. Hon skulle ha varit här för en kvart sedan.
- 6 De var förälskade när de gifte sig men det _____ inte länge förrän de förstod att de inte kunde leva ihop. Deras äktenskap _____ i två år.
- 7 Det _____ lite innan maten är klar så ni kan leka en stund till.

Ordbildning

A Läs om sammansättningar och avledningar på s. 11

Orden *skönhet* och *kokhet* är exempel på de två sätten att bilda ord.
Vilket av orden är sammansättning och vilket av orden är avledning?

skönhet _____

kokhet _____

B Hur många stammar har orden?

1 kattmatsburk _____

2 lågprisvaruhus _____

3 solrosfröolja _____

C Adjektiv på -rik

”Myter uppstår då framgångsrika berömda människor dör plötsligt.”

Bilda adjektiv på samma sätt med substantiv +rik.

1 område med många barn ett _____ område

2 resa med många händelser en _____ resa

3 man med stort inflytande en _____ man

4 person som talar med många ord en _____ person

5 berättelse med mycket fantasi en _____ berättelse

D Adjektiv på -full

”Är det förklaringen till det gåtfulla leendet?”

”Många män har förälskat sig i hennes själfulla leende.”

Bilda adjektiv på samma sätt med substantiv +full.

- 1 med mycket kraft _____
- 2 med mycket kärlek _____
- 3 med stor effekt _____
- 4 med mycket omsorg _____
- 5 med många tankar _____

E Förstärkande prefix

”Han var son till en stenrik affärsman.”

(Han var son till en oerhört rik affärsman.)

”sten-” är ett förstärkande prefix, t.ex. stendöv, stentuff, stendum

Andra förstärkande prefix: hyper-, super-, jätte-, kanon-, ur-, topp-, toppen-, ultra-, storm-

Vilket/vilka prefix passar som förstärkning här?

_____ hastighet _____ gräla _____ tjej _____ komisk
 _____ nervös _____ modern _____ fin _____ trivas
 _____ tråkig _____ konservativ

Öva mer på prefix och suffix.

”Kung” Kristina – mystisk och modig

Om drottning Kristina har man sagt de mest **skiftande** saker. Någon **enstämmig** uppfattning om henne är svår att finna. Hon beskrivs antingen som klok, **behärskad** och allvarlig eller som **nyckfull**, grym och **lätt sinnig**. Men hon framstår alltid som lika majestätisk och mystisk. Det har sagts om henne att hon var den bästa jägaren, att hon **behärskade** många språk, att hon älskade kultur, att hon var en ful kvinna med mansröst, att hon bar manliga kläder, att det tog en kvart för henne att klä på sig medan påklädning av andra kvinnor av hennes klass oftast **försiggick** i timmar och att hon behövde sova endast tre timmar per natt.

Myterna om henne började **spinnas** redan när hon var liten flicka. Hennes far var kung Gustav II Adolf. Han och hans hustru hade redan fått två barn som båda dött som små och när det tredje skulle födas hoppades alla på en pojke. När barnet visade sig vara en flicka gav kungen order om att hon i alla fall skulle uppfostras som en pojke.

År 1630 **ingrep** Gustav Adolf i det s.k. trettioåriga kriget som **pågick** i Europa. Han kämpade för protestantismen och **stupade** 1632. Kristina var då endast sex år gammal. En **förmyndare utsågs** till att ta hand om Sverige tills hon blev **myndig**, men redan som barn fick hon sitta med då regeringen fattade sina beslut. Hon växte upp på Stockholms slott och det var tidigt **uppenbart** för alla att hon var ovanligt **begåvad**. Sex timmar varje förmiddag hade hon lektioner i matematik, historia, religion och filosofi. Främmande språk lärde hon sig mycket snabbt. Innan hon fyllde tolv år kunde hon konversera på grekiska, latin, franska och tyska. Hon var totalt ointresserad av vad flickor brukade göra men lärde sig tidigt att rida, jaga och fäktas. När hennes kropp utvecklades fick hon många manliga **drag** och hon gjorde heller inget för att se mer kvinnlig ut. Det sägs exempelvis att hon för det mesta gick omkring i herrskor. Människor var förvånade över att hon kunde ha en så fin hy bara genom att använda vatten. Krämer och parfym var inget för henne. Hon blev som en pojke och det var något som **omgivningen** tidigt **förundrade sig över**. Naturligtvis var hon mycket **präglad** av sin uppfostran och uppväxten spelade antagligen en stor roll för hur hon skulle komma att forma sitt liv. Hon lärde sig tidigt att fatta egna beslut. Den unga flickan uppfostrades till att bli kung!

Vid 18 års ålder var det dags för Kristina att börja styra landet och det skulle inte **dröja** länge förrän hon visade upp en stark egen vilja och fattade viktiga politiska beslut. Men hon **ägnade sig** inte **ensidigt åt** politik. Hon var tvärtom mycket **mångsidig** och ägnade sig med ovanligt stort intresse åt konst och filosofi. Men de filosofiska samtalen i Sverige kändes för **begränsade** och därför **inledde** hon kontakter

skiftande olika, växlande

enstämmig som tycker lika, utan undantag

behärskad lugn, kontrollerad

nyckfull med skiftande

humör, lynnig, kapriciös

lätt sinnig bekymmerslös, som

tar för lätt på saker

behärska, behärskar kunna,

vara insatt i

försiggå (-går, -gick, -gått)

pågå, hålla på, äga rum

spinna (spinner, spann,

spunnit) fantisera, skapa

ingripa (-griper, -grip,

-gripit) blanda sig i, göra

en insats

pågå (-går, -gick, -gått) hålla

på, vara, äga rum

stupa, stupar dö i krig

förmyndare, -n; pl. =

vårdnadshavare, beskyddare

utse (-ser, -såg, -sett) välja,

utnämna

myndig som uppnått

myndighetsålder

(i Sverige 18 år)

uppenbart tydligt, självklart

begåvad intelligent

drag, -et; pl. = kännetecken,

egenskap

omgivning, -en; -ar

människor i närheten

förundra sig över, förundrar

bli förvånad över, stå

frågande inför

präglad (av) formad av,

påverkad av, färgad av

dröja, dröjer ta tid

ägnas åt, ägnar syssla med,

hålla på med

ensidig begränsad, visa bara

en sida/en sak

mångsidig begåvad på många

sätt, som sysslar med många

saker

begränsad trång, avgränsad,

inskränkt

inleda (-leder, -ledde, -lett)

börja

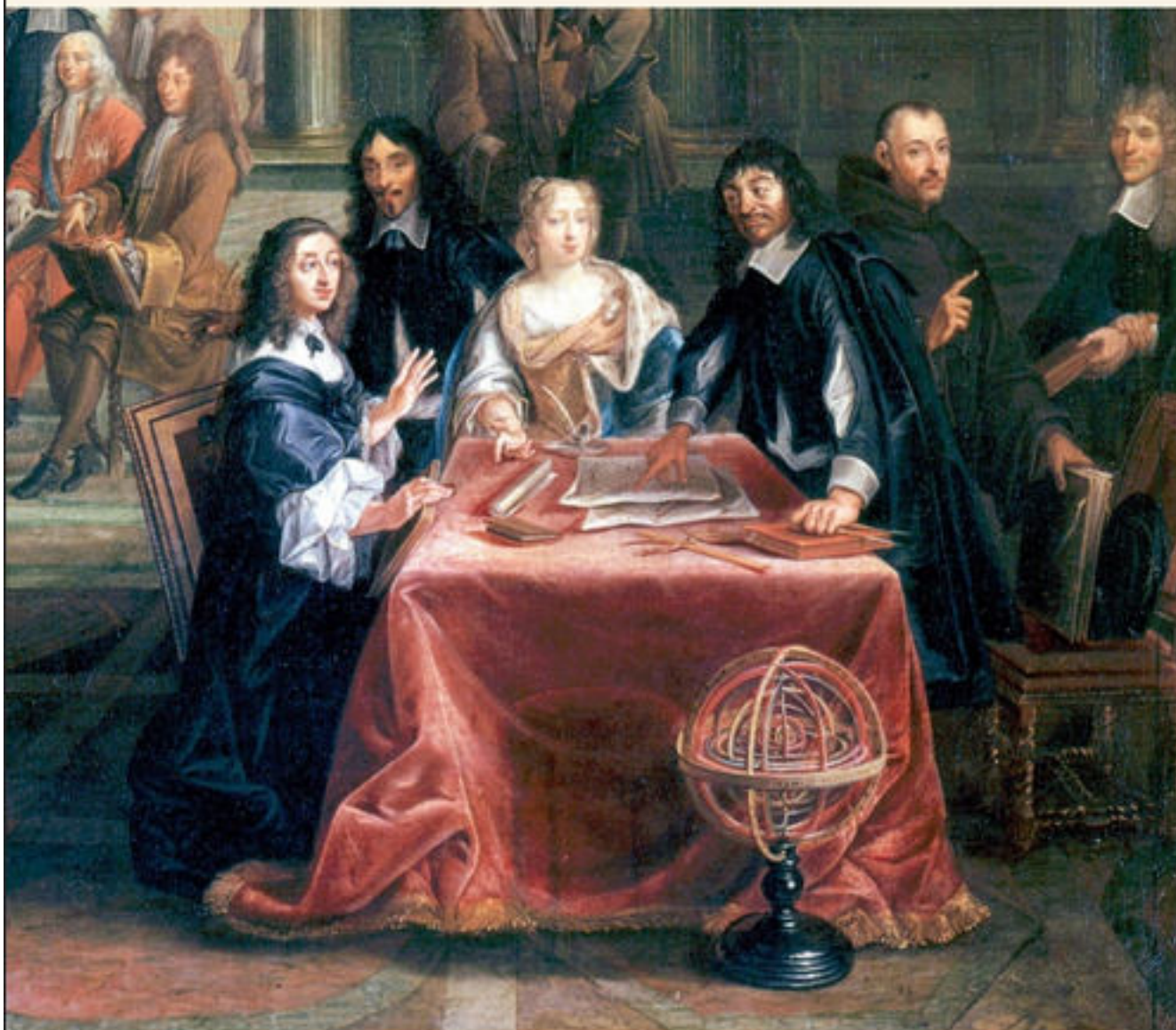
med länderna på kontinenten. Lärda män från hela Europa kallades till Stockholm. Kristina älskade böcker och konstverk. En del böcker köpte hon men en del togs som krigsbyte av svenska soldater i kriget. Hon hade därför en **ansenlig** boksamling. Hennes besökare hade
 5 **givetvis** böcker med sig, vilket gjorde att **innehavet** snart växte till ett stort bibliotek. Hon älskade att konversera med de författare och vetenskapsmän som gästade **hovet**. En iskall vinter **anlände** den franske filosofen René Descartes. Han trivdes bra i drottningens sällskap, men han trivdes inte lika bra i Sverige. Han menade att människors
 10 tankar frös till is i detta kalla land. Även rummen i slottet var kalla och dragiga och efter fyra månader **drog** han **på sig** lunginflammation och **avled**.

De som mötte Kristina vid denna tid har beskrivit att hon var liten till växten och hade löst hängande hår. Klädseln var manlig och trots
 15 att hon var liten **förknippade** man henne med styrka och auktoritet. Hon bestämde sig på ett tidigt stadium för att inte gifta sig och försökte **genomdriva** att en kusin skulle bli hennes **tronföljare**. Det var ett beslut som väckte **bestörtning** och som nittonåring var hon tvungen att försvara sig i riksdagen och hon sa då:

20 ”Det är omöjligt för mig att gifta mig. **Skälen** till det tiger jag med. Men mitt **sinne** är inte sådant. Jag har bett flitigt till Gud att jag måtte få det sinnet, men jag har aldrig kunnat få det.”

Det har **spekulerats** mycket om vad som ligger bakom de orden. Hon hade gärna manliga vänner men vägrade bestämt att gifta sig.
 25 Var det så viktigt för henne att få bestämma själv utan behöva **träda tillbaka** för en man eller ta råd av en? Det skulle man kunna tro när

ansenlig stor, betydande
givetvis naturligtvis, självklart
innehav, -et; pl. = förråd
hov, -et; pl. = kungafamiljen, platsen där de bor och personer som sköter hovet
anlända, anländer komma fram, nå resans mål
dra på sig (drar, drog, dragit) råka ut för, bli smittad av
avlida (-lider, -led, -lidit) dö
förknippa (med), förknippas koppla ihop med, associera med
genomdriva (-driver, -drev, -drivit) tvinga fram, få igenom,
tronföljare, -n; pl. = den person som ska bli kung/drottning
bestörtning, -en; -ar häpnad, förskräckelse
skäl, -et; pl. = orsak, anledning
sinne, -t; -n själ, psyke, förnuft, förstånd
spekulera om, spekuleras fundera över, fantisera kring
träda tillbaka, (träder, trädde, trätt) gå tillbaka, backa

Drottning Christina lyssnar till en föreläsning i geometri av Descartes. Vid hennes bord ses prinsen av Condé, Elisabeth av Bayern, prinsessan Palatine samt R. P. Mersenne. I bakgrunden kyrkliga och adliga dignitärer. Olja på linneduk, 1700-talet.

man läser vad hon själv skrivit: "Vilket brott har kvinnokönet begått för att dömas till den hårda nödvändighet som består i att vara instängd hela livet antingen som fånge eller som slav? Jag kallar nunnorna fångar och de gifta kvinnorna slavar."

5 Mitt i allt detta, som lindrigt sagt bekymrade landet, började Kristina längta bort från Sverige som kändes trångt och tråkigt. Hon längtade efter vidsynthet, konst och intellektuella människor. Hon älskade Italien men hon visste ju att där skulle de inte ta emot en protestant. Enda sättet att bli accepterad skulle vara att konvertera till katolicismen. Hon hade umgåtts med många katoliker och påverkats av dem. Hon tyckte om de katolska ritualerna och ceremonierna.

Det fullkomligt osannolika skedde. Drottning Kristina – dotter till Gustav II Adolf som hade offrat sitt liv för protestantismen i trettioåriga kriget – konverterade till katolicismen. Att övergå till katolicismen var brottsligt på den tiden och straffades med landsförvisning och hon insåg naturligtvis att hon skulle bli tvungen att lämna sitt land. Innan hon genomförde religionsbytet var det nödvändigt att abdikera och 1654 avsade hon sig tronen på Uppsala slott. Hon var då 27 år gammal. Samtidigt överlämnade hon makten till sin kusin Karl X Gustav som 20 kröntes samma dag. När Kristina själv lyfte kronan av sitt huvud sa hon att det var hälsoskäl som tvingade henne att lämna landet. Hon sa alltså inte ett ord om sin längtan efter katolicismen.

Myterna började spinnas kring henne och det spekulerades i varför hon handlade som hon gjorde. Hade hon påverkats av alla de franska och italienska lärda män hon hade träffat? Var det viktigt för henne att frigöra sig från sin låsta roll i "ankdammen" Sverige för att kunna fara till Rom? Kanske var det så att det passade henne att spela hjälte och ge upp allt för sin tros skull? Eller var det helt enkelt så att hon, som ända sedan barnsben uppfostrats till kung, nu ville bli kvinna?

30 Myten berättar att Kristina kastade sig upp på sin häst och red iväg söderut. Bara ett fåtal av hennes tjänstefolk red med henne. De andra färdades med båt som även fraktade mycket rikedom i form av konstverk och böcker. När hon passerat Sveriges gräns och nått Danmark lär hon ha hurrat för sin frihet, klippt av sig håret och klätt sig i manskläder.

Det var på vägen mot Rom, närmare bestämt i Bryssel, som Kristina vid 29 års ålder blev katolik. Hela resan ned genom Europa kom att ta ett och ett halvt år. Hon stannade i flera länder och hyllades fortfarande som drottning. När hon red in i Rom på en vit häst möttes 40 hon av folkets jubel. Man sköt med kanoner och blåste i trumpeter hela vägen fram till Sixtinska kapellet, där påven väntade. De första nätterna var hon som första kvinna någonsin påvens gäst i Vatikanen. I Rom fick hon ett nytt och friare liv. Hon kunde nu helt och hållet ägna sig åt sina intressen som fortfarande var böcker, konst och vetenskap. 45 Däremot såg man henne inte så ofta i kyrkorna. Det var kulturen och politiken som låg hennes hjärta närmast. Hon hade visserligen

begå (brott) (-går, -gick, -gått) göra

nödvändighet, -en
omständighet, villkor, "ett måste"

bestå (i) (-står, -stod, -stått)
innebära, utgöras av

lindrigt sagt minst sagt, sagt utan överdrift

vidsynthet, -en förståelse, tolerans, utan fördomar

konvertera, konverterar byta religion

umgås (-gås, -gicks, -gåtts)
träffas, vara tillsammans, besöka

påverka, påverkar inverka på, göra intryck på

fullkomligt helt, totalt
osannolik otrolig, otänkbar

landsförvisning, -en; -ar
ett straff som innebär att man måste lämna sitt land, expatriering

inse (-ser, -såg, -sett) förstå, begripa

genomföra (-för, -förde, -fört) utföra, slutföra

abdikera, abdikerar avsäga sig tronen, avgå

avsäga sig (-säger, -sa, -sagt)
avstå från, tacka nej till

tronen kungamakten

kröna, kröner sätta kronan på någon

spinna (spinner, spann, spunnit) skapa, fantisera

spekulera (i), spekulerar
fundera över, fantisera kring

frigöra sig (-gör, -gjorde, -gjort) göra sig oberoende av, befria sig

abdikerat men hon förblev drottning i själ och hjärta och hon fortsatte att skriva under brev och dokument med La Regina (drottningen).

Fram till sin död 1689 levde Kristina i Palazzo Corsini i Rom. Det ligger i Roms gamla stadsdel och är numera ett tavelmuseum. Inga av hennes egna **föremål** finns i dag kvar i huset. De finns numera i bibliotek och på museum i Vatikanen, Sverige, Frankrike och Spanien. Hon dog när hon var 63 år gammal. I sitt testamente **angav** hon att hon ville ha en enkel begravning och att hon inte ville ligga på **lit de parade** så att alla kunde se henne.

Men ingen brydde sig om hennes önskemål när hon var död. I fyra dagar innan begravningen låg hon på lit de parade i sitt palats. Det hölls en stor mässa för henne i en kyrka och sedan fördes hon i öppen kista i ett **ståtligt** begravningståg till Peterskyrkan. Där vilar hon nu i en **krypta** tillsammans med en rad påvar och det finns ett stort gravmonument över henne. Det var då, och är fortfarande, mycket ovanligt att en kvinna får sitt sista vilorum i denna kyrka. Man kan säga att hon fick den finaste grav en svensk någonsin har fått.

I Peterskyrkan i Rom, katolikernas allra viktigaste plats, vilar nu alltså Kristina, dotter till den man som blev hjälte när han **stred** mot katolikerna och stupade på fältet. Inte är det väl så konstigt att hon har blivit så mytomspunnen?

Monika Åström

föremål, -et; pl. = sak, ting
ange (-ger, -gav, -givit)

lämna uppgift om, uppge

lit de parade en död person

ligger på en bädd för att folk

ska se och passera förbi

ståtlig storslagen, praktfull,

imponerande

krypta, -n; -or gravvalv,

gravkapell, kyrkorum

strida (strider, stred, stridit)

kämpa, kriga

Förstod du?

- 1 Om Kristina har man sagt många olika saker. Ge exempel
- 2 Vad får du veta om hennes far?
- 3 Vad vet du om hennes uppväxt?
- 4 Vid vilken ålder fick hon börja fatta viktiga beslut för landet?
- 5 Vilka var hennes intressen förutom politiken?
- 6 Vad tyckte filosofen René Descartes om Sverige?
- 7 Och vad hände honom under besöket här?
- 8 Hur tror man att Kristina såg ut som vuxen kvinna?
- 9 Beskriv hennes inställning till äktenskapet.
- 10 Varför konverterade hon?
- 11 Varför abdikerade hon?
- 12 Hur var hennes liv i Rom?
- 13 Och vad hände med henne efter döden?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

ange	ansenlig	fullkomlig	förknippa (med)	genomföra
givetvis	ingripa	ingå	inleda	omgivning
präglad (av)	pågå	skiftande	uppenbar	utse

- 1 Det var _____ för alla att Kristina var ovanligt begåvad.
- 2 _____ tyckte att Kristina var mer som en pojke än som en flicka.
- 3 Hon var mycket _____ av sin hårda uppfostran.
- 4 Drottning Kristina var mycket mångsidig och man har sagt de mest _____ saker om henne.
- 5 År 1630 _____ kung Gustav II Adolf i kriget som _____ i Europa.
- 6 Eftersom Kristina var bara barnet när fadern dog måste man _____ en förmyndare för henne.
- 7 Kristina hade en _____ boksamling och alla lärda inbjudna tog _____ med böcker till hennes bibliotek.
- 8 Hon _____ kontakter med länder på kontinenten.
- 9 På grund av den manliga klädseln _____ man henne med styrka och auktoritet.
- 10 Språkstudier _____ i hennes utbildning.
- 11 Att Kristina skulle övergå till katolicismen var en _____ överraskning.
- 12 Först abdikerade hon och sedan _____ hon religionsbytet.
- 13 Hon _____ i sitt testamente att hon ville ha en enkel begravning.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Kristina var mytomspunnen redan som mycket ung. Hennes far, Gustav II Adolf, hade

(1) _____ i trettioåriga kriget och stupat vid fronten. Det var tidigt (2) _____

för alla att hon var mycket begåvad. När hennes kropp utvecklades fick hon många manliga

(3) _____ och hon gjorde heller inget för att se mer kvinnlig ut. (4) _____ för-

undrade sig tidigt. De filosofiska samtalen i Sverige kändes mycket (5) _____ och därför

kallades lärda män från hela Europa till Stockholm för att konversera med drottningen. Hon hade

redan en stor boksamling och eftersom alla tog med sig böcker växte (6) _____ snart till

ett stort bibliotek. När Kristina bestämde sig för att inte gifta sig väckte det (7) _____

När hon sedan bestämde sig för att bli katolik och (8) _____ sig tronen var häpnaden

än större. Väl i sitt älskade Italien kände hon sig friare och nöjdare och levde där i drygt 30 år.

Hon hade (9) _____ abdikerat men hon förblev drottning i själ och (10) _____

Hon (11) _____ i sitt testamente att hon ville ha en enkel begravning men hennes omgivning

ville annorlunda och hon fick en (12) _____ begravning i Peterskyrkan.

1	2	3	4	5	6
pågått	givetvis	föremål	omgivningen	ståtliga	innanhavet
ingripit	fullkomligt	påklädning	läggningen	begränsade	innehavaren
försiggått	uppenbart	drag	anknytningen	förknippade	innehavet
7	8	9	10	11	12
bestyr	avsade	synnerligen	smärta	angav	begränsad
bestämmelse	abdikerade	uppenbart	hjärta	insåg	skiftande
bestörtning	anlände	visserligen	hjärna	bidrog	ståtlig

Öva kapitelord 1:2

C Speciella ord

Vad betyder följande ord ur texten?

ritual	_____	abdikera	_____
ceremoni	_____	konvertera	_____
tronen	_____	tronföljare	_____
hovet	_____	landsförvisning	_____
stupa	_____	förmyndare	_____

D Sök efter uttryck

Sök i texten efter följande uttryck:

Mitt i allt detta, som _____ bekymrade landet, började Kristina längta bort från Sverige. (utan att överdriva)

Hon kunde nu _____ ägna sig åt sina intressen som fortfarande var böcker, tavlor och vetenskap. (utan begränsningar)

E Uttryck med "sinne"

"Det är omöjligt för mig att gifta mig. Skälen till det tiger jag med. Men mitt sinne är inte sådant. Jag har bett flitigt till Gud att jag måtte få det sinnet, men jag har aldrig kunnat få det."

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1 i mitt/sitt stilla sinne	A begåvning/ känsla för
2 sjätte sinnet	B galen
3 ha sinne för	C rasande, mycket arg
4 vid sina sinnens fulla bruk	D övernaturlig förmåga
5 sinnevärlden	E i tankarna
6 ursinnig	F verkligheten
7 vansinnig	G mentalt frisk
8 lättsinnig	H bekymmerslös

F Uttryck med "hjärta"

"Det var kulturen och politiken som låg hennes hjärta närmast."
 "Hon hade visserligen abdikerat men hon förblev drottning i själ och hjärta."

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1 i hjärtat av Stockholm	A ge ett uppriktigt svar
2 med handen på hjärtat	B berätta allt
3 öppna sitt hjärta	C vara snäll
4 med hjärtat i halsgropen	D centralt
5 ha hjärtat på rätta stället	E vilja säga något
6 "Kära hjärtanes!"	F känna sig mycket rädd
7 ha något på hjärtat	G upprörande
8 hjärtskärande	H "Oj då!"

G Uttryck med "dra" och "drag"

"Kristina hade *manliga drag* (manligt utseende och manlig karaktär)."
 "Det *drog* (bläste) från fönstren på slottet och Descartes hamnade i drag (bläst, fläkt genom rummet)."
 "Rummen i slottet var *dragiga* (otät, blåsig)."
 "Han *drog på sig* (fick) lunginflammation".

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1 dra på sig	A gå långsamt
2 dra benen efter sig	B lura någon
3 dra ett streck över	C inte längre bry sig om, glömma
4 dra någon vid näsan	D inte vilja fortsätta
5 dra sig ur	E få något obehagligt

H Metaforer (om metaforer se s. 10)

Diskutera den bokstavliga och metaforiska betydelsen av följande markerade ord:

”Var det viktigt för henne att frigöra sig från sin låsta roll i *ankdammen Sverige* för att kunna fara till Rom?”

”Eller var det helt enkelt så att hon, som *ända sedan barnsben* uppfostrats till kung, nu ville bli kvinna?”

Öva uttryck och metaforer 1

Öva uttryck och metaforer 2

I Fasta fraser

En fast fras är två eller flera ord som vanligtvis står tillsammans. Det kan vara en verbfras, t.ex. ingå äktenskap, ställa en fråga, eller en substantivfras, t.ex. svidande kritik.

Exempel:

”När barnet visade sig vara en flicka *gav* kungen *order* om att hon skulle uppfostras som en pojke.”

”... redan som barn fick hon sitta med då regeringen *fattade* sina *beslut*.”

”Hon *ägnade sig åt* konst och filosofi.”

”... efter fyra månader *drog hon på sig* lunginflammation och avled.”

”Vilket *brott* har kvinnokönet *begått*...”

Gör egna meningar där följande fraser ingår:

1 dra på sig _____

2 ägna sig åt _____

3 begå brott _____

Öva fasta fraser, hela kapitel 1

Fundera och diskutera

Bilda mindre grupper. Var och en i gruppen formulerar fem frågor som de skulle vilja ställa till drottning Kristina. Utse sedan en i gruppen som spelar Kristinas roll och besvarar frågorna. Låt rollen gå vidare till flera personer.

Skriv

A Kännetecknen för en mytomspunnen person

Skriv i punktform ned vad som kännetecknar en mytomspunnen person.

B Mona Lisas tankar

Alla tittar på Mona Lisa och hon tittar på alla. Föreställ dig att du kan läsa hennes tankar. Vad tror du att hon tänker?

C Tankar från Rom

Tänk dig att drottning Kristina i slutet av sitt liv sitter i sin bostad i Rom och tänker tillbaka på sitt liv i Sverige. Hon skriver ned sina tankar. Vad tror du att hon skriver?

Alfred Nobel

– uppfinnare, idealist och vagabond

Ett av Sveriges mest kända varumärken **består av** fem bokstäver: NOBEL.

Vem var då Alfred Nobel – mannen som dog ensam i San Remo i Italien med bara en tjänare vid sin sida? Tar pengarna till Nobelpriset 5 aldrig slut? Hur kunde han bli så **ofantligt** rik?

Släkten Nobel **härstammar från** Skåne där de till att börja med bar efternamnet Olofsson. Alfreds farfars farfar bytte till namnet Nobelius och Alfreds far bytte i sin tur till Nobel. Om dessa namnbyten inte **ägt rum** hade Alfred Nobel i stället kanske hetat Alfred Olofsson. 10 I backspegeln måste man säga att det var tur att **förfäderna** bytte namn för hur hade Olofssonpriset låtit världen över? Ja, definitivt inte lika "fint" som Nobelpriset.

Alfred föddes 1833 i ett fattigt hem i Stockholm. När han var endast några månader gammal brann familjens hus ned. Fadern, som var en 15 **i stort sett** självlärd kemist och uppfinnare, var skuldsatt, **drabbades** av konkurs och var tvungen att hitta en ny **försörjning**. Det resulterade i ett arbete som ingenjör i S:t Petersburg. Han startade ett eget företag där och efter fem år flyttade familjen efter honom. Alfred var då nio år och ryska blev hans andra modersmål. Han fick en **gedigen** utbildning 20 och vid 17 års ålder talade han fem språk flytande. Fadern, som ville **inrikta** honom mot kemi och fysik, var inte så **förtjust** över att Alfred verkade vara minst lika **fascinerad** av engelsk litteratur.

För att fördjupa sina naturvetenskapliga studier skickades Alfred som ung, endast sjutton år gammal, till Paris, där han i ett laborato- 25 rium stötte på det flytande nitroglycerinet.

Nitroglycerinet hade uppfunnits av italienaren Ascanio Sobrero 1847. Det explosiva ämnet intresserade honom och han såg dess möj- ligheter. Men produkten var ännu osäker och det hände att fartyg, fabriker och hela kvarter sprängdes i luften. Hundratals människor 30 **miste** livet, bland dem Alfreds egen bror. **Rederierna** var rädda för att lasta sprängoljan och flera länder **stiftade** lagar mot användning av nitroglycerin. Alfred var den som till slut kom på en lösning. Han lät nitroglycerinet sugas upp av kiselgur och fick därmed en fastare och säkrare produkt. 1867 fick han svenskt patent på sin nya **upppfinning** 35 som han gav namnet dynamit.

Nobel var en strålande vetenskapsman, men när han inte var **sys- selsatt** i sina laboratorier var han ofta **på resande fot** som affärsman i olika länder för att demonstrera dynamiten och visa upp hur effektiv

bestå av (-står, -stod, -stått)
innehålla

ofantligt väldigt, mycket,
enormt

härstamma från, härstammar
ha familjeband, komma från

äga rum, äger hända, ske

förfäder (pl) tidigare
generationer, äldre släktled

i stort sett så gott som,
nästan

drabbas (av) råka ut för,
utsättas för

försörjning, -en; -ar pengar
för att klara det dagliga livet

gedigen grundlig, omfattande

inrikta, inriktar ställa in sig

på, fokusera på

förtjust glad och nöjd,
belåten

fascinerad (av) fängslad av,
förtrollad av, tjusad av

mista, mister förlora

rederi, -et; -er båtbolag,
båtföretag

stifta (lagar), stiftar bilda,
göra

upppfinning, -en; -ar påhitt,
nyskapelse, innovation

sysselessatt verksam, upptagen,
i arbete

på resande fot på resa

läggning, -en; -ar karaktär, natur, personlighet
tillbakadragen blyg, timid, reserverad
avsky (-skyr, -skydde, -skytt) hata, tycka illa om
doldis, -en; -ar en känd person som inte vill visa upp sig privat
framställa, framställer tillverka, producera
anlägga (-lägger -lade -lagt) grunda, bygga, uppföra
avsätta (-sätter -satte -satt) reservera, lägga åt sidan, öronmärka

den var för arbete med gruvor och tunnlar. Av författaren Victor Hugo blev han därför kallad "Europas rikaste vagabond". Snart hade han patent i många länder och pengarna började strömma in. Det är inte helt fel att säga att Nobelprisen vilar på en grund av dynamit.

5 Men han var inte bara uppfinnare och affärsman. Han var också humanist och människovän. Han beskrivs som stolt och känslig och sägs ha haft en grubblande **läggning**. Han läste mycket och försökte även själv skriva poesi. Som den tidens kändis hade han verkligen kunnat delta i fester och offentliga sammanhang men han var mycket
 10 **tillbakadragen** och **avskydde** att märkas bland folk. Med modernt språkbruk skulle man kunna kalla honom "doldis".

Mycket talar för att han var svår att förstå sig på. Han offrade sitt privatliv för att **framställa** dynamit, uppfinna ett nytt rökfritt krut som ammunition för vapen och **anlade** en kanonfabrik.

15 Samtidigt var han mycket intresserad av fredsrörelsen i Europa, och skulle komma att **avsätta** en del av sin förmögenhet till ett fredspris. Gjorde han detta p.g.a. dåligt samvete? Själv skulle han säkert ha svarat nej på frågan. Hans mening var att dynamiten främst tjänade

fredliga **ändamål** som t.ex. industri och jordbruk. Då vapen kom på tal menade han att det enda som kunde garantera världsfreden var ett vapen som var så farligt att ingen vågade använda det. Vad gällde fredspriset tyckte han att det skulle räcka med att man delade ut det sex gånger. Om man inte inom den tiden fått fred i världen skulle det väl aldrig lyckas, trodde han.

Det **gåtfulla** och **oåtkomliga**, som **kännetecknade** Alfred Nobel, kanske kan förklara att han aldrig hittade en kvinna att dela sitt liv med. Han upplevde dock en stor förälskelse då han mötte grevinnan Bertha Kinsky, som under en kort tid var hans sekreterare i Paris. Han tyckte att de var som skapta för varandra och att han nu äntligen mött en intellektuell **jämlike**. Naturligtvis var det ett hårt slag när han efter en lång resa kom hem och **upptäckte** att Bertha gift sig med en annan och lämnat Frankrike. Egentligen **varade** deras personliga möte bara en vecka men de brevväxlade länge. Grevinnan var djupt engagerad i fredsfrågor och kom att bli en av sin tids största ledare inom freds rörelsen. Hon publicerade den **pacifistiska** romanen "Ned med vapnen" och man anser att bekantskapen med henne **påverkade** Nobel så starkt att han senare **instiftade** fredspriset. Grevinnan Bertha von Suttner, som var hennes namn som gift, tilldelades förresten Nobels fredspris år 1906, tio år efter Alfred Nobels död.

Berta Kinsky lämnade ett stort tomrum efter sig och Sofie Hess, som blev hans älskarinna i Paris, var inte samma **själsfrände**. Med henne hade han en **förbindelse** i arton år och i hennes brev kan man se att hon **oavbrutet** tigger pengar, ljuger och är otrogen. Det hela slutar med att hon får barn med en annan.

Sammanfattningsvis tycks Alfred Nobel ha varit en **motsägelsefull** människa med en **mångsidig begåvning**. Han dog ensam i San Remo i Italien den 10 december 1896 till följd av dåligt hjärta. Till myten om hans person hör att han, som var så **berest** och språkkunnig, på sin dödsbädd bara kunde tala svenska, ett språk som ingen i hans **omgivning** förstod. Vid tiden för sin död hade han startat över 90 fabriker i 20 olika länder och tagit 355 patent.

Eftersom Alfred Nobel dog barnlös fanns det heller ingen som ärvde hans förmögenhet. Hans testamente var mycket svårtolkat, nedskrivet för hand på en enda sida. **Arvtagaren** till hans pengar visade sig vara en fond som skulle **förvaltas** av Nobelstiftelsen och räntan på pengarna skulle varje år delas ut i form av pris till de personer som gjort de största **insatserna** för mänskligheten inom fem olika områden, nämligen inom fysik, kemi, medicin, litteratur samt till den person som under året gjort den största insatsen för freden. Det var också hans önskan att Norska Stortinget skulle **utse** fredspristagaren och att det priset skulle delas ut i Oslo. (Norge var under Nobels livstid i union med Sverige). 1968 instiftade den svenska riksbanken ett sjätte pris, Riksbankens pris i ekonomisk vetenskap, till Alfred Nobels minne. Biologi var en ung och inte särskilt känd vetenskap på Alfred Nobels

ändamål, -et; pl. = syfte, mål

gåtfull full av gåtor,

hemlighetsfull, mystisk

oåtkomlig som man inte kan

komma åt, onåbar

känneteckna vara typiskt för,

präglade, utmärka

jämlike, -n; -ar jämställd, lika

bra som den andre

upptäcka, upptäcker lägga

märke till, utforska, få reda

på

vara, varar pågå, hålla på,

bestå

pacifistisk fredsälskande, som

jobbar för freden

påverka, påverkar inverka på,

göra intryck på

instifta, instiftar grunda,

upprätta

själsfrände, -n; -r någon som

tänker som du, "med rätt

kemi"

förbindelse, -n; -r relation,

umgänge

oavbrutet utan uppehåll, hela

tiden

motsägelsefull med

motsatser, med kontraster

mångsidig vara begåvad på

många sätt, syssla med

många saker

begåvning, -en; -ar

intelligens, talang

berest som har rest mycket

omgivning, -en; -ar

människor i närheten

arvtagare, -n; pl. = den person

som ärver

förvalta, förvaltar sköta, ha

ansvar för, administrera

insats, -en; -er prestation,

bidrag, arbete

utse (-ser -såg -sett) välja,

utnämna

tid och det kan vara en förklaring till att inget pris ges till den vetenskapen. Priset kan delas inom varje område, men av högst tre personer. Fredspriset kan gå till en organisation.

Den 10 december (Nobels dödsdag) 1901 delades det första Nobelpriset ut. Det året fick varje pristagare 150 000 kronor. Kung Oscar var den som skulle ha delat ut det första Nobelpriset men han tyckte inte om att svenska pengar skulle ges till utlänningar så det blev kronprinsen som fick göra det i hans ställe. År 2005 var priset 10 miljoner kronor, ca 1,1 miljon euro. **Bortsett från** pengarna är det naturligtvis en ära att få Nobelpriset. Det är utan att överdriva världens mest **åtrådda utmärkelse**. Nobelfesten är **ståtlig** och planerad i detalj. Här finns inget **utrymme** för **improvisationer**. Vad gästerna ska äta hålls hemligt ända tills de sätter sig till bords. Staden San Remo **bidrar** varje år med blommor för att **smycka** lokalerna.

¹⁵ Monika Åström

bortsett från med undantag av, frånsatt
åtrådd eftertraktad, något alla vill ha
utmärkelse, -n; -r pris, belöning
ståtlig storslagen, praktfull, imponerande
utrymme, -t; -n plats i tid eller rum
improvisation, -en; -er något oförberett, något spontant som man inte har planerat
bidra med (-drar-drog-dragit) medverka till, hjälpa
smycka, smyckar pryda, dekorera

Förstod du?

- 1 Hur var den ekonomiska situationen i hemmet då Alfred föddes?
- 2 Vilken utbildning hade Alfreds far?
- 3 Hur kom det sig att Alfred fick lära sig ryska vid 9 års ålder?
- 4 Varför sände fadern honom till Paris?
- 5 Varför är nitroglycerinet så farligt?
- 6 Varför är dynamiten säkrare?
- 7 Vad gjorde Alfred Nobel på sina resor?
- 8 Nobel var uppfinnare och affärsman. Vad kan man tillägga för att beskriva honom bättre?
- 9 Berta Kinsky beskrivs som Nobels själsfrände. Hurdan var hon?
- 10 Sofie Hess ansågs inte vara samma själsfrände. Varför?
- 11 Varför är Nobels testamente så svårtolkat?
- 12 När delas Nobelpriset ut? Hur stor summa pengar är det? Vem kan få det?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden och placera dem i luckorna. Böj orden om det behövs!

anlägga avsätta bestå (av) bidra (med/till) bortsett från drabbas (av) framställa
förbindelse försörjning gedigen härstamma (från) insats sysselsatt utmärkelse utrymme
utse ändamål

- 1 Släkten Nobel _____ från Skåne.
- 2 Fadern _____ av skulder och konkurser.
- 3 Sin nya _____ hittade han som ingenjör i Ryssland.
- 4 Alfred fick en _____ utbildning eftersom han fick lära sig både naturvetenskap och språk.
- 5 Alfred var ofta _____ i sina laboratorier med att _____ dynamit och krut och han _____ en kanonfabrik.
- 6 Han _____ en del av sin förmögenhet till ett fredspris.
- 7 Han ansåg att dynamiten var till för fredliga _____.
- 8 Med Sofie hade han en lång _____.
- 9 Nobelpriset går till dem som gjort de största _____ inom fem olika områden.
- 10 Norska Stortinget har alltid _____ fredspristagaren.
- 11 _____ från pengarna är det en stor ära att få Nobelpriset. Det är den _____ många forskare vill ha.
- 12 Nobelfesten planeras i detalj och det finns inget _____ för att skapa i sista minuten.
- 13 Staden San Remo _____ med blommor till festen.
- 14 Ett av Sveriges mest kända varumärken _____ av fem bokstäver: NOBEL

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Ordet Nobelpriset har fin (1) _____. Priset delas ut varje år till de personer som gjort de största (2) _____ inom fem olika områden. Prispengarna är den årliga räntan på det kapital som Alfred Nobel lämnade till Nobelstiftelsen att (3) _____. Kapitalet byggde han upp efter att han (4) _____ dynamiten, som var en relativt säker produkt. Tidigare använde man nitroglycerin vid sprängningar och då hade många (5) _____ livet i olyckor och många länder hade (6) _____ lagar mot det. Alfred Nobel hade också en konstnärlig (7) _____ och talade flera språk flytande. Men i det offentliga livet beskrivs han som (8) _____. Han hade många patent och vid tiden för sin död var han (9) _____ rik. Det var antagligen tack vare Berta Kinsky som han (10) _____ en del av sina pengar till ett fredspris. Mötet med Berta (11) _____ endast en vecka men det (12) _____ honom mycket.

1	2	3	4	5	6
klang	insatserna	anlägga	upptäckt	mist	reglerat
förfäder	begåvningarna	förvalta	uppnått	missat	fattat
varumärke	utmärkelse	instifta	uppfunnit	misslyckats	stiftat
7	8	9	10	11	12
insats	tillbakadragen	gediget	anlade	dröjde	påverkade
ändamål	tillbakahållen	ofantligt	sysselsatte	varade	sysselsatte
läggning	tillbakaställd	oavbrutet	avsatte	bestod av	kännetecknade

Öva kapitelord 1:3

C Sök efter uttryck

Sök i texten efter följande uttryck:

- 1 Han var ofta _____ (Han reste väldigt mycket)
- 2 Då vapen _____ menade han att det bästa vore ett vapen som var så farligt att ingen vågade använda det. (då man pratade om vapen)
- 3 Han tyckte att de _____
_____. (passade väldigt bra ihop)

Svenska språket hade tidigare fyra olika böjningsformer av substantiven. I några uttryck som vi använder i dag finns de gamla formerna kvar, t.ex. till sängs, till skogs, till havs. Exempel: "Vad gästerna ska äta hålls hemligt tills de sätter sig till bords."

Läs mer om detta i kapitlet Språket 2, s. 294

D Metaforer

"I backspegeln måste man säga att det var tur att förfäderna bytte namn för hur hade Olofssonpriset klingat?"

Backspegeln sitter i bilen och den hjälper dig att se vad som händer bakom dig när du kör. Som metafor betyder i backspegeln att se tillbaka på tidigare händelser; att efteråt se klarare på det som skedde.

Para först ihop metaforerna från bilens, tågets och båtens områden (till vänster nedan) med rätt förklaring till höger. Skriv sedan in metaforerna i meningen de passar in i.

1 Att segla i motvind	A En pålitlig, viktig person
2 Gå som på räls	B Fungera utan problem
3 Vara ett ankare	C Ensam kvar. Inte hinna med
4 Lägga i en högre växel	D Öka arbetsinsatsen
5 Mötas på halva vägen	E Ha det jobbigt, möta många problem
6 Bli akterseglad	F Kompromissa
- 1 När hon kom tillbaka till kontoret efter barnledigheten kände hon sig verkligen _____
Alla andra hade lärt sig allt om den nya datoriseringen.
 - 2 Ni kan inte fortsätta bråka om den här saken längre. Jag föreslår att ni _____
 - 3 Han håller ihop de andra spelarna och är verkligen ett _____ i laget.
 - 4 Nej, nu måste vi _____ Arbetet ska redovisas om två dagar.
 - 5 Provet _____ Jag kunde svara på alla frågor.
 - 6 Ända sedan han förlorade jobbet har han _____ Han har verkligen inte haft någon tur alls.

Öva Uttryck och metaforer 1, hela kapitlet

Öva Uttryck och metaforer 2, hela kapitlet

E Fasta fraser

”Hundratals människor miste livet, bland dem Alfreds egen bror.”

Verbet mista (mister, miste, mist) betyder förlora och bildar fast fras tillsammans med synen, förståndet, lusten, aptiten, smaken och hörseln.

Skriv in rätt fras i luckorna nedan!

- 1 I går planerade jag en skogs promenad men det här usla vädret gör att jag har _____.
- 2 Kan du äta med den där äckliga hunden i rummet? Jag har redan _____.
- 3 Det spelar ingen roll hur du kryddar maten. Jag är förkyld och har _____ helt och hållet.
- 4 Är du inte riktigt klok? Har du helt _____?
- 5 Han är både blind och döv. En svår sjukdom i barndomen gjorde att han _____ både _____ och _____.

Fasta fraser, hela kapitlet

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

F Träna textbindning

Om sambandsord se s. 12

Fyll i ett sambandsord i meningarna nedan. Fler än ett ord kan passa ibland.

- 1 Porträttet av Mona Lisa målades mellan 1502 och 1506. Hon kan _____ (följd och slutsats) fira 500 år.
- 2 I Rom ägnade sig drottning Kristina åt vetenskap och konst. _____ (motsats) såg man henne inte så ofta i kyrkorna.
- 3 Nobel intresserade sig för nitroglycerinet. _____ (motsats) produkten var ännu osäker och farlig.
- 4 Nobel läste mycket och försökte _____ (tillägg) skriva poesi.
- 5 Han framställde krut, kanoner och vapen. _____ (tid) var han mycket intresserad av fredsrörelsen.

Fundera och diskutera

Bilda mindre grupper. Var och en i gruppen formulerar fem frågor som de skulle vilja ställa till Alfred Nobel. Utse sedan en i gruppen som spelar Nobels roll och besvarar frågorna. Låt rollen gå vidare till flera personer.

Tala

I det här kapitlet har du läst om några mytomspunna personer. Nu är det din tur att välja en mytomspunnen person, plats eller något annat som du förknippar med en myt. Presentera myten inför klassen. Tala i 5–10 minuter. Tänk på att det är *myten* kring personen eller platsen som är det viktiga i presentationen. Gör presentationen så levande som möjligt genom att använda bilder. Du använder den teknik du har tillgång till. (Skriv ut bild från internet eller använd powerpoint / smartboard.)

På s. 18, Tala, får du goda råd inför den muntliga presentationen.

Skriv referat

I kapitlet har du läst om målningen Mona Lisa, drottning Kristina och Alfred Nobel. Välj en av dessa texter och gör ett referat av texten (se s. 13). Kom ihåg att använda referatmarkörer (se s. 13), ange källa (se s. 14) och att sätta ut citattecken (se s. 15) om du skriver av några ord eller några meningar.

Hörövning: Här kommer Astrid och Pippi

A Innan du lyssnar

stuka foten, stukar, skada foten, vricka foten
manus, -et; pl.= manuskript, text
förlag, -et; pl.= de som ger ut böcker
refusera, refuserar säga nej till, avslå
succé, -n; -er framgång, bästsäljare
upplaga, -n; -or tryckning, edition
självständig/t som sköter sig själv, oberoende
uppror, -et; pl. = göra uppror = protestera, försöka ändra
krav, -et; pl.= något man måste göra
absolut total, fullständig

lydnad, -en att lyda, att göra som andra säger att man ska göra
förfasa sig, förfasar tala om att man tycker mycket illa om något
sinnessjuk/t psykiskt sjuk
revolutionera, revolutionerar totalt förändra
moralkaka, -n; -or då någon talar om hur man ska uppföra sig
krav, -et; pl.= något man måste göra
komplicerad/t invecklad, med många svårigheter
verk, -et; pl.= bok
kanta, kantar följer med, finns i kanten
idyll, -en; -er litet paradiset, härlig plats

övergiven/t lämnad ensam
bekräftelse, -n; -er bevis på kärlek, "bli sedd"
spår på riset = om du inte slår och du fördärvar piltten = blir barnet inte bra uppfostrat
ris, -et; pl. = torra kvistar från träden
risbastu, -n; -r slag av ris, "slå ett barn"
slå armarna om (slår, slog, slagit) krama
evig/t för alltid, utan slut
påminnelse, -n; -r varning, uppmaning
löfte, -t; -n det man har lovat
självklar/t uppenbart, behöver inte förklaras

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

- 1 Varför måste Astrid Lindgren sitta hemma i mars 1944?
- 2 Vad gjorde hon under tiden som hon måste sitta hemma?
- 3 När kom boken Pippi Långstrump ut?
- 4 Hur många språk är boken översatt till?
- 5 Vad gjorde Pippi uppror mot?
- 6 Vad tyckte professor Landquist om boken?
- 7 Hur många böcker har Astrid Lindgren skrivit totalt?
- 8 Vårt liv är inte bara en idyll. Vad finns mer?
- 9 Hur gör Astrid Lindgren när hon berättar om barn?
- 10 Vad skulle pojken gå ut och leta rätt på?
- 11 Vad kom han hem med i stället?
- 12 Varför började mamman gråta?
- 13 Var la mamman stenen?
- 14 Vad skulle den påminna henne om?

Grammatik

A Possessiva pronomen

subjektsform	objektsform	possessiva pronomen
jag	mig	min/mitt/mina
du	dig	din/ditt/dina
han	honom	hans/sin/sitt/sina
hon	henne	hennes/sin/sitt/sina
den/det	den/det	dess/sin/sitt/sina
man	en	ens/sin/sitt/sina
vi	oss	vår/vårt/våra
ni	er	er/ert/era
de	dem	deras/sin/sitt/sina

Sin/sitt/sina kan aldrig stå i ett subjekt.

Exempel: Anna och hennes mamma reste till London.

Sin/sitt/sina står i ett objekt (även i prepositionsuttryck eller liknande) om ägaren är samma person som subjektet.

Exempel: Anna reste till London med sin mamma.

Observera betydelskillnaden:

Anna reste till London med hennes mamma. (Anna reste med t.ex. Karins mamma)

Anna reste till London med sin mamma. (Anna reste med sin egen mamma)

Man – en – ens – sin, sitt, sina

Om du tycker att det är svårt att använda "man" kan du byta ut det mot ett vanligare pronomen för att hitta rätt former.

Exempel: Det händer att polisen stoppar honom och vill se på hans körkort

Det händer att polisen stoppar en och vill se på ens körkort.

När polisen stoppar honom måste han visa sitt körkort.

När polisen stoppar en måste man visa sitt körkort.

Fyll i rätt possessivt pronomen:

- 1 Tiden efter _____ död dyrkades Diana som en gudinna.
- 2 Kristina lyfte själv kronan av _____ huvud.
- 3 Nobel kom i kontakt med nitroglycerinet och han såg _____ möjligheter.
- 4 Efter Nobels död var det svårt att tolka _____ testamente.
- 5 När han skrev _____ testamente tänkte han nog inte på det.

Skriv in rätt pronomen. Välj mellan följande: man, en, ens, sin, sitt, sina.

- 1 Om man har en mobiltelefon kan _____ alltid ringa _____ vänner. Och _____ vänner kan ringa till _____ när de behöver meddela något.
- 2 När betalkortet i mobilen är slut kan man låna _____ kompis mobil. Samtidigt är _____ egen fortfarande öppen för inkommande samtal.
- 3 Man kan inte flytta hemifrån så länge man är beroende av _____ föräldrar. Ofta får man vara glad för att _____ föräldrar kan försörja _____.
- 4 När man besöker ett Ikeavaruhus förstår _____ hur skickliga de är. De har alltid något fyndigt att locka _____ med.
- 5 Om _____ kommer ned i tvättstugan med _____ stora tvätthög blir man ganska arg om någon annan tvättar på _____ tvättid.

Öva vidare på possessiva pronomen

Öva vidare på man/en/ens/sin

B Perfekt particip

Verbgrupp	Supinum	Obestämd form	Bestämd form
1	De har <i>dyrkat</i> prinsessan.	Prinsessan är <i>dyrkad</i> . Templet är <i>dyrkat</i> . Artisterna är <i>dyrkade</i> .	Den <i>dyrkade</i> prinsessan. Det <i>dyrkade</i> templet. De <i>dyrkade</i> artisterna.
2A	Hon har <i>stängt</i> munnen.	Munnen är <i>stängd</i> . Fönstret är <i>stängt</i> . Dörrarna är <i>stängda</i> .	Den <i>stängda</i> munnen. Det <i>stängda</i> fönstret. De <i>stängda</i> dörrarna.
2B	Man har <i>sökt</i> efter tavlan.	Tavlan är <i>eftersökt</i> . Materialet är <i>eftersökt</i> . Tjuvarna är <i>eftersökta</i> .	Den <i>eftersökta</i> tavlan. Det <i>eftersökta</i> materialet. De <i>eftersökta</i> tjuvarna.
3	Många har <i>åtrått</i> priset.	Kvinnan är <i>åtrådd</i> . Priset är <i>åtrått</i> . Juvellerna är <i>åtrådda</i> .	Den <i>åtrådda</i> kvinnan. Det <i>åtrådda</i> priset. De <i>åtrådda</i> juvellererna.
4	Han har <i>skrivit</i> ett brev.	Boken är <i>skriven</i> . Brevet är <i>skrivet</i> . Breven är <i>skrivna</i> .	Den <i>skrivna</i> boken. Det <i>skrivna</i> brevet. De <i>skrivna</i> breven.

Perfekt particip används som adjektiv och böjs som ett adjektiv. Man bildar perfekt particip av supinum genom att ta bort ändelsen -t, -tt eller -it och lägga till en perfekt particip-ändelse.

Helt oregelbundna verb, som inte hör till de starka verben i verbgrupp 4, bildar också perfekt particip av supinum.

Exempel:

De har inte sagt allt.	Mycket är utsagt om myten.
Han har översatt böckerna.	Böckerna är översatta.
De har gjort den av trä.	Den är gjord av trä.

När perfekt particip bildas av verb + partikel sätter man partikeln först i ordet.

Exempel:

Han har skrivit ned sitt testamente.	Testamentet är nedskrivet.
--------------------------------------	----------------------------

Samma sak blir det ibland med verb + preposition eller adverbial.

Exempel:

Man hade länge sökt efter tavlan.	Tavlan var eftersökt.
Testamentet var svårt att tolka.	Det var svårtolkat.

Ibland förkortas prepositionen eller adverbial.

Exempel:

Människor har svärmat omkring tavlan.	Tavlan är omsvärmad.
Vi har nyss bakat brödet.	Brödet är nybakat.

Skriv in perfekt particip av verben i luckorna nedan.

- 1 Sjukdomen har förlamat honom. Han har blivit _____
- 2 Han är mycket blyg och har alltid dragit sig tillbaka från andra människor. Han är _____.
- 3 Arbetskamraterna hade stött ut dem från gemenskapen. De blev _____ på arbetsplatsen.
- 4 Myter har spunnits om prinsessan Diana. Hon är _____.
- 5 Man har dragit över Mona Lisas tänder med kvicksilver. Tänderna är _____ med kvicksilver.
- 6 Numera har man omgivit tavlan med vakter. Den är _____ av vakter.
- 7 Har de antagit dig till kursen? Är du _____ till kursen?
- 8 Någon har kört över min katt. Min katt är _____
- 9 Alla tycker om honom och beundrar honom.
Han är _____ och _____
- 10 Vad har de utbildat sig till? Vad är de _____ till?

Perfekt particip 1

Perfekt particip 2

C Perfekt particip + bli eller vara

Passiv form bildas dels med s-passiv och dels med perfekt particip + bli eller vara.

Bli + perfekt particip

Passiv form bildat av bli + perfekt particip berättar om *en handling, en händelse, om att något sker*.

Vara + perfekt particip

Passiv form bildat av vara + perfekt particip berättar om *ett resultat, om avslutad handling*.

Jämför följande meningar:

Bilen *blev stulen* medan jag var inne på banken.

När jag kom ut från banken upptäckte jag att bilen *var stulen*.

Fyll i en form av vara eller bli.

- 1 En sådan politiker skulle _____ bombarderad med protestbrev.
- 2 Filmen har _____ förbjuden i många år men nu har den blivit tillåten
- 3 Jag tror att den gamla läroboken har _____ omgjord.
- 4 Lägenheten har alltid _____ välstädad.
- 5 Många gamla vågar inte gå ut på kvällarna, för de är rädda att _____ överfallna.
- 6 Jordytan _____ uppvärmd av växthusgaser.
- 7 Har du hört att kvällens match har _____ inställd?

Bli eller vara + perfekt particip

D Ordfamiljer

Fyll i rätt form av orden!

substantiv

verb

adjektiv/particip

storma

behöva

skvaller

dyrkad

inviga

Öva mer på ordfamiljer

E Partikelverb

Välj bland följande partiklar och placera dem i luckorna.

in på till upp ut

- 1 Taveltjuven slog _____ Mona Lisa i tidningspapper och promenerade ut ur museet.
- 2 Descartes drog _____ sig lunginflammation och dog.
- 3 Om man vill se tavlan gäller det att härda _____ i kön.
- 4 Om kön är lång är det lätt att ge _____.
- 5 Varje gång Italien och Frankrike blir oeniga i det europeiska samarbetet dyker också striden om Mona Lisa _____.
- 6 Det finns vakter kring tavlan som ser _____ att allt går rätt till.
- 7 Är Mona Lisa kanske en ung man som klätt _____ sig till kvinna?
- 8 Pengarna från Nobels patent började snart strömma _____.
- 9 Det sägs att han var svår att förstå sig _____.
- 10 Han reste runt för att demonstrera dynamiten och visa _____ hur effektiv den var.
- 11 I Paris stötte han för första gången _____ nitroglycerinet.

Öva mer på partikelverb

F Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och skriv in dem i luckorna.

dessutom därmed givetvis nämligen så småningom visserligen äntligen

- 1 Det är svårt att få se på Mona Lisa någon längre stund i museet. Det är _____ alltid kö framför tavlan.
- 2 Men den som orkar stå i kö kommer _____ in i det lilla rum som tavlan hänger i.
- 3 Diana hade redan lidit mycket och _____ var hennes död dramatisk.
- 4 Eftersom drottning Kristina älskade böcker, var en bok _____ den bästa presenten till henne.
- 5 Kristina hade _____ abdikerat och flyttat till Rom men hon förblev drottning i sitt hjärta.
- 6 Alfred Nobel löste problemet med det farliga nitroglycerinet och _____ fick vi en säkrare produkt.
- 7 När Alfred tyckte att han _____ hade hittat en kvinna som han kunde älska, gifte hon sig med en annan.

Öva mer på satsadverbial

Öva mer på prepositioner

SPRÅKET

2

THEODOR KALLIFATIDES
föddes 1938 i Grekland och
kom till Sverige 1964. Han
har gett ut ett tjugotal
litterära verk på svenska.

Att bli en annan

”Talar dina barn grekiska?” är en av de vanligaste frågor jag ställs inför. Ofta **döljer** frågan en viss aggressivitet, en sorts **anklagelse** mot mig som ibland **sägs rent ut**. Att jag har **berövat** mina barn möjligheten att utan problem lära sig ett språk till, att jag **därigenom** har berövat
5 dem möjligheten att känna sig som greker, att kunna kommunicera med farfar och farmor och andra släktingar.

Denna **inställning** har jag mött hos såväl andra invandrare som hos äkta eller mindre äkta svenskar. Längre har jag försökt förklara mitt beslut som ett resultat av mina **faktiska omständigheter**, nämligen att
10 jag är gift med en svensk kvinna och att jag är författare. I stället för

dölja (döljer, dolde, dolt)
gömma
anklagelse, -n; -er
beskyllning, förebråelse
säga rent ut (säger, sa, sagt)
säga vad man menar
beröva, berövar ta ifrån
därigenom på det sättet,
på så sätt
inställning, -en; -ar åsikt,
attityd, uppfattning
faktisk verklig
omständighet, -en; -er
förhållande, situation

att lära mina barn grekiska har jag **snarare utnyttjat** dem för att lära mig svenska.

Men svenskarna ser **sorgset** på mig och säger att jag har berövat mina barn deras **rötter**. Mina invandrarevänner går ett steg längre. De betraktar mitt beslut som ett **förräderi**.

Själv frågar jag mig vad det hade blivit av mig om jag inte hade använt hela min energi åt att lära mig svenska. Jag ser framför mig en **bruten** man, besviken på sitt liv och **bitter** över att inte ha **utvecklat** sin **gåva**. En man som skriver på ett språk som han glömmer för var dag som går, en man som ingen skulle **bry sig om** att publicera och ingen skulle bry sig om att läsa, om han någonsin blev publicerad.

Nog har jag träffat sådana exilförfattare. En del lyckas hålla elden vid liv. De flesta tystnar så småningom. Det går inte **i längden** att leva i ett språk och skriva på ett annat. För mig hade det inte gått. Så jag utnyttjade mina barn för att lära mig svenska, i stället för att lära dem grekiska.

Jag trodde att Grekland för dem inte var annat än några sommarveckor då och då. Så fel jag hade! När min son tog studenten bestämde han sig för att lära sig grekiska. Han åkte ner till mitt hemland och **satte sig på skolbänken**. När han kom tillbaka kunde han tala **hjälpigt**, men framför allt kunde han skriva och läsa. Han hade skaffat sig möjligheten att fortsätta lära sig.

Min dotter hade inte visat något som helst intresse. Men plötsligt började hon tala om att också hon ville lära sig grekiska. Det har fått mig att tänka på den gamla sanningen att det inte spelar någon roll vad en förälder säger, utan vem han är. Jag är grek och mina barn kom till en punkt i livet då de av egen vilja kunde erkänna och **bejaka** det.

Jag talade med en kollega som befinner sig i samma situation som jag, fast han är bosatt i Frankrike. Han sade till mig något som **slog mig** som en **otvivelaktig** sanning, och som jag aldrig hade tänkt på.

"Det är jag som är invandrare" sade han. "Inte mina barn!"

Hur ofta glömmer vi inte detta? Vi behandlar våra barn och deras liv som om de vore lika **provisoriska** som våra. Det är djupt **sårande** för barnen. De vill känna trygghet, de vill känna sig **rotade**, de **avskyr** att flytta på sig. Bara det att byta skola kan för ett känsligt barn vara en katastrof.

Theodor Kallifatides, ur Den dubbla längtan, 1995

snarare mer, egentligen, bättre sagt

utnyttja, utnyttjar använda, dra nytta av

sorgset ledset, med sorg

rot, -en; rötter här:

ursprung, familj, tillhörighet

förräderi, -et; -er svek

bruten/t knäckt, förstörd

bitter/t besviken, desillusionerad

utveckla, utvecklar

förbättra, öka

gåva, -n; -or här: begåvning, talang

bry sig om, bryr intressera sig för, tycka om

i längden under en längre tid

sätta sig på skolbänken

studera

hjälpigt så där, någorlunda bra

bejaka, bejakar vara positiv till

"det slog mig" (slår, slog, slagit) jag förstod plötsligt

otvivelaktig/t tydlig, klar

provisorisk/t tillfällig, som inte gäller länge

sårande som skadar

rotad/t känna sig som

hemma, acklimatiserad

avsky, avskyr hata

Förstod du?

- 1 Frågan "Talar dina barn grekiska?" döljer en anklagelse mot Kallifatides. Varför?
- 2 Om hans barn hade lärt sig grekiska hade de haft andra möjligheter. Vilka?
- 3 Kallifatides utnyttjade sina barn för att lära sig svenska. Hur förklarar han det?
- 4 Vad säger svenskarna om hans beslut?
- 5 Och vad säger hans invandrarvänner?
- 6 K. föreställer sig hur hans liv skulle ha blivit om han inte hade lärt sig så bra svenska. Hur ser han den mannen framför sig?
- 7 Sonen och dottern börjar intressera sig för grekiska. Vad gör de då?
- 8 "Det är djupt sårande för barnen" säger Kallifatides. Vad syftar han på då?

Tillfället gör syskonspråket

Victoria, Julia och Filip Zahmatkesh talar tre språk **flytande**: persiska med sin iranske pappa Yahya, polska med mamma Katarina och svenska med kompisarna – och med varandra.

Svenskan är som en **osynlig** tråd mellan oss. Den skapar *connection*! Att inte prata svenska med syskonen skulle kännas konstigt, som om det gällde någon annan, säger Victoria.

Dessutom går det lättare och snabbare att säga något på svenska, fyller Julia i:

– Vi kan svenska bäst, för vi använder ju det språket i fler sammanhang. Polska och persiska tar för lång tid att **ladda upp** i huvudet. Det blir som ett **segt** dataspel – man orkar inte vänta!

Deras föräldrar använder **huvudsakligen** persiska **sinsemellan**. Även Victoria, Julia och Filip talar ibland persiska och polska med varandra, till exempel när de är på besök i Polen eller Iran eller när släktingar kommer på besök.

– Det är för att de ska förstå, förklarar Filip. Men om ingen lyssnar pratar vi svenska!

Han, Victoria och Julia är stolta över sina tre språk. De har ingen släkt i Sverige, och utan polska och persiska skulle de inte kunna hålla kontakt med familjen. Ibland är det dessutom praktiskt att ha ett "hemligt" språk att ta till, **fnittrar** de:

– Som när vi ska **lura** våra kusiner i Polen till exempel. De kan lite svenska, så därför planerar vi vad vi ska göra på persiska. Då förstår de inte vad vi säger.

tillfälle, -t; -n situation, tillfällighet

flytande lätt, utan störningar, sammanhängande

osynlig/t som man inte kan se

ladda upp, laddar samla energi, t.ex. ladda batterier

segt/t här: trög, som inte fungerar så bra

huvudsakligen till största delen

sinsemellan med varandra, mellan sig

fnittra, fnittrar småskratta
lura, lurar skoja, narra, föra bakom ljuset

Det händer att mamma Katarina säger åt sina barn att tala polska när hon själv är **i närheten**. Det brukar hålla i max fem minuter, erkänner Julia.

De flesta flerspråkiga syskon talar bara ett språk sinsemellan. Men de kan också **växla** språk efter humör, lek - och ibland för att berätta en **hemlis**.

Mamusiu, idziesz teraz do pracy? Baba, Juliaru didi? Filip, sluta kasta snö!*

Victoria, Julia och Filip Zahmatkeshs tre modersmål - polska, persiska och svenska - **fladdrar** över skolgården vid Norrvikens skola i Sollentuna, lika lätt som snöflingorna som **dalar ner** på dem från den **bleka skyn**. De växlar så snabbt mellan sina språk att jag inte kan låta bli att **fascinerar**, trots att jag själv är mamma till tvåspråkiga barn.

Men även om de talar polska och persiska med sina föräldrar, så **föredrar** Victoria, Julia och Filip svenska när de talar med varandra. Detta **val** är de inte ensamma om. För flerspråkiga syskon **tenderar** språket som talas i landet där de bor att bli syskonspråket nummer ett - hur mycket föräldrarna än **stöttar** barnens flerspråkighet.

- De allra flesta flerspråkiga syskon vars föräldrar har olika modersmål använder landets språk, majoritetsspråket, när de talar med varandra, säger Ana Martinez-Lage.

Hon är lektor i spanska vid Middlebury college i Vermont, USA, och en av de få som forskar om **samspelet** mellan flerspråkiga syskon.

- Barn tillbringar en stor del av sin dag i skolan eller förskolan där allt sker på landets språk. Timmarna i hemmet, som oftast är den plats där deras andra språk, minoritetsspråket, talas, är betydligt **färre**. Det gäller **i synnerhet** om bara en av föräldrarna använder språket i fråga. Därför är det inte så konstigt att majoritetsspråket blir syskonspråk i de flesta fall.

Men många flerspråkiga syskon håller sig inte till ett av sina språk, utan använder **än det ena än det andra** när de pratar med varandra - de ägnar sig, som det heter i flerspråkighetssammanhang, åt **kodväxling**. Det kan handla om allt från **enstaka** ord som passar eller känns bättre på det andra språket, till att barnen helt växlar språk i vissa situationer.

I arbetet med den här artikeln har jag mött familjer där barnen växlar till sitt andra språk när de spelar dataspel eller ser på vissa tv-program. Andra gör det när de talar om resor till föräldrarnas hemländer eller om traditioner som **förknippas** med det land där språket talas.

Det händer också att barn **anpassar** sitt syskonspråk efter dem som är närvarande: på bussen eller skolgården väljer de landets språk, vid middagsbordet blir det minoritetsspråket.

Det **torde** inte heller vara ovanligt att barn, precis som Victoria,

i närheten nära

växla, växlar byta, variera

hemlis, -en; ar hemlighet

fladdra, fladdrar blåsa hit och dit

dala ner, dalar sakta falla ned

blek/t utan färg

sky, -n; -ar himmel

fascinera, fascinerar fångsla, förtrolla

föredra, föredrar tycka mer om, gilla bättre

val, et; pl. = alterativ (verb: välja)

tendera, tenderar utvecklas mot, vara på väg mot

stötta, stöttar stödja, ge stöd

samspel, -et; pl. = samverkan

färre (få, färre) mindre antal, inte lika många

i synnerhet särskilt, speciellt

än det ena än det andra

ibland det ena, ibland det andra

enstaka något enda, något här och där

förknippa, förknippar koppla ihop, associera

anpassa, anpassar rätta efter **torde** bör, lär

Filip och Julia Zahmatkesh, **avsiktligt** utnyttjar sin flerspråkighet för att få **tillgång** till ett ”hemligt” språk, en möjlighet att för en stund **avskärma sig** från **omgivningens** öron.

Ibland kan ett av språken vara det **känslomässigt** starkare och **fram-**
 5 **kalla** kodväxling i **laddade** situationer. Ana Martinez-Lage berättar om en engelsk-fransk familj där barnen i vanliga fall talade engelska med varandra.

– Men de bråkade alltid på franska. När de var arga kändes franskan mer kraftfull!

- 10 * Mamusiu, idziesz teraz do pracy? (polska)
 Mamma ska du gå och jobba nu?
 Baba, Juliaru didi? (persiska)
 Pappa, har du sett Julia?

Eliza Kajanus, Språktidningen, december 2010.

avsiktlig/t med vilja, på flit
utnyttja, utnyttjar använda, dra nytta av
tillgång, -en; -ar möjlighet att använda
avskärma sig, avskärmar skärma av, isolera
omgivning, -en; -ar här: människor i närheten
känslomässig/t med starka känslor, emotionell
framkalla, framkallar orsaka
laddat/d spänd, intensiv, dramatisk

Förstod du?

- 1 Varför använder syskonen Victoria, Julia och Filip helst svenska?
- 2 I vilka sammanhang talar de polska och persiska?
- 3 Forskarna ser tydligt att flerspråkiga syskon väljer ett av språken när de talar sinsemellan. Vilket språk?
- 4 Hur förklarar Ana Martinez-Lage detta?
- 5 Ibland passar än det ena och än det andra språket beroende på situationen. Vilket ord kan man använda för att beskriva snabba växlingar av olika språk?
- 6 Varför bråkade barnen i den engelsk-franska familjen alltid på franska?

Tillbaka till texten

A Ordövning

anpassa avsiktligt avsky föredra förknippa förräderi i längden i närheten
i synnerhet inställning laddad omständighet tillgång utnyttja

- 1 Många har _____ att Kallifatides har berövat sina barn möjligheten att lära sig grekiska. Ja, en del kallar det faktiskt för _____.
- 2 Hans beslut berodde på vissa _____. Han själv behövde nämligen lära sig svenska av sina barn.
- 3 Han _____ sina barn för att lära sig svenska.
- 4 Författaren säger att _____ blir det svårt att leva i ett språk och skriva på ett annat.
- 5 Syskonen _____ sitt språk efter dem som är närvarande. Men de _____ att tala svenska då de leker med varandra.
- 6 Mamma Katarina ber sina barn att tala polska när hon själv är _____.
- 7 Det händer att barn växlar språk då de talar om resor eller traditioner som de _____ med det land där språket talas.
- 8 Tiden som barnen talar sina andra språk kan bli ganska kort. _____ om bara en av föräldrarna använder språket i fråga.
- 9 Eftersom barnen är flerspråkiga har de _____ till ett hemligt språk. Ibland väljer barnen att _____ detta hemliga språk för att prata om hemlisar.
- 10 Barn vill känna sig rotade. De har alltid _____ att flytta på sig.
- 11 Du kanske kan tala flera språk men i en _____ situation är oftast ett av språken det mest kraftfulla.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Att Kallifatides berövade sina barn möjligheten att lära sig grekiska har vänts mot honom som (1) _____. Ja, några av hans landsmän har t o m kallat det (2) _____. Han har försökt förklara sitt beslut som ett resultat av vissa (3) _____. Han var nämligen gift med en svensk kvinna och han skrev böcker på svenska språket. Han erkänner att han (4) _____ sina barn för att snabbt lära sig svenska. Syskonen Victoria, Julia och Filip talar tre språk (5) _____. Ibland använder de (6) _____ ett av språken för att lura andra och för att prata om hemlisar. När deras föräldrar talar med varandra är det (7) _____ på persiska. Flerspråkiga barn (8) _____ lätt sitt syskonspråk efter dem som är närvarande. De växlar ofta språk när de talar om resor till föräldrarnas hemländer eller om traditioner som (9) _____ med det land där språket talas.

1 ett tillfälle en anklagelse en omständighet	2 samspel omständighet förräderi	3 anklagelser inställningar omständigheter
4 utnyttjade avskydde utvecklade	5 snarare flytande bittert	6 otvivelaktigt enstaka avsiktligt
7 huvudsakligen otvivelaktigt varaktigt	8 utnyttjar anpassar framkallar	9 förknippas utvecklas fascineras

Öva kapitelord 2:1

C Uttryck

Vilka förklaringar passar till de olika uttrycken?

1 säga något rent ut	A bakgrunden är välbekant
2 vad hade det blivit av mig	B plötsligt kom jag att tänka på
3 sätta sig på skolbänken	C vilken framtid skulle jag ha fått
4 bry sig om	D berätta vad man egentligen tycker
5 det slog mig	E engagera sig i
6 känna till sina rötter	F bara några, inte många
7 Jag kan enstaka ord på finska	G börja studera

D Metaforer och liknelser (se s. 10)

”Nog har jag träffat sådana exilförfattare. En del lyckas *hålla elden vid liv*. De flesta tystnar så småningom.”

Vad betyder metaforen *hålla elden vid liv*? _____

Vad har den för bokstavlig betydelse? _____

”Något som en gång kändes viktigt och angeläget *bleknar* i betydelse.”

Vad betyder *bleknar* här? _____

Vad betyder *blekna* bokstavligt? _____

”Vi kan svenska bäst. Polska och persiska tar för lång tid att *ladda upp* i huvudet. Det blir som ett segt dataspel – man orkar inte vänta!”

Vad betyder metaforerna *ladda upp/ladda* och att *vara laddad*? _____

Och i vilka sammanhang använder du *ladda laddad* bokstavligen?

Förklara liknelsen:

Victoria, Julia och Filip Zahmatkeshs tre modersmål – polska, persiska och svenska – fladdrar över skolgården, *lika lätt som snöflingorna* som dalar ner på dem från den bleka skyn.

Ordbildning

A Suffixet -is

”hemlis” = hemlighet

Ibland växlar syskonen språk för att berätta en *hemlis*.

Förkortning av ord med suffixet -is uppstår ofta i talspråket.

Fler exempel hittar du på s. 128

B Suffixet -mässig/t

Ibland kan ett av språken vara det *känslomässigt* starkare.

Om suffixet -mässig se s. 139

C Suffixet -na

"De flesta exilförfattare *tystnar* så småningom."
 "Något som en gång kändes viktigt *bleknar* i betydelse."

Adjektiv + verbsuffixet -na anger en övergång från ett stadium till ett annat.

Exempel:

tystna: från tal till tystnad, bli tyst

blekna: från stark till blekare färg

Vilket verb ska du använda för att uttrycka:

övergång från ljus till mörker _____

övergång från mörker till ljus _____

Vad betyder följande ord (vilken övergång beskriver ordet):

- 1 surna _____
- 2 rodna _____
- 3 svartna _____
- 4 gråna _____
- 5 ruttna _____
- 6 fastna _____
- 7 glesna _____
- 8 tätna _____
- 9 klarna _____
- 10 pigga till _____
- 11 ilskna till _____
- 12 krokna _____
- 13 häpna _____
- 14 vissna _____
- 15 mogna _____
- 16 gulna _____

Öva mer på suffix

Fundera och diskutera

- 1 Vad betyder följande begrepp?
Hon talar språket *flytande*.
Hon talar språket med *brytning*. / Hon *bryter*.
- 2 Du flyttar till ett nytt land och lär dig ett nytt språk. Vid vilken ålder måste man börja lära sig det nya språket för att inte bryta?
- 3 Flerspråkiga familjer är olika då det gäller att ge barnen möjlighet att växa upp med flera språk. Vilken skillnad finns mellan Kallifatides barn och de tre syskonen i texten *Tillfället gör syskonspråket*?
- 4 Vilken erfarenhet har du själv av detta? Har du vuxit upp med två eller flera språk? Växer dina barn upp med två eller flera språk?
- 5 Vad innebär *kodväxling*? (Se *Tillfället gör syskonspråket*) Vad har du själv för erfarenhet av detta?
- 6 Diskutera följande utdrag ur texten *Att bli en annan*:
"Det är jag som är invandrare" sade han. "Inte mina barn!"
Hur ofta glömmar vi inte detta? Vi behandlar våra barn och deras liv som om de vore lika provisoriska som våra. Det är djupt sårande för barnen. De vill känna trygghet, de vill känna sig rotade, de avskyr att flytta på sig. Bara det att byta skola kan för ett känsligt barn vara en katastrof.

Skriv

Teodor Kallifatides barn fick aldrig möjlighet att lära sig grekiska när de växte upp och syskonen Victoria, Julia och Filip växlar lätt mellan tre språk. Säkert har du åsikter om detta.

Skriv en insändare där du argumenterar **för** tvåspråkighet eller flerspråkighet för barn som växer upp i familjer där man talar annat språk än svenska. Hämta gärna exempel från *Att bli en annan* och *Tillfället gör syskonspråket*.

Hitta själv på en lämplig rubrik och avsluta med en signatur eller med ditt namn.

Om insändare och argumenterande text se s. 16.

Exempel på insändare se s. 250.

Talande gester

Allt fler människor världen runt upptäcker vilken makt – och vilka överraskningar – som kan ligga i **gester** och kroppsspråk.

Se dig omkring.

Omvärlden är ett **kalejdoskåp** av livliga gester – trafikpoliser, gatu-
5 försäljare, bilförare, lärare, barn på lekplatser, idrottsmän med sina **överdådiga omfamningar** och höjda **nävar**. Över hela världen använder människor händerna, huvudet och kroppen för att uttrycka sig.

Utan gester skulle världen vara färglös och **statisk**. Socialantropologen Edward T Hall **hävdar** att så mycket som 60 procent av all vår
10 kommunikation är ordlös, **icke-verbal**. Om så är fallet, hur skulle vi **rimligen** kunna meddela oss med varandra utan gester?

Vi använder gester varenda dag, nästan **instinktivt**. Någon vinkar till sig **kyparen**, någon lättar upp ett affärsmöte med **visuella** signaler,

gest, -en; -er rörelse (med hand, arm eller huvud)

kelejdoskåp, -et; en här: en mängd olika, mångskiftande

överdådigt/t överdriven/t

omfamning, -en; -ar kram

näve, -n; -ar hand

statiskt/t stilla, orörlig, stagnerad

hävda, hävdar påstå starkt

icke-verbal utan ord, ordlös

rimligen tänkbart, sannolikt

instinktiv/t utan att tänka

efter, spontan

kypare, -n; pl. = servitör

visuell/t det man ser

en flygplatsarbetare dirigerar ut ett flygplan på startbanan, en förälder använder ett helt lexikon av gester för att lära (eller **läxa upp**) ett barn.

Gester kan vara hotfulla (två bilförare i tät trafik), hjärtevärmade (en öppen, välkomnande famn), instruktiva (en polis som ger anvisningar om riktningen) eller sensuella (en hula-huladansös på Hawaii).

Exempel på att gester vi är vana vid kan vara **riskabla** i ett annat land:

En amerikansk tonåring liftade på en väg i Nigeria. En bil från **trakten** passerade – och **tvärbromsade**. Föraren och passageraren hoppade ut och slog liftaren gul och blå. Varför? Jo, den gest som i USA och många andra länder betyder att man vill ha lift (en tumme uppsträckt i vädret) anses som en **grov förolämpning** i bland annat Nigeria.

Ett amerikanskt par som bilade i Australien **hejdades** av en polis i Sydney för att de inte gett signal före en **sväng**. När polismannen såg att de var turister gav han dem bara en vänlig varning. Den lättade amerikanen log och gjorde tummen upp. Polismannen blev **rasande**, befallde paret att stiga ur bilen, kallade på **förstärkning**, sökte igenom bilen och gav slutligen föraren **dryga böter**. Senare på hotellet, när turisterna berättade om **upplevelsen**, fick de veta att tummen upp i Australien betyder ”Dra åt helvete!”

Så vi ser att samma gest som i Amerika betyder ”Toppen!” kan få allvarliga **konsekvenser** i Australien liksom i Nigeria på andra sidan jordklotet.

Roger E., Axtell

läxa upp, läxar tillrättavisa, skälla på
sensuell/t sinnlig, erotisk, sexig
riskabel/t farlig, riskfylld
trakt, -en; -er området i närheten
tvärbromsa, bromsar stanna bilen mycket snabbt
grov/t stor
förolämpning, -en; -ar skymf, oförskämdhet
hejda, hejdar stoppa
sväng, -en; -ar kurva, vridning
rasande mycket arg
förstärkning, -en; -ar hjälp, tillskott
dryg/t här: stor
böter straff i form av pengar
upplevelse, -n; -r händelse, erfarenhet
konsekvens, -en; -er följd

Förstod du?

- 1 Varför använder vi människor egentligen gester?
- 2 Hur stor del av vår kommunikation är verbal enligt Edward T Hall?
- 3 Ge några exempel på hur gester används i vardagen.
- 4 Och hur kan gester vara riskabla?

Språk är också beteendemönster

Språk är inte bara uttal, grammatik och ordförråd. Det handlar lika mycket om **beteendemönster**. Det gav språkforskaren Else Oksaar flera exempel på i sin föreläsning om språk och **integration**.

– Fråga en sydostasiat om han håller med dig i en viss fråga. Han kommer troligtvis att svara ja, även om så inte är fallet. Bjud en bulgar att **ta för sig** en gång till av maten och han kommer att **avböja**, trots att han inte alls är mätt. Om du däremot fortsätter att fråga en andra och en tredje gång, kanske han svarar ja.

Med några enkla exempel visar Else Oksaar att språk inte bara är ord, grammatik och uttal. Det är också **intimt förknippat** med ett visst beteendemönster. Ett ja är inte alltid ett ja och ett nej är inte alltid ett nej.

– Vi brukar säga att språk är nyckeln till världen, säger hon. Men vi får inte glömma bort att bakom den öppna dörren kan det finnas ett halt golv. Och känner man inte till de **gällande** beteendemönstren är det lätt att halka.

Else Oksaar är estniska, men hon kom till Sverige som ung flicka under kriget. 1964 blev hon professor i tyska vid Stockholms Universitet och tre år senare flyttade hon till Hamburg, där hon numera är professor i allmän språkvetenskap.

Else Oksaar talar själv flera språk **flytande** och ser sig som flerspråkig. Ju fler språk en människa kan, desto fler dörrar kan hon öppna, anser hon, men **poängterar** också att flerspråkighet inte är det samma som likspråkighet.

– Även om man **behärskar** flera språk så har de inte samma betydelse. Ett språk ligger dig **emotionellt** sett närmare.

– När jag ska säga ”jag älskar dig” till min man, så måste jag använda estniska, säger hon med ett varmt leende.

Situationen **avgör** alltså vilket språk man använder. Och eftersom människan är född med en otrolig **förmåga** till **flexibilitet** och **anpassning** lär hon sig snart vilket språk, och därmed också vilket beteendemönster, som är **gångbart**. Exempelvis kan hon **nia** äldre personer på ett språk, men **dua** dem på ett annat. Kulturens **normer** styr vårt språk och **uppförande**.

– Redan som små barn **tillägnar** vi oss ett visst beteende tillsammans med språket. Barnet lär sig att hälsa på farbror, tacka för maten och så vidare. Beteendemönstret, eller det som ligger bakom dörren, lärs in automatiskt, säger hon.

– För invandrare gäller det alltså att inte bara lära sig en grammatiskt riktig svenska, utan de måste också lära sig nya beteenderegler.

beteendemönst/er, -ret; -ren
handlingsmönster, typiskt beteende

integration, -en samordning, sammansmältning till en helhet

ta för sig, (tar, tog, tagit)
servera sig själv, förse sig

avböja, avböjer tacka nej

intimt djupt, nära

förknippa (med), förknippar
förena, sammankoppla

gällande rådande, som gäller nu

flytande lätt, utan störningar

poängtera, poängterar
betona, framhålla, markera

behärska, behärskar kunna, vara insatt i

emotionellt känslomässigt, vad gäller känslorna

avgöra (-gör, -gjorde, -gjort)
bestämma

förmåga, -n; -or skicklighet, kapacitet

flexibilitet, -en
anpassningsförmåga, smidighet

anpassning, -en inordning, acklimatisering

gångbar/t som fungerar bra, användbar

nia säga ”ni” till någon

dua säga ”du” till någon

norm, -en; -er regel, princip, lag

uppförande, -t; -n beteende
tillägna sig, tillägnar lära sig, ta till sig

Och detta är nog så viktigt. Det har nämligen visat sig att de allra flesta svenskar har **överseende** med dåligt uttal och inkorrekt grammatik, medan man inte har lika stor förståelse för ett felaktigt uppförande.

Att exempelvis komma för sent anses i Sverige **ohövligt**, på gränsen till **nonchalant**, och vill man **integreras** i det svenska samhället gäller det bara att lära sig alla dessa **uttalade** regler, menar Else Oksaar. **Givetvis** gäller det omvända för svenskar i andra länder.

Men integration handlar också om **motivation**. Något som Else Oksaar **påpekar** flera gånger under sin föreläsning.

– Det **kvittar** hur mycket pengar myndigheterna lägger ner på språkutbildning, om en människa inte vill integreras så kommer det heller inte att ske, säger hon.

Men det finns något som kan skapa motivation, och det är människor. För språkinlärning och integration sker bäst från person till person.

– Din **uppfattning** av ett land beror ofta på de människor du träffar. Kärleken till en människa kan föda kärlek till ett land.

Ulrika Naezer

Gullegull lär bebisen tala

Forskare analyserade internationellt föräldraspråk

Allt det där spädbarnsspråket som vuxna använder till sina **telningar** är inte bara fånigt **joller**. Forskaren Patricia Kuhl har upptäckt föräldraitsiskan – gullandet som har en viktig funktion för spädbarns inlärning.

Det typiska sättet att prata med **tillgjort** ljus röst och att dra på vokalerna är universellt. Det gör föräldrar vare sig de talar svenska, engelska eller ryska. Och det är en viktig hjälp för spädbarn att **uppfatta** de viktigaste språkliga byggstenarna, anser Kuhl, som forskar i neurovetenskap vid University of Washington.

Förlänger orden

Enligt Kuhl **överdriver** föräldrar **omedvetet** de vokalljud som alla småbarn – **oavsett** vilket språk han eller hon så småningom kommer att tala – behöver för att **behärska** talets grundläggande **fonetiska element**.

Ta ordet **föl**. Man kan säga det slarvigt så att det misstas för föll eller ful. Men lyssna till en mamma som talar till sitt spädbarn: titta

överseende, -t förståelse, tolerans

ohövlig/t oartig

nonchalant likgiltig, ansvarslös, fräck

integrera, integrerar samordna, ena, anpassa

uttalad/t tyst, som finns men inte sägs

givetvis självklart, naturligtvis

motivation, -en lust, drivkraft, vilja

påpeka, påpekar framhålla, understryka, poängtera

kvitta, det kvittar det spelar ingen roll, det gör detsamma

uppfattning, -en; -ar åsikt, känsla, inställning

telning, -en; -ar barn

joller, -ret "barnspråk", ljud – inte ord

tillgjord/t spelad, onaturlig

uppfatta, uppfattar höra, urskilja, förstå

överdriva (-driver, -drev, -drivit) gå för långt, ta till för mycket

omedvetet mekaniskt, instinktivt, ovetande

oavsett utan hänsyn till, det spelar ingen roll

behärska, behärskar kunna, vara insatt i

fonetisk/t som har med ljud och uttal att göra

element, -et; pl.= beståndsdel, del, komponent

föl, -et; pl.= hästens unge

på föööölet. Kuhl har spelat in på band hur mödrar pratar på ett sjungande sätt som betonar och förlänger vokalerna.

I en forskningsrapport som presenterats i tidskriften Science skriver Kuhl att barn vid fem månaders ålder börjar uttala de tre vokalljud som finns i alla språk: i, a (långt aaah) och o. Det är just de vokalerna som mödrar, med olika modersmål, framför allt betonar när de pratar med sina spädbarn.

Kuhl har analyserat denna så kallade föräldraitiska.

– Det är mer än en språkmelodi. Det är en **veritabel** språklektion, som de inte ens vet om att de ger, konstaterar Kuhl.

Föräldrarspråket fyller den här funktionen under barnets första sex månader, då det lär sig sina allra första ord.

Skiljer ut vokalljud

Kuhl upptäckte 1992 att barn vid sex månaders ålder lär sig skilja ut vokalljud som kan vara betydelseskiljande i modersmålet, medan de **ignorerar** de ännu mindre ljudskiftningarna. Därefter **spårade** hon vilka ljud som **tilltalar** småttingarna och upptäckte att spädbarn vänder sig i riktning mot vuxna som pratar det sjungande bebisspråket – och inte bara om det är föräldrarna som pratar – medan de ofta **struntar i** vanlig konversation.

Så föräldrar kan fånga spädbarnets uppmärksamhet med föräldraitiska, men är de **enskilda** ljuden då viktiga? frågade sig Kuhl.

Detsamma i Ryssland

Kuhl och hennes forskarkolleger i både Sverige och Ryssland har spelat in 30 kvinnor på band i de tre länderna dels när de talar med vuxna, dels med sina spädbarn.

De tre språken valdes eftersom de till **betydande** del har olika vokalsystem.

Kuhl hittade 2 363 ord på banden som innehåller de tre gemensamma vokalljuden iii, aaah och ooo.

Oavsett om det var svenska mammor som lekte med halsbaaaand, eller mammor i Seattle som betonade beeeeads eller mödrar i S:t Petersburg som beundrade bussi (engelska och ryska för pärlor) så överdrev mödrarna på alla håll de viktigaste vokalerna, rapporterar Kuhl.

Mammorna ändrade inte bara till ett högre tonläge på alla ord, så som man skulle göra om man helt enkelt bara **härmade** barns sätt att prata.

veritabel/t verklig, fullständig

ignorera, ignorerar inte bry sig om, inte ta notis om, strunta i

spåra, spårar leta upp, lokalisera

tilltala, tilltalar här: roa, glädja

strunta i, struntar inte bry sig om, inte göra, ignorera

enskild/t separat, för sig själv

betydande stor, viktig

häрма, härmar ta efter, göra lika, imitera

Alla mammor likadana

Att **tendenserna** är desamma hos alla mammor och till synes universella **förbluffar** Patricia Kuhl.

- När människan av naturen producerar den här effekten med sådan **ihärdighet** tvärsöver tre olika kulturer – varenda en av de
- 5 trettio kvinnorna uppvisar samma sak i sitt talmönster – då betyder det någonting, menar Kuhl, och tolkar det som att det verkar vara meningen att vi ska prata den jollrande föräldraitiskan med våra små:
 - Om man bara tar sig tid att prata med sitt barn så har biologin sett till så att vi vet hur vi ska göra.

Ulrika Naezer

Ungdomsspråket

- Någon gång i **skarven** mellan 80- och 90-talet **myntades** **begreppet** Rinkebysvenska. Ulla-Britt Kotsinas, numera biträdande professor i nordiska språk vid Stockholms universitet, gjorde då ett forskningsarbete om ungdomars speciella gruppsspråk. För att göra intervjuer och
- 5 inspelningar valde hon Rinkeby, en **förort** till Stockholm. Därigenom gjorde hon Rinkebys ungdomar kända och då framför allt deras sätt att tala.

- Tusentals människor från **vitt** skilda länder befolkar förorterna runt de större städerna i Sverige. Det talas minst 140 språk i landet i dag och
- 10 det har gått snabbt. Mångspråkighet och multikultur är begrepp som knappt användes för 25 år sedan. I **utkanterna** av Stockholm, Malmö, Göteborg och Uppsala växer andragenerationens invandrare upp. De är födda i Sverige men har även sina rötter i andra kulturer. Grupp-tillhörighet och identitet är viktigt för ungdomar och det **avspeglas**
- 15 även i talspråket. Det här speciella förortsspråket är en **jargong**, ett gruppsspråk eller dialekt där svenska blandas med ord och uttryck från många olika språk. Men en tjej eller kille som talar Rinkebysvenska med sina kamrater kan ofta snabbt växla till den neutrala rikssvenskan om situationen kräver det.

- 20 Nya språkliga **företeelser** uppstår ofta i stockholmskan och sprider sig sedan och används överallt. Ett exempel är uttrycket ”ba” som från början var en förkortning av ”bara” men som numera är ett utfyllnadsord.

”Å då ba, så gick han ba ner för trappan...”

- 25 De förstärkande prefixen är ofta tuffa och påverkas av tid och omgivning: skithäftig, asbra, vrälläcker, dödsball, råcool.

I sin forskning har Ulla-Britt Kotsinas **hävd** att den här utvecklingen är tecken på att språket utvecklas, som det förresten gjort i alla

- tendens, -en; -er** trend, riktning, tecken
- förbluffa, förbluffar** överraska, förvåna
- ihärdighet, -en** envishet, uthållighet, energi
- skarv, -en; -ar** övergång, föreningspunkt
- mynta, myntar** skapa nya ord och uttryck
- begrepp, -et; pl.=** term, ord, uttryck
- förort, -en; -er** bostadsområde utanför en större stad
- vitt** här: mycket
- utkant, -en; -er** ytterområde, förort
- avspegla, avspeglar** återspegla, visa sig, reflektera
- jargong, -en; -er** gruppsspråk, yrkesspråk
- företeelse, -n; -r** fenomen, sak, händelse
- hävda, hävdar** framhålla, betona

tider. Det nya ungdomsspråket är inte alls slarvigt och **torftigt** utan tvärtom mycket **kreativt**.

År 2004 gav språkprofessor Ulla-Britt Kotsinas och rapparen Dogge Daggelito ut en ordlista med titeln Förortsslang (Norstedts Ordbok).

- 5 Det anses vara en bättre **benämning** på det här speciella ungdomsspråket eftersom det kan variera från förort till förort. Frågar man ungdomarna själva kallar de gärna språket för shobresvenska (Sho bre = hej kompis!). Det är ju just vad det är; ett kompispråk, ett gruppspråk som visar på mångspråkig bakgrund även om det också
- 10 talas av ungdomar med enspråkig svensk bakgrund.

Monika Åström

torftig/t enkel, otillräcklig, innehållslös

kreativ/t iderik, nyskapande

benämning, -en; -ar namn, term

upplaga, -n; -or tryckning, utgåva

kriteri/um, -et; -er krav, kännetecken

ledamot, -en; ledamöter medlem

beteckning, -en; -ar benämning

avspegla, avspeglar visa upp, reflektera

hålla i längden (håller, höll, hållit) hålla länge

förutsägelse, -n; -r prognos, tips

Keff och guss tar plats i Saol

Keff, ob-ersättning, guss och pappamånad – fyra av 10 000 nya svenska ord som platsar i nästa upplaga av Svenska Akademiens ordlista, SAOL.

Den trettonde upplagan som trycks nästa år blir tjockare – 10 000 ord är nya, 5 000 åker ut. 125 000 ord får vara med. Det finns bara ett inträdes**kriterium**, enligt Martin Gellerstam, redaktör för SAOL.

– Är det ord som förekommer ofta i vanliga svenska texter, då tar vi med dem.

Keff och guss är nya låneord. Keff är arabiska för dålig, och guss betyder tjej på turkiska.

– Det är inte konstigt att de tar plats, säger Sture Allén, **ledamot** i Svenska Akademien, och påpekar att hälften av ordlistans ord är inlånade och anpassade till svenskan.

– Tjej är inlånat från romani. Det har **beteckningen** vardagligt, precis som de här två orden kommer att få.

Guss är inte det första turkiska ordet i SAOL. Dolme i kåldolme och kalabalik är andra exempel, säger Sture Allén.

De flesta nykomlingarna är svenska sammansatta ord som **avspeglar** nya begrepp – pappa-månad, oljeschejk,

ob-ersättning, megastjärna, stringtrosa, sandlådenivå.

Ord sprider sig snabbt, men alla **håller** inte i **längden**.

– Det är väldigt svårt att göra **förutsägelser** om vad som snabbt kommer att försvinna, säger Martin Gellerstam.

Den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista är från 1998. Då togs 5 000 nya ord in. Att antalet nu blir det dubbla beror på att Svenska Akademien sedan dess har fått bättre instrument för att upptäcka och bedöma hur vanliga ord är.

Helena Johansson

Exempel på ord som ungdomar blandar in i svenska språket

abu, vilken bil! abu vilken tjej!	habibti älskling till tjej (arabiska)
kolla, titta (arabiska)	hadi kom igen, skärp dig
allan ballan leka cool	japo OK
andas lugna ned dig	jalla skynda (arabiska)
askim lskling (turkiska)	jiddra snacka strunt, bråka
araba bil (turkiska)	kala bra (grekiska)
axa sticka, dra, springa	katt tjej
ayde län! äh, stick! kom igen!	keff dålig (arabiska)
babblish lögnare	koffo idiot, korkad person
bai/ jalla bai hejdå (arabiska)	kerstin klen, mesig
bakterie ful	kitar tunnelbana (persiska)
baxa ha sex	kopella flicka (grekiska)
benim jag (turkiska)	len hör du (kurdiska)
benät flickvän (arabiska)	miffo idiot, missfoster
bre brorsan/kompis (kurdiskt ursprung)	mjölki svensk
bomba ljuga	mug barn
bunka ha sex	musse muslim
bängen polisen	paco snut (spanska)
chilla ta det lugnt, koppla av	para pengar (turkiska)
chock mycket (turkiska)	pizzie glöm det
chock bech mycket bra	potatis skåning
deli dum i huvudet (turk/kurd)	pula äta
dido det spelar ingen roll, det gör ingenting	rakli flicka (romani)
domuz gris, tjockis, fet person (arabiska)	shik stick (turkiska)
fett, fett med mycket	shobak, shofi hej vad händer (arabiska)
fett kefft mycket trist, jättetråkigt	sho habibi hej kompis (arabiska)
flippa skoja	tagga stick! gå, springa (turkiska)
flumm ljug vit lögn	tagga ner ta det lugnt
flos pengar (arabiska)	tamam okej, det räcker (turkiska)
git/gitta stick/ sticka (turkiska)	tjoravla stjäla, snatta, sno (romani)
glida gå därifrån	tjordeza snatta, sno
giz tjej (turkiska)	vad händish? vad händer?
guzz, guze tjej (kurdiskt ursprung)	yani alltså (arabiska)
habibi älskling till kille (arabiska)	

Förstod du?

Språk är också beteendemönster

- 1 Språk är inte bara ord, grammatik och uttal. Vad är det mer förknippat med?
- 2 Else Oksaar talar om nyckeln (språket) som man kan öppna en stängd dörr med. Vilka faror finns bakom dörren? Vad menar hon egentligen?
- 3 Människan är flexibel och lär sig snabbt vilket beteendemönster som är gångbart. Ge exempel!
- 4 Vad krävs för att en människas integration ska lyckas?

Gullegull lär bebisen tala

- 1 Vad är typiskt för "föräldraitiskan"?
- 2 Vilka ljud lär sig ett barn först att skilja ut?
- 3 Vad var gemensamt för den amerikanska, svenska och ryska mamman?
- 4 Vilken slutsats drar Patricia Kuhl av sin undersökning?

Ungdomsspråket

- 1 Varför fick ungdomsspråket/förortsspråket/shobresvenskan till att börja med heta Rinkebysvenska?
- 2 Ulla-Britt Kotsinas hävdar en bestämd åsikt om det här språket. Vilken?

Tillbaka till texten

A Ordövning

anpassning avböja avgöra avspegla begrepp behärska benämning enskild förutsägelse givetvis gångbar kvitta oavsett omedvetet strunta i ta för sig tilltala tillägna sig överdriva overseende

- 1 När han blev bjuden att _____ av maten en gång till _____ han trots att han inte alls var mätt.
- 2 Även om man _____ flera språk så använder man dem inte på samma sätt. Det är situationen som _____ vilket språk man använder.
- 3 Människan har en otrolig förmåga till _____ och lär sig snart vilket beteendemönster som gäller.
- 4 Redan som små barn _____ vi oss ett visst beteende tillsammans med språket.
- 5 De allra flesta svenskar har _____ med dåligt uttal och inkorrekt grammatik.
- 6 Om en människa inte vill integreras _____ det hur mycket pengar myndigheterna lägger ner på språkutbildning.
- 7 Människan lär sig ganska snart vilket beteendemönster som är _____.
- 8 Föräldrar talar med tillgjord röst till sina barn och de _____ vokalljuden.
- 9 De gör vokalljuden längre helt _____ och det sker _____ vilket språk de talar.
- 10 Vissa ljud _____ de små barnen, medan de ofta _____ vanlig konversation.
- 11 Mångspråkighet och multikultur är relativt nya _____.
- 12 Talspråket _____ vilken grupp ungdomarna tillhör.
- 13 En förälder förlänger gärna de _____ vokalerna.
- 14 Det är väldigt svårt att göra en _____ om vilka av de nya orden som kommer att försvinna.

- 15 Vill man integreras i det svenska samhället gäller det bara att lära sig alla oskrivna regler.
 _____ gäller det omvända för svenskar i andra länder.
- 16 Det som tidigare kallades Rinkebysvenska har numera _____ förortsslang.

Öva kapitelord 2:2

B Sambandsord

Gå tillbaka till artikeln Språk är också beteendemönster och markera de sambandsord du hittar. Vad betyder orden du markerat för förståelsen av artikeln och för flytet i språket? (Sambandsorden hittar du på s. 12)

C Metaforer (se s. 10)

”Men vi får inte glömma bort att bakom den öppna dörren kan det finnas ett halt golv. Och känner man inte till de gällande beteendemönstren är det lätt att halka.”

Vad uttrycker metaforerna *halt* och *halka* i ovanstående mening (från texten *Språk är också beteendemönster*)?

Fler uttryck med hal och halka:

Vara ute på hal is

Vara hal som en ål

Halka efter

Halka in

Sätta någon på det hala

Använd uttrycken ovan i meningarna:

- Varje gång jag spelar schack med min mormor _____ hon mig _____. Hon är verkligen en skicklig schackspelare.
- Jag råkade _____ i det här yrket efter ett kortare sommarjobb.
- Jag har _____ på kursen och har mycket att läsa igen.
- Lita inte på honom! Han är _____.
- Jag har sålt aktier och ska ta upp det i deklARATIONEN. Jag känner mig verkligen _____. Kan du hjälpa mig?

D Brukar du hålla låda?

Diskutera betydelsen av följande ord och uttryck som beskriver olika sorts prat. Orden är grupperade efter betydelse men de har alla olika nyanser.

kallprat, kallprata
småprat, småprata

prata strunt, struntprat
dösnack

pladder, pladdra
babbel, babbla
tjatter, tjattra
gagga, vara gaggig
snacka

snacka skit, skitprat
tala bakom ryggen på någon
baktala
förtal
skvaller, skvallra

vara pratsjuk
prata som en kvarn
hålla låda
ha svada
vara verbal
vara talför

diskussion, diskutera
dispyt
gräl, gräla
pajkastning
verbala slag
giftiga repliker
utskällning, skälla ut

tala allvar

tjejsnack, killsnack

tissla och tassla
viskning, viska

yttra sig
kläcka ur sig

joller, jollra

Välj bland orden ovan och fyll i det ord du tycker passar bäst.

- 1 Han höll ett väldigt fint tal på sin dotters bröllop. Det var inte så svårt för honom.
Han har ju alltid varit så _____.
- 2 Hon är mycket sårad för alla _____ hon har fått från
arbetskamraterna den sista tiden. Nu överväger hon att byta jobb.
- 3 Nej, hon hade inga kroppsliga ärr från det misslyckade äktenskapet. Men det fanns flera osynliga
ärr från alla _____ hon fått av sin f d man.
- 4 Sitt inte där och _____ och _____. Jag vill höra vad ni säger.
- 5 Grannen _____ mig för att jag hade tagit hans tid i
tvättstugan.
- 6 Jag har en kompis som _____ hela tiden. Tyvärr är det mesta rent
_____.
- 7 Efter allt som skrivits i tidningarna om den populära artisten kommer han att stämma en av
kvällstidningarna för rent _____.
- 8 Jag tycker att gamla farfar börjar bli lite _____. Han upprepar samma sak hela
tiden och han lyssnar inte på mig.
- 9 Ett av skälen till att Kalle ville skilja sig från Karin var att han inte orkade höra henne
_____ hela dagarna.
- 10 Politikerdiskussionen i TV började bra men efter ett tag blev det rena rama _____
så jag stängde av.
- 11 Att skvallra lite behöver inte alltid vara att _____ någon.

Öva uttryck och metaforer, hela kapitlet

E Olika betydelser av "gälla"

"Om man inte känner till de *gällande* beteendemönstren är det lätt att halka."
Gälla betyder här *det som används av alla, det som är i bruk, giltig, rådande*.

Annat exempel: Älgjakten sker enligt *gällande* regler.

"Det *gäller* inte bara att lära sig grammatik utan också alla nya beteenderegler."

Gälla betyder här *det är viktigt, det har betydelse*.

Annat exempel: Det *gäller* att hitta en bra målvakt till laget.

Formulera om följande meningar och använd "gälla".

- 1 Du kan använda bussbiljetten i två timmar. Bussbiljetten _____.
- 2 Det är viktigt att motionera varje dag. Det _____.
- 3 Det där brevet handlar bara om mig. Brevet _____.

Formulera om följande meningar:

- 1 Han är inte så modig när det gäller. _____.
- 2 Kom igen! Nu gäller det! _____.
- 3 Du får lön enligt gällande avtal. _____.

F Ordförråd kring barn

Ord som betyder barn:
 småttingar, spädbarn, telningar, småglin, bebisar, ungar, glin

Välj bland följande verb och placera dem i meningarna:

natta, amma, krypa, dregla, jollra

- 1 Elsa börjar bli stor nu. Hon har nyss börjat _____ och jag märker att flera tänder är på gång eftersom hon _____ så mycket.
- 2 Jag har slutat _____ henne och hon äter gärna välling och gröt.
- 3 När jag har _____ henne på kvällarna kan jag länge höra hur hon ligger och _____ för sig själv.

G Nyord

Keff och guss förklaras i texten men vad betyder följande nyord?

ob-ersättning	_____	pappamånad	_____
bonusmorfar	_____	broilerpolitiker	_____
curlingföräldrar	_____	dragspelsbuss	_____
50+	_____	gilla läget	_____
gräddfil	_____	lådvin	_____
fejan	_____	mikra	_____
musmatta	_____	noll koll	_____
nollätta	_____	plockgodis	_____
russindisko	_____	senilsnöre	_____
skräpmat	_____	snabel-a	_____
soffpotatis	_____	tjuga	_____
gå in i väggen	_____	lattemamma/lattepappa	_____

Vad betyder följande ord som utvecklats ur "sambo":

särbo	_____
delsbo	_____
helgbo	_____
mambo	_____
kvarbo	_____
provbo	_____
exbo	_____
kombo	_____

Fundera och diskutera

- 1 För integration krävs motivation säger Else Oksaar. Vad menar hon med det? Ge exempel från verkliga livet.
- 2 Är det bara orden som är viktiga? Vilken betydelse för samtalet har mimik, ögonkontakt, tonfall och gester?
- 3 Hur bör man kommunicera med riktigt små barn? Är "föräldraitiskan" viktig? Ska man "gulla" med barnet och t.ex. förlänga vokalerna när man talar till det eller bör man från början tala till barnet som till en vuxen?
- 4 För ca 15 år sedan var Rinkebysvenska ett nytt begrepp. Nu används förortssvenskan i olika konstformer som romaner, poesi och musiktexter. Den har t.o.m. fått en egen ordbok. I sin forskning har Ulla-Britt Kotsinas hävdad att den här utvecklingen är tecken på att språket utvecklas, något som det förresten gjort i alla tider. Det nya ungdomsspråket är inte alls slarvigt och torftigt utan tvärtom mycket kreativt. Vad tycker ni om den saken?

Skriv

Sammanfattning

Gör en kort sammanfattning av Else Oksaars uppfattning om språkinläring i texten *Språk är också beteendemönster*. Du ska inte återberätta hennes exempel på hur människor från olika länder kan bete sig, men svar på följande frågor ska ingå:

Hur hänger språk och beteendemönster ihop?

Hur hänger språk och känslor ihop?

Hur hänger språkinläring och motivation ihop?

Det hala golvet

Else Oksaar beskriver hur lätt det är att göra bort sig, att göra fel, att missförstå, att halka på det hala golvet. När är det lätt att halka på det hala golvet i Sverige? Har du kanske egen erfarenhet?

Rubrik: Det hala golvet

Svordomar

Svordomar finns mer eller mindre i alla språk men hur ofta vi svär varierar mellan personer. De flesta av oss svär bara ibland men det finns människor som svär nästan hela tiden och sådana som aldrig svär.

- 5 I svenskan har de vanligaste svordomarna religiös anknytning och är hämtade från underjorden: *helvete, fan, satan, djävulen, jävlar*. Från samma religiösa område men hämtade "från ovan" har vi *himmel, gud, kors, herregud* fast de orden är snällare och inte alls lika kraftfulla. De underjordiska svordomarna inleds ofta med *fy* och de himmelska med *å*:

10 *Fy fan va kallt! Fy satan ...!*

Å herregud va kallt!

Om man vill uttrycka sig kraftfullt men inte så "fult" kan man säga *fy sjutton, fy katten*.

- 5 *Fy sjutton va kallt!*

Svordomarna har en speciell grammatik och det är svårt att svära "på rätt sätt" för en inlärare av svenska. Man kan t.ex. säga "varför i helvete gör du så" men man kan inte säga "varför fan gör du så".

- I novellen nedan *Den perfekta vännen* förekommer svordomar i dialogen:

10 - *Fan va kul att se dig.*

~

- *Vem fan är du då?*

- *Vem fan är du själv?*

JONAS KARLSSON är född 1971 och bosatt i Stockholm. Han är verksam som skådespelare, dramatiker och författare.

Den perfekte vännen

Vi står i flera minuter och **samtalar** med varandra. Visar bilder på barnen. Han har två killar. Jag har mina tjejer. Han har fått några gråa hårstrån som han **skämtar** om. Jag säger att det bara är snyggt. Att det får honom att se **mogen** ut.

5 Han frågar vad jag gör nu och jag säger att jag precis har fått det här jobbet på Expressen. Bara ett kort**vikariat** men ändå, kanske en **ingång**. Jo, det tror han också. Kommer precis från dagis, säger han och när jag frågar var det ligger så tar han med mig ut ur **fiket**, ut på gatan och med armen om min axel pekar han på en byggnad ett
10 femtiotal meter bort.

– Fint, säger jag.

Han **nickar** och vi går in igen. Vi talar högt och tar ganska stor plats. Folk blir irriterade men vi skrattar bara åt dom. Han **flirtar** lite med tjejen i kassan. Sådär som jag aldrig har kunnat göra. Och jag
15 tänker att det är så det måste ha varit, då, för länge sedan; att han **höll låda** och jag **höll med**. När kan det ha varit?

När vi har fått vårt kaffe och betalat och än en gång **intygat** hur roligt det var att träffas igen – efter alla dessa år – känns det nästan som om vi borde kramas. Det gör vi inte. Vi står kvar en lång stund på
20 trottoaren utanför fiket. Han vid sin cykel med barnstolen på **pakethållaren** och **lattemuggen** i ena handen och jag med min **konsumkasse** – det hade varit svårt att kramas **hur som helst**, hade blivit **bökigt** med muggarna – och pratar om tidningar och bostadspriser och lite till om dagis. Så byter vi telefonnummer och när vi till sist ska skiljas
25 han **till** mig med armbågen på överarmen.

samtala, samtalar konversera, tala, prata

skämta, skämtar skoja

mogen/t här: vuxen, klok

vikariat, -et; pl. = jobb för kort tid, i stället för någon annan

ingång, -en; -ar här: öppning

fik, -et; pl. = café

nicka, nickar böja på huvudet, gest som betyder "ja"

flirta, flirtar visa sig intresserad av

hålla låda (håller, höll, hållit) prata mycket

hålla med (håller, höll, hållit) tycka lika, instämna

intyga, intygar försäkra
pakethållare, -n; pl. = som håller fast paket bak på cykeln

lattemugg, -en; -ar mugg för kaffe latte

konsumkasse, -n; -ar kasse från Konsum

hur som helst här: i alla fall, ändå

bökigt/t klumpigt, opraktiskt
knuffa till, knuffar stöta till, puffa

– Fan, va kul att se dig, säger han.

– Verkligen, säger jag.

Jag går därifrån, vänder mig en extra gång och vinkar, ler åt honom där han **vinglar** fram med mugg och cykel, och har fortfarande ingen
5 **aning** om vem han är.

Jag skyndar tillbaka till jobbet och tänker att det snart kommer att **gå upp för mig**. Jag letar igenom minnet efter **sammanhang** där den här killen skulle kunna passa in, men ingenstans **dyker** han upp. Jag **inser** att jag måste söka i dom lite mer **perifera** områdena – ett **springvikariat**
10 någonstans, ett sommarjobb, på **kollo**?

När jag har kommit upp på redaktionen och fortfarande inte kan placera honom lutar jag mig bakåt i min snurrstol och **sluter** ögonen. Försöker se honom framför mig. Det är någonting med **blicken**, sättet att tala. **Stämningen** han **sprider**. Skolan kanske? **Lumpen**? **JMK**?
15 Radio Sthlm? TV4? Kanske en gammal granne?

Han **påminner** om dom där Männen man ser, i fyrtioårsåldern. Fräscha, med tio, femton år yngre fruar eller flickvänner som dom **tar hand om** och **behandlar** på ett **oerhört omtänksamt** sätt, nästan **faderligt**. Männen som **håller sig i form**. På något sätt ungdomliga
20 men redan fyrtio, fyrtiofem, kanske till och med femtio. Över femtio, men dom känns som fyrtio. Det dom **utstrålar** är ett slags fyrtioårs-**mentalitet**, och med det menar jag att dom inte låtsas vara några ungdomar, dom låtsas bara vara det dom verkligen är – fyrtio. **Oavsett** om dom är det eller inte.

Män med **integritet**, värme, Calvin Klein-parfym och samma sorts stickade tröja som Samuel Fröler hade i **Skärgårdsdoktorn**, under jackor från Tommy Hilfiger.
25

Män med stora lägenheter i **innerstan**, bra jobb med fint kontaktnät och intresset kvar för elgitarrer och motorcyklar, bandy en gång
30 i veckan tillsammans med **grabbgänget** men även luncher med nära kvinnliga vänner, och deras killar.

En av dom männen, som verkar så öppna och snälla. Så **generösa**. Så **tillfreds** med livet.

En av dom. Som man gärna vill vara kompis med.

Ju mer jag tänker på honom, desto mer kommer jag att **förknippa** honom med någon jag vill **imponera** på eller bli vän med. Någon vars respekt jag skulle vilja **skaffa** mig.
35

Men hur jag än försöker ser jag ingen riktigt tydlig bild av honom i någon miljö. Han förblir en **solitär**. Vi kan ju inte ha setts bara han
40 och jag? Varför då, i så fall? Det skulle jag minnas.

Vad tillhör han för **lucka** i mitt liv? Är det något jag inte vill **kännas vid**?

vingla, vinglar gå/åka ostadigt
aning, -en; -ar idé, tanke

"gå upp för mig" att jag snart förstår, fattar

sammanhang, -et; pl. = samband, koppling

dyka upp, (dyker, dök, dykt)

visa sig, komma in i bilden

inse (ser, såg, sett) förstå

perifer/t avlägsen, längre bort

springvikariat, -et; pl = som

ersätter olika personer olika dagar

"kollo" = barnkoloni sommarläger, feriehem

sluta (sluter, slöt, slutit)

stänger (här: blundar)

blick, en; -ar uttrycket i ögonen

stämning, -en; -ar ton, känsla, klimat

sprida (sprider, spred, spritt)

sända ut, överföra

"lumpen" militärtjänstgöring

JMK institutionen för journalistutbildning, journalistiska

påminna, påminner likna

ta hand om (tar, tog, tagit) sköta, vårda

behandla, behandlar bete sig mot, uppföra sig mot

oerhört enormt, väldigt

omtänksam/t hänsynsfull, omsorgsfull

faderlig/t som en fader, som en pappa

hålla sig i form ha god kondition, vara på topp

utstråla, utstrålar sända ut

mentalitet, -en; -er karaktär, psyke

oavsett bortsett från, även om

integritet, -en självständighet

skärgårdsdoktorn doktor i skärgården (populär TV-serie)

innerstan centrala delarna av Stockholm

grabbgäng, -et; pl = en grupp (gäng) killar (män)

generös/t godhjärtad, öppen och snäll

tillfreds nöjd

förknippa, förknippar koppla ihop, associera

imponera, imponerar göra intryck på, fylla med respekt

skaffa, skaffar försöka få

solitär, -en; er någon ensam

lucka, -n; -or hål, tomrum

kännas vid vilja veta av, erkänna

Saker och ting förändras. Något som en gång kändes viktigt och **angeläget bleknar** i betydelse. Någon vars respekt och **bekräftelse** man kämpade för att få kan ha mist sitt värde. En chef man ville imponera på har blivit ens kollega. En flicka vars **doft** fick en att **tappa andan** har
5 blivit ens fru. Eller någon annans, och nu är man **bekanta** och **retar sig på** deras ungar eller bilar eller **kedjebrev** i mejlen.

Och har man då glömt vissa delar i **leden** kan dom där gamla känslorna **ställa till** det för en när man försöker **reda ut** en gammal bekantskap. Är det någon jag fortfarande vill imponera på, och varför
10 vill jag i så fall det?

Jag har ingen aning om var han hör hemma.

Efter en timme på jobbet får jag ett sms på mobilen. Jag ser direkt att det är från killen på fiket.

Lunch i morgon?

15 /Håkan

Håkan. Han heter alltså Håkan. Okej, då vet jag det. Jag sparar honom som Håkan i mobilen. Håkan. Det säger mig ingenting alls.

Jag svarar ja och föreslår klockan tolv. Tre minuter senare kommer det ett nytt sms.

20 *Samma fik?*

Jag svarar ja på det med.

Nästa dag går jag ner till fiket och sätter mig vid ett av dom runda plastborden. Jag funderar en stund på om det är första gången jag tar mig tid att stanna kvar där och äta min lunch.

25 Efter ett par minuter dyker han upp. Jag ser honom låsa cykeln med **barnsadeln**. Han arbetar **metodiskt** med mjuka **smidiga** rörelser, låter var sak ta sin tid. Hans ansikte är lugnt och **förtroendeingivande**. Han ser allvarlig ut, tänker jag och har fortfarande ingen aning om vem han är.

30 När han kommer in på fiket letar han först en stund med blicken i lokalen och när han **får syn på** mig **skiner** han **upp** med hela ansiktet. Jag reser mig. Jag vet inte varför jag gör det. Det bara känns som att jag borde det.

Han har en blå manchesterkavaj på sig och mörkt svartrödrutiga
35 byxor. Vi har **snarlik klädkod**, men han har lyckats mycket bättre. Vi tillhör samma sociala grupp. I övrigt är vi inte särskilt lika. Han är **påtagligt** lång, säkert en och nittio, en och nittiofem, men mjuk i sina rörelser, nästan feminin. Ett **avlångt** ansikte med på något vis stora läppar och lugn blick. Kort ljukt, nästan vitt hår. Långa polisonger.
40 Bara ett par grå hårstrån.

Han är rädd att han är sen men jag säger att **det inte är någon fara**. Att han **inte ens** är sen. Att det är jag som är tidig.

angeläget betydelsefullt, viktigt

blekna, bleknar här: minska
bekräftelse, -n; -r här: respekt, stöd

mista (mister, miste, mist) förlora

doft, -en; -er vällukt, parfym

tappa andan, tappar sluta andas, här = bli väldigt förtjust

vara bekant känna någon, umgås med någon

reta sig på, retar irritera sig på

kedjebrev, -et; pl = ett brev som skickas till alla vänner, ibland för att vinna något

led, -en; -er en del av det hela
ställa till det skapa oreda, komplicera

reda ut (reder, redde, rett) få klarhet i

barnsadel, -n; -ar barnstol på cykel

metodisk/t efter en bestämd ordning

smidig/t ledig, rörlig

förtroendeingivande ger förtroende, ser ut som någon man kan lita på

få syn på (får, fick, fått) upptäcka

skina upp (skiner, sken, skinit) lysa upp, bli glad
snarlik/t som påminner om, nästan samma

klädkod, -en; er sätt att klä sig

påtaglig/t tydlig, märkbar
avlång/t långsmal, oval

det är ingen fara det är inget att bry sig om

inte ens inte heller, inte alls

Plötsligt **slår det mig** att han skulle kunna vara en kompis till någon gammal flickvän. Det känns så. Jag **flinar upp mig** för honom. Försöker verka trevlig. Ofarlig. Jag går igenom gamla tjejer i huvudet. Det går ganska fort, så många är dom inte, men ingen av dom passar
5 med Håkan.

Han sätter sig ner mittemot mig och vi börjar genast prata om caféer och musik. Allt möjligt.

Sakta men säkert faller vi in i ett mönster som känns så **egendomligt** bekant. Vi måste nog ha jobbat ihop för jag känner igen sättet vi
10 **bollar** idéer mellan oss, och inte bara det: jag har saknat det. Jag har längtat efter den här kombinationen; han och jag.

Vi tar varandras **jargong**, lyssnar och avbryter. Han är den aktive av oss två men jag känner mig naturligt **avspänd** i hans sällskap. Vi rör oss helt fritt mellan ämnena. Jag säger något om barnen och han
15 skrattar högt. Vi skrattar båda två. Jag **njuter** verkligen av att sitta där och plötsligt har en timme gått och han måste **rusa**.

Innan vi skiljs åt frågar han om vi inte ska ta en öl på Clarks i kväll. Jag får **anstränga mig** för att **dölja** min glädje när jag svarar ja.

– Jag måste bara **kolla** att det är okej med min fru.

20 Helena har alltid haft väninnor och nära vänner omkring sig. Män- niskor som hon känt sedan hon var mycket liten. Män och kvinnor som **ingår** på ett helt naturligt sätt i hennes liv. Ringer varje vecka, vissa varje dag, ibland flera gånger om dagen och som alltid har funnits där, långt före mig.

25 Så fort vi reser någonstans har hon massor av vykort att skriva. Jag skriver **knappt** till mina föräldrar. Det är alltid hennes vänner vi bjuder på fester och middagar och barnens **dop**, för jag har inga. Inga som man bjuder på middag i alla fall. Hennes vänner har blivit mina och jag **uppskattar** dom men det är aldrig mig dom ringer till, aldrig mig
30 dom fikar och går på **krogen** med.

Så det är med **illa dold** stolthet jag ringer Helena och frågar om det är okej att jag blir lite sen. Jag ska ta en öl med en gammal kompis.

– Nej, vad roligt, säger hon och jag hör att hon verkligen är glad för min skull.

35 Under resten av dagen ägnar jag honom inte så mycket tanke**verksamhet**. Jag **betar av** en artikel och ett par notiser, äter en halv banan som blir liggande och hinner bli brun, och har nästan glömt att jag inte vet vem han är. Det är som om han redan hunnit bli ett naturligt **inslag** i mitt liv.

40 Inte förrän jag står utanför Clarks och får syn på honom genom ett av dom små källarfönstren slår det mig att det ännu inte gått upp för mig vad vi har för **gemensamt förflutet**. Jag står där en stund och **iakttar** honom utifrån, utan att han ser mig. Han sitter och **bläddrar** i en sådan där drinkmeny som står uppställd på bordet. Då och då tittar

det slår mig (slår, slog, slagit) jag kommer plötsligt att tänka på

flina upp sig, flinar se glad ut
egendomlig/t konstig, underlig, märkelig

bolla, bollar byta mellan sig
jargong, -en; -er sätt att tala, gruppspråk

avspänd/t lugn, naturlig, avstressad

njuta (njuter, njöt, njutit) må bra, ha det skönt

rusa, rusar skynda iväg

anstränga sig, anstränger göra sitt bästa, skärpa sig

dölja (döljer, dolde, dolt) inte visa, gömma

kolla, kollar kontrollera, ta reda på

ingå (går, gick, gått) vara en del av

knappt nästan inte

dop, -et; pl. = namngivning

uppskatta, uppskattar tycka om

krog, -en; -ar restaurang, pub

illa dold dåligt gömd

verksamhet, -en; -er aktivitet

beta av, betar här: arbetar med, läser

inslag, -et; pl. = del, komponent

gemensam/t delad

förflutet förhistoria

iakta (-tar, -tog, -tagit) titta på

bläddra, bläddrar vända blad i bok, tidning

han upp och ser sig omkring. Det är **märkligt**, så här utifrån känner jag nästan inte igen honom. Det bekanta ligger i sättet vi **interagerar**. Vi **hör ihop** på något **vis**.

Så mycket enklare allting hade varit om jag frågat direkt, då när vi
5 möttes igen, efter alla dessa år, på fiket igår. Men han **överföll** mig med en sådan värme och **entusiasm** att det kändes **oartig** och antagligen skulle ha varit mycket **sårande** om jag hade visat att jag inte **omedelbart** kunde placera honom. Vi har det **förhållandet**. Det är tydligt.

Plötsligt märker jag att han tittar på mig där inifrån. Han måste
10 ha tittat en stund för nu vinkar han. Jag vinkar tillbaka och går in.

– Så det var du, säger han när jag **klämmer mig förbi** ett par bord på vägen fram till honom.

– Ja, säger jag. **Jag fick stirr**.

Han nickar som om det vore helt naturligt och jag sätter mig
15 ner och njuter av att äntligen vara med en vän som jag inte behöver förklara mig inför. Inte ens mina **knepigaste** sidor.

Vi sitter tysta en lång stund och tittar i menyn. Inte heller det känns **obekvämt**. Tvärtom. Det känns fullständigt självklart.

Clarks är ganska lugnt **så här dags**. Vi är några timmar före den
20 riktiga **rusningen**. Vi får in varsin öl och han undrar hur det var på jobbet idag och jag inser hur ovan jag är vid att bli tillfrågad. Till min förvåning berättar jag **utförligt** för Håkan om min situation på arbetet. Om stressen och friheten, **frustrationen**, det **uttalade** kravet på **sensation**, och det uttalade. Mina försök att alltid sätta ett **avtryck**
25 i texten. Därför att jag vill att det ska kännas att det är jag som skriver. Vi skrattar båda och han lyssnar på ett sätt som får det jag säger att låta bra.

– Du vill väl inte vara för lik, säger han plötsligt.

– Lik vad då? säger jag.

30 – Någon annan. Det är väl ett skydd antar jag?

Visst är det så. Jag vet exakt vad det är han talar om, och jag förstår att det var länge sedan någon sa mig **sanningar** med **uppriktig välvilja**.

– Du har alltid varit en **enstöring**, säger han och skrattar men det finns ingenting **nedlåtande** eller elakt i tonen. Tvärtom, det känns
35 nästan kärleksfullt eller åtminstone **konstaterande**.

Jag ser honom rakt i ögonen. Jag inser att jag måste fråga nu, rätt ut. Jag **sveper** det sista av ölet i glaset och hänger kvar med blicken i hans ögon. Vi tystnar båda två. Kanske får jag lov att **erkänna** att jag inte minns någonting? Jag måste **ha reda på** vem han är.

40 Du får egentligen ingen riktigt bra bild av en människa om du ser henne i ögonen. Vad du får syn på är mycket mer än utseendet. Du tvingas iaktta alla dom små muskeltrådar som arbetat där sedan födseln. Du får reda på sådant som du inte vill veta. Saker som var och en för sig inte säger någonting särskilt, utan mer simmar kring och
45 ligger där som lösa pusselbitar. Bara det allra senaste bildar ett **uttryck**

märkligt/t konstigt, underligt
interagera, interagerar
fungera tillsammans
höra ihop (hör, hörde, hört)
passar bra tillsammans
vis, -et; pl. = sätt
överfälla (-faller, -föll, -fallit) attackera, anfalla
entusiasm, -en iver, liv och lust
oartig/t ofin/t
sårande förolämpande
omedelbart genast, direkt
förhållande, -t; -n relation
klämmer mig förbi tränger mig fram mellan borden
"jag fick stirr" "ögonen fastnade", då man stannar upp och tänker med stirrande ögon
knepig/t underlig, konstig, svår
obekvämt pinsam, obehaglig
så här dags vid den här tiden på dagen
rusning, -en; -ar den tid då de flesta människor kommer
utförligt/t grundligt, med många detaljer
frustration, -en; -er besvikelse, hopplöshet, motgång
uttalad/t det finns men man talar inte om det
sensation, -en; -er stor nyhet
avtryck, -et; pl. = personligt märke
sanning, -en; -ar faktum, som det är i verkligheten
uppriktig/t ärlig, äkta
välvilja, -n; -or vänlighet
enstöring, -en; -ar någon som helst arbetar ensam
nedlåtande överlägsen, snorkig
konstaterande som en reflexion
svepa, sveper dricka ur snabbt
erkänna, erkänner medge, säga som det är
ha reda på veta, känna till
uttryck, -et; pl. = tecken på något

som går att **avläsa**. När personen blir arg över en **oförrätt**, en elak kommentar, eller skrattar åt något roligt. Då samlar alla muskeltrådarna ihop sig och arbetar för ett gemensamt och **begripligt** uttryck.

I hans blick ser jag ett lugn, en **fördragsamhet** med sakernas tillstånd.

5 En form av **vishet** skulle man kunna säga. En trötthet, men också en envishet. Och så ser jag en oro. Han undrar nu.

Det största problemet med att möta någons blick och bli kvar där är att du själv blir **utsatt** för samma **exponering**. Du blir utsatt för dig själv. Att se någon i ögonen är inte särskilt **granskande**. Det är att visa
10 upp sig. I den stunden känner jag tydligt vad jag någonstans måste ha anat, men kanske inte vågat tänka. Plötsligt står det klart för mig att den där bakgrunden jag letar efter inte finns. Den har aldrig funnits.

Vi har ingen gemensam historia.

Han måste ha **tagit miste**.

15 Och jag ser på honom att han också inser det. I det här ögonblicket vilar ett slags nyväckt **samförstånd** mellan oss. Vi har insett det båda två, och det är som om vi gjorde det på samma gång. Det får oss att le, lite **generat**. Som om vi båda kom på att vi är vilka som helst.

I det **ögonblicket** spelar det ingen roll. Ändå är det som om vi
20 måste fortsätta spela.

För plötsligt när vi sitter där och ser på varandra är det som om det kom en ny tanke in i den där blicken. Nu kommer det, tänker jag. Utan att ha någon som helst aning om vad det är som ska komma.

Han sätter armbågen mot bordet och lutar huvudet mot handen.

25 – Hur är det med Josef? frågar han.

– Josef? undrar jag.

– **Brorsan**, säger han.

Det är mycket mer folk i lokalen nu än när jag kom. Ljudvolymen har ökat **markant** och jag **skjuter** det tomma ölglaset långsamt över
30 bordet tills det krockar med den **uppfällda** menyn. Jag svettas om händerna och måste prata ganska högt för att höras.

– Jag har ingen bror, säger jag.

Håkan stannar upp mitt i en rörelse med ölglaset mot munnen.

Han tittar på mig.

35 – Vad menar du med att du inte har någon bror?

– Jag har aldrig haft någon, säger jag.

Han blir kvar med glaset hängande strax under munnen. Vi är tysta båda två men ingenting är som förut.

Vi **tiger** och ser varandra i ögonen medan lokalen runt omkring oss
40 blir **livligare** och livligare. Folk **tjoar** och **hejar** på varandra i **uppsluppen** afterwork-stämning. En kvinna **stöter till** mig bakifrån när hon **rusar upp** för att krama om sin kompis som nyss har kommit in. Dom lägger sina huvuden på sned, skrattar och håller varandra i händerna.

Kanske hade det varit möjligt med en annan **upplösning**? Kanske

avläsa, avläser tyda, tolka

oförrätt, -en; -er orättvisa

begriplig/t som man kan förstå

fördragsamhet, -en

förståelse, tolerans

vishet, -en klokhet, förnuft

utsatt öppen

exponering, -en; -ar

uppvisning, granskning

granskande, -t, -n att

granska, titta noga på

ta miste (tar, tog, tagit) ta

fel, missta sig

samförstånd, -et; pl. =

förståelse för varandra, då man tänker lika

generad/t blyg, skamsen

ögonblick, -et, pl. = liten

stund, moment

"brorsan" bror

markant tydligt, kraftigt

skjuta (skjuter, sköt, skjutit)

här: flytta, flytta fram

uppfälld/t perfekt particip

av fälla upp, som står så att

båda sidor syns

tiga (tiger, teg, tigit) vara

tyst, säga ingenting

livlig/t full av liv, aktiv

tjoa, tjoar ropa

heja, hejar säga hej

uppsluppen/t glad, livlig,

munter

stöta till (stöter, stötte,

stött) knuffa till

rusa upp, rusar resa sig

snabbt

upplösning, -en; -ar slut,

lösning

kunde vi ha gått vidare och låtsats som ingenting? Kanske kunde vi ha mötts på ett ärligt och **uppriktigt** plan – som dom **främlingar** vi är? Kanske hade vi kunnat skratta åt det, och det hade blivit en rolig historia? Jag tror det. Jag tror verkligen det.

5 För när vi reser oss där i **stimmet** på Clarks och **stirrar** på varandra, **avvaktande**, så är det som om vi båda två spelar upp ett slags **bestörtning** över situationen. Det är som om vi låtsades vara förvånade. För att behålla våra ansikten? Vår stolthet och integritet och **skaka av oss** misstänksamheten? För att bevisa att vi inte är några **skummisar**?
10 Eller bara för att **befästa normen** för vad som borde **utspela sig** efter den här sortens missförstånd? Eller helt enkelt för att vi inte vågar stå där, oväntade, inför varandra?

– Är du inte Magnus Gabrielsson? säger Håkan.

Jag skakar på huvudet och låter så **förnärmad** jag kan.

15 – Vad då? Vem är Magnus Gabrielsson?

– Jag trodde, börjar han och ser sig omkring.

Han skakar på huvudet och drar på sig jackan. Plockar ihop sina saker och **blänger** på mig.

– Men. Vem fan *är* du då?

20 Jag slår ut med armarna. Vad svarar man på en sådan sak? Jag funderar ett ögonblick och bestämmer mig för att det bara finns en sak att säga.

– Vem fan är du själv?

Jonas Karlsson, 2009

uppriktig/t ärlig, rak, naturlig

främling, -en; -ar obekant, någon man inte känner

stimm, -et buller, oväsen

stirra, stirrar titta intensivt, titta utan att blinka

avvaktande väntande

bestörtning, -en; ar chock, förskräckelse

skaka av sig, skakar bli av med, lämna bakom sig

”skummis” en skum person, någon konstig som man inte kan lita på

befästa, befäster stärka, konfirmera

norm, -en; -er regel, princip

utspela sig, utspelar hända, äga rum

förnärmad sårad, förolämpad

blänga, blänger se argt på, titta ilsket på

Tillbaka till texten

A Ordövning

angeläget anstränga sig generad imponerad inslag intyga njuta oavsett påtagligt sammanhang stämning ta hand om tiga utförlig/t överfalla

- 1 Han ser ofta män i fyrtioårsåldern som _____ sina yngre fruar på ett nästan faderligt sätt.
- 2 De där männen är kanske 40, 45, 50 – men de verkar alla vara 40, _____ om de är det eller inte.
- 3 Han _____ sig för att inte visa hur glad han är.
- 4 Förut kändes det väldigt _____. Nu är det inte så viktigt längre.
- 5 Mannen hade _____ honom så plötsligt och med sådan värme att det skulle ha verkat oartigt att visa att han inte visste vem han var.
- 6 Han berättar _____ för Håkan om sin situation på arbetet.
- 7 Båda kunde _____ att det var roligt att träffas igen.
- 8 Jag _____ verkligen av att sitta där och prata med honom.
- 9 Han kände sig _____ när han och Håkan plötsligt förstod att de inte kände varandra.
- 10 Han och Håkan _____ och såg varandra i ögonen.
- 11 Jag letar igenom minnet efter _____ där den killen skulle kunna passa in.
- 12 Det är någonting bekant med _____ som han sprider.
- 13 Han är _____ lång, säkert en och nittio.
- 14 Jag blir _____ av hans lediga stil och skulle själv vilja vara likadan.
- 15 Det känns redan som om han har blivit ett naturligt _____ i mitt liv.

Öva kapitelord 2:3

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

B Slang och familjärt språk

Slang finns i alla språk och vill man kort förklara vad slang är kan man säga att det är de ord som inte accepteras i skrift. När de uppstår anses de vara lite "fula" och man använder dem inte hur och var som helst. Det händer ofta att ord som uppstår som slang övergår till att bli ett vanligt familjärt språk. Exempel på detta är *tjej* och *kille*.

I novellen *Den perfekta vännen* finner man en hel del familjära/ vardagliga ord, t.ex. *tjej*, *kille*, *brorsa*, *dagis*, *kompis*, *ungar*.

Vad betyder följande ord ur novellen?

... han tar mig med ut ur *fiket*

... ett sommarjobb på *kollo*

lumpen

... tillsammans med *grabbgänget*

– Jag måste bara *kolla* att det är okej med min fru.

För att bevisa att vi inte är några *skummisar*.

Och känner du igen dessa ganska vanliga slangord:

ball, *haja*, *häck*, *doja*, *jycke*, *käka*, *plugg*, *pudding*, *pucko*, *pantad*, *sno*, *snubbe*, *snut*, *stålar*, *tjalla*

C Pronomenet "dom"

Som du säkert märkte när du läste novellen använder författaren Jonas Karlsson *dom* i stället för *de* eller *dem*. Både *de* och *dem* uttalas ju *dom*. *Dom* är talspråkligt och används ibland i friare texttyper, t.ex. brev, skönlitteratur och tecknade serier. I de flesta sammanhang måste man skriva *de* eller *dem*.

Subjekt: *de*

Objekt: *dem*

Bestämd artikel pluralis: *de*

Demonstrativa pronomen pluralis: *de där*, *de här*

Byt ut *dom* mot *de* eller *dem* i exemplen nedan.

- 1 Folk blir irriterade men vi skrattar bara åt dom.
- 2 Jag inser att jag måste söka i dom lite mer perifera områdena – ett springvikariat någonstans, ett sommarjobb, på kollo?
- 3 Han påminner om dom där männen man ser, i fyrtioårsåldern. Fräscha, med tio, femton år yngre fruar eller flickvänner som dom tar hand om och behandlar på ett oerhört omtänksamt sätt.
- 4 Över femtio, men dom känns som fyrtio. Det dom utstrålar är ett slags fyrtioårsmentalitet, och med det menar jag att dom inte låtsas vara några ungdomar, dom låtsas bara vara det dom verkligen är – fyrtio. Oavsett om dom är det eller inte.

- 5 En av dom männen, som verkar så öppna och snälla. En av dom.
Som man gärna vill vara kompis med.
- 6 Och har man då glömt vissa delar i leden kan dom där gamla känslorna ställa till det för en.
- 7 Nästa dag går jag ner till fiket och sätter mig vid ett av dom runda plastborden.
- 8 Jag går igenom gamla tjejer i huvudet. Det går ganska fort, så många är dom inte, men ingen av dom passar med Håkan.
- 9 Hennes vänner har blivit mina och jag uppskattar dom men det är aldrig mig dom ringer till, aldrig mig dom fikar och går på krogen med.
- 10 Kanske kunde vi ha mötts på ett ärligt och uppriktigt plan – som dom främlingar vi är?

Fundera och diskutera

Den perfekta vännen

- 1 Gå igenom modellen för skönlitterär analys (s. 7) och diskutera de olika punkterna med varandra.
- 2 Novellen har väldigt många visuella signaler i form av kroppsspråk och annan icke-verbal kommunikation. Kläder, gester, ögonkontakt och stämning spelar stor roll för hur vi uppfattar handlingen.

Exempel från början av texten:

... *med armen om min axel* pekar han på en byggnad

Han *nickar* och vi går in igen.

Han *flirtar* lite med tjejen i kassan.

Det känns nästan som om vi borde *kramas*.

... vänder mig en extra gång och *vinkar*, *ler* åt honom där han *vinglar* fram med mugg och cykel.

Markera i texten alla de ställen där vi får information via gester, blickar och annat.

Vad betyder denna icke-verbala kommunikation för dig när du läser novellen?

- 3 Håkan dyker plötsligt upp i berättarens (= jag) liv. Under en kort tid är han den perfekta vännen trots att de faktiskt inte känner varandra. Beskriv vännen.

Svordomar

Svordomar hämtas ofta från helvetet (vanligt i Sverige) eller från könsorden. Hur svär man på ditt språk?

Skriv

Novellen *Den perfekte vännen* beskriver några korta möten mellan Håkan och den person som berättar historien. På kvällen berättar novellens "jag" för sin fru om dessa korta möten. Han berättar om hur nyfiken han var, hur nöjd han kände sig över att ha en sådan vän och till sist hur besviken han blev. Skriv hans berättelse.

Tala

Välj något av följande ämnen. Förbered dig genom att läsa råden på s. 18. Tänk dig att din presentation ska ta 5–10 min. Visa gärna några bilder och använd den teknik du har tillgång till.

- 1 Svordomarna i mitt språk.
- 2 Gester i min kultur.
Tänk på att vanliga gester i en kultur kan uppfattas som illa menade och elaka i ett annat språk (se Talande gester s. 69)
- 3 Att vara två – eller flerspråkig är en rikedom.
Berätta gärna om egna erfarenheter.

Hörövning: Fel gest för ”nej”

A Innan du lyssnar

gest, -en; -er rörelse, tecken
(med hand, arm eller huvud)

surmjölk, -en yoghurt

utspela sig, utspelar hända, äga
rum, ske

tätt nära varandra, utan
mellanrum

klänga, klänger hänga, klamra
sig fast

sluttning, -en; -ar backe, brant

get, -en; -ter djur

oerhört väldigt, enormt

uppfödd här: ätit som barn och
ung

rätt, -en; -er maträtt

livslängd, -en; -er längden på
livet

betrakta, betraktar se på, tycka

äga rum, äger hända, ske

skål, -en; -ar djup tallrik

ösa upp, öser hälla upp, servera

skaka, skakar ruska (på huvudet)

hålla god min (håller, höll,

hållit) inte visa sina känslor
visa sig oberörd

hjalte, -n; -ar tapper person, i

upprepa, upprepar repetera,
hända igen

le (ler, log, lett) smila, se gla
ut

nicka, nickar böja på huvudet

B Lyssna

C Efter att du lyssnat

- 1 Vad heter författaren som skrivit berättelsen Surmjölk?
- 2 Var och när utspelar sig berättelsen?
- 3 Hur ser byn ut?
- 4 Vilka djur finns där?
- 5 Varför är surmjölken så viktig för människor i byn?
- 6 Hur ser surmjölken ut?
- 7 Birger tackade ja till en andra skål surmjölk fastän han var ganska nöjd. Varför?
- 8 Vilken gest använde Birger för att säga ”nej tack”?
- 9 Vad blev resultatet av den gesten?
- 10 Hur många portioner surmjölk åt han?
- 11 Hur blev Birger räddad från att bli serverad mer surmjölk?

Ordbildning

Om sammansättningar se s. 11

I novellen *Den perfekte vännen* finns flera sammansatta ord:

två stammar: *hårstrå*, *kortvikariat*, *barnstol*, *pakethållare*, *lattemugg*, *konsumkasse*, *grabbgäng*, *klädkod*

tre stammar: *skärgårdsdoktor*, *fyrtyårsmentalitet*

Vad betyder följande sammansatta ord:

livslängd _____

lagbrott _____

pratstund _____

skatteparadis _____

andraspräksinlärare _____

kärnkraftverksdebatt _____

Grammatik

A Adjektiv + substantiv

Ordet som står före styr böjningen av adjektiv + substantiv (artiklar, possessiva pronomen och andra ord). Vi kan dela in böjningsmönstren i tre grupper.

A Obestämd form + obestämd form

en	} stor familj	ett	} snällt barn	många, flera, alla	} stora familjer snälla barn
någon		något		några	
ingen		inget		inga	
en annan		ett annat		andra	
varje		varje		vilka	
vilken		vilket		sådana	
varenda		vartenda			
en sådan		ett sådant			

B Bestämd form + bestämd form

den	} stora familjen	det	} snälla barnet	de	} stora familjerna, snälla barnen
den här		det här		de här	
den där		det där		de där	

C Bestämd form + obestämd form

min	} glada nyhet	mitt	} kloka beslut	mina	} glada nyheter, kloka beslut
Annas		Annas		Annas	
familjens		familjens		familjens	
vars		vars		vars	
denna		detta		dessa	
nästa		nästa			
följande		följande		följande	
föregående		föregående		föregående	
samma	samma	samma			

Fyll i rätt form av det adjektiv och substantiv som står ovanför varje mening!

seg, dataspel (ett)

1 Huvudet känns som ett _____.

seg, dataspel

2 Jag har ingen lust att spela ditt _____.

blek, sky (en)

3 Snöflingorna faller ner från den _____.

blek, sky (en)

4 Det är samma _____ i dag som i går.

grå, hårstrå (ett)

5 Han har fått några _____.

dålig, ekonomi (en)

6 Jag har samma _____ i år som förra året.

ljuvlig doft (en)

7 Han mötte en flicka vars _____ fick honom att tappa andan.

ljuvlig doft (en)

8 Jag längtar efter den _____ av vårens blommor.

Öva mer på adjektiv + substantiv

B Adjektiv eller adverb?

Adjektiv beskriver substantiv eller pronomen

1 Adjektivet står framför substantivet

En *trött* flicka/Den *trötta* flickan/De *trötta* flickorna

Ett *gammalt* hus/Det *gamla* huset/De *gamla* husen

2 Adjektivet står efter följande verb

vara Huset är *gammalt*. Husen är *gamla*.

bli Flickan blev *trött*. Flickorna blev *trötta*.

känna sig Flickan känner sig *trött*. De känner sig *trötta*.

se ... ut Hon ser *trött* ut. De ser *trötta* ut.

verka Du verkar *trött*. Ni verkar *trötta*.

låta Du låter *förkyld*. De låter *förkylda*.

kännas Tröjan känns *trång*. Strumporna känns *trånga*.

förefalla Han förefaller *missnöjd*. De förefaller *missnöjda*.

Adverb beskriver verb, adjektiv och adverb.

1 Adverb beskriver verb

Hon kör *lugnt*.

Många språk har försvunnit *spårlöst*.

2 Adverb beskriver adjektiv.

Några av dessa adverb kallas också *gradadverb* eftersom de beskriver graden av adjektivet.

Exempel på hur graden av vacker förändras:

Hon är *knappast* vacker.

Hon är *ganska* vacker.

Hon är *väldigt* vacker.

Hon är *otroligt* vacker.

Det är typiskt att tala med *tillgjort* ljus röst när man talar med barn.

Trädgården såg *obeskrivligt* förfallen och risig ut.

Obs!

Adverbet böjs inte när adjektiven böjs:

De är *otroligt* vackra.

Trädgårdarna såg *obeskrivligt* risiga ut.

3. Adverb beskriver adverb (även här handlar det ofta om grad)

Han sjunger *väldigt* vackert.

Han sjunger *otroligt* vackert.

De sjunger *knappast* vackert.

Välj adjektiv eller adverb:

- 1 riktig Mina föräldrar har inte känt sig _____ friska den senaste tiden.
- 2 smidig Katter rör sig mycket _____.
- 3 smidig Inga andra djur är så _____ som katter.
- 4 hög Läraren ställer _____ krav på sin klass.
- 5 överlägsen De japanska simmerskorna vann _____.
- 6 sorgsen Svenskarna tittar _____ på mig.
- 7 sorgsen Du låter _____.
- 8 sorgsen De såg _____ ut.
- 9 artig Grannens barn hälsar alltid så _____ när jag möter dem.
- 10 ofantlig Hur kunde Nobel bli så _____ rik?
- 11 omedveten Föräldrar överdriver _____ vokalljuden när de talar med småbarn.
- 12 påtaglig Han är _____ lång. Säkert en och nittio.
- 13 egendomlig Han kändes så _____ bekant.
- 14 egendomlig De små öarna i havet var kända för att vara mycket _____.
- 15 utförlig Han berättade _____ om sitt arbete.
- 16 långsam Båda köerna verkar vara lika _____.
- 17 utvilad Efter den långa helgen kände de sig tillräckligt _____ för att börja jobba igen.
- 18 tillräcklig Hennes förklaringar var _____. Alla förstod.

Öva mer på adjektiv eller adverb

B Ännu, allt, allra och näst

Ännu, allt, allra och näst kan stå före adjektiv och adverb.
 Ännu och *allt* används för att göra en komparativform starkare.

Exempel:

Människan strävar *allt* högre. (= högre och högre)

Han har varit sjuk men nu mår han *allt* bättre. (= bättre och bättre)

Du var jätteduktig på piano förra året men nu är du *ännu* bättre. (= bättre än förra året)

Puh, det är *ännu* varmare i dag än i går. (= varmare än i går)

Allra används för att göra en superlativform starkare.

Exempel:

Jag tycker om sommaren men *allra* bäst är september.

Vad gör du *allra* helst när du är ledig?

De *allra* första människorna hade invandrat till Amerika från Asien.

Vad är det *allra* bästa med ditt yrke?

Näst säger man om nummer två.

Exempel:

Den *näst* högsta byggnaden är Taipei i Taiwan. (Den är nummer två; det finns en högre byggnad.)

Fotbollslaget är *näst* sämst. (Det finns ett lag som är sämre.)

Författaren är *näst* mest lånad på biblioteket. (Det finns en författare som är mer lånad.)

Fyll i *ännu*, *allt*, *allra* och *näst*.

- 1 Jag hittade inte den kortaste vägen men jag tog den _____ kortaste och den var också ganska snabb.
- 2 Han är klubbens _____ bästa simmare, bara några sekunder efter Anders Berg. Men den _____ bästa simmaren har gått över till en annan klubb. Det är synd.
- 3 Farmor börjar höra _____ sämre. Man måste tänka på att tala tydligt till henne.
- 4 Fängelset hade vakter överallt och fångarna fick äta den _____ sämsta maten.
- 5 Min lägenhet kostar mycket och jag är rädd för att hyran ska bli _____ högre nästa år.

C Lika, samma, likadan

Lika, samma, likadan, likadant, likadana används vid jämförelse.
Lika används då man jämför adjektiv och adverb.

Exempel:

Karin är *lika* gammal som jag.
Annas man sjunger *lika* illa som hon.

Samma och *likadan* använd då man jämför substantiv.

Exempel:

Jag och Karin bor i *samma* hus.
Karin har *likadan* cykel som jag.
Familjen Andersson bor i ett *likadant* hus som vi.
Vi har *likadana* skor och *samma* storlek också.

Fyll i det som saknas:

- 1 Per och Anna har båda examen från Tekniska högskolan. De har _____ utbildning.
- 2 Pojkarna var _____ snabba. De sprang _____ snabbt.
- 3 Vår granne har _____ bil som vi.
- 4 Jämför dig själv med en kurskamrat. Använd komparativ och jämförelseord.

Exempel:

Eva är längre än jag.
Vi talar samma språk.
Hon har likadana skor som jag.

Öva mer på lika, samma, likadan

D Partikelverbet "ta för sig"

"Bjud en bulgar att *ta för sig* (= förse sig, ta det man behöver) en gång till av maten och han kommer att avböja, trots att han inte alls är mätt."

Andra uttryck med "ta" + partikel

ta igen sig (vila)

ta ut sig (använda alla sina krafter, bli trött och utmattat)

ta itu med (börja med, sätta igång något som väntat länge)

ta sig till (göra, ofta i en desperat situation: "Vad ska jag ta mig till?")

ta sig an (sköta om, ansvara för)

ta illa upp (bli förargad, ogilla, bli sårad)

Fyll i rätt uttryck i följande meningar:

- 1 Det är härligt att se på vilket sätt han tar _____ sin gamla mamma.
- 2 Ibland är barnen så bråkiga så jag vet inte vad jag ska ta _____
- 3 När man har tagit _____ ordentligt i motionsspåret är det skönt att ta _____ en stund i bastun.
- 4 Jag skojade bara! Jag hoppas att du inte tog _____.
- 5 Det var länge sedan jag putsade fönstren hemma. Nu måste jag verkligen ta _____ saken.

E Fler partikelverb

Välj bland följande partiklar och placera dem i luckorna. Alla partiklar ska inte användas.

bort för in upp ut på åt

- 1 Jag letar efter sammanhang där killen skulle passa _____ men ingenstans dyker han _____
- 2 Han försökte reda _____ hur och var de hade träffats tidigare.
- 3 Han blir glad och skiner _____ med hela ansiktet.
- 4 Mamman säger _____ sina barn att tala polska.
- 5 Redan vid sex månaders ålder lär sig barn att skilja _____ vokalljud.
- 6 Det kommer snart att gå _____ för mig vem han är.

- 7 Ett segt dataspel tar lång tid att ladda _____.
- 8 Vi får inte glömma _____ att bakom den öppna dörren finns ett halt golv.

Öva på partikelverb

F Ordfamiljer

Fyll i rätt form av orden!

substantiv	verb	adjektiv/particip
_____	_____	bruten
anklagelse	_____	_____
_____	_____	sorgset
förräderi	_____	_____
val	_____	_____
_____	skämta	_____
_____	_____	mogen

G Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och skriv dem i luckorna nedan.

därmed inte ens nämligen slutligen

- 1 Ingen fara, du är _____ sen.
- 2 Människan lär sig snart vilket språk och _____ också vilket beteendemönster som passar.
- 3 Polismannen blev rasande, befallde paret att stiga ur bilen, sökte igenom bilen och gav _____ föraren dryga böter.
- 4 Beteendereglererna är viktiga. Det har _____ visat sig att svenskar har overseende med dåligt uttal och inkorrekt grammatik, medan de inte har lika stor förståelse för felaktigt uppförande.

Öva prepositioner

TYPISKT SVENSKT?

3

Lagom i landet Jante

Ordet "lagom" är en gammal pluralform (i dativ) av substantivet lag. I **fornsvenska** hette det laghum, och betydde då "efter lagens föreskrift, lagligen". Som adverb uppträdde ordet först på 1600-talet. På den tiden användes lagom alltså för att visa att man höll sig till lagen, att
 5 det man gjorde var lagligt, att man inte **begick** lag**brott**. Under tidens gång har betydelsen **förskjutits** till dagens betydelse av "varken för mycket eller för litet":

- Är kappan för lång?
- Nej, den är lagom.
- 10 - Är kaffet för varmt?
- Nej, precis lagom.

Det sägs att ordet lagom är så svenskt att det är omöjligt att hitta en exakt **täckande** översättning till andra språk. Kanske måste man vara

fornsvenska -n gammal svenska som talades och skrevs ca 1200–1500
begå brott (-går, -gick, -gått) (fast fras), göra brott
förskjuta (-skjuter, -sköt, -skjutit) flytta åt ett håll, förändra
täckande riktig, överensstämmande, som täcker

svensk för att fullt ut förstå talesättet "lagom är bäst", eller för att förstå **yttranden** som "det var ganska lagom varmt" eller "jag skulle vilja ha ett jobb där jag får jobba lagom lagom". En mamma sa alltid till sina tonårsbarn när de skulle gå ut på lördagskvällen: "Ha så lagom kul!"

5 Och barnen förstod precis vad hon menade. Mammans ord var **i själva verket** mer en **förmaning** än en önskan om en trevlig kväll.

Uppkomsten av ordet lagom har ibland fått en annan förklaring. Länge har den hängt ihop med **myten** om vikingarna. De satt runt sina stora träbord och drack sin tids öl, kallat mjöd, ur samma bågare
10 som de skickade laget runt (ett lag = en grupp människor). Bågaren skickades alltså runt om bordet. Lag(et) + om. Det är en förklaring som numera **avfärdas** som felaktig. Efter att ha **uppehållit oss vid fenomenet** lagom är steget inte långt till Jantelagen:

Jantelagens budord

Du skall inte tro att du är något.
 Du skall inte tro att du är lika god som vi.
 Du skall inte tro att du är klokare än vi.
 Du skall inte inbilla dig att du är bättre än vi.
 Du skall inte tro att du vet mera än vi.
 Du skall inte tro att du är förmer än vi.
 Du skall inte tro att du duger till något.
 Du skall inte skratta åt oss.
 Du skall inte tro att någon bryr sig om dig.
 Du skall inte tro att du kan lära oss något.

"Lagen" sattes på **pränt** av författaren Aksel Sandemose i boken "En flykting korsar sitt spår" som kom ut 1933. Modellen för Jante var Sandemoses födelsestad Nyköbing Mors i Jylland i Danmark. Sandemose, som var **begåvad** och ovanligt duktig i skolan, upplevde att folk tryckte ned honom. "Du ska inte tro att du är något!" Sandemose **stod** inte **ut med** den **attityden** och lämnade därför snart Nyköbing.

20 Boken blev Sandemoses **genombrott**. Alla som läste den kände igen sig, alla hade sitt eget Jante, alla kände igen dumheten, **hyckleriet** och **skenheligheten**. Människor **refererade till** Jantelagen utan att ha läst boken eller ens veta vem Sandemose var. I Sverige var det mycket vanligt under sextio- och sjuttitalen. Ingen fick **sticka upp**.
 25 "Lagom är bäst." Var lagom **upprörd** och skratta lagom mycket, inte för mycket. Var lagom duktig och tro inte att du är bättre än andra. Den stora gruppen, kollektivet, **missunnade** en enskild person att lyckas bättre än de andra.

yttrande, -t; -n uttalande, replik

i själva verket egentligen, faktiskt

förmaning, -en; -ar råd, varning, tillsägelse

uppkomst, -en början, tillkomst

myt, -en; -er en omtalad "odödlig" historia eller person

avfärda, avfärdar utesluta, avböja, säga nej till

uppehålla sig vid (-håller, -höll, -hållit) fästa sig vid, dröja kvar vid, syssla med

fenomen, -et; pl. = företeelse

pränt, sätta på pränt skriva ned, pränta:skriva

begåvad talangfull, intelligent, skicklig

stå ut med (står, stod, stått) klara av, orka med

attityd, -en; -er synsätt, mentalitet, sätt att se på saken, reaktion

genombrott, -et; pl. = första framgång en författare eller artist har, succé

hyckleri, -et; -er falskhet, skenhelighet, hypokrisi

skenhelighet, -en falskhet, hyckleri, hypokrisi

referera till, refererar citera, hänvisa till

sticka upp (sticker, stack, stuckit) opponera sig, föra fram en egen åsikt

upprörd uppretad, chockerad, orolig, ledsen

missunna, missunnar vara avundsjuk, avundas, inte unna

Under åttio- och nittiotalen **spred sig** en ny kultur. Vi fick lära oss att **framhålla** oss själva, att sälja oss i vår CV och på anställningsintervjun. Vi har fått individuella löner och lärt oss **begreppet fallskärmsavtal**. Visst refererar vi fortfarande till Jantelagen men vi vill i alla fall gärna tro att vi inte längre lever under den. Kanske är vi på väg att **frigöra oss** från att alltid vara lagom och att inte sticka upp. Man kan ana den frigörelsen i den positiva **laddning** ordet "osvensk" har fått. Erik och Lisa är så osvenska! Alltså spännande, trevliga och **spontana** människor.

Monika Åström

Nja

I varje språk och i varje kultur finns det artiga och mindre artiga sätt att säga nej på. Sådana finns även i Sverige och på svenska. Följande dialog kan utspelas mellan två personer (svenskar) som varit på bio:

- A: Visst var det en fantastisk film. Och Robert de Niro
5 som är en så fantastisk skådespelare.
B: Nja...

I ett samtal mellan svenskar finns det ingen **tvekan** om vad personen B egentligen tycker. **Uttrycket** "Nja" betyder helt enkelt Nej. Det är dock artigare och lite vänligare att säga Nja än Nej, som i en sådan situation kan **uppfattas** som oartigt och **burdust**.

Kanske du någon gång har hört en tjänsteman säga till dig när du presenterar ett önskemål: "Det kan nog bli svårt det här."

Många invandrare har uppfattat ett sådant **yttrande** som att det finns goda möjligheter att få önskemålet uppfyllt. Så är dock inte fallet. Det här är **ytterligare** ett artigt sätt att säga nej på. Varje svensk skulle uppfatta meddelandet som ett **blankt avslag**. Och det är precis vad tjänstemannen **avser**.

Även om svenskar i allmänhet starkt **värdesätter** ärlighet och pålitlighet finns det även för svenskar smålögnare som kan framföras för att inte göra en partner ledsen. För att **undvika** bråk och häftiga diskussioner kan svensken ibland **låta bli** att säga hela sanningen. Det är exempelvis få svenska män som **utan vidare** skulle säga till sin hustru att den blus hon just köpt är ful. Även om han tycker det. De flesta kommer att **svänga sig** och på alla sätt försöka ta sig ur situationen utan att ha sårat hustrun. På svenska kallas detta för en **skär** eller vit lögn. Det handlar alltså inte enbart om att ljuga om vad man tycker utan också om att låta bli att över huvud taget säga någonting. Av många kommer också en **utebliven** kommentar att tolkas som ett

- sprida sig (sprider, spred, spritt/spridit)** öka, smitta av sig
framhålla (-håller, -höll, -hållit) lyfta fram, betona, hävda
begrepp, -et, pl. = term, ord, uttryck
fallskärmsavtal, -et; pl. = förmån för chefer, pengar till chefer som slutar
frigöra sig (-gör, -gjorde, -gjort) befria sig, komma loss
laddning, -en; -ar en stark känsla som ordet ger
spontan naturlig, direkt, ohämmad
tvekan (en) tvivel, obeslutsamhet
uttryck, -et; pl. = talesätt, fras, ord
uppfatta, uppfattar förstå, tolka, fatta
burdus klumpig, brutal, osmidig
yttrande, -t; -n uttalande, replik
ytterligare ett till, ett extra
blankt nej / blankt avslag nej direkt utan diskussion
avslag, -et; pl. = nekande svar, nej
avse (-ser, -såg, -sett) mena, vilja säga
värdesätta (-sätter, -satte, -satt) uppskatta, prisa
undvika (-viker, -vek, -vikit) avstå från, låta bli
låta bli (låter, lät, låtit) undvika, avstå från, låta vara
utan vidare direkt, rakt på sak
svänga sig, svänger ljuga, försöka bortförklara
skär rosa
utebliven som inte händer, inte sägs

uttryck för ogillande. "Jag säger ingenting så har jag ingenting sagt" är ett inte ovanligt uttryck bland svenskar. Hela diskussionen om **undvikande** sätt att säga nej på kan **inlemmas** i en större diskussion om konfliktundvikande.

- 5 Alternativa sätt att säga nej på kan vara att säga "kanske" eller "jag ska försöka". För en svensk betyder inte de kommentarerna utan vidare att det är möjligt att frågan till slut får en positiv lösning. Så kan dock många icke-svenskar uppfatta det. Man kan se det som ett löfte som just givits. För svensken är det oftare ett artigare sätt att säga nej på
- 10 eller åtminstone ett sätt att **skjuta upp** det **oundvikliga** nej.

Det finns flera uttryck av samma lite **diffusa slag**. Ett sådant är ordet "tja".

Gemensamt för alla de här, och många flera uttryck, är att de markerar **avslag**.

- 15 Svensken kommer att gå vidare i diskussionerna i vetenskapen om att han lämnat ett negativt **besked**. Problem kommer att **uppstå** när samtalspartnern inte uppfattat det så, utan **snarare** som att han eller hon fått ett positivt besked.

Gillis Herlitz

uttryck för tecken på, bevis på

undvikande slingrande, försök att komma undan

inlemma förena med, ingå i

skjuta upp (skjuter, sköt, skjutit) vänta med, dröja med

oundviklig omöjlig att undvika, nödvändig

diffus oklar, obestämd

slag, -et; pl. = sort, typ

besked, -et; pl. = svar,

meddelande, förklaring

uppstå (-står, -stod, -stått)

bildas, börja, bli till

snarare mer, hellre, rättare sagt

Förstod du?

Lagom i landet Jante

- 1 Vilken betydelse hade ordet "laghum" på fornsvenska?
- 2 Vilken betydelse har ordet "lagom" i dag?
- 3 Jantelagen skrevs av en författare på 1930-talet.
Vem var författaren och varifrån kom han?
- 4 Varför lämnade han sin födelsestad?
- 5 I Sverige var det många som kände igen sig i Jantelagen.
Varför?

Nja

- 1 Varför är det lätt för en icke-svensk att missförstå svaret "nja"?
- 2 I exemplet tar mannen till en skär (eller vit) lögn. Varför?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avfärda avse avslag begå besked framhålla företeelse förmaning förskjuta genom-
brott i själva verket missunna oundviklig snarare undvika undvikande uppehålla sig
(vid) uppfatta uppkomst uppstå utan vidare uttryck (för)

- 1 Mammans ord var mer en _____ än en önskan om en trevlig kväll.
- 2 Det var Aksel Sandemose som först skrev om Jante. Den boken blev för övrigt hans _____.
- 3 I Jante _____ den stora gruppen människor en person att vara bättre än de.
- 4 Så småningom har svenskarna lärt sig att _____ sig själva.
- 5 Ordet lagom betydde från början att vara lydig lagen, att inte _____ lagbrott.
- 6 Numera har betydelsen av ordet lagom _____.
- 7 _____ av ordet lagom har också haft en annan förklaring som har att göra med vikingarna, men den har man numera _____.
- 8 Att vara lagom är en speciell svensk _____.
- 9 I texten har vi _____ oss vid ordet lagom.
- 10 Ett "nja" betyder oftast _____ för en svensk.
- 11 En svensk _____ oftast "nej" när han svarar "nja".
- 12 Det är för att _____ häftiga diskussioner som en svensk ibland inte säger hela sanningen.
- 13 Inte många män säger _____ att den blus hans fru just köpt är ful.
- 14 Även om man inte säger något kan det tolkas som ett _____ för ogillande.
- 15 "Nja" är ett _____ sätt att säga "nej" på.
- 16 Det _____ problem när två som talar med varandra inte uppfattar saker på samma sätt.

- 17 Det finns många sätt att lämna negativa _____
- 18 En icke-svensk _____ lätt ett "nja" som ett "ja". Alltså _____
som ett positivt än ett negativt besked.
- 19 Förr eller senare måste det _____ "nej" ändå komma.
- 20 "Ha så lagom kul" betydde _____ att barnen skulle ta det lugnt.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Att vara lagom sägs vara en typiskt svensk (1) _____. Och det är svårt att hitta en (2) _____ översättning till andra språk. Att (3) _____ av ordet lagom skulle ha något med vikingarnas öldrickande att göra har numera (4) _____. Jantelagen sattes på (5) _____ av Aksel Sandemose. I stora drag handlar den om att vi inte (6) _____ någon att vara bättre än den andre. Sandemose stod inte (7) _____ med den attityden. Nu har en ny kultur (8) _____ sig och vi vågar (9) _____ oss själva mer. Ibland kan "nej" (10) _____ som oartigt och då säger vi hellre "nja". (11) _____ ett artigt sätt att säga "nej" är "Det kan nog bli svårt det här." Dessa yttranden innebär egentligen ett (12) _____. För att undvika bråk kan man ta till en vit lögn. Då handlar det inte alltid om att ljuga utan snarare om att låta (13) _____ att säga någonting, om att vara konfliktundvikande.

1	2	3	4	5	6	
genombrott	täckande	uttrycket	avfärdats	skrift	hycklar	
företeelse	snarare	uppkomsten	präntats	pränt	hävdar	
uppkomst	ytterligare	företeelsen	missunnats	pennan	unnar	
7	8	9	10	11	12	13
ut	spritt	behålla	uppehållas	Ytterligare	besked	göra
till	fött	framhålla	uppfattas	Blankt	begrepp	bli
på	begått	uppehålla	uppropas	Täckande	avslag	ta

Fundera och diskutera

- 1 Finns en översättning av ordet "lagom" i ditt språk? Hur använder ni ordet?
- 2 Är lagom alltid bäst?
- 3 Är Jantelagen avskaffad i Sverige? Eller har du stött på den?
- 4 Har du själv fått svaret "nja" och undrat vad det egentligen står för?
- 5 En god vän till dig har tagit på sig nya kläder. Du tycker inte om dem men vill inte såra din vän. Vad säger du då? Tar du till en vit (eller skär) lögn? Är en vit lögn tillåten ibland?
- 6 Vad är en nödlögn?

Ordbildning

A Prefixet sken-

"...alla kände igen dumheten, hyckleriet, *skenheligheten*..."

skenhelig: någon som låtsas, gör sken av att vara en god människa

Prefixet (förstavelsen) *sken* + substantiv, verb, adjektiv bildar en sammansättning som anger att något är falskt, inte äkta.

En synonym till *sken-* är ibland *pseudo-*, t.ex. pseudovetenskaplig.

Vad betyder:

- 1 skenäktenskap _____
- 2 skendemokrati _____
- 3 skendräktig _____
- 4 skenbar _____
- 5 skenavrättning _____
- 6 skendöd _____

B Prefixet miss-

"...kollektivet *missunnade* en person att lyckas bättre än de andra..."

missunna: inte unna

Prefixet *miss-* är en förstavelse (ett prefix) som fogas till en stam och gör så att ordet ändrar betydelse på olika sätt:

- a) negeras (t.ex. misslyckas)
- b) får betydelsen av "fel" (t.ex. missbedöma)
- c) får ibland nedsättande betydelse (t.ex. missanpassad, missförhållande, missköta).

Sätt följande ord i meningar:

- 1 missbruka _____
- 2 missförstå _____
- 3 missnöjd _____
- 4 missköta _____

C Prefixet forn-

"I *fornsvenska* hette det laghum".

Prefixet *forn+* substantiv och adjektiv bildar en sammansättning som anger att något är mycket gammalt och tillhör en förgången tid.

Vad betyder:

- 1 fornfynd _____
- 2 fornminne _____
- 3 i forna dagar/i forna tider _____

D Prefixet små-

"...även för svenskar finns det smålögnar som kan framföras för att inte göra en partner ledsen."

Sammansättning med *små-* ger ordet betydelsen till en viss grad, en smula, inte så stora och betydelsefulla, små.

Vad betyder:

- 1 småkakor _____
- 2 småstäder _____
- 3 småpengar _____
- 4 småfrysa _____
- 5 småäta _____
- 6 småprata _____
- 7 småle _____
- 8 småtrevlig _____
- 9 småkrasslig _____
- 10 småtimmarna _____

Vad betyder metaforerna:

- 1 "Vi kan inte göra någon utflykt i dag. Det regnar *småspik!*" _____
- 2 "En hyra på 10 000 kr i månaden är inte *småpotatis* precis." _____

Dua eller nia

Hur tilltalar vi i Sverige människor vi inte känner eller människor som vi vill visa respekt för eller vara artiga mot? Det finns inte något enkelt svar. För utlänningar kan det kännas som ett mysterium. Tilltalsordet ni har nämligen aldrig varit ett självklart tilltalsord på samma sätt som franskans vous eller tyskans Sie.

Fram till 1960-talet fanns ett gammalt system som gick ut på att tilltala varandra med titlar: konstapeln, ingenjörn osv. Och kvinnor fick ofta åka snålskjuts på sin mans titel: professorskan, doktorinnan, fru direktör Berg kunde det låta om de var gifta med en professor, en doktor eller en direktör. Och om man inte kände personen närmare sa man: Vill damen ha den här platsen? Vill min herre prova en storlek större? Önskar frun/fröken något mera? Tilltalsordet ni hade länge använts men endast uppifrån och ner, dvs. av personer som hade högre rang än den tilltalade.

Människor i Dalarna har utgjort ett undantag. De har varit kända för att gå rakt på sak och även för att dua hög som låg. Det berättas om en ung kronprins som var på besök i landskapet och passade på att fråga en bonde om det verkligen var sant att alla duade varandra. "Det stämmer", sa bonden, "vi säger du till alla utom till dig och far din".

1967–68 genomfördes i Sverige något som man kallar en "du-reform". Det tog full fart när generaldirektören för medicinalstyrelsen, Bror Rexed, 1967 bestämde att inom hans domän, inom medicinalstyrelsen, på sjukhusen osv. skulle alla tilltala varandra med du. Snart övergick journalister på radio och TV till att säga du till statsministern och övriga ministrar och myndigheterna började skriva du i broschyrer och i information till allmänheten.

"Du-reformen" var mycket välkommen. Den kändes som en stor lättnad och spred sig snabbt i samhällets alla skikt. Det var en förenkling och modernisering av språket och dessutom låg den rätt i tiden och var ett uttryck för tidens jämlikhetstendenser. Nu behövde man inte längre hålla reda på en persons titel och alla krångliga regler för "att lägga bort titlarna", dvs. att börja dua varandra: Vem skulle föreslå det först? Den äldste, den som hade högre rang eller någon annan? Ett allmänt duande kändes som en befrielse.

Under de senaste 15–20 åren har ett nytt niande dykt upp. Det verkar som om den yngre generationen söker ett uttryck för respekt, hövlighet eller bara för att markera distans. Håller vi på att få ett neutralt pronomen av tysk och fransk modell? Eller ligger det fortfarande en laddning i niandet? Mycket tyder på att det fortfarande inte är helt självklart att nia. Åtminstone den äldre generationen känner

åka snålskjuts (en snålskjuts)

dra nytta av, utnyttja, få något på köpet (gratis)

rang, -en ställning, klass, status

utgöra (-gör, -gjorde, -gjort)

vara, innebära, bilda

undantag, -et; pl. =

ovanlighet, specialfall, som inte följer regeln

genomföra (-för, -förde, -fört)

förverkliga, utföra

domän, -en; -er område

övergå till (-går, -gick, -gått)

sluta med något och börja med något nytt

sprida (sprider, spred, spritt/

spridit) breda ut, vinna mark, vinna terräng

skikt, -et; pl. = klass, lager

uttryck för tecken på, bevis på

tendens, -en; -er riktning,

utvecklingstendens

dyka upp (dyker, dök, dykt)

komma ganska plötsligt

hövlighet, -en artighet

hålla på (att) (håller, höll,

hållit) här: vara nära, vara på väg

laddning, -en; -ar

spänning, "dynamit"

tyda på (tyder, tydde, tytt)

visa tecken på, se ut som, indikera

fortfarande den **nedlåtande** nyansen i niandet. Andra tycker att vi bör behålla det demokratiska och väl **förankrade** du.

Och för att **undvika** en het potatis använder människor åter de kända omskrivningarna: "Ska det betalas kontant eller med kort?"

Monika Åström

Vi är så in i Norden typiska

För en amerikan är vi lika som bär. Skandinaver, helt enkelt. Och själva tycker vi väl egentligen också att vi är rätt lika här i Norden. En resa till Norge räknas knappt som en utlandsresa en gång. Men den som flyttar inom Norden brukar ha annat att berätta. Och – handen på hjärtat – vilken svensk vill egentligen bli tagen för norrmän? Och finns det någon enda dansk som skulle bli glad att kallas svensk?

Åke Daun är professor i folklivsforskning och vet mer än de flesta om vad som är typiskt svenskt och vad som skiljer oss från våra närmaste grannar. Och det är en hel del, hör bara:

10 I Norge är det fint att vara lantis, där talar man gärna och mycket om var man kommer ifrån. I Sverige är det snarare ett handikapp, och vi pratar hellre om jobbet, där vi har vår identitet.

– Förmodligen har det att göra med Norges två språk, säger Åke Daun. Bokmålet, som talas i Oslo, **härstammar från** dansktiden, 15 nynorsk är **förankrat** i landsbygden och är mer **genuint** norskt.

Staket och cykelhjälm är typiskt svenskt, vi är nordiska mästare i att ordna så att man minskar risker. Spisskydd är mycket ovanliga i Norge och danskarna tycker att svenskar är rent **fixerade** vid trygghet.

I Danmark bygger man gärna flerfamiljshus nära vattnet för att det 20 är vackert, det gör man sällan i Sverige. Norrmän **improviserar** mer än svenskar och är – ja, det **hävdar** Åke Daun – lyckligare.

Danmark har en genuin stadskultur som vi inte hittar någon annanstans i Norden. Också ute på landet finns det krogar. Danskar är **verbala** och tycker om att prata med andra, de är mer lika européer 25 än vi andra. Svenskar, norrmän och **i synnerhet** finländare är **häm-made** i jämförelse. Eller, som Åke Daun uttrycker det, "har en positiv syn på tystlåtenhet". Vi behöver hjälp för att komma igång. Men olika mycket. Finländare tycker att svenskar har så lätt för att prata med vem som helst att de ser svenska män som nästan omanliga "**fruntimmersaktiga**". Söderut i Europa kan samme svensk bli tagen för dum. 30 Säger han inget och avbryter han inte andra **ideligen**, måste det bero på att han inte har något att säga.

nedlåtande överlägsen, högdragen

förankrad rotad, fast
undvika (-viker, -vek, -vikit) avstå från, slippa

härstamma från, härstammar komma från

förankrad /t fast, rotad, förbundet med

genuin/t äkta, naturlig, autentisk

fixerad (vid) bunden, fastlåst, onaturligt intresserad av något

improvisera, improviserar göra något utan förberedelse

hävda, hävdar påstå, betona
verbal ha lätt för att uttrycka sig med ord

i synnerhet särskilt, framför allt

häm-mad blockerad, ofri, inbunden, blyg

fruntimmer, -ret; pl. = kvinna (skämtsamt eller nedsättande)

fruntimmersaktig sägs ibland om en man som betar sig som en kvinna

ideligen gång på gång, hela tiden

Som sig bör finns Nordens enda forskningsinstitution där man ägnar sig åt **ängslan** och blyghet i Jyväskylä i Finland.

Finländare tycker också att svenskar pratar "kringelikrokigt". Det är när vi **pejlar** för att kolla vad de andra i gruppen tycker innan vi förs presentera vår egen åsikt. Vi vill inte **avvika**, klarar inte att vara annorlunda. "Ska man säga något negativt måste man först säga något positivt", klagar finländarna över svenskarna.

– Det har med Jantelagen att göra tror Åke Daun. "Du ska inte tro att du är något" gäller starkt i Norge, Danmark och Sverige. Men inte i Finland, som alltid varit **hierarkiskt**. I ett **utpräglat** klassamhälle är det aldrig fult att **skryta**. Utländska forskare har svårt för det här Jantedraget, berättar Åke Daun vidare. De tycker att det är konstigt när svenska eller norska talare börjar med att **förringa** det de själva ska prata om. I USA är det precis tvärtom. De tycker att det är andras uppgift att kritisera.

Men finns det då inget som förenar oss alla i de nordiska länderna? Jovisst, vi säger bara det vi tycker och menar. Själva meningen med samtalet är ofta att skapa en känsla av gemenskap eller att visa vilka vi är.

I många andra länder är samtalet en lek och orden luft, idéer och åsikter bara bränsle och inget man tycker eller behöver **stå för** en annan gång. Inte underligt, kanske, att en annan typiskt nordisk **egenhet** är att vi **umgås** privat bara med dem vi redan känner väl, sedan skoltiden eller för att vi är släkt. Mycket få skaffar i vuxen ålder nya vänner som de umgås med på fritiden. En invandrars enda chans att komma in i gemenskapen är att gifta in sig.

Pia Nordström

som sig bör som det ska vara, naturligtvis

ängslan (en) oro, rädsla, fruktan

pejla, pejlar undersöka, känna sig för, testa

avvika (-viker, -vek, -vikit) skilja sig från andra, vara annorlunda än andra

hierarkisk med rangordning, med gradskillnad

utpräglad markant, tydligt

skryta (skryter, skröt, skrutit) briljera, överdriva, snobba med

förringa, förringar

tala nedsättande om, undervärdera

stå för (står, stod, stått)

försvara, ansvara för

egenhet, -en; -er

kännetecken, typiskt drag

umgås (-gås, -gicks, -gåtts)

träffas, vara gäst hos

Förstod du?

Dua eller nia

- 1 Kvinnorna fick "åka snålskjuts" på sin mans titel. Vad innebar det?
- 2 Då det gäller att tilltala varandra har människor i Dalarna utgjort ett undantag. På vilket sätt?
- 3 När och hur genomfördes "du-reformen"?
- 4 Under de senaste 15–20 åren har niandet kommit tillbaka i mindre utsträckning. Varför är detta en "het potatis"?

Vi är så in i Norden typiska

- 1 Var är det fint att vara "lantis" och var är det inte det?
- 2 Vad pratar vi helst om i Sverige?
- 3 Vad skiljer danskar från befolkningen i övriga Norden?
- 4 Hur beskrivs en finländare?
- 5 Några saker förenar folken i de nordiska länderna. Vilka?

Kliché eller sanning?

Man bör kanske vara försiktig med att använda *klichéer*, fast alla vet vi att de *florerar* om varje land, varje folk. Tysken är effektiv men saknar humor, engelsmannen är kul men *hämmad*, fransmannen är levnadsglad men *slarvig*, amerikanen är *skrytsam*, indiern är *gåtfull*,
 5 och svensken är ... ja, hurdana är vi egentligen? Frågar man omvärlden om Sverige och svenskarna får man förmodligen svar som:

- De passar tider och står länge i kö utan att klaga.
- De är långa blonda, effektiva, tystlåtna och kyliga.
- De är inte särskilt religiösa men *hyser* stor kärlek till naturen.
- 10 - De *står ut med* höga skatter och ett dystert klimat. Självmords*frekvensen* är hög.
- De är sexuellt *frigjorda*.
- Då det gäller alkohol finns en allt-eller-ingen *attityd*.
- De håller sig borta från *ytterligheterna* genom att söka medel-
 15 vägar, genom att vara lagom. Alltså att inte överdriva åt något håll.
- De vill alltid försöka *uppnå konsensus*. Allas åsikter är lika viktiga och diskussionen fortsätter tills alla är överens.
- De *undviker spontana* möten med andra, framför allt med
 20 grannarna.
- De förväntar sig att få *gå husesyn* när de kommer hem till dig.
- De behöver en ursäkt för att umgås, t.ex. sjunga i kör eller gå en kvällskurs i spanska.
- De verkar snälla på ytan men man når inte fram till deras *kärna*.
- 25 - De är mycket *angelägna* om att säga "tack för maten" när måltiden är slut och "tack för senast" när de träffar någon de nyligen varit hembjudna till.
- De verkar ägna en hel del tid åt att fundera över vad som är typiskt svenskt.

Monika Åström

kliché, -n; -er stereotyp, schablon

florera, florerar vara utbredd, blomstra

hämmad blockerad, ofri, inbunden, blyg

skrytsam person som skryter, som berömmar sig själv

gåtfull hemlighetsfull, förbryllande

hysa, hyser känna

stå ut med (står, stod, stått) klara av, orka med

frekvens, -en; -er antal, vanlighet

frigjord någon som lever utan att titta på hur andra gör

attityd, -en; -er inställning, synsätt

ytterlighet, -en; -er

överdrift, extrem gräns

uppnå (-når, -nådde, -nått)

nå, komma fram till

konsensus (en) samförstånd, samsyn, enighet

undvika (-viker, -vek, -vikit)

avstå från, låta bli

spontan naturlig, impulsiv, direkt

gå husesyn gå runt och titta på hela huset/lägenheten

kärna, -n; -or här: innersta delen, hjärta

angelägen ivrig, mån om, intresserad

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avvika egenhet förankrad genomföra hämmad härstamma (från)
i synnerhet ideligen nedlåtande skryta sprida sig stå för stå ut med
tyda (på) undantag utgöra utpräglad/t övergå (till)

- 1 När det gäller synen på duandet förr i tiden har människor i Dalarna _____
ett _____.
- 2 På 60-talet _____ i Sverige något som man kallar en "du-reform".
- 3 Snart _____ journalister på radio och TV till att säga du till statsministern
och övriga ministrar.
- 4 "Du-reformen" var mycket välkommen, den kändes som en stor lättnad och _____
snabbt i samhället.
- 5 Mycket _____ på att det fortfarande inte är helt självklart att nia.
- 6 Åtminstone den äldre generationen känner fortfarande den _____ nyansen i niandet.
- 7 I Oslo talar man bokmål som _____ från dansktiden.
- 8 Nynorsk däremot är _____ i landsbygden.
- 9 I jämförelse med de verbala danskarna verkar _____ finländare vara
_____.
- 10 Längre söderut i Europa är det normalt att _____ avbryta andra i en diskussion.
- 11 Det är aldrig fult att _____ i ett _____ klassamhälle.
- 12 I Sverige vill vi helst inte _____. Vi klarar inte att vara annorlunda.
- 13 I många länder behöver man inte _____ sina åsikter nästa gång man möts.
- 14 En nordisk _____ är att vi umgås mest med dem vi redan känner väl.
- 15 Det sägs att svenskarna _____ höga skatter och ett dystert klimat.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det.
Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Människor i Dalarna är kända för att gå (1) _____ på sak. Därför har de alltid sagt du till alla människor. För övriga Sverige (2) _____ den s.k. du-reformen på 60-talet. "Reformen" (3) _____ sig snabbt och snart hade alla (4) _____ till att säga du. Det var ett (5) _____ för jämlikhet. Det var skönt att man inte längre behövde hålla (6) _____ på en persons titel. Nu på 2000-talet (7) _____ tilltalet på att förändras igen. En del tycker att niandet känns (8) _____ och vill inte ha det tillbaka. Tilltalet har åter blivit en het potatis. Det finns klichéer om varje folk. Bland de skandinaviska länderna anses danskarna vara mest europeer. Grannländerna tycker att svenskarna är fixerade (9) _____ trygghet. Vidare är vi ett folk som (10) _____ ut med höga skatter och dystert klimat samt (11) _____ stor kärlek till naturen. I Finland tycker man att svenskarna borde vara mer rakt på sak. De säger att vi inte törs presentera vår egen åsikt förrän vi har (12) _____ vad andra tycker, något som antagligen beror på vår ängslan för att (13) _____. En skillnad mellan Sverige och Finland är att Finland är ett mer (14) _____ klassamhälle och därför är det aldrig fult att (15) _____. Och när folklivsforskaren jämför Norge och Sverige (16) _____ han att norrmännen är ett lyckligare folk än svenskarna.

1 rätt rakt direkt	2 utfördes genomfördes påfördes	3 spred kom övergick	4 övergått kommit spritt	5 undantag uttryck hövlighet	
6 ordning reda rang	7 håller kommer övergår	8 nedlåtande artigt förankrat	9 på till vid	10 står lägger kommer	11 skryter hyser fryser
12 spritt övergått pejlat	13 avvika undvika övergå	14 utpekad hämmat utpräglat	15 pejla skryta hysa	16 hämmar hävdar pejlar	

C Uttryck med "reda"

"Nu behövde man inte längre hålla reda på en persons titel."

A reda (en): ordning

"Det är svårt att hålla reda på alla papper man får på kursen."

"Jag måste ta reda på alla äpplen som faller från träden."

"Ordning och reda; städa på freda'."

B reda (en): vetskap, kännedom, kunskap (något jag vet, känner till, kan)

"Hur ska jag få reda på lärarens telefonnummer?"

"Det kan du ta reda på på skolans webbsida."

"I en ordbok kan man leta reda på uttryck och synonymer."

Vilket/vilka verb passar i luckorna?

- 1 Alla hade _____ reda på av läraren vad provet skulle innehålla.
Utom jag för jag var sjuk den dagen.
- 2 Nu är jag trött på att _____ reda på barnens alla träningstider. Jag sätter ett stort veckoschema på ytterdörren så att de själva lätt kan _____ reda på tider som de glömt.
- 3 Snälla, kan du försöka _____ reda på när Arlandabussen går. Jag hinner inte.
- 4 Min man är förtjust i att fiska men jag är inte lika förtjust i att _____ reda på all fisk han släpar hem.
- 5 Du måste _____ reda på dina nycklar innan du går hemifrån. Och sen måste du faktiskt _____ reda på dem bättre. De var ju borta i går också.

D Uttryck med "stå"

"De står ut med höga skatter och ett dystert klimat."

(De klarar av/orkar med höga skatter och ett dystert klimat utan att klaga.)

Andra uttryck med "stå" + partikel

stå i	arbeta flitigt
stå på sig	vara envis, inte ge upp
stå till	må, förhålla sig
stå fast vid	inte ändra sig, fortfarande tycka lika
stå bakom	orsaka, ansvara för

Fyll i rätt partikel!

- 1 Kompisarna försökte övertala honom att gå ut i fredags kväll men han stod _____ vid sitt beslut att stanna hemma och plugga.
- 2 Nu har vi städat och stått _____ i flera timmar. Är det inte dags för paus snart?
- 3 Vi vet ännu inte vem eller vilka som stod _____ mordet på Olof Palme.
- 4 Ditt förslag är bäst. Låt inte de andra påverka dig. Stå _____ dig!
- 5 Hur står det _____? Jag hörde att du var dålig förra veckan.

E Fler uttryck

"Människor i Dalarna har varit kända för att gå rakt på sak."

(De är direkta. De säger vad de tycker direkt.)

"Vi är så in i Norden typiska."

(förstärkande uttryck; Vi är så otroligt typiska.)

"Helvete" är ett kraftuttryck. Snällare blir:

"så in i Norden", "så in i Hälsingland" (så in i helvete)

"dra åt Hälsingland" (dra åt helvete)

"För en amerikan är vi lika som bär."

(Vi är otroligt lika, identiska.)

"...handen på hjärtat – vilken svensk vill bli tagen för norrman?"

(uttryck för uppriktighet; Var uppriktig när du svarar – vilken svensk vill bli tagen för norrman?)

Fyll i rätt uttryck!

- 1 Han ser exakt ut som sin äldre bror. De är _____.
- 2 Jag uppskattar om du säger sanningen direkt. Jag vill att du ska _____.
- 3 Tycker du innerst inne att du handlat rätt? _____, var det rätt?
- 4 Det är förskräckligt kallt ute! Det är så in i _____ kallt!

F Metaforer från köket

"...för att undvika en het potatis använder människor åter omskrivningar."

Som metafor betyder *en het potatis* en brännande fråga. Ett samtalsämne som ingen vill bränna sig på, en känslig ömtålig fråga. Liksom en het potatis vill ingen ta i den eftersom man kan bränna sig på den. Uttrycket används om frågor och samtalsämnen som man vet kan orsaka strid.

Andra uttryck med potatis:

"Att sätta sin sista potatis." (att göra sig omöjlig)

"Nu har han satt sin sista potatis på det där jobbet." (Nu har han gjort sig omöjlig och måste sluta.)

Här följer fler metaforer med anknytning till köket och maten. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 Grilla någon	A Tro inte helt och hållet på det där
2 Det blev pannkaka	B Skapa förändring genom att göra något oväntat
3 Smöra för någon	C Utsätta någon för stark press
4 Klara biffen	D Fortsätta, hålla modet uppe
5 Kasta in jästen efter degen	E Reda upp en besvärlig situation
6 Ta det med en nypa salt	F Allt misslyckades
7 Hålla grytan kokande	G Få /Göra något utan att anstränga sig
8 Plocka russinen ur kakan	H Göra något för sent
9 Röra om i grytan	I Fjäskta, ställa sig in, smickra
10 Vara hårdkokt	J Vara tuff, okänslig
11 Glida (in) på en räkmacka	K Välja ut det bästa

Komplettera följande meningar med någon av metaforerna ovan.

- 1 Anton gjorde ett muntligt prov i engelska och blev _____ av två lärare. Lärarna var mycket stränga och han märkte genast att det inte var någon idé att _____ för dem. Han hade pluggat hårt inför förhöret i engelska och den här gången klarade han _____. Någon vecka tidigare hade han haft prov i fysik och kemi men det hade blivit _____ av allting.
- 2 Andersson är inte populär på jobbet. Han undviker alltid de tråkiga momenten och har en förmåga att _____. Han skryter dessutom en hel del så vi har lärt oss att ta allt han säger _____.
- 3 Eleven lämnade sitt hemarbete till läraren när slutbetygen redan var satta. Det var att _____.
- 4 Alla på kontoret har fått nya uppgifter. Ingen sitter kvar i sitt gamla rum. Den nye chefen har verkligen _____.
- 5 Hans pappa är chef för ett stort företag så han kommer att få ett bra jobb. Man kan säga att han _____.
- 6 Vad heter skådespelaren som spelade den där _____, tuffa typen?
- 7 Både jag, min man och barnen är sjuka. Vi försöker _____, men det är svårt.

Ordbildning

A Suffixet -aktig

"...att de ser svenska män nästan som omanliga, fruntimmersaktiga..."
(nedsättande, pejorativ betydelse)

"-aktig" är ett suffix som läggs till substantiv, adjektiv och verb och därmed får ordet betydelsen "som påminner om", "som liknar".

substantiv + *-aktig* = adjektiv

substantiv + *aktigt* = adverb

Exempel: Trots sina 50 år var han mycket *pojraktig*.

Trots sina 50 år rör han sig mycket *pojraktigt*.

adjektiv + *-aktig* = adjektiv som visar att något påminner om något, t.ex. blåaktig (liknar blå)

adjektiv + *-aktigt* = adverb

Exempel: Frukten har en *sötaktig* smak.

Frukten smakar *sötaktigt*.

verb + *-aktig* = adjektiv

verb + *aktigt* = adverb

Exempel: Pojken var mycket *läraktig*. (var uppmärksam och lärde sig lätt)

Han upprepade *läraktigt* varje nytt ord hans lärare uttalade.

Vad betyder:

- 1 skuraktig _____
- 2 tantaktig _____
- 3 småstadsaktig _____
- 4 fåraktig _____
- 5 svinaktig _____

B Suffixet -is

”I Norge är det fint att vara lantis...”

(lantis: en person som bor på landet, oftast nedsättande (pejorativt)).

Ord med suffixet -is uppstår ofta i talspråket, många blir mycket vanliga, t.ex. godis, friskis och svettis, bästis. I ordet daghem stryks ofta -hem och ersätts med -is, dagis.

Vad betyder:

vaktis _____ flintis _____

alkis _____ sotis _____

doldis _____ brådis _____

fegis _____ bakis _____

skådis _____ mjukis _____

hemlis _____ skummis _____

Har du hört flera?

Fundera och diskutera!

- 1 Hur har ni upplevt duandet och niandet i Sverige?
- 2 Hur tilltalar man varandra i era länder?
- 3 I artikeln "Vi är så in i Norden typiska" finns många klichéer om de nordiska folken. Hur beskrivs svenskarna, danskarna, norrmännen och finländarna?
- 4 "I många andra länder är samtalet en lek och orden luft, idéer och åsikter bara bränsle och inget man tycker eller behöver stå för en annan gång." Hur är det i era länder?
- 5 Läs tillsammans "Kliché eller sanning?" Är de bara klichéer eller finns det en sanning i dem också?
- 6 Vilka klichéer finns om folk i andra länder som du känner till?

IKEA: Svenskhet på export

Ikea har snart möblerat hela världen. Företaget har kommit att förknippas med enkelhet och svenskhet och vi vet alla vad Ikeamässig står för. En Ikeamässig miljö är inte komplicerad – utan fyndig och funktionell. Det händer att man går längs Ikeas labyrint av gångar
5 "bara för att titta" men kommer ändå ut med en liten pryl som man bara måste ha för att den är så fyndig och för att den troligen skulle göra ens hem lite mer praktiskt eller ombonat. Och kanske är de långa labyrinterna rentav avsiktliga, skapta för att kunderna ska handla mer?

En annan effekt av Ikeas affärsidé är att man känner sig så nöjd
10 när man har lyckats skruva ihop en Ikeamöbel på egen hand. Om du

förknippa med, förknippar
sammankoppla med,
associera med

Ikeamässig som visar Ikeas
stil, design, värdering

fyndig/t påhittig, fiffig,
idérik, praktisk

funktionell/t praktisk, väl
fungerande

pryl, -en; -ar sak

ombonat/t mysig, hemtrevlig

avsiktlig/t som görs
med avsikt, planerad,
välberäknad

på egen hand själv, utan hjälp

någonsin har skruvat ihop en möbel känner du dig antagligen otroligt duktig och **händig** och du har snabbt **förträngt** tanken på att nästan vem som helst skulle ha klarat av det. Det är en känsla som har kommit att få namnet "Ikea-effekt".

5 I utlandet heter möblerna detsamma som i Sverige, även om det är namn som är omöjliga att uttala. Man har svenska böcker i bokhyllorna och man serverar svenska köttbullar med lingonsylt i restaurangen – var än i världen du besöker varuhuset. Ett IKEA-varuhus utomlands har en otrolig **dragningskraft** på svenskar; även på oss som
10 sällan eller aldrig besöker IKEA hemma i Sverige.

Varuhuset i Shanghai har enligt Jenny Hedin (Dagens industri, 29/11 -11) stor **dragningskraft** på kineserna. "Att många kineser fortfarande betraktar Ikea som något närmast exklusivt är ingenting som hindrar dem från att i allt större **omfattning** se Ikeavaruhuset
15 som ett kul utflyktsmål för hela familjen. Medan barnen, i mån av plats, lämnas in i leklandet **spankulerar** resten av familjen, som ofta **inkluderar** minst en **uppsättning** svärföräldrar, lugnt runt bland Ikeas avdelningar, slår sig ned för en pratstund i soffgrupperna eller tar sig en **tupplur** i någon av sängarna."

20 Ingvar Kamprad, **urfadern**, Ikeasymbolen framför andra, har blivit **legendarisk**. Han skapade Ikea från grunden med två tomma händer hemma i Småland. Inte så konstigt att namnet Ikea består av de första bokstäverna i hans namn och i de två platser där han började sin verksamhet. Ingvar + Kamprad + Elmtaryd + Agunnaryd. Nyligen
25 **granskades** Ikeas stora **förmögenhet** (3–400 miljarder kronor) av tv-journalister och det visade sig att förmögenheten hade placerats i skatteparadis, t.ex. Lichtenstein. Inget av förmögenheten hade gått till skatter i Sverige. Men den väntade stora **upprördheten uteblev**. Den stora massan TV-tittares sympatier gick faktiskt till Kamprad
30 och inte till de **avslöjande** journalisterna. Det visade sig att svenskar i allmänhet vill låta den snart 90-årige mannen bli **ihågkommen** för sin enorma framgångssaga.

"Per Albin Hansson* skapade folkhemmet och Ingvar Kamprad möblerade det", brukar det heta.

Monika Åström

händig/t praktisk, duktig
förtränga, förtränger dölja
för sig själv, undertrycka

dragningskraft, -en; -er
lockelse, attraktion

omfattning, -en; -ar grad,
utsträckning

spankulera, spankulerar
gå, gå omkring

inkludera, inkluderar räkna
in, medräkna

uppsättning, -en; -ar här: par
tupplur, -en; -ar kortare sömn,
siesta

urfader, -n; -fäder grundare,
släktens förste man

legendarisk/t mytisk, berömd
granska, granskar undersöka,
inspektera

förmögenhet, -en; -er
egendom, rikedom, pengar

upprördhet, -en; -er ilska,
chock

utebli (-blir, blev, blivit)
inte bli av, inte hända

avslöjande som avslöjar, som
visar sanningen

ihågkommen/t perfekt
particip av komma ihåg

*Socialdemokratisk politiker, statsminister 1932–1946.

När vi ses långt hemifrån

Många svenskar har upplevt det. Under en lång utlandsvistelse **infinner sig förr eller senare** en längtan efter knäckebröd, drickbart kranvatten och rökfria lokaler.

Om vi i världens **vimmel** hör svenska språket talas blir vi lyckliga och **inleder** livliga samtal om vädret därhemma, delar med oss av våra reseupplevelser och ger tips; även om vi hemma är **tillbakadragna**, reserverade och sällan inleder några längre samtal med våra grannar.

Hemma i Sverige skojar vi ofta om vår "svenskhet" och sällan lägger vi något positivt i det. Men långt hemifrån händer det att vi överraskas av känslan att Sverige trots allt har sina fördelar. Får vi chansen berättar vi gärna för andra om svenska **företeelser** som surströmming, inlagd sill, Lucia, midsommarfirande, Systembolaget och kungafamiljen.

Monika Åström

Den svenska kvinnan

Om man är man och invandrare, då har man många problem. Ett av de många problemen är den svenska kvinnan. Det är inte lätt att veta hur man ska **förhålla sig** till henne. Jag hade själv stora svårigheter med den saken. Det tog mig många år innan jag **var i stånd att** förstå hennes sätt. Jag har några gånger varit ordentligt dum, och jag kan ännu rodna av skam när jag tänker på det.

Jag var tjugosex år när jag **trampade** Stockholms gator för första gången. Jag luktade timjan från mitt hemland. I mitt bagage hade jag inte bara mina kläder och ett **fåtal** böcker utan också en rad **föreställningar** om saker och ting.

Jag väntade mig inte att de unga flickor som jag mötte på konditorier och kaféer skulle se mig rakt i ögonen. Jag tog det som ett tecken på intresse från deras sida. Hur skulle det kunna vara annorlunda?

I mitt hemland var det regel att flickorna gick med blicken mot marken, som om de letade efter tappade mynt. Man mötte aldrig deras blickar. Om man lyckades med det tyckte man att man hade tagit ett steg i rätt riktning. Men i Sverige var det tvärtom. Alla flickor såg en i ögonen. De svarade om man talade till dem. De visade ingen som helst rädsla för att bli bekanta.

Ingen hade förklarat för mig att allt detta inte betydde någonting särskilt, att det inte var tecken på något större intresse från flickornas

infinna sig (-finner, -fann, -funnit) komma, dyka upp
förr eller senare så småningom, med tiden
vimm/el, -let; pl.= en stor mängd människor, trängsel, virrvarr
inleda (-leder, -ledde, -lett) påbörja
tillbakadragen blyg, reserverad
företeelse, -n; -er fenomen, händelse, sak
förhålla sig (-håller, -höll, -hållit) bete sig, handla
vara i stånd att förmå, kunna
trampa, trampar här: gå
fåtal, -et några få, enstaka
föreställning, -en; -ar bild, tanke, idé

sida, att de helt enkelt betedde sig normalt och att det var jag som egentligen hade problem.

Så jag gjorde mig löjlig. Men att göra sig löjlig är ändå inte någon stor katastrof. Värre är det att man ibland inte kan ta deras "nej" på allvar. Då kan det hända saker som aldrig borde hända.

Har då inte kvinnorna något ansvar alls i detta? Nej! Det måste sägas klart och tydligt. De har inte vuxit upp i ett samhälle där det är förbjudet att tala med en främmande man eller att se honom i ögonen. De har inte blivit uppfostrade i att **jämt och ständigt** leka katt och råttaleken. Egentligen borde vi män vara glada över det, och de flesta män blir glada, när de till slut förstår att de inte behöver **förföra** varje kvinna som ser dem i ögonen eller som **hövligt** svarar på en fråga.

Jag hade en gång en vän som precis som jag hade **gjort bort sig** ett antal gånger. Men han förstod till slut att han inte var den man som alla kvinnor i Sverige hade väntat på. Plötsligt måste han åka tillbaka till sitt land för att ta hand om sina minderåriga syskon. Han blev kvar där. Han skriver då och då brev till mig. Han berättar om sitt liv, jag berättar om mitt. Han är fortfarande mycket **fäst vid** Sverige och Stockholm. Han saknar livet här, säger han. Lugnet, ordningen, renligheten.

Allt det där är ju inte svårt att förstå. Har man en gång fått det svenska viruset i blodet, blir det kvar där till livets slut. Men jag blev ändå förvånad, när han en gång skrev att han saknade "den svenska kvinnans blick". Hur trist det var att gå på gatorna därhemma och aldrig möta en kvinnas blick, att inte våga tala till en kvinna, för det kunde leda till hur många missförstånd som helst.

Så låt oss komma ihåg det. Det är en rikedom och en lycka att den svenska kvinnan ser oss i ögonen. Det är inte en inbjudan till hennes säng. Det är ett tecken på att hon litar på oss, att hon känner igen oss som människor. Ju tidigare man begriper det, desto bättre är det.

Theodor Kallifatides

jämt och ständigt alltid, hela tiden

förföra, (-för, -förde, -fört) locka till sex

hövligt artigt

göra bort sig (gör, gjorde, gjort) skämma ut sig, bära sig dumt åt

vara fäst vid tycka om

Förstod du?

IKEA: Svenskhet på export

- 1 Hur ska en vara (en produkt) vara för att kallas "Ikea-mässig"?
- 2 Kanske är de långa labyrintgångarna avsiktliga. Vad innebär det?
- 3 Vad menas med "Ikea-effekt"?
- 4 Hur och var startade Ikea?
- 5 Vad avslöjade journalisterna i TV?
- 6 Hur reagerade många människor?

Den svenska kvinnan

- 1 Kallifatides beskriver skillnaden mellan svenska och grekiska flickor på 60-talet. Vilken var skillnaden?
- 2 Den första tiden missförstod han den svenska kvinnan. På vilket sätt?
- 3 I slutet av texten framgår att han efter en tid förstår den svenska kvinnan bättre. Vad säger han?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avslöja fyndig fäst vid föreställning förhålla sig förknippa (med)
förtränga granska göra bort sig inleda omfattning tillbakadragen

- 1 När Kallfatides kom till Sverige hade han en rad _____ om saker och ting.
- 2 Bland annat tyckte han att det var svårt att veta hur man ska _____ till den svenska kvinnan.
- 3 Han hade en gång en vän som hade _____ några gånger då han mötte svenska kvinnor.
- 4 Hans vän bor numera i Grekland men han är fortfarande mycket _____ Sverige och Stockholm.
- 5 Ikea _____ med enkelhet och svenskhet.
- 6 När man går runt i ett Ikeavaruhus upptäcker man att det inte är så komplicerat, utan snarare _____.
- 7 När man har skruvat ihop en Ikeamöbel vill man känna sig duktig. Man _____ lätt att många andra skulle kunna göra samma sak.
- 8 Några journalister har _____ hur mycket skatt Ikea betalar i Sverige och de kunde _____ att de inte betalar något alls.
- 9 När vi träffar andra svenskar utomlands _____ vi gärna livliga samtal med dem, men hemma är vi mer reserverade och _____.
- 10 Kineserna har i allt större _____ börjat se Ikea som ett kul utflyktsmål.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Ikea (1) _____ ofta med svenskhet och enkelhet. Man känner sig duktig när man har skruvat ihop en Ikeamöbel (2) _____. Ikeas grundare har en mycket stor (3) _____. Skulle människor bli (4) _____ av att han inte betalar skatt i Sverige?

En svensk uppfattas ofta som tillbaka (5) _____. Men utomlands berättar svensken gärna om (6) _____ som surströmming, Lucia och midsommar. Och förr eller senare (7) _____ sig längtan efter knäckebröd.

Kallifatides berättar att när han kom till Sverige hade han tagit med sig en rad egna (8) _____ om hur livet var i Sverige. Han hade t.ex. svårt att veta hur han skulle (9) _____ sig till den svenska kvinnan. Därför var det också lätt att (10) _____ bort sig.

1 uttrycks tillbringas förknippas	2 på egen hand på snabb hand på sin hand	3 förhållande förmögenhet föreställning	4 upprörda förträngda avslöjade	5 -dragen -tagen -kommen
6 värderingar föreställningar företeelser	7 infinner förhåller kommer	8 föreställningar företeelser förklaringar	9 infinna förhålla komma	10 göra ta resa

Öva kapitelord 3:3

C Uttryck med "göra"

"Jag hade en gång en vän som precis som jag hade *gjort bort sig* ett antal gånger."
(gjort sig löjlig)

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1 göra sitt	A anstränga sig för att verka trevlig
2 göra rätt för sig	B avsluta ett förhållande
3 göra sig till	C göra sin del av jobbet
4 göra av med	D betala eller ersätta för det man fått
5 göra slut	E förbruka, använda

D Uttryck bestående av ordpar

"I mitt bagage hade jag inte bara mina kläder och ett fåtal böcker utan också en rad föreställningar om *saker och ting*."

"De har inte blivit uppfostrade i att *jämt och ständigt* leka katt- och råttaleken."

"Saker och ting" och "jämt och ständigt" är ordpar, uttryck som består av två ord som alltid hänger ihop.

Exempel på ordpar där orden betyder nästan samma sak:

ordning och reda
jobba och stå i
klart och tydligt
lugn och ro
händer och sker
slita och släpa
liv och rörelse
eld och lågor

Exempel på ordpar där orden är motsatser:

bära eller brista
nu eller aldrig
utan och innan
vått och torrt
ris och ros
i nöd och lust

Exempel på ordpar som börjar på samma bokstav:

väder och vind
frid och fröjd
helt och hållet
titt och tätt
sönder och samman

Fyll i rätt ordpar:

- 1 Den här chansen får du aldrig mer. Du måste bestämma dig. _____!
- 2 Det är alltid _____ på hans skrivbord.
- 3 Han har _____ i flera månader för att allt ska vara klart till invigningen.
- 4 Jag känner honom _____. Jag vet att han är en person som du kan lita på i _____.
- 5 Han struntar i _____. Nu ska han bestiga berget. Det må _____.
- 6 När han väl bestämt sig för att sluta röka slutade han _____.
- 7 Kritiken var blandad. Den nya filmen fick både _____.
- 8 Hon har vunnit ett pris för att hon läser TV-nyheterna så _____.
- 9 Vilken jobbig dag! Jag längtar verkligen efter att få lite _____.
- 10 Du som jämt och ständigt lyssnar på nyheterna kan väl tala om för mig vad som _____ i världen.
- 11 Hans oroliga mamma ringer _____ för att fråga hur han mår.
- 12 De lovade att älska varandra i _____.
- 13 Det gamla huset föll _____ i jordskalvet.
- 14 Vi grälade i morse men nu är det frid och _____ igen.
- 15 Hon var eld och _____ över förslaget.

Ordbildning

A Suffixet -mässig

”Vi vet alla vad *Ikeamässig* står för.”

-mässig är ett suffix som ger ordet betydelsen

a) motsvarande vissa krav, t.ex. *Ikeamässig*

Exempel:

Uppsatsen är vg-mässig. (Den uppfyller kraven på vg.)

Villan vi köpte var billig eftersom den var reparationsmässig. (Den var i behov av reparation.)

b) vad beträffar, vad gäller

Filmen är fotomässigt mycket bra men tyvärr är skådespelarna inte i samma klass.

(Vad beträffar fotot var filmen bra.)

Fyll i ett lämpligt ord som slutar på *-mässig*:

Exempel: Klassen har goda kunskaper i matematik

De är på en kunskapsmässigt hög nivå i matematik.

1 Vi måste sänka priset för att kunna konkurrera.

Det här priset är inte _____.

2 Även om jag inte känner för dina idéer kan jag förstå dem.

Jag kan acceptera dina idéer rent _____.

3 Filmen hade mycket duktiga skådespelare.

Filmen var mycket bra _____.

Vad betyder:

amatörmässig _____

slentrianmässig _____

slumpmässig _____

känslomässig _____

småstadsmässig _____

B Prefixet ur-

"ur-" är ett prefix som

a) betyder mycket gammal, sedan lång tid tillbaka, ursprunglig

Exempel:

Ingvar Kamprad, urfadern

urtid, uråldrig, urinvånare, urpremiär

b) kan vara ett förstärkande prefix, liksom *jätte-*, *toppen-*, *världs-*, *döds-*.

Exempel:

urkul, urkonservativ

Vilka andra ord med prefixet ur- känner du till?

Öva mer på suffix och prefix

Fundera och diskutera

- 1 Har du själv en uppfattning om vad som är Ikeamässigt?
- 2 Vad innebar "det svenska viruset" för Theodor och hans vän?
Vad innebär det för dig?
- 3 När du och dina landsmän ses långt hemifrån – vad pratar ni då om?
Gör en lista på vad ni saknar, vad ni pratar om och presentera det för de andra i gruppen.

Skriv

När vi ses långt hemifrån

Vad talar du och dina landsmän om när ni möts långt hemifrån? Om mat som ni saknar eller om något annat? Rubrik: *När vi ses långt hemifrån*

Det här var annorlunda

När Theodor Kallifatides kom till Sverige på 60-talet och gick på gatorna var det speciellt kvinnornas öppenhet som han inte var van vid. Vad var det du såg i gatubilden som var ovant för dig när du gick på gatorna i början? Rubrik: *Det här var annorlunda*

Strumpfota i finkläder!

Jag minns första gången vi gick på middag till våra nya svenska vänner. Mamma i den fina dräkten hon hade med sig från Polen och pappa i sin finkostym. Han putsade skorna noga innan vi gick i väg – ingen skulle säga att han inte visste hur man gör sig fin i Sverige. Själv tog jag på min finaste klänning och så de högklackade skorna som gav mig litet extra självförtroende när jag **trippade** efter mina föräldrar på väg till Stina och Greta. Vår nervositet **tilltog** under den korta promenaden. Vår svenska var i det närmaste **obefintlig**. Hur skulle vi göra oss förstådda under de långa middagstimmarna?

Blombuketten överlämnades och pappas kyss på handen gjorde Stina litet **generad**.

Hon visade oss in i hallen och pekade på skohyllan. Där finns plats för skorna, sade hon. Vi tittade på skohyllan och trodde att Stina ville visa något extra **fiffigt** eller att hon kanske snickrat ihop hyllan själv. Javisst, den var fin, försökte vi säga. Där, sade hon, skorna där. Stina, som var pensionerad lärare ville nog ge oss en lektion i svenska redan vid **träskeln**, tänkte vi. Alltså **upprepade** vi snällt: ”skorna där”. Mina akademiker till föräldrar lovade litet generat att **fila på** uttalet av ”skorna”. Visst, det heter ”en sko, flera skor”. Och så ”hylla, tänk att det kan heta skohylla också”, sade pappa förtjust. Nu tyckte vi att vi var färdiga med hallen. Mamma tog några bestämda steg mot vardagsrummet. Men Stina stod i vägen: ta av skorna sade hon med bestämd röst, på svenska, tyska och engelska.

Vi stelnade till. Skorna av? Varför det?

Tassa omkring **strumpfota** i ett främmande hem med finkläder på! Vilken **förödmjukelse**! Pappas blick **bönföll** om mammas tålamod. ”Snälla, de menar nog inget illa!” sade pappa snabbt på polska. Mamma tog av skorna med en **trotsig** blick. Vi följde hennes exempel, väl **medvetna om** att mammas häftiga humör inte var att leka med. Vi såg hur hennes kvinnliga stolthet **rann av** henne när skorna åkte av. Men hon **fann sig i** den **egendomliga** situationen och hon tassade omkring strumpfota resten av kvällen. Kvällen **förlöpte** utan större **incidenter**, men familjen var minst sagt **dämpad**.

Väl ute på gatan fick mamma ett **vredesutbrott**. Hon **förbannade** det ociviliserade konstiga barfota folket vi hamnat hos.

Numera är jag alltid **försedd med** extra skor när jag går på besök. Fast någon broderad skopåse har jag ännu efter 34 år inte skaffat mig.

Dorotea Bromberg

trippa, trippar gå lätt på
höga klackar

tillta (-tar, -tog, -tagit) öka

obefintlig finns inte

generad blyg, skamsen

fiffig fyndig, smart

träskel, -n; träsklar

dörrträskel, kant

upprepa, upprepar repetera,
säga efter

fila på, filar bearbeta,
finputsa

tassa, tassar gå tyst, smyga

strumpfota utan skor, med
bara strumpor på

förödmjukelse, -n; -r

kränkning, förolämpning

bönfälla (-faller, -föll, -fallit)

vädja, be om

trotsig som vägrar finna sig i,
motsträvig, rebellisk

medveten om veta, förstå, ha
klart för sig

rinna av (rinner, rann, runnit)
försvinna

**finna sig i (finner, fann,
funnit)** stå ut med, tåla

egendomlig underlig, konstig

förlöpa, förlöper förflyta, gå

incident, -en; -er störning,
händelse, missöde

dämpad stillsam, behärskad

vredesutbrott, -et; pl. =

utbrott av ilska

förbanna, förbannar fördöma

försedd med utrustad med

Tvättstugan, en konflikthärd

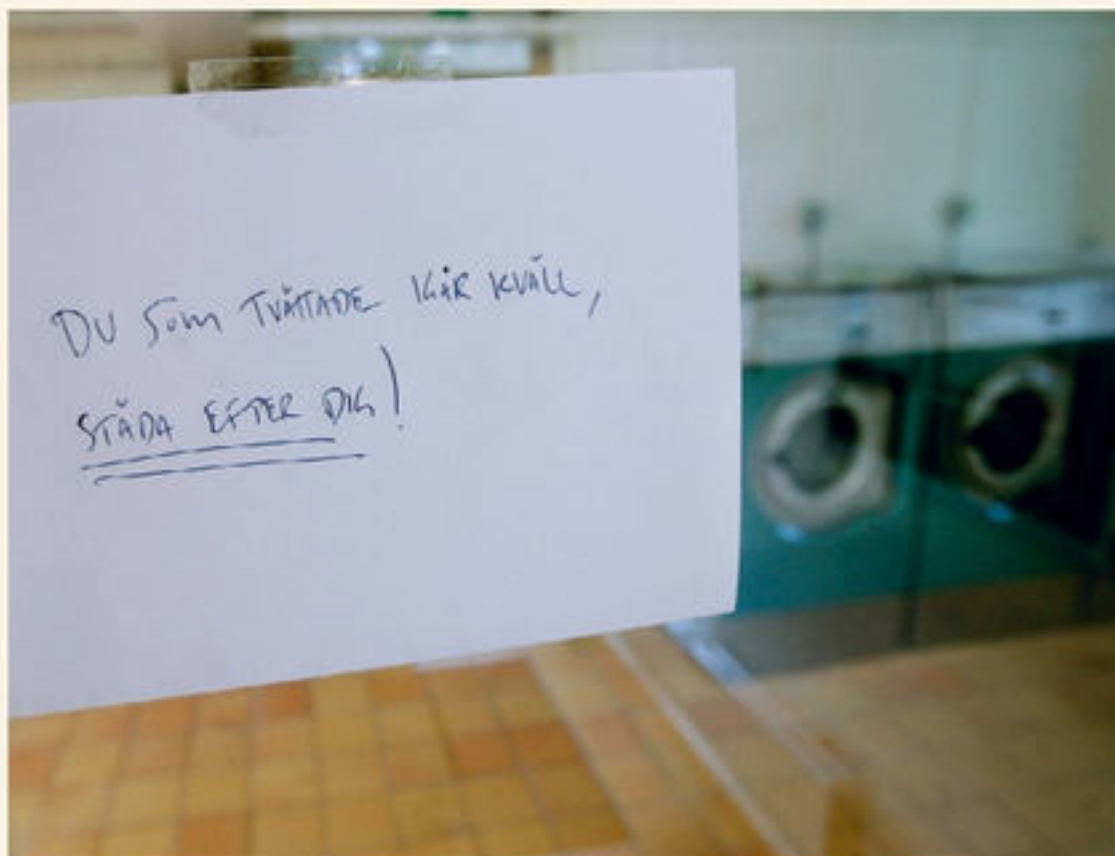
– Kulturkrockar, jag har **råkat ut för** dem flera gånger i tvättstugorna. Jag **tänjde** min tvättid med några minuter. Folk blev rasande. Jag visste inte att ett par minuter tvättid var lika värdefullt som ett par Volvoaktier. Numera har jag stor respekt för tvättstugorna. Jag går in i dem som en troende går in i de heligaste av tempel.

Refik Senner läser ur sin egen artikel i senaste numret av Moderna tider. Refik kommer från Turkiet och jobbar nu på invandrarverket som informatör. Tvättstugan i Sverige, tror han, har **ersatt** det heliga templet.

– Tvättstugan har ju sin egen **ceremoniel** och sina egna **ritualer** och sitt mycket **inrutade** schema. Samtidigt som...i storstaden i **synnerhet**, där anonymiteten ju är **kännetecknande**, så har tvättstugan blivit något slags **förlängt** gemensamt vardagsrum för kvarterets boende. Det blir också...tvättstugan är ju också på sätt och vis den plats där nya grannar träffar varandra och gör bekanskap.

– Hur har du det i din tvättstuga? Är det en trevlig **stämning** där?

– Ja, det är en trevlig stämning. Det kan man säga. Det är ju roligt att **iaktt**a människor. Det är ju också...jag har ju iakttagit män exempelvis som kommer ner till tvättstugan. De är ju rätt **sålda**. I **synnerhet** om det är bara kvinnor. Så det är på sätt och vis jämlikheten **inkarnerad** när männen kommer ned och ska tvätta. Men samtidigt blir de **oerhört** nervösa och lite **vilsna** när andra män finns i tvättstugan, då den där **machobiten** vaknar upp. Så det är ett roligt ställe att vara på faktiskt, tvättstugan.

härd, -en; -ar centrum, utgångspunkt (ursprungligen eldstad, spis)

råka ut för, råkar drabbas av, vara med om, bli föremål för
tänja, tänjer dra ut, förlänga, stretcha

ersätta (-sätter, -satte, -satt) vara istället för, ta någons plats

ceremoniel, -et; pl. = ordning, ritual

ritual, -en; -er fast ordning, former, program

inrutad noga planerad, schemalagd

i synnerhet särskilt, framför allt

kännetecknande typisk/t, karakteristisk/t

förlängt utökat, längre

stämning, -en; -ar atmosfär, anda, tonläge

iaktta (-tar, -tog, -tagit) betrakta, noga se på, observera

såld här: förlorad, inte veta hur man ska göra

inkarnerad förkroppsligad, personifierad

oerhört enormt, väldigt

vilsen osäker, bortkommen

macho, -n manschauvinist, "mansgris"

Gillis Herlitz är antropolog:

– Ja, det är en tummelplats för rätt många värderingar så... jag skulle vilja säga att jag håller med om det här lite grand, om vad som sas att det är det förlängda vardagsrummet. Och där träffas folk på en lite mer privat nivå än vad man egentligen annars träffar grannar. Men jag tror att det är... alltså i tvättstugan utmanas många av de här väldigt djupt liggande demokratiska frågorna som känns oerhört starkt för de flesta av oss: att var och en gör rent efter sig och var och en står för sitt. Det är också en del av den starka individualiseringen vi har i hela västvärlden, kanske framför allt i Sverige i många avseenden. Men där handlar det väldigt mycket om att hålla tider, och hygienfrågor och ordning och reda och struktur och var och en tar hand om sitt. Jag skulle säga också att jag tror faktiskt att konflikterna... nu låter det lite fånigt alltså, att föra ner världen i tvättstugan, men det är ju det som det här programmet handlar om lite grand. Jag tror faktiskt att när vi i dag lever i en värld, där det pågår så oerhört många stora förändringar runt omkring oss som vi inte tycker att vi själva kan kontrollera, då ökar människors behov av stabilitet och ordning i det lilla livet, det som man själv kan kontrollera. Det är därför bl.a. som blomsterförsäljningen har ökat. Kan man inte kontrollera det yttre så... blommor, piffa upp det egna inre. Och där blir tvättstugan en sådan här utmaning.

– Har du någon egen liten tvättstugehistoria så där som du...

– Nej, jag har egentligen inte det, annat än... alltså, jag har ju hört så hemskt mycket. Jag pratar mycket om invandrarfientlighet och kulturmöten och så. Det är ju det jag arbetar med. Men jag har ju också lagt märke till att ibland i tvättstugorna... om det är en svensk som har beställt tid klockan sex i tvättstugan och kommer ner med hela famnen full av smutsvätt. Och kommer ner och finner att någon lagt beslag på tvättmaskinen. Då händer det tusen och en saker förstås. Men om denna människa heter Jan Larsson och bor på andra våningen, så tycks det vara rätt många svenskar som då stänger av maskinen, lyfter ur tvätten och lägger ned den i en korg och lägger en lapp ovanpå. Eller går upp och ringer på dörren hos denne Jan Larson eller vad han nu hette och säger ifrån att... Men om man kommer ned i tvättstugan och där finner man att den som tvättar på min tid heter Abdulhak eller Subrjamanjan eller någonting... då är det för många svenskar alltså... det blir ett omslag. Det är många i Sverige alltså som inte vågar säga ifrån, inte vågar lyfta ut tvätten utan går omkring istället och jagar upp sig och pratar med andra svenska hyresgäster och säger: Invandrarna, se så de gör i tvättstugan! Och så till slut när skalpen håller på att sprängas av ilska, då lyfter man telefonluren och så ringer man. Men man ringer inte till Subramanjan eller Abdulhak utan man ringer till invandrarkontoret eller... som har ansvaret. Så alltså det finns... jag skulle säga att mycket av den invandrarfientlighet som finns i Sverige emanerar delvis från tidiga intryck i tvättstugor.

antropolog, -en; -er någon som forskar om olika folkgrupper

tummelplats, -en; -er plats för diskussioner, arena

utmana, utmanar pröva, testa, bjuda till strid

avseende, -t; -n betydelse, mening

fånig löjlig, dum

piffa upp, piffar snygga till, bättra på

utmaning, -en; -ar lockande uppgift, möjlighet, då man testas

lägga beslag på (lägger, lade, lagt) ta ifrån någon annan, använda för egen del

jaga upp sig, jagar bli mer och mer upprörd, nervös och stressad

skalp, -en; -ar huvud

emanera, emanerar komma från, utgå från

intryck, -et; pl. = känsla, uppfattning, påverkan

– Finns det någon lösning som du ser det? Sluta med tvättstugor?
 – Nej, tvärtom. Herregud, vi behöver alla gemensamma **utrym-**
men vi **överhuvudtaget** kan få. Ja, framför allt skulle jag ju vilja att
 5 att man kunde leva ett något mer flexibelt liv överhuvudtaget. Och
 är det klockan sex i tvättstugan så kanske man kan **finna sig i** att man
 inte får börja tvätta förrän tjugo över sex och att livet inte ska raseras
 av detta, utan att man måste ha lite andra värden i livet att **basera sig**
på. Och att lära sig att det här med normalt och normaluppfattning
 10 kan variera. Jag menar att lär man sig **hantera** det där så har man
 kommit långt när det gäller mänskliga relationer, för det är så mycket
 som utmanas i tvättstugan.

– Ja, vi behöver alla gemensamma utrymmen vi kan få. Men sam-
 tidigt håller tvättstugorna på att byggas bort och ersättas av enskilda
 15 tvättmaskiner inne i lägenheterna. Och det kan ju vara bra. Då försvin-
 ner ju den här konflikthärden. Men då undrar jag i mitt stilla sinne:
 vem får då överta alla aggressioner som vi bär inom oss? Man kanske
 skulle **slå ett slag för** tvättstugan i alla fall.

God morgon världen, P1, Sveriges Radio

utrymme, -t; -n plats, rum,
 lokal

överhuvudtaget i stort sett,
 allmänt sett

snäv knapp, för liten

**finna sig i (finner, fann,
 funnit)** acceptera

basera sig på, baserar grunda
 sig på, bygga på

hantera, hanterar sköta,
 behärska

**slå ett slag för (slår, slog,
 slagit)** propagera,
 rekommendera

Förstod du?

Strumpfota i finkläder

- 1 Familjen missförstod i början vad Stina menade. Vad tänkte de när hon visade på skohyllan?
- 2 Hur reagerade de när de förstod vad Stina egentligen menade?

Tvättstugan, en konflikthärd

- 1 Refik jämför tvättstugan med en annan plats. Vilken?
- 2 Vad menas med "tvättstugan har blivit något slags förlängt gemensamt vardagsrum"?
- 3 Hur beskriver Refik männen som kommer till tvättstugan?
- 4 Gillis Herlitz menar att tvättstugan är en "tummelplats för många värderingar" och att man kan "föra ned världen i tvättstugan". Vilka exempel ger han?
- 5 Herlitz vill absolut inte avskaffa tvättstugorna. Varför?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avseende ersätta försedd förödmjukelse hantera i synnerhet iakttä intryck
medveten obefintlig tillta upprepa utmana utmaning utrymme

- 1 Många av våra värderingar _____ i tvättstugan.
- 2 Refik har _____ män i tvättstugan och tror att en del känner sig ganska bortkomna ibland.
- 3 Att umgås i tvättstugan är en _____ för många.
- 4 Många kan berätta om sina _____ av tvättstugor.
- 5 Refik säger att tvättstugan har _____ det heliga templet vad gäller ritualer.
- 6 Familjen var nervös och deras nervositet _____ under den korta promenaden till kvinnan som bjudit in dem.
- 7 Vi hade nyligen kommit till Sverige och vår svenska var i det närmaste _____.
- 8 Vi behöver alla gemensamma _____ vi kan få.
- 9 Om man lär sig _____ mänskliga relationer i tvättstugan så har man kommit långt.
- 10 I många _____ finns i Sverige en stark individualisering som också visar sig i tvättstugan.
- 11 Anonymiteten är vanlig, _____ i storstaden.
- 12 Det kändes som en _____ att behöva gå omkring i strumporna när man hade finkläder på sig.
- 13 Vi trodde att Stina ville ge oss en lektion i svenska och därför _____ vi snällt "skorna där".
- 14 Numera är Dorotea alltid _____ med extra skor när hon går på besök
- 15 Familjen var _____ om att mammans humör inte var att leka med.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

När Dorotea och hennes familj skulle gå på middag hos svenska vänner för första gången hade alla tagit på sig sina finaste kläder och skor. De var nervösa eftersom de inte kunde så många svenska ord och nervositeten (1) _____ efter vägen. När Stina pekade på hyllan och sa: "skorna där", (2) _____ de orden lite (3) _____. När de förstod att det gällde att ta av sig skorna och (4) _____ omkring barfota, kände de det som en (5) _____. De var alla (6) _____ att moderns häftiga humör inte var att leka med. Men de fann sig i den (7) _____ situationen och först ute på gatan kom moderns (8) _____. Det är lätt att (9) _____ kulturkrockar i tvättstugorna. De har sitt mycket (10) _____ schema och folk kan bli rasande om man tänjer sin tvättid några minuter. Det kan vara roligt att (11) _____ hur människor betar sig i tvättstugorna. Mycket tyder på att män ofta känner sig litet (12) _____. Gillis Herlitz menar att många av våra värderingar (13) _____ i tvättstugan. Dessutom lever vi i dag i en värld där det pågår så många stora förändringar som vi inte själva kan kontrollera. Därför vill vi kunna kontrollera det lilla livet och på så vis blir tvättstugorna en sådan (14) _____. Då reportern frågar om det kanske är dags att sluta med tvättstugor svarar Herlitz att det får vi absolut inte göra, vi behöver alla gemensamma (15) _____ vi kan få.

1 ersatte tilltog iakttog	2 upprepade utmanade hanterade	3 generat fiffigt kännetecknande	4 trippa tassa piffa upp	5 vredesutbrott tummelplats förödmjukelse
6 försedda med baserade på medvetna om	7 fiffiga egendomliga inrutade	8 vredesutbrott tummelplats förödmjukelse	9 råka ut för basera sig på finna sig i	10 inrutade egendomliga generade
11 ersätta tillta iaktta	12 fiffiga vilsna egendomliga	13 utmanas upprepas hanteras	14 förödmjukelse utmaning vredesutbrott	15 intryck förödmjukelser utrymmen

C Uttryck med "slag"

"Man kanske skulle slå ett *slag* för tvättstugan i alla fall."

Här följer tre uttryck med slag. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 göra slag i saken	A förolämpning
2 ett slag i luften	B bestämma sig, fatta beslut
3 ett slag i ansiktet	C meningslös handling

D Metaforer

"Tvättstugan är en konflikthärd."

Bokstavligt är en härd elden (spisen) som brann i alla hem. Den som spred värme och där man lagade maten. Härden är också symbol för hemmet och tryggheten. Ordspråk: Egen härd är guld värd.

När man diskuterar risker med kärnkraftverk är en härdsälta något av det värsta som skulle kunna inträffa.

Som metafor betyder härd centrum, där allt börjar, orsaken.

Exempel: konflikthärd, bakteriehärd

Andra ord som är metaforer för centrum, orsak: knut, kärna, hjärta, hjärtpunkt

Vad betyder:

- 1 järnvägsknut _____
- 2 stadskärna _____
- 3 i hjärtat av London _____
- 4 caféet är skolans hjärtpunkt _____

E Olika sätt att gå!

”Själv tog jag på de högklackade skorna som gav mig litet extra självförtroende när jag trippade efter mina föräldrar.”

”Tassa omkring strumpfota i ett främmande hem med finkläder på!”

Trippa gör man alltså på höga klackar och *tassa* gör man barfota.

Här följer flera verb som betyder gå, men på olika sätt. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 hasa	A att inte hitta rätt väg, vara vilse
2 smyga	B med trötta ostadiga steg
3 stappla	C gå klumpigt, som t.ex. en björn
4 lufsa	D gå långsamt utan speciellt mål, ofta i naturen
5 ströva	E gå långsamt utan att lyfta fötterna
6 irra	F gå tyst, vill inte synas

Välj bland verben ovan och fyll i luckorna.

- Vi var ute på skogsvandring och jag _____ omkring som en björn i mina stora stövlar och mina tjocka kläder.
- Ibland är jag så trött efter jobbet så jag _____ hem framåt kvällen.
- Den gamle mannen orkade inte lyfta fötterna utan han _____ fram över golvet.
- De hade inga biljetter och försökte _____ förbi kontrollanten.
- Jag går ofta vilse på nya platser. Jag har _____ omkring i många stora städer.
- Jag älskar att _____ omkring i de gamla delarna av staden och titta på de gamla husen

Fasta fraser

Uttryck och metaforer 1

Uttryck och metaforer 2

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

Fundera och diskutera

- Känner du igen något av det Dorotea Bromberg berättar om i artikeln Strumpfota i finkläder? Har du varit med om liknande situationer?
- ”Männen känner sig ibland vilsna i tvättstugan.”
Diskutera skillnaden mellan att känna sig vilsen och att gå vilse.
- Har du någon egen tvättstugehistoria?

Hörövning: ur Sommar med Fredrik Lindström

A Innan du lyssnar

mentalitet, -en;er karaktär, psyke

utmärka sig, utmärke r vara känd för

hålla på (håller, höll, hållit) ha som favorit

avseende, -t; -n punkt, synsätt, aspekt

kryddsvag utan starka kryddor

högljutt med hög röst

självbelåten nöjd med sig själv, egenkär

tvärtemot i motsats till, tvärtom

självkritisk osäker, utan självförtroende

prutande, -t; -n begära rabatt på priset, försöka få billigare pris

jämlikt likvärdigt, rättvist

pilsner, -n; pl.= öl

inbunden reserverad, som inte

visar sina känslor

världsovan ovan att umgås i främmande miljöer

okontinental inte europeisk, inte världsvan

diskriminera behandla orättvist

bevaka, bevakar se efter, hålla ordning på

avgörande, -t; -n beslut

självmondsbenägen vara

benägen att begå självmord

klyscha, -n; -or kliché, schablon, tomma ord

beige färglös

i själva verket i verkligheten, egentligen

förändringsbenägen vara

benägen att förändra något

omvandlad förvandlad, ombildad

efterkrigstiden från andra

världskrigets slut och framåt

borgarråd, et; pl.= kommunal ämbetsman i Stockholm

vara pigg på tycka om, gärna vilja

avspegla sig i, avspeglar visa sig i, reflekteras i

smått lite, nästan

unik sällsynt, ovanlig

ovilja, -n; -or motvilja, inte vilja

regional tillhöra ett mindre område

utmärkande typisk

drag, -et; pl.-en egenskap, kännetecken

ypperlig utmärkt, förträfflig

hänga med, hänger förstå, fatta

individuell personlig, privat

kryddfattig kryddsvag, utan starka kryddor

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

- 1 När håller Fredrik på Sverige i fotboll?
- 2 I vilka avseenden är han svensk?
- 3 Vad är svenskarna belåtna med på det nationella planet?
- 4 På vilka punkter är de självkritiska på det privata planet?
- 5 Vad kan och vet vi av det som myndigheterna bevakar?
- 6 Vad är vi missnöjda med?
- 7 Vad är vi nöjda med?
- 8 Det sägs att vi är självmordsbenägna. Hur är det i själva verket?
- 9 Det sägs också att vi är konservativa. Hur är det i själva verket?
- 10 Hur är det med Stockholm?
- 11 Vad är det märkliga med ordet "osvensk"?
- 12 När är "osvensk" mest positivt?
- 13 När skulle man inte vilja använda det?
- 14 Vilken sorts mat serverar restaurangerna på den mest typiska svenska orten?

Grammatik

A Partikelverb med "till"

"Vi stelnade till."

Partikeln *till* ger ibland betydelsen av att något händer plötsligt och under en kort stund.

Vad betyder:

- 1 titta till _____
- 2 vakna till _____
- 3 blinka till _____
- 4 kränga till _____
- 5 nicka till _____

B Partikelverb med "upp"

"Kan man inte kontrollera det yttre så... blommor, piffa upp det egna inre..."

"Man vågar inte lyfta ur tvätten utan i stället går man omkring och jagar upp sig..."

Partikeln *upp* ger ibland betydelsen av att öka, bli bättre.

Vad betyder:

- 1 värma upp _____
- 2 gifta upp sig _____
- 3 klä upp sig _____
- 4 äta upp sig _____
- 5 byta upp sig _____

C Partikelverb

av ifrån igen in ner till upp ur ut

Välj bland ovanstående partiklar och placera dem i luckorna nedan.

- 1 Sandemose upplevde att folk tryckte _____ honom.
- 2 Alla som läste boken kände _____ sig.
- 3 I Jante fick ingen sticka _____.
- 4 Att svara "nja" är ett sätt att skjuta _____ ett nej.
- 5 Det är inte populärt om en anställd dyker _____ med idéer som inte passar _____ i Ikeas livsstil.
- 6 Refik har flera gånger råkat _____ för kulturkrockar i tvättstugorna.
- 7 Det är många i Sverige som inte vågar säga _____ i tvättstugan, inte vågar lyfta _____ tvätten utan istället går omkring och jagar _____ sig.
- 8 Kan man inte kontrollera det yttre så dekorerar man exempelvis med blommor, man försöker piffa _____ det egna inre.
- 9 Plötsligt stelnade vi _____.
- 10 De står _____ med höga skatter och ett dystert klimat.
- 11 Gör dig inte _____! Jag vet att du inte menar vad du säger.
- 12 Hur mycket pengar har du gjort _____ med på resan?
- 13 Vi har bytt _____ oss och skaffat en mycket bättre bil.

Öva mer på partikelverb

D Satsadverbial

ideligen i själva verket utan vidare snarare

Välj bland ovanstående satsadverbial och placera dem i luckorna nedan.

- 1 Betydelsen av "Nja" är inte _____ ett positivt svar.
- 2 Mammans ord var _____ mer en förmaning än en önskan om en trevlig kväll.
- 3 I andra kulturer hör det till vanligheterna att _____ avbryta och delta i diskussionen.
- 4 Det ska inte bli fint väder, _____ mulet och grått. Vädret är inte bra.

Öva mer på satsadverbial

E Ordfamiljer

_____	sprida	_____
_____	frigöra	_____
laddning	_____	_____
_____	tveka	_____
_____	ljuga	_____
_____	_____	smickrad

Öva mer på ordfamiljer

F Konjunktioner som inleder bisatser (subjunktioner)

REPETERA BISATSORDFÖLJDEN:

	bisatsord	subjekt	satsadv.	verb 1	verb 2	partikel	objekt/predikativ/ adverbial
(Han vet)	eftersom	han	ofta	har	träffat	på	kulturkrockar i tvättstugan.
(Det sägs)	att	alla	direkt	kände		igen	sig i boken om Jante.
(Han kom)	fastän	han	egentligen	ville	skjuta	upp	mötet till dagen efter.
(Vi väntar)	tills	Anna	också	har	avslutat		sin uppsats
(Vi gick)	därför att	vi	inte alls	var			intresserade av ämnet

Följande konjunktioner inleder bisats. De binder samman huvudsats och bisats. Bisatsen kan stå före eller efter huvudsatsen.

INDIREKT TAL

att

Står efter verb som säga, berätta, drömma, inse, tycka, tänka, tro, påstå, hävda osv.

Exempel:

"Journalisten påstår att norrmän är lyckligare än svenskar."

om, ifall, huruvida

Inleder indirekta frågebisatser som inte har något frågeord.

Kommer han inte snart? Vi undrar om han inte kommer snart.

Ifall är vardagligt och används mest i talspråk.

Är han svensk? Jag vet inte om han är svensk eller inte.

Huruvida är mer formellt och används för att undvika två om.

Exempel:

"På 1600-talet diskuterades fortfarande huruvida jorden var platt eller rund."

"Diskussionen handlade om huruvida(om) jorden var platt eller rund."

(Läs mer om frågeordsbisatser i kapitlet *Kommunikation*.)

Fyll i rätt konjunktion!

- 1 Det tog lång tid innan han äntligen insåg _____ han blivit lurad av min ekonomiska rådgivare.
- 2 Vi talade länge om _____ det var rätt att höja avgiften eller inte.
- 3 Hela kvällen satt vi och diskuterade _____ det var rätt att höja avgiften eller inte.
- 4 Jag fruktar _____ felet på min bil är allvarigare än jag först trodde.

TID

innan, inte...förrän, tills, då, när, sedan, efter det att, medan, samtidigt som, så snart som, så länge som, efter hand som, allt eftersom, i och med att
inleder en bisats som uttrycker tid

Exempel:

"Han flyttade bort för att arbeta och det dröjde länge innan hans mamma fick se honom igen."

"Hans mamma talade inte (aldrig, knappt) med honom förrän han flyttade hem igen."

"Hans mamma fick vänta tills (till dess att) han flyttade hem igen."

"Hans mamma träffade honom igen då/när han flyttade hem igen."

"Medan sonen arbetade på annan plats träffade han inte sin mor."

"Hans mamma träffade honom så snart som han flyttade hem igen."

"Så länge som han arbetade borta träffades de inte."

Då handlingen i bisatsen kommer före handlingen i huvudsatsen använder du perfekt eller pluskvamperfekt i bisatsen för att visa att den handlingen kommer först.

Exempel:

"När/Sedan/Efter det att sonen hade arbetat länge i en annan stad, flyttade han hem igen."

"När/Sedan/Efter det att sonen har arbetat en tid i en annan stad, flyttar han nog hem till mamma igen."

(Observera att sedan också kan var adverbial i huvudsatsen: Sonen arbetade en tid i en annan stad och sedan flyttade han hem igen.)

Efter hand som/allt eftersom används för att visa att något sker gradvis, successivt.

"Jag förstår språket bättre *efter hand som/allt eftersom* jag lyssnar på det och övar det."

I och med att har betydelsen samtidigt som, från den tiden som.

"I och med att lagen infördes har brottsligheten minskat."

Fyll i rätt konjunktion!

- 5 _____ du var upptagen i köket visades ett roligt program på TV
- 6 _____ hon hade bytt jobb verkade hon mycket nöjdare.
- 7 Vi äter aldrig middag _____ alla har kommit hem på kvällen.
- 8 Jag satt kvar på biblioteket ända _____ de stängde för kvällen.
- 9 Jag cyklar inte _____ cykelbanan är plogad och sandad.
- 10 Vi hade knappt börjat lektionen _____ det var dags för brandövning.

ORSAK**eftersom, därför att, i och med att**

inleder en bisats och innehåller orsaken till vad som sker i huvudsatsen. *Därför att* ska inte stå först i en mening.

Exempel:

"Eftersom många tycker att tilltalsordet ni känns nedlåtande, använder vi det inte så gärna."

"Vi använder inte tilltalsordet ni så gärna, därför att många tycker att det känns nedlåtande."

"I och med att jag inte har något körkort köper jag alltid månadskort till bussen."

Fyll i rätt konjunktion!

11 _____ inget av barnen tycker om att spela tänker vi sälja pianot.

12 Vi tänker sälja pianot _____ inget av barnen tycker om att spela.

MOTSATS, KONTRAST**trots att, fastän, fast, även om**

inleder en bisats som uttrycker en motsats (en kontrast) till det som står i huvudsatsen.

Exempel:

"Han arbetade i går *trots att/fastän/fast* han var snuvig och kände sig ganska dålig."

"*Trots att/fastän/fast* han kände sig dålig i går, gick han till jobbet."

Även om skiljer sig från de andra konjunktionerna i gruppen eftersom det uttrycker framtid, en hypotes, ett villkor, något allmänt, generellt, något man brukar göra.

Exempel:

"Han går alltid till jobbet även om han känner sig dålig."

"Även om jag känner mig dålig i morgon, går jag till jobbet."

"Jag ska se den filmen även om jag måste stå i kö halva dagen för att få biljett."

"Även om chefen höjer min lön slutar jag på måndag."

"Jag skulle ha gift mig med dig även om du hade varit fattig."

Fyll i rätt konjunktion!

13 _____ hon fick parkeringsböter så sent som förra veckan fortsätter hon att ställa bilen där.

14 _____ jag hade råd skulle jag aldrig köpa de där fula skorna.

FÖLJD, KONSEKVENNS**så att**

inleder en bisats som uttrycker följd, resultat, konsekvens. "Så att" delas ofta upp så att "så" står i huvudsatsen och "att" i bisatsen.

Exempel:

"Barnen var så trötta att de genast somnade."

"Han var så rädd att han skakade."

När det inte kommer något ord mellan *så* och *att* kan man ta bort *att*.

Exempel:

"Han frös så (att) han skakade."

"Deras hund skällde på nätterna så (att) deras grannar inte kunde sova."

Fyll i rätt konjunktion!

- 15 Barnet skrek _____ hela familjen vaknade.
 16 Barnet skrek _____ högt _____ hela familjen vaknade.

MÅL, AVSIKT**för att, så (att)**

inleder en bisats som uttrycker målet, avsikten. Eftersom handlingen (målet, avsikten) i bisatsen ligger i framtiden blir verben i bisatsen ska/skulle + infinitiv.

Exempel:

"Han höjde rösten så att/för att vi skulle höra honom."

Efter "för att" förkortas bisatsen ibland till bara infinitiv.

Exempel:

"Vi pejlar ofta för att kolla vad andra i gruppen tycker innan vi presenterar vår egen åsikt."

"Han studerade hårt för att (han skulle) få ett intressant jobb i framtiden."

"Jag motionerar varje dag för att (jag ska) hålla mig i form."

"Så att" kan också användas för att uttrycka mål, avsikt. Efter "så att" följer en hel bisats och alltså ingen satsförkortning. Ibland inleds den här typen av bisats med bara "så".

Exempel:

"Han sprang så(att) han inte skulle komma för sent."

"Hon bantade så (att) hon skulle kunna komma i sin gamla festklänning."

Fyll i rätt konjunktion!

- 17 Vi bygger om huset _____ få större utrymme för barnen.
 18 Vi bygger om huset _____ vi ska få bättre utrymme för våra barn.
 19 Vi bygger om huset _____ vi får bättre utrymme för våra barn.

- 20 Jag vill informera er nu _____ inte råka ut för missförstånd senare.
- 21 Jag vill informera er nu _____ ni inte missförstår senare.
- 22 Jag vill informera er nu _____ ni inte ska missförstå senare.

VILLKOR**om, ifall, bara, såvida**

inleder bisatser som uttrycker villkor. Ifall används i talspråk.

Exempel:

"Om (ifall) du inte kan komma måste du meddela mig före kl 7."

"Jag lovar att komma bara inte min förkylning blir sämre."

"Såvida min förkylning inte blir sämre kommer jag i morgon."

En villkorsbisats kan också stå utan konjunktion:

"Blir min förkylning inte sämre kommer jag i morgon."

Fyll i rätt konjunktion!

- 23 _____ du håller till vänster hela tiden hittar du snart huset.
- 24 Huset ska ligga här till vänster _____ man inte har rivit det.
- 25 Hälsa från mig _____ hon ringer!

SÄTT**genom att, utan att**

inleder bisatser som beskriver hur, på vilket sätt, man gör det som beskrivs i huvudsatsen. Efter genom att/utan att följer ofta en infinitiv som satsförkortning.

Exempel:

"De lär sig svenska genom att gå på kurs." (genom att de går på kurs)

"De lär sig svenska utan att gå på kurs." (utan att de går på kurs)

Fyll i rätt konjunktion!

- 26 Jag såg att du sprang över gatan _____ se dig för.
- 27 Hon klarade av både jobb och studier _____ plugga hårt på helgerna.

JÄMFÖRELSE**som om, lika...som, likadan...som, samma...som, ju...desto**

”Som om” inleder bisatser som uttrycker jämförelse.

Exempel:

”Han arbetar som om det gäller livet.”

”I mitt hemland gick flickorna ofta med blicken mot marken som om de letade efter tappade mynt.”

”Lika...som” används då man jämför adjektiv och adverb.

Exempel:

”Du är inte lika glad i dag som du var i går.”

”Du kan inte köra lika fort i stan som du gör på landsvägen.”

”Likadan/-t/-a... som” används då man jämför substantiv som liknar varandra exakt.

Exempel:

”Jag skulle vilja ha ett likadant hus som mina kusiner just låtit bygga.”

”Samma...som” används då man talar om ett enda substantiv.

Exempel:

”Snart flyttar jag in i samma hus som mina kusiner just har flyttat in i.”

”Jag försöker undvika att få samma problem med min hälsa som min far alltid har haft.”

”Ju...desto (ju)”

Bisatsen inleds med ju och står alltid först. Efter både ju och desto följer ett adjektiv i komparativ eller mer/mera.

Exempel:

”Ju billigare resorna blir desto (ju) snabbare säljs de.”

”Ju mer du reser desto (ju) mer upptäcker du att du vill se.”

Fyll i rätt konjunktion!

- 28 Han arbetar _____ det gäller livet.
- 29 Han är precis _____ trevlig som hans bror är.
- 30 Jag har en _____ väska _____ du/dig.

Ordna följande ord till en mening.

- 31 längre tid ni ställer ju tar fler frågor desto genomgången

- 32 desto varmare blir vädret behöver man kläder ju tunnare

Ordna bisatserna till rätt ordföljd.

33 Jag förstår bättre och bättre vad som sägs (lyssnar jag på språket efter hand som)

34 Hon hade redan gått till sängs (när kom slutligen han hem)

35 (landet den nya lagen i och med att införde) har brottsligheten minskat.

36 I går talade han om för mig (faktiskt besökt han att hade huvudstaden aldrig)

37 (hon inte att såra mig egentligen menade även om) blev jag ledsen.

Bisatskonjunktioner 1

Bisatskonjunktioner 2

Bisatskonjunktioner 3

G därför, därför att – en viktig skillnad

”därför” är ett adverb och betyder ”av den anledningen”.

”därför att” är bisatskonjunktion och betyder ”eftersom”.

När du använder *därför* har du redan berättat om orsaken i satsen före.

Därför syftar alltså tillbaka på en orsak. *Därför att* inleder en bisats som berättar om orsaken.

Därför att syftar alltså framåt.

Exempel:

”Han var redan full och därför nekades han mer sprit på restaurangen.”

”Han nekades mer sprit på restaurangen därför att han redan var full.”

Gör om meningen genom att använda "därför".

- 1 Vägbygget stoppades eftersom villaägarna blev störda.

- 2 Han kunde inte läsa eftersom han ännu inte börjat skolan.

- 3 Jag kan inte åka till Stockholm i helgen eftersom min lön nästan är slut.

- 4 Han ville resa till Peru, eftersom hans mor var född där.

- 5 Han flyttade från orten, därför att företaget hade gått i konkurs.

Gör om meningen genom att använda "därför att".

- 1 Jag litar på dig och därför lånar jag dig pengar.

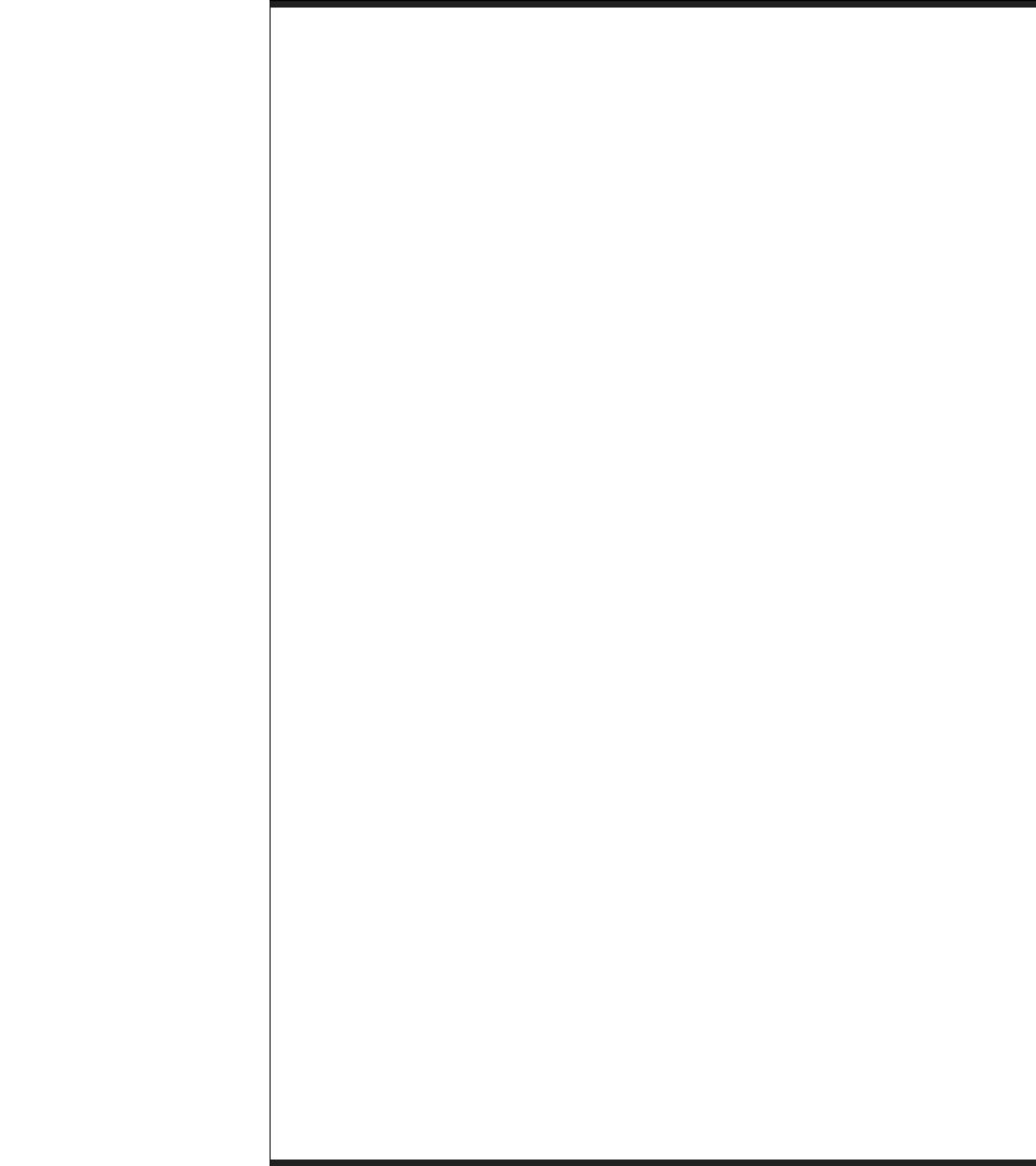
- 2 Hon skilde sig från sin man förra året. Därför hade hon inte heller sina vigselringar på sig.

- 3 Det är så kallt ute i dag, så därför stannar vi nog helst inomhus.

Välj mellan "därför" och "därför att".

- 1 Det verkar vara viktigt så _____ gör jag det fast jag egentligen inte har lust.
- 2 Han läste boken för sin son _____ denne inte kunde läsa.
- 3 Husdjuren dog _____ vattnet var förgiftat.

Prepositioner

FAMILJEN

4

Familjen i dag

Kärnfamiljen

När vi använder **begreppet** kärnfamilj menar vi en familj som **består av** en mor och en far och deras gemensamma barn (biologiska eller adopterade). Det är den vanligaste familjetypen i den industrialiserade västvärlden. (Efter engelskans nuclear family med samma betydelse.)

5 Med statistiska **mått mått** är kärnfamiljen inte gammal i Sverige. Fram till mitten av 1950-talet kunde nämligen både släktingar och tjänare **ingå** i begreppet familj. I bondesamhället levde man i storhushåll och i familjen **ingick** de personer som delade ekonomi och matbord. Det var naturligtvis inte lätt att **hålla reda på** folk och sammanställa
10 någon statistik över dessa storfamiljer. Men i mitten av förra **seklet** fick vi personnummer och **i och med** detta blev det **betydligt** lättare att föra statistik över familjebildningarna. Första gången vi träffar på kärnfamiljen som statistiskt begrepp är vid 1950 års folkräkning.

Barnet är kärnan i den svenska familjemodellen och i statistiken
15 delar man in dem i tre grupper: barn som lever med båda sina föräldrar i kärnfamilj, barn som lever med en ensamstående förälder och barn som lever i **ombildad** familj (med en förälder och dennes make/maka/sambo).

Om man i dag vill räkna antalet svenska familjer är det inte längre
20 så enkelt som att bara räkna antalet gifta par. Det är ju inte bara det gifta paret som bildar kärnfamilj med sina barn. Lika ofta är föräldraparet i en kärnfamilj ett sambopar. Nästan alla par lever kortare eller längre tid som sambor innan de gifter sig. Många är sambor livet ut. Därför har ungefär hälften av alla de barn som föds ogifta föräldrar.
25 Och när två sambor senare väljer att gifta sig bildas statistiskt sett inga nya familjer – de har ju bara gått över från en samlevnadsform till en annan.

Medelåldern för att gifta sig är i Sverige i dag **relativt** hög: ca 32 år för kvinnor och ca 35 år för män. Sedan minskar bröllopen **påtagligt**.

30 Samtidigt som medelåldern för att gifta sig har stigit har det blivit vanligare att vänta med att skaffa barn. Antalet kvinnor som föder barn efter att de fyllt 40 år har ökat. Till den gruppen mammor hör dels de som väntar med att skaffa sitt första barn, ibland kallade "sistaminutenföräldrar", och dels de som är över 40 år när de får ett "sladdbarn",
35 dvs. ett barn som föds långt senare än sitt/sina syskon.

Den naturliga följden av att allt fler skaffar barn allt senare kommer
40 **så småningom** att bli ett mindre antal födda barn per kvinna. Många kanske skulle vilja ha två eller tre barn men den biologiska klockan tickar på och de hinner inte med att föda fler barn eftersom de börjar så sent i livet. År 1990 hade Sverige ett högt födseltal med 2,14 barn per kvinna. Det talet sjönk **märkbart** under många år men nu ser

begrepp, -et; pl.= term, ord, idé

bestå av (-står, -stod, -stått) innehålla, omfatta

mått, -et; pl.= norm, enhet; t.ex. en deciliter

mäta (mäter, mätte, mätt) bestämma storlek genom att använda mått, beräkna

ingå (-går, -gick, -gått) här: räknas in i, höra till, inkluderas

hålla reda på (håller, höll, hållit) ha koll på, kontrollera

sek/el, -let; -len århundrade
i och med här: efter, samtidigt som

betydligt mycket, avsevärt
ombildad omgjord, nyskapad
relativt ganska, tämligen, jämförelsevis

påtagligt tydligt, märkbart
så småningom så sakta, efter hand, gradvis

märkbar/t tydlig, påtaglig

vi en uppgång igen. År 2010 föddes 1,9 barn per kvinna vilket är det högsta talet på 15 år.

Sambo

Någon gång i slutet av 60-talet och början av 70-talet föddes den nya samlevnadsformen: samboförhållandet. Visserligen hade män och kvinnor tidigare levt ihop utan att vara gifta men nu ökade antalet sambopar och myndigheterna tvingades **inse** att **fenomenet** kommit för att stanna. Det förändrade också det statistiska räknesättet. Tidigare räknade man med att då ett äktenskap hade **ingåtts**, hade en ny familj **uppstått** och två personer som tidigare inte bott ihop skulle nu dela bostad. I dag är allt **betydligt** mer **komplicerat** eftersom vi har dels de gifta familjerna och dels de familjer som valt att leva som sambor.

I slutet av 80-talet **antogs** den första sambolagen som reglerade vad som skulle gälla vid t.ex. separation och dödsfall. 2003 kom en ny sambolag. Den lagen skiljer sig på en viktig punkt från vad som gäller för gifta. Det gäller arv vid dödsfall. Den som är gift ärver sin maka/ make medan den som är sambo måste skriva testamente. Utan testamente kan man tyvärr bli utan ett stort arv. För att ett par ska betraktas som sambor och därmed lyda under sambolagen **förutsätts** att de bor ihop under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta. Ett sambopar kan även vara av samma **kön**, homosexuella sambor.

Könsneutral äktenskapslag

Den 1 maj 2009 antog riksdagen en ny äktenskapslag. En persons kön har inte längre betydelse för möjligheten att ingå äktenskap. Två personer av samma kön kan ingå äktenskap på samma villkor som par av olika kön. Den är helt enkelt könsneutral. Den nya lagen öppnade alltså för homoäktenskap. Alla, **oavsett** sexuell läggning, väljer alltså att gifta sig - eller att leva som sambor.

Vägen till beslutet om den nya äktenskapslagen var lång och **föregicks** av långa diskussioner i riksdagen, i Svenska kyrkan, i pressen och bland människor. Olika **ståndpunkter** har förts fram och diskuterats under flera år. Speciellt bland landets präster och biskopar är det en **laddad** fråga så därför **avgör** prästen själv om han eller hon vill **viga** samkönade par. Det kan nämnas att för ca 70 år sedan var det kriminellt att vara öppet homosexuell i Sverige. Den lagen avskaffades 1944.

Vigsel och bröllop

Vigseln är själva ceremonin då paren ingår äktenskap genom att ge **löften**. Alltså säga "ja" till att bli den andras man/fru. I Sverige kan man välja att gifta sig genom borgerlig vigsel eller genom kyrklig vigsel. Den borgerliga (civila) vigseln **äger** oftast **rum** i stadshuset och

inse (-ser, -såg, -sett)

förstå, acceptera

fenomen, -et; pl.= företeelse, faktum, omständighet

ingå (-går, -gick, -gått)

här: börja, bilda

uppstå (-står, -stod, -stått)

bildas, bli till

betydligt mycket, avsevärt

komplicerat invecklat, svårt, krångligt

anta en lag (-tar, -tog, -tagit)

godkänna, börja använda

förutsätta (-sätter, -satte,

-satt) ställa som villkor,

utgå ifrån

kön, -et; pl.= sex

oavsett oberoende av, spelar

ingen roll

föregå (-går, -gick, -gått)

komma före, hända före

ståndpunkt, -en; -er åsikt,

uppfattning

laddad/t här: känslig,

dramatisk

avgöra (-gör -gjorde -gjort)

bestämma

viga, viger förena i äktenskap

avskaffa, avskaffar ta bort

vigsel, -n; -lar giftermål, ceremoni då man gifter sig

löfte, -t; -n det man lovar,

försäkran

äga rum, äger hända, ske

den kyrkliga i kyrkan men båda vigseltyperna kan också äga rum på en flygplats, på en strand eller ett annat ställe som paret önskar viga sig på. I Sverige gäller en vigsel och man behöver alltså inte både borgerlig och kyrklig vigsel. Majoriteten väljer att gifta sig kyrkligt.

5 Bara en tredjedel väljer borglig vigsel.

2010 hade paren redan bott tillsammans i **genomsnitt** sju år innan de gifte sig. Nästan hälften av paren hade redan barn.

Bröllopet är vigseln och festen efteråt; alltså hela paketet. De senaste tio åren har bröllopfesten blivit allt festligare och kommit
10 att kosta mera och många spar pengar i flera år för att ha råd med det bröllop de vill ha.

Före bröllopet är det vanligt att kvinnans (brudens) väninnor ordnar en speciell fest, en "möhippa", för henne. Den fest som mannens vänner ordnar för honom (brudgummen) kallas "svensexå".

Blandförhållanden

15 Många sambopar och gifta par är flernationella. Vanligast är en i Sverige född man med en i utlandet född kvinna eller en svensk kvinna och en i utlandet född man. Omkring hälften av alla invandrare i Sverige lever som gifta eller sambor med en svensk kvinna/man.

Ett begrepp som har **myntats** de senaste åren är kärleksinvandring
20 (ibland sägs även "kärleksflykting"). Statistik från Migrationsverket säger att inflyttning till Sverige på grund av kärlek har ökat med 30 procent under de senaste fyra åren. En orsak är att svenskar är ett resande folk som hittar partner på sina resor, men internet spelar också en stor roll då det gäller att knyta kontakter utanför landets gränser. Turismen till
25 Thailand har ökat mycket och en följd är att de flesta kärleksinvandrare också kommer från Thailand.

Generellt är det fler kvinnor än män som flyttar till en svensk partner. Men undantag finns. Från Storbritannien kommer fler män än kvinnor.

Adopterade barn

30 Under år 2010 adopterades 1399 barn. Totalt finns det i Sverige 139 245 personer som är adopterade. Internationella adoptioner började öka kraftigt under 1960-talet och var som högst under 1970- och 1980-talen. 2010 var de vanligaste länderna för internationella adoptioner Kina, Sydkorea och Colombia.

35 Blivande adoptivföräldrar måste ha tålmod. Först ska man godkännas som adoptivförälder och sedan måste man vara beredd att vänta - ibland flera år. Medelåldern på föräldrar som adopterar barn är 44 år för kvinnor och 39 år för män.

i genomsnitt i medeltal
mynta, myntar hitta på,
forma
generell/t allmän, i stort sett

Regnbågsfamiljen

Homosexuella familjer med barn kan se olika ut, men två former är vanligare än andra:

- 1) Barnet lever med två mammor och träffar sin biologiska pappa mer eller mindre ofta.
- 2) Barnet lever med ett lesbiskt par och ett bögpar. Alltså med fyra föräldrar. Barnen växlar mellan att bo en period i det ena hemmet och nästa period i det andra.

Sedan 2005 har lesbiska par rätt att **inseminera** via sjukvården.

Från och med år 2003 får homosexuella prövas som adoptivföräldrar. Det har dock visats sig vara mycket svårt i praktiken. Det finns mycket få svenska barn att adoptera och de länder som svenska familjer adopterar från vill inte alltid lämna barnen till homosexuella familjer. Flera homosexuella par har gett upp tanken på adoption och väljer i stället **surrogatmammor**. Den lösningen är vanligast bland två män som önskar egna barn. Att använda surrogatmamma är förbjudet i Sverige. Paren vänder sig därför till länder som USA och Indien.

Allt fler föds i en homosexuell **relation** och man **uppskattar** att ungefär 50 000 barn i Sverige har minst en homosexuell förälder. Majoriteten av barnen har hittills kommit till i en heterosexuell relation där ena föräldern senare **kommit ut** som homosexuell. De svenska och internationella studier som gjorts om barn till homosexuella föräldrar visar att dessa barn inte får någon annorlunda utveckling än barn i heterosexuella familjer. Homosexuella föräldrar har samma **förmåga** att ge **omsorg**, skapa trygghet och **bidra till** en god uppväxt.

lesbisk homosexuell kvinna

bög, -en; -ar homosexuell man

inseminera, inseminerar

befrukta på konstgjord väg, assisterad befruktning

surrogat, -et; -en ersättning, i stället för något

relation, -en; -er förhållande

uppskatta, uppskattar här: beräkna

komma ut tala om att man är homosexuell

förmåga, -n; -or skicklighet, kunnande

omsorg, -en; -er vård, skötsel

bidra till (-drar, -drog, -dragit) hjälpa till med

Skilsmässor

Årligen skiljer sig ca 50 000 par varav 20 000 gifta och 30 000 sambor. Jämfört med andra länder i Europa och världen har Sverige en väldigt hög skilsmässofrekvens. Mer än en tredjedel av alla 17-åringar har upplevt en separation mellan föräldrarna. Jämförelsevis kan sägas att för 50 år sedan växte drygt 80 % av alla barn upp med båda sina föräldrar. En annan jämförelse visar att i mitten av 1900-talet var det i tre fall av fyra mannen som tog initiativet till skilsmässan och lämnade sin fru. Idag är det tvärtom så att kvinnan oftare tar första steget till skilsmässa.

Vad säger då statistiken mer om de människor som separerar? Jo, leder gör unga sambopar. De flesta skilsmässor sker innan 50-årsåldern. I riskzonen finns också par där ålderskillnaden är stor och par som lever i de större städerna. Nationaliteten spelar också en roll. Andelen upplösta familjer är högre bland invandrare än bland svenskar. Det verkar vara invandrarpar med samma nationalitet, alltså de homogena invandrarparen, som utsätts för den största påfrestningen.

Bland paren som är heterogena vad gäller nationalitet finns hög risk för skilsmässa för de par där kvinnan är svensk och mannen invandrare. Är däremot mannen svensk och kvinnan invandrare finns inte lika hög risk för skilsmässa. Mest tålig familj är ändå den som lever på landet. Lantbrukarparet ligger högst på listan över stabila familjer och de skiljer sig inte i samma utsträckning.

Det tycks vara så att en frånskild man ofta klarar sig sämre än en frånskild kvinna. Och om man jämför en skild man med en gift eller sammanboende man kan man se att frånskilda män lever i genomsnitt tio år kortare än gifta och sammanboende män. Vidare är en skild man mer benägen att gifta sig en gång till än vad en skild kvinna är.

Vad händer med barnen efter skilsmässan? Tidigare var det vanligt att barnen bodde kvar hos mamman och hade umgänge med pappan under helger och semestrar. Många barn hade dålig kontakt med sin far eller ingen kontakt alls. De osynliga fäderna var ett stort samhällsproblem. Under 1990-talet kunde fängelsedirektören Ann Britt Grünwald konstatera att i hennes fängelse fanns inte en enda man som vuxit upp tillsammans med sin far.

Och nu? Den ”nya pappan” har stigit fram. Pappan som tar lika mycket ansvar för hem och barn som mamman. Pappan som är pappaledig, närvarande och engagerad. Pappan som även i skilsmässan vill ta lika mycket ansvar och tillbringa lika mycket tid med barnen som mamman.

Växelvis boende har därför blivit allt vanligare de senaste åren. Alltså varannan vecka hos mamma och varannan vecka hos pappa.

Och barnen? Många barn har lärt sig leva med mammavecka och pappavecka. De packar sina väskor och pendlar mellan två hem. De har kommit att kallas ”de nya pendlarna” eller ”pingpongarn”.

frekvens, -en; -er antal, vanlighet, täthet

jämförelsevis om man jämför

initiativ, -et; pl.= första steg, början

ta initiativ till inleda, börja, ta första steget

andel, -en; -ar del (av det hela)

upplöst splittrad, skild

homogen lika, likartad, enhetlig

utsätta (-sätter, satte, satt) ådra sig, drabbas, genomgå

påfrestning, -en; -ar press, ansträngning, stress

heterogen olika, olikartad

tålig hållbar, robust

utsträckning, -en; -ar grad, omfattning

benägen beredd, villig

umgänge, -t; -n sällskap, samvaro

osynlig/t som man inte kan se

tillbringa, tillbringar vara, vistas

växelvis växla mellan, i skift

pendla, pendlar flytta mellan två platser

Gemensam **vårdnad** om barnen efter separationen är vanligast nu. Och om paren inte själva kan bestämma om vem som ska ha vårdnaden, om de är **osams** om den saken, ja då uppstår en s.k. vårdnadstvist som måste lösas i domstol.

Ombildade familjer / "Bonusfamilj"

5 I **spåren av** ökat antal skilsmässor och separationer kommer de ombildade familjerna, även kallade styvfamilj, nyfamilj och bonusfamilj. En ombildad familj består av ett par där den ena eller båda har ett liv i en annan familj bakom sig. De kanske har gemensamma barn, hennes barn och hans barn. Nya **benämningar** har kommit i stället för
10 de gamla styvpappa och styvmamma. Man talar om "låtsasmamma", "extrapappa", "plastpappa", "bonusmormor" och "bonusbarn" för att försöka beskriva alla nya familjemedlemmar och skilja dem från de biologiska medlemmarna, t.ex. "biomormor" och "biopappa". Bonus har en positiv klang. Man väljer hellre att säga "bonusbarn" än "styv-
15 barn". Även begreppet "bonusfamilj" har blivit vanligt.

Ett nytt pussel (familjepussel) måste läggas med alla nya och gamla familjemedlemmar. Barn från tidigare förhållanden måste växla mellan gamla partners familj och nya familjen. Det krävs inte mycket **inlevelse** för att förstå att livet i en ombildad familj ställer extra
20 höga krav på **anpassningsförmågan**.

Ensamstående med barn

En annan vanlig familj är den ensamstående föräldern med barn. Skilsmässa är en vanlig orsak men många föräldrar är redan från början ensamboende. Den familj som består av barn med en ensam mamma som aldrig levt med barnets far eller som **brutit upp** från
25 honom är mycket vanlig i dag. Det finns ju inte längre några moraliska eller religiösa **strömningar** i samhället som **fördömer** en ensamstående mor. Vi är mer jämställda nu än tidigare. Kvinnor arbetar utanför hemmet och om det behövs gör det sociala skyddsnätet att en kvinna klarar sig utan en man som **försörjer** familjen.

30 Även om den ensamma mamman är vanligast blir den ensamstående pappan också vanligare. Det händer nu oftare att pappan tar större delen av ansvaret efter separationen.

Så har vi de frivilligt ensamstående singelmammorna som väljer bort att ha en partner och skaffar sig egna barn ändå. Dessa singelmammor är en modern **företeelse**. De är ofta starka och oberoende och de har kommit fram till att de ekonomiskt, psykologiskt och praktiskt klarar av att uppfostra ett barn på egen hand. De har två vägar att gå: adoption eller insemination. Adoptionslagen tillåter ensamstående att adoptera men det är inte så lätt eftersom många av länderna som

vårdnad, -en; -er tillsyn, omsorg

osams oenig, ovän, i gräl
tvist, -en; -er konflikt, oenighet, bråk

i spåren av som resultat, som följer efter

benämning, -en; -ar namn

inlevelse, -n; -r förståelse, medkänsla

anpassningsförmåga, -n; -or samarbetsförmåga, förmåga att anpassa sig

bryta upp (bryter, bröt, brutit) ge sig av, avsluta, lämna

strömning, -en; -ar lära, ideologi

fördöma, fördömer kritisera, skarpt ogilla

jämställd/t på samma nivå som, likställd

försörja sig/någon, försörjer betala det nödvändiga, mat, husrum, kläder

företeelse, -n; -r fenomen, händelse

barnen kommer ifrån är **tveksamma** till att ensamstående adopterar och länderna väljer hellre par. Då återstår insemination, men på sjukhusen i Sverige är det ännu inte tillåtet för ensamstående. Kvinnorna åker i stället till Danmark där det är tillåtet och även till Finland, Lettland och Storbritannien. 2012 har riksdagen visat sig positiv till att tillåta s.k. assisterad befruktning (insemination) även för singelkvinnor och beslut väntas om några år.

Monika Åström

tveksam/t osäker, ambivalent

Förstod du?

- 1 Hur kunde familjerna på landet se ut före 50-talet?
- 2 När fick vi personnummer?
- 3 I statistiken delas barnens familjer in i tre familjetyper. Vilka?
- 4 Hur hög är medelåldern för att ingå äktenskap?
- 5 Åldern för att skaffa sitt första barn stiger. Vilka följder får detta?
- 6 Från vilka länder kommer de flesta adopterade barn?
- 7 Ungefär när fick vi ordet "sambo"?
- 8 Vad är risken med att inte skriva testamente då man lever i ett samboförhållande?
- 9 För att ett par ska betraktas som sambor krävs att de lever "under äktenskapsliknande förhållanden". Vad betyder detta?
- 10 Varför kallas den nya äktenskapslagen "könsneutral"?
- 11 Alla präster vill inte viga homosexuella. Hur har man löst den frågan?
- 12 Vilka två former av vigslar kan man välja mellan?
- 13 Vad menas med "blandförhållande"?
- 14 Två typer av barnfamiljer där föräldrarna är homosexuella är vanligare andra. Vilka?
- 15 Varför är det så svårt för homosexuella par att få adoptivbarn?
- 16 Det finns en skillnad mellan antalet barn som upplever skilsmässor nu och hur det var för 50–60 år sedan. Beskriv skillnaden.
- 17 Vilken familjetyp har lägst skilsmässofrekvens?
- 18 Hur är den "nya pappan"?
- 19 Vad händer om paren inte kan komma överens om vårdnaden?
- 20 Hur kan en ombildad familj se ut?
- 21 Hur ser familjetypen "ensamstående med barn" oftast ut?
- 22 Vad kan en frivillig singelmamma göra för att bli gravid?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden och placera dem i luckorna. Böj orden om det behövs!

anta begrepp benägen bestå (av) bryta upp fördöma företeelse förutsätta
ingå inlevelse påfrestning påtagligt ståndpunkt uppskatta utsträckning utsätta

- 1 Kärnfamiljen är ett statistiskt _____.
- 2 Efter 30 års ålder minskar bröllopen _____.
- 3 En svensk man som tidigare varit gift är _____ att gifta sig igen.
- 4 Den frivilliga singelmamman är en modern _____.
- 5 Samboskapet _____ alltid gemensam bostad.
- 6 Den könsneutrala äktenskapslagen _____ 2009.
- 7 När de hade levt som sambor i sju år bestämde de sig för att _____.
- 8 Invandrarpar med samma nationalitet _____ för stor _____.
- 9 Om homosexuella bröllop har präster framfört många olika _____.
- 10 Man _____ att ungefär 50 000 barn i Sverige har minst en homosexuell förälder.
- 11 Du behöver inte mycket _____ för att förstå att livet i en ombildad familj kan vara jobbigt ibland.
- 12 Många par lever några år som sambor innan de _____ äktenskap.
- 13 Kärnfamiljen _____ av en mor, en far och deras barn.
- 14 Samhället _____ inte längre den ensamma mamman.
- 15 En familj på landet skiljer sig inte i samma _____ som en familj i stan.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Med statistiska mått (1) _____ är kärnfamiljen inte så gammal. Tidigare (2) _____ både släktingar och tjänare i familjen. Mer ordning blev det då personnumren kom. Då blev det lättare att hålla (3) _____ på folk. Medelåldern för att gifta sig är i Sverige i dag ca 32 år för kvinnor och ca 35 år för män. Efter den åldern minskar bröllopen (4) _____. För närmare 50 år sedan tvingades myndigheterna (5) _____ att fenomenet "sambo" kommit för att stanna. För att ett par ska räknas som sambor och därmed lyda under sambolagen (6) _____ att de bor ihop under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta. Homosexuella äktenskap är något ganska nytt i Sverige. Efter en tid av diskussioner antogs en äktenskapslag som är lika för alla, (7) _____ kön. Alla vill lyckas med sina äktenskap men det händer att det inte går som man tänkt. Ibland kan olika nationalitet spela stor (8) _____. Säkrast är att gifta sig med en bonde. De skiljer sig i mindre (9) _____ än andra. En skild man är mer (10) _____ att gifta sig en gång till än vad en skild kvinna är. Om man lever i en ombildad familj ställs det höga krav på (11) _____ och förståelse för hur alla nya familjemedlemmar kan komma att reagera.

1 sett mätt gjort	2 insatt framgick ingick	3 reda fast till	4 tåligt påtagligt enbart	5 inse framgå bistå	6 fördöms förutsätts utsätts
7 avsett oavsett insett	8 vikt match roll	9 inlevelse påfrestning utsträckning	10 benägen tålig påtaglig	11 inlevelse påfrestning utsträckning	

Öva kapitelord 4:1

C Uttryck: "mått mätt", "äga rum" och suffixet "-ligen"

"Med statistiska *mått mätt* är kärnfamiljen inte gammal i Sverige."
(Man mäter med statistiska mätinstrument, mallar, sätt att se.)
Med norrländska *mått mätt* är en mil till affären ganska nära.

Den borgerliga vigseln *äger rum* i stadshuset.
När och var ska mötet *äga rum*?

"*Årligen* skiljer sig ca 50 000 par."

Årligen (varje år)
Dagligen (varje dag)
Dagligen och stundligen (ständigt, hela tiden)

Fyll i passande uttryck.

- 1 Religionen är viktig i hans liv. Han ber _____ till Gud.
- 2 Om du har läst historiekursen så borde du veta när och var freden _____.
- 3 Hon tar aldrig av sig sin guldkedja. Hon bär den _____.
- 4 Med _____ är en lön på 50 000 i månaden mycket hög. Jag tjänar 23 000 själv.
- 5 Va! Har invigningen redan _____? Det har jag missat.

D Fasta fraser

"ingå äktenskap"
"hålla reda på"
"ta initiativ till"

Fyll i rätt form av den fras som passar!

Tjänstemannen på skatteverket _____ initiativ till ett nytt dataregister när hon
tyckte att det började bli svårt att _____ reda på alla som _____
äktenskap.

E Metaforer

"I spåren av ökat antal skilsmässor kommer de ombildade familjerna." (Efter ett ökat antal skilsmässor./Som resultat av ett ökat antal skilsmässor./Till följd av ett ökat antal skilsmässor)
Den bokstavliga betydelsen av spår är de märken t.ex. människor, djur och fordon lämnar efter sig på marken.

"Det sociala skydds nätet gör att kvinnan klarar sig utan en man."

Den bokstavliga betydelsen av skydds nät är det nät som t.ex. en cirkusakrobat har under sig; det nät som ska fånga upp honom om han faller. Som metafor betyder skydds nät t.ex. vänner som hjälper en om något händer. Det sociala skydds nätet betyder samhällets hjälp.

"Ett nytt pussel måste läggas med alla nya och gamla familjemedlemmar."

Lägga pussel betyder att sätta ihop många små bitar till en helhet.

Vad betyder:

1 Det spelar ingen roll. _____

2 Han tänker gå i sin fars fotspår. _____

3 Efter skolavslutningen har jag inte sett ett spår av mina klasskamrater. _____

4 Det sociala skydds nätet har fått större hål och det är lättare att falla igenom. _____

5 Vid polisens hastighetskontroll fastnade var tredje bilist i nätet och fick böta. _____

6 Polisen hade lagt ett svårt pussel innan de kunde gripa den skyldige. _____

F Metaforer från teatern

”Nationaliteten *spelar också en roll.*” (Nationaliteten är också viktig.)
Den bokstavliga betydelsen av *spela roll* kommer från teaterns värld.
Han *spelade en viktig roll* som kung i pjäsen.

Här följer fler metaforer med anknytning till teatern. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 hålla masken	A den som gör felet
2 tappa masken	B vara den främste, den viktigaste
3 boven i dramat	C vara mindre viktig
4 inför öppen ridå	D så att alla kan se, offentligt
5 ha/spela huvudrollen	E det som pågår utan att någon ser
6 ha en biroll	F avslöja sig, förlora fattningen
7 bakom kulisserna	G se oberörd ut

Komplettera följande meningar med någon av metaforerna ovan.

- 1 Förmodligen blev hon ledsen men det var svårt att veta eftersom hon lyckades _____.
- 2 Träden i min trädgård dör ett efter ett. Jag är säker på att det är avgaserna från den nya motorvägen som är _____.
- 3 Det finns inga hemligheter i vårt företag. Allt sker _____.
- 4 Där jag jobbar verkar allt bra på ytan. Du skulle bara veta vad som pågår _____.
- 5 Det var tydligt vem av de båda bankrånarna som spelat _____. Hans medhjälpare hade bara haft en liten _____ och fick ett mycket lägre straff.
- 6 Många är rädda för att _____ och visa vad de egentligen känner.

Ordbildning

A hetero-/homo-

hetero-

har betydelsen olika

”Bland de par som är heterogena vad gäller nationalitet...”
(Bland de par som är av olika slag/sort vad gäller nationalitet...)
heterosexuell: älska någon som inte är lika (man älskar kvinna)

homo-

har betydelsen lika

”Det verkar vara invandrarpar med samma nationalitet, alltså de homogena invandrarparen, som utsätts för den största risken.” (De som är av samma slag/sort.)
homosexuell: älska någon som är lika (man älskar man, kvinna älskar kvinna)

Beskriv skillnaden mellan en homogen klass och en heterogen klass.
Vilken klass vill läraren helst ha tror du? Varför?

B Suffixet -vis

”Jämförelsevis (= om man jämför) kan sägas att för 50 år sedan växte drygt 80 % av alla barn upp med båda sina föräldrar.”

Med suffixet -vis bildas adverb.

exempelvis = ”som exempel”
sammanfattningsvis = ”som sammanfattning”
månadsvis = ”en månad i sänder”
vanligtvis = ”det är vanligt”
möjligtvis = ”det är möjligt”

Välj rätt ord:

- 1 Farmor kommer i morgon eller _____ redan i dag.
Jag vet inte säkert.
- 2 Jag vaknar _____ vid sjutiden men i morse sov jag till halv nio.
- 3 Det finns både för- och nackdelar med mitt jobb,
men _____ trivs jag ändå ganska bra.
- 4 Hyran betalas _____.

Fundera och diskutera

- 1 Förklara följande begrepp: blandförhållande, äktenskapsliknande förhållande, vigsel, bröllop, borgerlig vigsel, möhippa, svensxa, gemensam vårdnad, sladdbarn, ombildad familj, sistaminutenföräldrar, kärle invandrare, surrogatmamma.
- 2 Vid vilken ålder gifter sig oftast en svensk? Jämför med vad som är vanligt i ditt land.
- 3 Kvinnor väntar allt längre innan de skaffar sitt första barn. Varför är det så?
- 4 Det sägs att en fränksild kvinna ofta klarar sig bättre i livet än en fränksild man. Vad tror du det beror på?
- 5 Vad tänker man på när man talar om "osynliga fäder" och vilka samhällsproblem och följder ser du i samband med dem?
- 6 Det sägs här att äktenskap mellan utländsk kvinna och svensk man oftast håller bättre än äktenskap mellan svensk kvinna och utländsk man. Varför är det så tror du?
- 7 Det sägs också att lantbrukarparet får det mest hållfasta/tåliga äktenskapet. Varför tror du?
- 8 Vad står begreppet "det sociala skydds nätet" för?
- 9 Många av de svenska familjemönstren t.ex. sambo, homoäktenskap och ombildade familjer ser likadana ut i andra länder. Men i många länder är de otänkbara. Hur är det i ditt land? Och hur är det att leva som ensam mor i ditt hemland?
- 10 Många barn i dag har föräldrar som har separerat. De bor en vecka hos mamma och en vecka hos pappa. De har kallats "de nya pendlarna" och ibland också "pingpong barn". Diskutera deras situation. Vilka är fördelarna och nackdelarna?

Skriv

När ni i gruppen/klassen samtalade om synen på familj i olika länder upptäckte du säkert någon vars familjetraditioner mer eller mindre skiljer sig från dina egna. Gör en kort intervju med den personen och skriv ner svaren du får. Dina frågor kan exempelvis gälla hur man firar bröllop, om skilsmässor är vanliga, om det är möjligt att leva som sambor och hur situationen är för den ensamma mamman.

När du skriver ska du tänka på att presentera personen du har intervjuat med namn och hemland. Om du fått ett väldigt utförligt svar på en av dina frågor kan du begränsa dig till den. Annars ger du en mer övergripande bild. Tänk på att använda de ord och uttryck du nyss lärt dig.

Ensam mor på 1700- och 1800-talet

På 1700-talet i Sverige var det brottsligt att sätta barn till världen utanför äktenskapet. Men det var bara kvinnan som var den skyldiga. Hon hade **frestat** mannen. Han hade inget eget ansvar för sin sexual**drift**. Om kvinnan var fattig och egendomslös var hon också rättslös. Som
5 övergiven och gravid hade hon ingenstans att vända sig för att **hävda** sin rätt. Hon hade **begått** ett s.k. horsbrott, vilket **innebar** att hon måste **bekänna** sina synder under gudstjänsten i kyrkan.

Hon fick då stå på en speciell pall, en pliktpall (även kallad horpall) och göra **avbön** inför församlingen. Allt detta var naturligtvis
10 **oerhört förnedrande** och straffet **avskaffades** 1741 eftersom det hände att mödrar tog både sitt och barnets liv för att **slippa** det. Den ogifta modern fick i stället göra **enskild** avbön hos prästen. 1855 avskaffades även detta straff.

Fram till 1864 sågs alla utomäktenskapliga **förbindelser** som ett
15 brott. Både kvinnor och män fick betala böter för sexuell samvaro utanför äktenskapet. Även barnen fick lida. Ett barn som fötts utanför äktenskapet kallades för oäkta barn och kunde inte ärva som andra barn.

Det var först 1942 som kyrkan avskaffade alla **åtgärder** vad gäller
20 sex utanför äktenskapet. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det måste ha varit en stor skam för kvinnan att föda ett barn som ogift och den vanligaste självmordsorsaken bland kvinnor var "blygsel över **havandeskap** utom äktenskapet". Nästan den enda möjligheten till **försörjning** en kvinna hade var att gifta sig, men den som hade barn
25 men ingen man fick mycket svårt att hitta någon som ville gifta sig med henne. De som hade pengar kunde **dölja** sitt "brott" genom att resa bort och föda sitt barn på annan ort. Mot betalning lämnade de sedan barnet hos andra under några år och kunde sedan ta hem det till sig och kalla det "fosterbarn".

30 Under 1970-talet försvann **för gott** skammen över att vara ensamstående mamma. De som är unga idag har bara läst i böcker om hur skammen kunde förstöra livet för en ensam mamma och hennes barn.

Monika Åström

fresta, frestar locka
drift, -en; -er lust, begär
hävda, hävdar påstå, framhålla, kräva
begå brott (-går, gick, gått) göra brott
innebära (-bär, bar, burit) medföra, vara det samma som
bekänna, bekänner medge, tala om, erkänna
avbön, -en; -er göra avbön: ångra sig, ta tillbaka
oerhört enormt, väldigt mycket
förnedrande kränkande, förödmjukande
avskaffa, avskaffar ta bort, dra in
slippa (slipper, slapp, sluppit) inte behöva, inte vara tvungen
enskild för sig själv, privat, avskild
förbindelse, -n; -er kontakt, relation
åtgärd, -en; -er ingripande, handling, insats
havandeskap, -et; pl.= graviditet
försörjning, -en; -ar pengar till det dagliga livet
dölja (döljer, dolde, dolt) gömma, hålla hemlig
för gott för alltid

Giftermål ett större steg än barn

Beslutet att **ingå** äktenskap verkar för dagens unga par vara ett större steg än att skaffa barn!

Anna Berg och Arne Damström vid Kyrkans familjerådgivningsbyrå i Uppsala har båda i sitt arbete upptäckt att i dag är **ambivalensen** inför ett **eventuellt** giftermål ofta större än den inför att skaffa barn.

– Det är som att man räknar med att föräldrar kan man alltid vara. Men att gifta sig och bli man och hustru? Skulle det verkligen komma att hålla?

– Här finns till exempel paret som blivit oplanerat gravida. Har då bägge längtat efter barn så ”chansar” man. Resonerar som så, att han eller hon kan i alla fall bli en bra pappa eller mamma. Men egentligen var det inte han eller hon jag var ute efter.

Uppsalabyråns erfarenheter är desamma som Göteborgsbyråns. Där arbetar Stina Eklund och Monica Wermelin som för en 60-poängsuppsats vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet intervjuat unga par som sökt hjälp vid deras byrå.

De kunde då konstatera att giftermål var något som **vållade** unga par mycket **vånda**. Beslutet upplevdes som så stort att det i några fall nästan höll på att **stjälpa** hela relationen. Paren funderade mycket över att **avlägga** löften och om det var möjligt att göra det. Var kärleken **tillräcklig**? Älskar jag tillräckligt och älskar min partner tillräckligt?

Beslutet att skaffa barn tillsammans skedde mer **slumpartat**. Detta förvånade undersökarna, precis som det har förvånat Anna Berg och Arne Damström. ”Det var som att bli föräldrar tillsammans var en mindre sak än att gifta sig och det fanns en större **tilltro** till det gemensamma föräldraskapet än till parrelationen. **Överlag** verkar par ha en positiv bild av varandra som förälder och gemensam vårdnad vid eventuell skilsmässa verkar vara en självklarhet för de flesta unga par.”

Det här **föranleder** uppsatsskrivarna att ställa frågan om osäkerheten inför att ta steget in i ett äktenskap kan höra samman med att det på ett djupare plan finns en rädsla att bli beroende av en partner. Att man har svårt att **hantera** närhet och distans i en relation?

Eklund och Wermelin drar sina **slutsatser** utifrån att man i vår tid tidigt **skolas in** i **otaliga** relationer och **utsätts för** många separationer; hemma, på dagis och fritids och i skola. Vi lär oss, skriver de, att människor är utbytbara och självständighet är ett **honnörsord** i barnuppfostran.

Ett äktenskap med **ambitionen** att få ihop kärlek, arbete och föräldraskap är kanske en omöjlighet i dag, resonerar de. Det är kanske så att vi får återvända till ett liknande tänkande som under förmodern tid då man **höll isär** kärlek och äktenskap, resonerar de två uppsatsskrivarna.

ingå (-går, gick, gått) börja, bilda

ambivalens, -en tvekan, en känsla av att inte veta vad man vill, svårt att välja

eventuell tänkbar, möjlig

vålla, vållar orsaka

vånda, -n; -or kval, ångest

stjälpa, stjälper välta omkull, förstöra

avlägga (-lägger, -lade, -lagt)

avlägga ett löfte: ge ett löfte

tillräcklig stor nog, som räcker

slumpartat som i ett lotteri, av en tillfällighet, av en slump

tilltro, -n förtroende

överlag i allmänhet, genomgående

föranleda, föranleder orsaka, ge anledning till

hantera, hanterar sköta, handskas med

slutsats, -en; -er resultat, konklusion

skola in, skolar lära sig under en tid, sakta anpassa sig

otaliga så många att de inte går att räkna

utsätta för (-sätter, -satte, -satt) riskera att drabbas, drabbas av

honnörsord, -et; pl. = viktigt ord, uppskattat ord

ambition, -en; -er mål, vilja, fast beslut

hålla isär (håller, höll, hållit) skilja på, separera

Det vi nu håller på att skilja åt är i så fall kärleksrelationen och föräldraskapet. Familjen håller på att förändras och **kopplingen** mellan att vara ett äkta par och föräldrar är inte längre **given**. Föräldraskapet håller kanske på att **kopplas loss** från par- och kärleksrelationen.

Christina Sedwall

koppling, -en; -ar samband
given självklar, säker
koppla loss, kopplar skilja från, ta bort från

Förstod du?

Ensam mor på 1700- och 1800-talet.

- 1 Vad anklagades en gravid ogift kvinna för på 1700-talet?
- 2 Hur gick avbönen till före 1741?
- 3 Hur gick avbönen till efter det?
- 4 Hur drabbades barn födda utom äktenskapet?
- 5 När slutade kyrkan bestraffa sex utanför äktenskapet?
- 6 De som hade pengar klarade sig bättre. Hur kunde de göra?

Giftermål ett större steg än barn

- 1 Inför vilken fråga finns den största ambivalensen hos dagens unga par?
- 2 Göteborgsbyrån har kommit fram till samma sak som Uppsalabyrån. Vad har båda kommit fram till?
- 3 Hur ser de unga paren på att skaffa barn tillsammans?
- 4 Det finns alltså en osäkerhet inför äktenskapet. Hur förklarar man detta?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avskaffa begå bekänna dölja eventuell fresta förbindelse förnedrande hantera hävda otaliga slippa slutsats tillräcklig tilltro (vara) given vålla åtgärd överlag

- 1 Fram till 1864 sågs alla utomäktenskapliga _____ som ett brott.
- 2 Det var först 1942 som kyrkan _____ alla _____ vad gäller sex utom äktenskapet.
- 3 De som hade pengar kunde _____ sitt "brott" genom att resa bort och föda sitt barn på annan ort.
- 4 Som övergiven och gravid hade kvinnan ingen chans att _____ sin rätt.
- 5 På den tiden ansåg man att kvinnan hade _____ mannen.
- 6 Hon hade _____ ett s.k. horsbrott vilket innebar att hon måste _____ sina synder under gudstjänsten i kyrkan.
- 7 Allt detta var naturligtvis _____ och det hände att mödrar tog både sitt och barnets liv för att _____ straffet.
- 8 När uppsatsskrivarna intervjuade unga par förstod de att giftermål var något som _____ unga par mycket vånda.
- 9 Att bli föräldrar tillsammans verkar vara en mindre sak än att gifta sig och det finns _____ en större _____ till det gemensamma föräldraskapet än till parrelationen.
- 10 Vid _____ skilsmässa verkar gemensam vårdnad vara en självklarhet.
- 11 Men då det gäller giftermål är man mer osäker. Är kärleken _____?
- 12 Är man kanske rädd för att ta steget in i ett äktenskap eftersom man har svårt att _____ närhet och distans i en relation?
- 13 Uppsatsskrivarna drar sina _____ utifrån att man i vår tid tidigt skolas in i _____ relationer och att kopplingen mellan att vara ett äkta par och föräldrar inte längre är _____.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det.
Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

En ensam mor på 1700-talet hade mycket svårt att (1) _____ sin rätt. Hon hade (2) _____ ett brott, vilket innebar att hon måste (3) _____ sina synder i kyrkan. Man (4) _____ straffet 1741. De som hade pengar kunde alltid (5) _____ sitt "brott" genom att resa bort och föda sitt barn på annan ort. Att (6) _____ äktenskap verkar i dag vara ett större steg än att skaffa barn. De unga paren funderar mycket på om kärleken är (7) _____ och om det är möjligt att (8) _____ löften. Det verkar finnas en större (9) _____ till föräldraskapet än till parrelationen. Kanske är man rädd att bli beroende (10) _____ en partner. Man kan dra (11) _____ att människor i vår tid tidigt har (12) _____ relationer och (13) _____ för många separationer och därför ser andra människor som (14) _____. (15) _____ mellan att vara föräldrar och ett gift par är inte längre (16) _____.

1 hävda fresta begå	2 begått hävdat frestat	3 hävda begå bekänna	4 dolde avskaffade begick	5 avskaffa bekänna dölja	6 ingå begå hantera
7 eventuell tillräcklig given	8 avlägga hantera ingå	9 vånda ambition tilltro	10 på av till	11 slutsatsen kopplingen tilltron	12 eventuella enskilda otaliga
13 frestas hanteras utsätts	14 rättslösa utbytbara otaliga	15 tilltron kopplingen ambitionen	16 eventuell tillräcklig given		

Öva kapitelord 4:2

C Uttryck med "gott"

"Under 1970-talet försvann för gott skammen över att vara ensamstående mamma."

(Skammen försvann för alltid.)

På nyårsafton tänker jag sluta röka för gott.

Para ihop uttrycken med gott till vänster med rätt förklaring till höger.

1 Kort och gott, din artikel är usel.	A göra sitt bästa av situationen
2 Jag försöker så gott det går.	B sammanfattningsvis; rent ut sagt
3 Det är gott om bilar i stan.	C definitivt, för alltid
4 Jag är så gott som färdig.	D finnas i stor mängd
5 Nu flyttar vi hem för gott.	E nästan

D Metaforer med "steg"

"Det finns en osäkerhet inför att ta steget in i ett äktenskap." (göra en avgörande handling)

Para ihop metaforer med steg till vänster med rätt förklaring till höger.

1 Ta första steget.	A vara nybörjare i något
2 Ligga steget före.	B börja göra något
3 Steg för steg.	C väldigt nära
4 Ta de första stapplande stegen.	D en liten bit i taget
5 Det ligger bara några steg bort.	E vara lite före någon/något

Öva mer på uttryck och metaforer 1

Öva mer på uttryck och metaforer 2

E Fasta fraser

Verb+substantiv

Lär dig följande fasta fraser (verb och substantiv som alltid kommer tillsammans).

"begå brott"

"avlägga löften"

"dra slutsatser"

Fyll i verben rätt böjda!

- 1 Vilka slutsatser _____ ni av förhöret? Vi har inte _____ några slutsatser ännu.
- 2 Han har _____ många löften till sin fru men har inte lyckats hålla dem. Så sent som i går _____ han ett nytt.
- 3 I sin ungdom _____ han flera brott. Som vuxen har han inte _____ ett enda.

F Beroende av/på

"Osäkerheten inför att ta steget in i ett äktenskap kan höra samman med att det finns en rädsla för att bli *beroende av* en partner."

Han kan inte flytta från stan eftersom han är *beroende av* sina föräldrar.

Han verkar ha blivit *beroende av* alkohol.

Vara beroende av är ett uttryck som beskriver att man måste ha något som man inte klarar sig utan.

Att semestern blev misslyckad *berodde på* det dåliga vädret.

Kursen blev inställd *beroende på* att det kom för få elever.

Kommer du i kväll? Det *beror på*.

Bero på/beroende på används för att beskriva en orsak.

Välj preposition:

- 1 Landet är beroende _____ sin oljeproduktion.
- 2 Jag vet att jag är beroende _____ minst 8 timmars sömn varje natt.
- 3 Jag kommer ofta för sent men det beror _____ att min son inte vill att jag ska lämna honom på dagis.
- 4 Att så många vill köpa villa beror _____ den låga räntan.
- 5 Familjens stabila ekonomi är helt beroende _____ att räntan förblir låg.

Ordbildning

A Suffixet -lös

”Om kvinnan var fattig och egendomslös var hon också rättslös”.
Suffixet *-lös* har betydelsen utan.

Andra exempel:

barnlös, ändlös, kraftlös, lönlös

Kan du flera? _____

B Suffixet -bar

”Vi lär oss att människor är utbytbara”.

Suffixet *-bar* läggs till verb och bildar ett adjektiv med betydelsen *möjlig att göra*.

byta ut + bar = utbytbar (möjlig att byta ut)

såra + bar = sårbar (möjlig att såra)

Vilka blir adjektiven här?

- 1 möjlig att kontrollera _____
- 2 möjlig att dela _____
- 3 möjlig att sälja _____
- 4 möjlig att höra _____
- 5 möjlig att realisera _____

Känner du till andra adjektiv som bildas på samma sätt?

C Suffixet -artad

Suffixet -artad läggs till substantiv och bildar adjektiv som får betydelsen "som liknar", "som för tanken till".

"Beslutet att skaffa barn tillsammans skedde mer slumpartat." (liknar slumpen)

kaos + artad = kaosartad (som liknar kaos)

orkan + artad = orkanartad (som liknar orkan)

Vilka blir adjektiven här?

1 frukt som liknar aprikos _____

2 något som liknar glas _____

D Suffixet -skap

Suffixet -skap läggs till substantiv och bildar ett nytt substantiv med betydelsen att vara. Ordet visar vår ställning och våra roller.

Exempel:

föräldraskap = att vara förälder

fiendskap = att vara fiende

Vad betyder följande ord?

1 främlingskap _____

2 vänskap _____

3 moderskap _____

4 släktskap _____

5 galenskap _____

6 djävulskap _____

7 bekantskap _____

8 grannskap _____

9 fångenskap _____

Öva mer på suffix

Fundera och diskutera

- 1 Hur var den ensamma mammans situation i Sverige för 250 år sedan?
- 2 Hur har hon det i Sverige i dag?
- 3 Hur är situationen för en ensam mamma i ditt land?
- 4 Man har funnit att giftermål är ett större steg i Sverige i dag än att skaffa barn. Vad kan det bero på?

Skriv

Gör en kort sammanfattning om varför unga människor i dag tvekar inför äktenskapet. Läs artikeln "Giftermål ett större steg än att skaffa barn". Ta inte med något "onödigt" som inte hör till uppgiften. Sammanfattningen får inte bli för lång. I den här uppgiften räcker det med 40–50 ord. Följande ord ska ingå i sammanfattningen: ambivalens, ingå äktenskap, tillräcklig kärlek, svårt att hantera en relation, utsättas för många separationer, utbytbar

40 procent av papporna tar ut ledighet

Möjligheten att ta pappaledigt kom 1974. I dag tar cirka 40 procent av alla fäder pappaledigt någon gång, men de använder bara 16 procent av föräldradagarna. **Fördelarna** är många för de pappor som väljer att vara hemma – men det finns **nackdelar**.

- Ökad möjlighet för barnet att få god kontakt med båda föräldrarna.
- Pappa växer som pappa, när han får vara ensam med barnet och får praktisk erfarenhet av att sköta det.
- Många män säger att de mognat under pappaledigheten och att det **gynnar** dem i yrkeslivet.
- Mamman **avlastas** i arbetet hemma och med barnen, hon får större handlings**utrymme** och valfrihet.
- Traditionella könsrollsmönster i hemmet förändras.
- Lika villkor på arbetsmarknaden – män och kvinnor blir lika "besvärlig" arbetskraft.
- 30 procent mindre risk att föräldrarna separerar, 15 procent större chans till ett andra barn.
- Pappan är ofta den som tjänar mest. Pappaledighet kan få negativa ekonomiska **konsekvenser**.
- Pappaledighet garanterar inte **jämställdhet**. Han kanske inte alls tar större ansvar där hemma bara för att han ägnar barnen mer tid.
- **Flexibiliteten** kan minska om man vill dela lika på föräldraledigheten. I värsta fall kan inte all föräldraledighet tas ut.

fördel, -en; -ar det som är bra, förmån, plus

nackdel, -en; -ar det som är dåligt, brist, minus

gynna, gynnar hjälpa, favorisera, vara partisk

avlasta, avlastar hjälpa någon med t.ex. arbete, lätta bördan

utrymme, -t; -n plats i tid eller rum, ha tid för/ha plats för

konsekvens, -en; -er följd

jämställdhet, -en; -er att vara på samma nivå, att ha samma rättigheter

flexibilitet, -en; -er förmåga att anpassa sig, förmåga att vara smidig

Så håller du ihop familjen

När Jonas Udd, 38, från Göteborg, tog pappaledigt fick han en djupare relation med dottern Ida, 2. Men inte bara det. Han minskade risken för skilsmässa med 30 procent.

Romantiska kvällar på kvarters**krogen** är för **kortsiktig**. Och glöm det där med juveler, rosor och vackra ord. Män som vill rädda äktenskapet ska ägna sig åt barnen. En **avhandling** vid sociologiska institutionen i Stockholm visar att risken för skilsmässa minskar med 30 procent om pappan tar ut pappaledighet.

Jonas Udd blir inte förvånad när han får höra talas om undersökningen.

– Då får mannen mer förståelse för vad det **innebär** att ta ansvar för barn och hushåll och det blir mer **jämställt**, säger han.

Sverker Wadstein, familjerådgivare:

– När båda tar ut föräldraledighet delar man varandras liv på ett annat sätt.

– Visar mannen intresse för familjelivet ger det ett värde i relationen, vilket kan **påverka** kvinnor som **överväger** skilsmässa, säger han.

Nära 3 000 föräldrar **ingår** i undersökningen där Livia Oláh, forskarassistent i **demografi**, följt familjer från det att de fick sitt första barn till dess att barnet fyllde 16 år.

– Pappaledigheten ökar förståelsen för vad det innebär att vara förälder och det **bidrar till** ett stabilare familjeliv, säger hon.

– Men undersökningen visar också att när pappan tar ledigt med första barnet, ökar **sannolikheten** att familjen skaffar ett andra barn med hela 15 procent.

Kanske kan Idas föräldrar, Jonas Udd och Ann Kim, tacka pappaledigheten för att de nu väntar barn nummer två.

– Men med nästa barn hoppas jag att jag ska vara pappaledig längre än jag var med Ida.

– Men då gäller det att Ann vill **släppa till** fler dagar.

Johan Taubert

krog, -en; -ar restaurang, café, lokal där det säljs vin och öl

kortsiktig det som rör den närmaste tiden, kort planering, "för dagen"

avhandling, -en; -ar vetenskaplig skrift

innebära (-bär, -bar, -burit) gå ut på, betyda, medföra

jämställt likvärdigt, på samma plan, rättvist

påverka, påverkar inverka på, styra, influera

överväga, överväger fundera på, väga för och emot

ingå (-går, -gick, -gått) här: finnas med i

demografi, -n vetenskap om befolkningens förändring

bidra (till) (-drar, -drog, -dragit) hjälpa till med, medverka

sannolikhet, -en; -er chans, möjlighet

släppa till, släpper lämna från sig, erbjuda

Flicka i separerad styvfamilj berättar

Jag vet egentligen inte om jag gör rätt – man kanske kan kalla det dubbelliv. Sedan mer än ett år tillbaka träffar jag mina styvbrorsor – i smyg. De är jämgamla med mig. Jag är 15 och de är 15 och 16. Vi hade det skitbra. Vi, det var min mamma och hennes man, min styvpappa alltså, fast jag kallade honom aldrig styv- eller plastpappa. Inte för att han hade tagit illa upp. Det var bara det att jag tycker inte om ordet styvpappa. Det låter som "Askungen". Och plastfarsa, det låter ännu värre. Men i alla fall, han hade två barn sedan tidigare. Två killar. De bodde hos honom jämt och höll inte på att flytta fram och tillbaka hela tiden. Så vår familj bestod alltså av mig, mamma, min styvpappa och hans två killar. Som en vanlig familj på fem personer.

Jag minns första gången vi sågs för fem år sedan, i oktober 1997. Redan då visste jag att vi skulle bli en sorts familj i framtiden. De skulle alltså bli mina bröder, plastbröder. Jag var jättenervös. Min mamma tyckte om dem och deras pappa var jättetrevlig. Jag önskade att han hade varit min riktiga pappa från början – kanske bara för att jag aldrig har haft någon riktig pappa. Han har varit "frånvarande" som det heter.

Jag tänker ofta på alla gånger jag och brorsorna legat och pratat och ältat det här första mötet. Jag har berättat hur jobbigt det var att de var två. Det kändes som att möta en hel front, ett slags jury. Först tänkte jag att de var skitäckliga och stöddiga och fula och vad skulle de med mig till? De hade ju varandra. Vad fel jag tänkte. Jag älskar dem för de är världens bästa kompisar. Vi pratar mycket om det. Nu när vi träffas i smyg.

Det hände något för drygt ett år sedan. Jag tror att de ville ha ett nytt barn tillsammans, mamma och min styvpappa. Det blev inte så. I stället skilde de sig. Kärleken tog väl slut. Deras kärlek alltså. Att jag och mina bröder gillade livet ihop – det tog de ingen hänsyn till. I stället blev de fiender – bara så där. Nu måste jag visa någon konstig hänsyn till mamma. Hon kräver liksom att jag bara ska sluta tänka på dem, som om de inte fanns. Visste de, mamma och min plastpappa, att jag och brorsorna har kontakt fortfarande – då skulle de dö. Förresten, ibland önskar jag att de nästan gjorde det, så slapp man smyga med att jag faktiskt har fått ett par bröder som jag vill fortsätta vara med.

Sedan – när jag flyttar hemifrån – då ska jag göra allt som jag vill. Fast man kommer nog att ha dåligt samvete mot mamma. Men jag hoppas att jag hittar någon att gifta mig med nu och så ska vi hålla ihop för alltid, tills vi är 102 minst. Sen ska vi hålla varandra i handen när vi dör tillsammans.

i smyg i hemlighet
ta illa upp bli förargad, ogilla, bli sårad
älta, ältar upprepa, prata om igen och igen
stöddig överlägsen, självsäker, kaxig
ta hänsyn till respektera, bry sig om
inte ta hänsyn till strunta i, bortse från

Förresten träffar jag fortfarande min plastfarmor också. Brorsornas farmor alltså. Hon förstår så bra – fast mamma vet inte om det heller.

Tendens, P1, Sveriges Radio

Barn till varje pris?

Att köpa ägg och hyra livmoder

Par som vill ha barn men av olika skäl inte klarar av det på naturlig väg har i dag flera möjligheter. Men att hyra en livmoder, en surrogatmamma, är inte lagligt i Sverige. De svenska paren vänder sig därför främst till Indien eller USA där företag har **etablerat** sig i **branschen** och tar hand om alla papper till myndigheter och löser alla juridiska problem.

Ett homosexuellt par, Erik och Henrik, hade varit gifta i några år när de tyckte att det var dags att skaffa barn. De längtade efter att få uppfostra barnet på heltid så ett föräldraskap med två lesbiska kvinnor var inget alternativ för dem. Det skulle ju innebära delad vårdnad och att vara "varannanveckasföräldrar". De **var** inte **främmande för** adoption men de **var** väl **medvetna om** att andra länder ofta inte tillåter homosexuella att adoptera landets barn. De kände sig chanslösa där.

Deras enda möjlighet var då att hyra en surrogatmamma. De **vände** sig till en surrogatbyrå i USA. Första steget var att välja en äggdonator. I en katalog fick de sig presenterat ett stort **urval** av villiga donatorer. Till varje kvinna följde en noggrann beskrivning av utseende, längd, färg på hår och ögon men också uppgifter om utbildning och intressen. Äggdonatorn var inte anonym och det finns möjlighet

etablera, etablerar anlägga, öppna, starta

bransch, -en; -er affärsgrän, specialitet

vara främmande för

avvisande, ogillande

vara medveten om förstå, känna till

urval, et; -en val, sortering

att söka upp henne i framtiden. De valde Mary. Hon verkade likna de två blivande papporna bäst vad gäller utseende och hon var sportig, spelade instrument och var musikalisk. Det stämde väl med Erik och Henriks intressen.

- 5 Erik och Henrik betalade Mary för att hon **bidrog** med ägg till den **konstgjorda befruktning IVF*** som sedan ägde rum på surrogatbyrån. **Vid det laget** hade de redan valt en surrogatmamma. Det var Alice som redan hade fött två egna barn. Hon ville inte själv ha fler barn men hon ville gärna hjälpa andra. Mot en summa på ungefär 300 000 kr
- 10 samt andra **utlägg** för sjukhusvård blev hon bärare av barnet och födde en pojke. Barnet växer nu upp i Sverige och familjen kommunicerar **regelbundet** med Alice och skickar foton. De planerar att någon gång i framtiden även låta sonen få veta vem som donerade ägget och söka kontakt med henne.

Singelmamma

- 15 Sara var trött på vuxenrelationer men hon längtade enormt mycket efter barn. I Sverige är assisterad befruktning (insemination) tillåtet endast för lesbiska par. Riksdagen diskuterar nu (2012) en ändring så att det ska bli tillåtet även för singelmammor men inget beslut är ännu fattat. I Danmark däremot är det tillåtet och det blev några
- 20 resor mellan Stockholm och Köpenhamn innan Sara blev gravid. På ett formulär fick hon välja känd eller anonym spermadonator. Hon valde anonym. Hon kunde också välja hur hon ville att fadern skulle se ut och vad han skulle ha för bakgrund. Sara **avstod** från dessa val eftersom hon inte ville "designa" sitt barn.
- 25 Nu har Sara levt som singelmamma i tre år och har inte en sekund ångrat sitt beslut. Hon tillhör gruppen frivilligt ensamstående mammor som hela tiden växer. Själv tycker hon det är tråkigt att singelmammorna ofta beskrivs som **egoistiska** och **kräsna karriärkvinnor** som vill ha allt.

Monika Åström

bidra (-drar, -drog, -dragit)
hjälpa, ge

konstgjord/t artificiell, onaturlig

befruktning, -en; -ar
konception

vid det laget vid den tiden

utlägg, -et; pl.= utgift,
betalning

regelbunden/t med jämna mellanrum, periodisk, punktlig

avstå (-står, -stod, -stått)
tacka nej, säga nej

egoistisk/t självisk, som bara tänker på sig själv

kräsen/t bortskämd, som inte tar emot vad som helst

karriärkvinna, -n; -or
yrkeskvinna som vill klättra uppåt i karriären

*In Vitro Fertilisering, det vill säga befruktning av ägget i provrör.

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden och placera dem i luckorna. Böj orden om det behövs!

avlasta bidra (till) främmande fördel gynna konsekvens kortsiktig
kräsen medveten nackdel smyg utlägg utrymme överväga

- 1 Romantiska kvällar på kvarterskrogen är för _____. Män som vill rädda äktenskapet ska ägna sig åt barnen.
- 2 Pappaledigheten _____ till ett stabilare familjeliv. Många män säger att de mognat under pappaledigheten och att det _____ dem i yrkeslivet.
- 3 Pappaledigheten gör att mamman _____ i arbetet hemma, hon får större handlings _____ och valfrihet.
- 4 Visar mannen intresse för familjelivet kan det påverka kvinnor som _____ skilsmässa.
- 5 _____ är många för de pappor som väljer att vara hemma – men det finns också _____. Pappaledighet kan få negativa ekonomiska _____.
- 6 Flickan får inte träffa sina styvbrorsor men hon gör det ändå – i _____.
- 7 Adoption kunde paret tänka sig. Det var de inte _____ för.
- 8 Men de var också _____ om att det kunde bli svårt för dem att få ett barn från utlandet.
- 9 De betalade alla _____ som surrogatmamman hade haft för sjukvård.
- 10 Sara blir ledsen när singelmammor beskrivs som egoistiska och _____.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det.
Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Det blir mer (1) _____ hemma när båda föräldrarna tar ut föräldraledigheten.
Mannen får mer förståelse för vad det innebär att ta ansvar för barn och hushåll. I och med att mamman (2) _____ får hon större (3) _____ för egna intressen.
Det (4) _____ till ett stabilare familjeliv, vilket kan påverka kvinnor som (5) _____ skilsmässa. En annan (6) _____ med att pappan väljer att vara hemma är att han får god kontakt med sitt nya barn. Många män säger dessutom att de mognat under pappaledigheten och att det (7) _____ dem i yrkeslivet.
Erik och Henrik kände sig inte (8) _____ för adoption. Men de bestämde sig för att hyra en surrogatmamma. En annan kvinna bidrog med ägg till den (9) _____ befruktningen. Surrogatmamman får nu (10) _____ foton på sonen för att se hur han utvecklas. Singelmamman Sara (11) _____ från att välja donator. Hon trivs med att vara singelmamma och tycker inte om att bli kallad egoistisk och (12) _____.

1	2	3	4	5	6
kortsiktigt	avlastas	fördel	bidrar	bidrar	fördel
jämställt	betonas	sannolikhet	avlastar	gynnar	nackdel
medvetet	präglas	utrymme	överbäger	överbäger	sannolikhet
7	8	9	10	11	12
avlastar	främmande	regelbundna	regelbundet	bidrog	regelbunden
överbäger	medvetna	konstnärliga	medvetet	avstod	kräsen
gynnar	besvikna	konstgjorda	konstgjort	beslutade	medveten

Öva kapitelord 4:3

C Fasta fraser

"Män som vill rädda äktenskapet ska *ägna sig åt* barnen."

"Att *lösa vårdnadsfrågan* på ett sätt som *stämmer överens med* verkligheten verkar vara ett återkommande problem."

Riksdagen diskuterar saken men inget *beslut* är ännu *fattat*.

De var inte *främmande för* adoption men de var *medvetna om* att de var ganska chanslösa.

Komplettera de fasta fraserna.

- 1 När de hade _____ äktenskap sålde de sina bostäder och köpte ett hus tillsammans.
- 2 Det blev lättare att _____ reda på människor när vi hade fått personnummer.
- 3 Hon känner sig inte främmande _____ att gifta sig när hon är klar med utbildningen.
- 4 Att få barn utanför äktenskapet var att _____ brott.
- 5 Vilken slutsats kan man _____ av den här artikeln?
- 6 Män som vill ha ett lyckligt äktenskap bör _____ sig _____ barnen.
- 7 Det är svårt att lösa vårdnadsfrågan på ett sätt som _____ överens med verkligheten.
- 8 Riksdagen har ännu inte _____ sitt beslut.
- 9 Företag har etablerat sig i branschen och _____ alla juridiska problem.
- 10 Han _____ medveten _____ att utbildningen kommer att bli lång och jobbig.

Öva mer på fasta fraser

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

Fundera och diskutera

- 1 Gå tillbaka till faktarutan om pappaledighet. Gå igenom för- och nackdelar. Vad innebär de olika punkterna?
- 2 Gå tillbaka till Flicka i separerad styvfamilj berättar. Lägga märke till alla nya ord som skapas i styvfamiljerna: plastpappa, biomamma, styvdotter, låtsaspappa, bonuskotte, biobrorsa, umgängesfamilj, halvsyster osv. Vad betyder egentligen de nya familjeorden?
- 3 Fundera över flickans situation. Vad gick fel? Försök att hitta en bättre lösning!
- 4 Det sägs att "blod är tjockare än vatten". Vad betyder det? Hur har det drabbat flickan?
- 5 De nya, homosexuella familjerna har alltså fått plats i lagen. Men är samhället moget för dem? Hur tror du att det kommer att gå för Eriks och Henriks son? Finns det fortfarande fördomar?
- 6 Välbeställd medelklass kan köpa sig ett barn genom att betala en surrogatmamma i t.ex. Indien. För en fattig kvinna är pengarna en stor förmögenhet och kan ändra livet för hela hennes familj. Är det enbart positivt att betala en surrogatmamma? Betyder det att båda sidor hjälper varandra och att alla blir nöjda? Eller är det de rika som utnyttjar de fattiga? Vad tycker du?
- 7 Vid konstgjord befruktning har man möjlighet att se bilder på ägg- och spermadonatorer. Man kan alltså i stor utsträckning välja sitt barns utseende. "Jag vill inte designa mitt barn", säger Sara. Hur skulle du göra? Motivera!
- 8 Olika länder har olika regler för donationer av ägg eller sperma. I Sverige måste alla spermadonatorer vara kända medan man i exempelvis Danmark kan välja en anonym donator. Diskutera för- och nackdelar. Vilket val är bäst för barnet?

Skriv

Lämna ett skriftligt svar på två av frågorna ovan.
Välj bland nummer 3, 5, 6, 8, 9

Tala

(se goda råd s. 18 Tala)

- 1 Tala i 5–10 minuter om möjligheterna att skaffa barn via adoption, insemination, ägg- och spermadonation, surrogatmammor. Kommentera den information du ger genom att uttrycka dina egna åsikter i ämnet.
- 2 Tala i 5–10 minuter om de problem som kan uppstå i ombildade familjer och ge förslag på hur man kan lösa dem på ett bra sätt.
- 3 Tala i 5–10 minuter om de familjemönster som finns i ditt land. Vilka olikheter och likheter finns jämfört med de svenska familjemönstren? Kommentera den information du ger genom att uttrycka dina egna åsikter i ämnet.

Hörövning: Om styvfamiljen

A Innan du lyssnar

i folkmun så som folk pratar, familjära uttryck

spricka, spricker misslyckas, gå sönder

relation, -en; -er förhållande, kontakt

grabb, -en; -ar pojke

flyta på (flyter, flöt, flutit) gå vidare

hämtning, -en; -ar att hämta

lämning, -en; -ar att lämna

tilllägg, -et; -en något extra

pytt i panna smått skurna bitar av t.ex. potatis och kött, ofta rester

jämgyammal lika gammal

återstå, (-står, -stod, -stått) finnas kvar

förvirring, -en; -ar oklarhet, kaos

förundran förvåning, undran

intala, intalar övertyga sig själv

föreställa sig, föreställer tänka sig, drömma om

ta hänsyn till respektera, bry sig om

stöta på, stöter möta, träffa på

smärtsam svår, sorglig

splittra, splittrar dela, skilja åt

uppleva, upplever här: känna, tycka

jädrigt slang: mycket

utbytbar möjlig att byta ut

känslomässigt vad gäller känslor

generalisera se på alla på samma sätt

hantera sköta, behandla

sträcka sig, sträcker räcker, når

bortom förbi, på andra sidan

perspektiv, -et synvinkel, hur man ser på saken

stötta, stöttar stödja, ge sitt stöd åt

framöver senare, den närmaste framtiden

ömsesidighet, -en som kommer från båda sidor

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

- 1 Hur stor del av alla barn lever i ombildade familjer?
- 2 Hur var familjesituationen för mannen 1993?
- 3 Och hur var familjesituationen för kvinnan han träffade?
- 4 Vad var positivt med giftermålet 1995?
- 5 Vilka nya ord för familjemedlemmarna använde man?
- 6 Vid tiden för nya skilsmässan var barnen 11 och 12 år.
Vad hade de upplevt tillsammans under de 9 år som gått?
- 7 Vad är skillnaden mellan att vara biologisk förälder och styvförälder
a) enligt mannen som berättar?
b) enligt psykologen?
- 8 Enligt psykologen bör man reflektera över vissa saker när man går in i en relation där det finns barn. Vad bör man tänka på?

Grammatik

A Presens particip

Presens particip slutar på *-ande* eller *-ende*.

verb med infinitiv på -a

lägg till *-ande*

Exempel:

likna – liknande

lugna – lugnande

verb med infinitiv på annan vokal än -a

lägg till *-ende*

Exempel:

bo – boende

slå – slående

Presens particip kan vara

adjektiv:

hon äter lugnande medicin

adverb:

de är slående lika

substantiv:

ett förhållande, en ensamstående

Presens particip böjs inte; det har alltid samma form!

Fyll i presens particip.

- 1 förnedra Skamstraffet var _____.
- 2 komma åter Det är ett _____ problem.
- 3 bo tillsammans De är _____.

Öva mer på presens particip

B Verb med "sätta"

"En modern människa *utsätts* för många separationer."

"Det bästa vore om Olle slapp få sin familjeform *ifrågasatt*."

"Samboskapet *förutsätter* gemensam bostad."

Fyll i de verbformer som fattas.

Infinitiv	Presens	Preteritum	Supinum	Perfekt particip
sätta	sätter	satte	satt	satt/satta
utsätta	_____	_____	_____	_____
fortsätta	_____	_____	_____	_____
_____	ersätter	_____	_____	_____
_____	_____	ifrågasatte	_____	_____
_____	_____	_____	översatt	_____
_____	_____	_____	_____	tillsatt-a
_____	_____	_____	_____	förutsatt

C Infinitiv utan att

1 Efter dessa hjälpverb följer **inget att**:

(böra)	bör	borde	bort	Jag borde gå och lägga mig nu.
få	får	fick	fått	När fick du veta det här?
kunna	kan	kunde	kunnat	Du borde kunna ringa på rasten.
låta	låter	lät	låtit	Mamma lät oss stanna uppe länge.
	lär			Jag har aldrig varit där men det lär vara ett trevligt ställe.
	måste	måste	(måst)	Du måste komma hem nu!
(skola)	ska	skulle	(skolat)	Jag skulle ringa men glömde det.
vilja	vill	ville	velat	Hon har länge velat lära sig spanska.

2 Efter dessa verb följer heller **inget att**:

behöva	Jag behöver inte handla i dag.
bruka	Han brukar lägga sig tidigt.
råka	Oj, jag råkade tappa glaset.
tänka (då det används för att uttrycka framtid)	Vi tänker gå på bio i kväll.
verka	Det verkar bli bättre väder.
börja	Han har börjat studera nu.
sluta	Det har slutat regna nu.
försöka	Han försöker starta bilen.
hinna	Jag hinner inte stanna nu.
våga	Jag vågar inte resa ensam.
orka	Orkar du lyfta bordet?
slippa	Skönt, vi slipper städa i dag!
låtsas	Han låtsades vara sjuk.

Några vanliga verb, t.ex. *börja*, *sluta*, *orka*, *slippa* följs ibland av att.

3 Rätt eller fel? I de felaktiga meningarna ska du ta bort eller sätta dit ett **att**.

- 1 Vi tänker att flytta i sommar.
- 2 Vi föredrar att vara i Sverige på sommaren.
- 3 Gillar du att börja tidigt på morgonen?
- 4 Han tänker sluta kursen.
- 5 Jag råkade att missa tåget.
- 6 Jag brukar att dricka kaffe klockan tio.
- 7 Du behöver inte att komma så tidigt.
- 8 Jag behöver verkligen städa hemma.
- 9 Han brukar vilja ta med sig hunden.
- 10 Det verkar att bli stora förändringar på jobbet.

D Partikelverb

Välj bland följande partiklar och para ihop dem med rätt verb nedan.
Några partiklar ska användas flera gånger. Alla partiklar ska inte användas.

till överens undan upp ihop in ut isär om fast loss av på fram över

- 1 Hon bröt _____ från sin man och skilde sig för fem år sedan.
- 2 En skild man försöker ofta gifta _____ sig.
- 3 Unga sambor bryter ofta _____ och separerar.
- 4 Inte många män i fängelset hade vuxit _____ med sin far.
- 5 Nya namn på familjemedlemmar dyker _____.
- 6 Förr i tiden höll man _____ kärlek och äktenskap.
- 7 Nu ser man igen att föräldraskapet kopplas _____ från kärleksrelationen.
- 8 Det är bara vårdnadshavaren som får sätta _____ och ta _____ pengar från barnets konto.
- 9 Att vara pappaledig är ett sätt att hålla _____ familjen.
- 10 Människor i vår tid skolas tidigt _____ i många olika relationer.
- 11 Barn ljuger ibland för att slippa _____.

Öva mer på partikelverb

E Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och placera dem i meningarna. Alla ord ska användas.

därmed egentligen förmodligen hittills i alla fall i stället
numera nämligen tvärtom tyvärr åtminstone

- 1 Kärnfamiljen är inte gammal. För ca 50 år sedan kunde _____ både tjänare och släktingar ingå i familjen.
- 2 För att ett par ska betraktas som sambor och _____ lyda under sambolagen måste de leva under äktenskapsliknande förhållanden.
- 3 Det finns en ny lag som ger homosexuella rättighet att adoptera barn men _____ har inte så många gjort det.
- 4 Jag är inte så säker men Sverige har _____ Europas högsta skilsmäsofrekvens.
- 5 _____ förlorar många barn kontakten med sin far efter skilsmässan.
- 6 Tidigare var det oftast männen som tog initiativ till skilsmässa. Nu är det _____ så att kvinnan tar första steget.
- 7 _____ delar papporna i stor utsträckning på ansvaret för hem och barn.
- 8 Det var förnedrande för modern att göra avbön inför församlingen. 1741 ändrades lagen och hon gjorde _____ enskild avbön hos prästen.
- 9 Hon var _____ inte kär i den man som hon blivit oplanerat gravid med men hon trodde att han _____ kan bli en bra pappa.
- 10 Det blir svårt för halvsyskonen att hålla ihop när vi skiljer oss. Jag önskar att de _____ var syskon på riktigt.

Öva mer på satsadverbial

F Ordfamiljer

Komplettera med substantiv och adjektiv så att du får en hel ordfamilj.

substantiv

verb

skiljas
fresta
skämmas
skapa
odla
ärva
lösa

adjektiv/particip

Öva mer på ordfamiljer

Prepositioner

KOMMUNIKATION

5

Ny syn på tid och rum

– Prova det gamla tricket med att vara tyst medan den som är i andra luren pratar på, säger Jan Garnert. Det tar bara en kort stund innan den andra ropar "hallå!" och undrar vad som är fel.

Den där självklarheten, att man ska **bekräfta** att man är med i samtalet med **hummanden** och andra korta **instämmanden**, är något som utvecklats under de 125 år som telefonen har funnits. Visserligen kan man tänka sig att folk som var i olika rum när de pratade, eller skymdes av någonting, gjorde likadant innan telefonen fanns. Men nu ingår hummandena i det stora allmänna, omedvetna kunnande som vi skaffat oss på området telefon**umgänge**.

Jan Garnert är **etnolog** och mitt uppe i ett forskningsprojekt om hur telefonen har **påverkat** våra liv. Med pengar från Riksbankens jubileumsfond och tjänsterum **där sig bör**, på Telemuseet vid Gärdet, Stockholm.

Strindbergs roman Röda rummet kom 1879. Om man har lust, och det har Jan Garnert, kan man läsa romanen som en **etnografisk** beskrivning av en tid när människor bara kunde samtala ansikte mot ansikte. I boken möts de, pratar och skiljs åt. Samtalen måste avslutas innan människorna går åt varsitt håll. En möjlighet att fortsätta i annan form fanns förstås, inom Stockholm till exempel gick fem postturer om dagen. Man kunde också skicka bud. Men i det stora hela träffades man och pratade tills det var klart.

– Jämför det med hur vi stämde träff för den här intervjun, säger Jan Garnert. Efter några telefonsamtal var vi överens om tid och plats. Nu sitter vi här och pratar, men behöver inte bli färdiga. Vi kan fortsätta på telefon. Eller e-post.

– Dessutom har vi mobiler båda två. Om jag hade blivit försenad, hade jag ringt från bussen och förklarat mig. Det är ett nytt och socialt **tämligen** accepterat **beteende**, du hade antagligen inte blivit sur.

Men åter till Strindberg, nu hans Svarta fanor från 1907. Telefonen hade funnits i flera decennier, och Strindberg använder den **dramaturgiskt**. Författaren Zachris ringer Hanna Paj, väninna till hans hustru Jenny som flytt hem till henne. Genom det korta telefonsamtalet kan Zachris **luska ut** att Hanna har tröttnat på Jenny och att Jenny är **ångerköpt**. Nya **grepp** i romanerna och nya i själva livet. Handlingen kan i båda fallen ändra riktning på grund av en **inbrytning** någon annanstans ifrån.

– Den där förändringen av synen på tid och rum är jag intresserad av, säger han.

Telefonen gav helt nya möjligheter att hålla liv i kontakter trots geografiskt **avstånd**. Förr, när en son flyttade 20 mil bort för att arbeta, kanske det dröjde år innan hans mamma fick se honom och höra hans

bekräfta, bekräftar visa, bevisa, intyga

hummande, -t; -n säga "hum, hum"

instämmande, -t; -n medhåll, stöd

umgänge, -t; -n vänner och bekanta

etnolog, -en; -er person som studerar olika kulturer

påverka, påverkar bearbeta, inverka på, sätta sina spår på

där sig bör på en passande plats

etnografisk som studerar och jämför olika kulturer

tämligen ganska, relativt

beteende, -t; -n uppträdande, handlingssätt, attityd

dramaturgiskt som en del av dramat

luska ut, luskar ta reda på, lista ut, spionera

ångerköpt ångra sig

grepp, -et, pl. = metod, teknik

inbrytning, -en; -ar då man kommer emellan, tränger sig in

avstånd, -et; pl. = längd, distans

röst igen. I dag kan en förälder fortsätta att vara sambandscentral, trots att barnen **spritt sig** över landet – eller jordklotet!

De första telefonlinjerna kom i Sverige 1877, bara ett år efter att Bell hade sökt patent på sin första modell. Sedan dess har Sverige varit med i svängarna, Stockholm var länge den telefontätaste staden. Varför? Det vet ingen säkert men gissningarna finns; vi lever i ett avlångt land med behov av kommunikation, ett flertal telefonbolag konkurrerade, **drev på** utvecklingen, byggde telefontät och höll taxorna nere.

Bell-apparaterna var enkla metallgrejor som användes omväxlande som mikrofon och hörtelefon. De kopplades ihop i fasta förbindelser, alltså en tråd från en telefon till en annan, maximalt 50 kilometer ifrån varandra. Man hörde **uselt** i dem. De fasta uppkopplingarna försvann snart och **ersattes** av mängder av små privatägda telefontät, som redan 1888 köptes upp av Kungliga Televerket. 1889 var den första etappen av rikstelefontät klart, Stockholm-Göteborg. 20 000 telefonapparater fanns i landet och televerket gav ut sin första katalog på 32 sidor.

Hur farlig var den nya tekniken i folks ögon? Allt okänt skrämmer ju. Redan telegrafen **stötte på** motstånd. Den skulle bara användas till brännvinsaffärer, trodde man. När telefonerna kom predikade en del präster emot dem, de var djävulens **påfund**. Telefontrådarna var farligt **utsatta**, de kunde leda hem blixtrar under åskväder, men också lurarna krävde försiktighet. De kunde sprida smitta, sades det.

Trots det **vann** telefonerandet **mark**. På landsbygden skaffade handlaren och godsägaren telefon. Det privata samtalet blev offentligt i butikslokalerna, det gällde att **vakta sin tunga**. Men en del var listiga:

”Säger jag B så menar jag brännvin, K betyder konjak. Jag vill ha två liter B och en liter K,” telefonerade en törstig gubbe i en alldeles sann historia från 30-talet.

En annan historia handlar mer om telefonväxlarna som skval-
30 lercentraler:

Två **biodlare** talas vid i telefonen. Den ene får besked om när **(bi)-drottningen** ska **anlända** till hans by med tåg. När mannen kommer för att hämta sin beställda insekt är perrongen full av folk som kommit för att titta på kungligheten.

1923 blev den första växeln automatisk, i Norra Vasa, Stockholm. En del hade **invändningar** mot automatiseringen, det skulle bli så opersonligt att telefonera i framtiden. 1972 **togs** den sista **manuella** växeln **ur bruk** i Adolfström, Lappland. Automatiseringen innebar att man kunde ringa vilken tid på dygnet som helst, inte bara när telefonisten var i tjänst. Och samtalen blev privatare, nu när ingen
40 lyssnade längre.

På 50-talet skaffade sig arbetarklassen egna telefoner. Många hade tidigare **ansett** att det var en **onödig** lyx med egen apparat. Ungefär samtidigt började de första mobila telefonerna att användas. 1957 fanns
45 26 stycken i landet. Samma år **ustrustades** jourläkare i Stockholm med

sprida sig (sprider, spred, spritt/spridit) bre ut sig, cirkulera

driva på (driver, drev, drivit) föra framåt, sätta press på

uselt mycket dålig

ersätta (-sätter, -satte, -satt) byta ut, efterträda

stöta på (stöter, stötte, stött) möta, finna, upptäcka

påfund, -et; pl. = påhitt, idé

utsatt (perfekt particip av sätta ut) placerad

vinna mark (vinner, vann, vunnit) gå framåt, öka, göra framsteg

vakta sin tunga, vaktar att inte säga något olämpligt

biodlare, -n; pl. = en person som har bin för att producera honung

(bi)-drottning, -en; -ar hona i bisamhället

anlända, anländer komma fram

invändning, -en; -ar reservation, protest

ta ur bruk (tar, tog, tagit) sluta använda

manuell som sköts för hand

anse (-ser, -såg, -sett) tycka, ha en åsikt

onödig inte nödvändig, något man inte behöver

ustrusta, utrustar förse med

nymodigheten. Polisen körde sedan 30-talet radiobilar, som var något annat.

Men allra först med mobil telefon var L M Ericssons VD Axel Boström. 1901 hade han med sig en specialbyggd promenadkäpp när han for ut på landet med sin bil, som inte var helt **tillförlitlig**. När han blev stående vid vägkanten någonstans, skruvade han av knoppen på sin käpp, hängde upp den i en telefontråd och kopplade in sin **medhavda** telefon. Så fick han kontakt med en telefonist.

Nu när mobilerna är här, diskuterar vi om det är bra eller dåligt att alltid vara **nåbar**. Och retar oss på att folk pratar i mobilen vid fel **tillfällen**.

– **Normer** för vad som är acceptabelt är under framväxt, säger Jan Garnert.

Precis som förr. I gamla böcker om **vett och etikett** efterlyser författarna "telefonfantasi", att man ska **föreställa sig** att den man ringer kanske sitter och äter, vill lyssna på radions nyheter eller **nattar** bebisen. Fast man inte ser det...

Mobilen förändrar återigen vår syn på **tillvaron**. Vi ringer inte längre till en plats, utan till en person.

– En riktigare syn, säger Jan Garnert, det är ju trots allt människor som pratar i telefoner. Men kanske mötena **förflackas** genom mobilerna, fortsätter han. På Röda rummets tid krävdes en större närvaro i samtalen, de tog ju slut på ett annat sätt än nu.

Om mobilerna också **befrämjar** obeslutsamhet vill han inte **spekulera i**. Men man undrar. Både över tonåringarnas **hejdlösa** ringande mellan **gängen** innan de går till beslut om var de ska **tillbringa** kvällen. Och över alla mobsamtal från mataffärerna.

Eller så är det som vanligt, att intet är nytt under solen. Jan Garnert funderar på att jämföra de moderna meddelandena, SMS-texterna, med gamla tiders korta brevmeddelanden.

Kanske **fyller** de samma **funktion**, utväxlandet av små **svansviftningar**: "Här är jag, glöm mig inte..."

Anita Björkqvist

nymodighet, -en; -er något nytt, modernt

tillförlitlig pålitlig, säker

medhavd som man har med sig
nåbar möjlig att nå, möjlig att få tag i

tillfälle, -t; -n stund, tid

norm, -en; -er regel, mönster, modell

vett och etikett regler för hur man umgås med andra

föreställa sig, föreställer se i fantasin

natta, nattar lägga barnet för natten (läsa saga o s v)

tillvaro, -n sätt att leva, liv

förflackas få sämre innehåll, bli enklare

befrämja, befrämjar gynna, underlätta, arbeta för

spekulera i, spekulerar försöka räkna ut, fantisera kring

hejdlös som inte går att stoppa, överdriven

gäng, -et; pl. = en grupp kompisar, vänkrets

tillbringa, tillbringar vara, vistas

fylla en funktion, fyller spela en roll, användas som

svansviftning, -en; -ar här: glad hälsning

Förstod du?

Ny syn på tid och rum

- 1 På 1800-talet var samtal ansikte mot ansikte viktigt. På vilka andra sätt kunde man meddela sig i Stockholm innan telefonerna kom?
- 2 Varför tror man att Stockholm blev en så telefontät stad?
- 3 Hur togs telefonerna emot den första tiden?
- 4 Det gällde att vakta sin tunga när man ringde från butik eller via telefonväxel. Varför?
- 5 Vad betyder "skvallercentral"?

Hej, var är du?

Den frågan är säkert den vanligaste hälsningsfrasen från den som ringer till en väns eller familjemedlems mobiltelefon. I början av 1990-talet kom de första mobila telefonerna som var tunga bananliknande jättetelefoner. Numera är mobilen en liten dator och det mobila surfandet på nätet ökar kraftigt. I början av 2012 fanns 3,3 miljoner smarta telefoner i bruk i Sverige. 2013 beräknas nio av tio svenskar ha en **smartphone**. Och de används till "allt". I den bär vi med oss t.ex. adressbok, ordbok och kalender. Vi använder Facebook och Twitter, bloggar, läser tidningen, gör bankärenden, lyssnar på musik, mejlar m m. Det är med mobilen vi kommunicerar med människor och det finns "appar" (applikationer) för allt. Att ständigt vara **nåbar** och **tillgänglig** tillhör det vanliga.

Eftersom vi alltid kan nå varandra har vi **på sätt och vis** kommit närmare varandra. Föräldrar som är upptagna av arbete eller annat känner sig tryggare då de **försett** sina barn med en mobil. "Ring bara om du vill något!"

Mobilen är guld värd om vi får motorstopp på en **enslig** landsväg, om vi inte hittar mötesplatsen där en vän väntar eller om vi är hembjudna till någon, står utanför porten och upptäcker att de har bytt portkod.

Men visst talar vi ofta om medaljens baksida också. Detta att alltid vara **nåbar** är **krävande** och vi har fått vänja oss vid att samtal pågår snart sagt överallt. **Ofrivilligt** hör vi den ena parten och kan inte **undgå** att försöka gissa vad den andra parten säger. Den som talar i mobil i andras närhet kan kännas **påträngande**, som om samtalet **inkräktar** på någon annans privata område.

Monika Åström

smartphone, -en; -er modern typ av pekskärmobil, exempelvis Iphone.

nåbar/t möjlig att nå, tillgänglig

tillgänglig/t lätt att nå, till hands

på sätt och vis i viss utsträckning, delvis

förse (-ser, -såg, -sett) utrusta skaffa

enslig/t isolerad, folktom, avsides

krävande jobbigt, ansträngande, påfrestande

ofrivillig/t mot sin vilja, påtvingad

undgå (-går, -gick, -gått) klara sig från, slippa undan

påträngande besvärande, närgående, hänsynslös

inkräkta, inkräktar tränga sig in, störa

I sms och chattar används symboler och förkortningar.
Här följer en del av "sms-språket":

7k	sjuk	r	är
3vligt	trevligt	tkr	tycker
also/asså	alltså	vgd	vad gör du?
asg	asgarv	x	puss!
bsdv	bara så du vet	xxx	pussar!
cs! vi	ses!	å	och
d	du/dig/din/det	<3	hjärta/kärlek
dd	du då	:~)	glad
e	är	:~)	flörtande eller skämtande
fr	från	:-(ledsen
f1	fett	:~D	skrattar
H!	Hej!	:~P	sticker ut tungan
hare!	ha det bra!	:~O	skriker eller är chockad
iaf	i alla fall	:~*	puss!
isf	i så fall	:)	jag är glad/jag gillar
iofs	i och för sig	=D	något
ivf	i varje fall	:(jag gapskrattar
lr	eller	:)	jag är ledsen/jag ogillar
o	och	:p	något
oxå	också	:*	jag flörtar/skämtar
pok	puss och kram		räcker ut tungan
ql	kul		puss

Från engelskan:

asap	as soon as possible (så snart som möjligt)
brb	be right back (kommer strax)
bfm	bye for now (hej då så länge)
bs!	bullshit! (struntprat)
btw	by the way (förresten)
cm	call me (ring mig)
cu	see you (vi ses)
dur?	do you remember? (kommer du ihåg?)
f2f	face to face (ansikte mot ansikte)
g2g	got to go (måste gå)
gal	get a life (skaffa dig ett liv)

gl	good luck (lycka till)
gr8	great (toppen)
hf	have fun (ha det så roligt)
h8	hate (hatar)
Ilu	I love you (jag älskar dig)
Ic	I see (jag förstår)
irl	in real life (i verkliga livet)
jk	just kidding (jag bara skojar)
lol	laughing out loud (gapskrattar)
l8r	later (senare)
omg	oh my god (herregud)
thx	thanks (tack)
u	you (du)
w8	wait (vänta)

Tillbaka till texten

A Ordövning

anlända befrämja bekräfta beteende enslig ersätta föreställa sig invändning inkräkta påverka tillbringa tillfälle tillförlitlig tillgänglig tillvaro undgå utrustad

- 1 Telefonen har på många sätt _____ våra liv.
- 2 Nu använder vi mobiler och har fått ett helt nytt _____.
- 3 Ett telefonsamtal kräver att man är med och lyssnar och att man _____ detta med hummanden och andra instämmande ljud.
- 4 En _____ mot automatiseringen var att det skulle kännas opersonligt att telefonera.
- 5 Jurläkarna i Stockholm var de första som blev _____ med mobila telefoner.
- 6 Eftersom bilen inte var helt _____ såg han till att ha en telefon med sig när han var ute och körde.
- 7 Man bör försöka välja rätt _____ för sina mobsamtal.
- 8 Eftersom man inte ser den man pratar med i telefonen är det bra om man har fantasi och kan _____ att personen kanske håller på med något viktigt.
- 9 Med mobiler kan en grupp människor ringa många samtal till varandra innan de äntligen fattar ett beslut om var de ska _____ kvällen.
- 10 Kanske kan man därför säga att mobilerna _____ obeslutsamhet.
- 11 Vi ringer inte längre till en plats utan till en person, vilket ger oss en ny syn på _____.
- 12 Drottningen skulle _____ till byn med tåg.
- 13 De första telefonapparaterna var opraktiska och _____ snart med modernare modeller.
- 14 Med de nya mobiltelefonerna är vi ständigt _____.
- 15 Ofta kan vi inte _____ att lyssna på andras telefonsamtal fast vi egentligen inte vill.
- 16 Om någon talar i mobilen nära mig känns det som om den personen _____ på mitt område.
- 17 Om du får motorstopp på en _____ väg är det bra att ha en mobil till hands.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

För över hundra år sedan måste alla samtal ske ansikte mot ansikte och de skulle helst avslutas med ett beslut. Med telefonens (1) _____ fick vi ett helt nytt sätt att umgås. Vi kunde då tänka på saken eller ringa upp igen och ändra ett beslut. Liksom alla andra nymodigheter (2) _____ även telefonen motstånd. Vissa präster menade till och med att det var djävulens (3) _____. Människor var rädda för att telefonrådarna var (4) _____ så att de skulle kunna leda hem blixtrar under åskväder. Man trodde också att lurarna skulle kunna sprida smitta.

De första manuella telefonväxlarna var personliga, på gott och ont. Det kunde faktiskt hända att de var riktiga skvallercentraler. Dessa växlar togs så småningom ur (5) _____ men det (6) _____ åtskilliga årtionden innan det var dags för de mobila telefonerna.

Och nu när mobilerna är här upplever många att det har blivit ett (7) _____ ringande, speciellt bland ungdomar. Med en mobiltelefon är man ständigt (8) _____.

Många föräldrar tycker att det är tryggt att (9) _____ sina barn med egna mobiler.

Man kan ibland inte (10) _____ att lyssna på andras samtal. Den som talar i mobil i andras närhet kan rent av upplevas som om han/hon (11) _____ på någon annans privata område. Ibland kan det kännas (12) _____ att alltid vara nåbar. Många upplevelser där mobiltelefoner är inblandade visar att de kan vara guld (13) _____ men också att medaljen ibland har en (14) _____.

1 tillfälle ankomst tillvaro	2 mötte tog fattade	3 umgänge påfund beteende	4 ersatta tillförlitliga utsatta	5 bruk användning sammanhang	6 varade dröjde hände	7 svarslost laglost hejdlöst
8 rörbar hörbar nåbar	9 förse utsätta pågå	10 undgå pågå utsätta	11 infaller innehåller inkräftar	12 ensligt krävande svarslost	13 behövliga krävande värda	14 relation baksida tillvaro

C Uttryck

"ta ur bruk" (sluta använda)
 "vett och etikett" (regler för umgänge och uppförande, t.ex. att inte stoppa kniven i munnen då man äter.)
 "intet är nytt under solen" (vi har sett allting förut)
 "den som lever får se"
 "vara guld värd" (vara enormt värdefull)

Använd ovanstående uttryck i följande meningar.

- 1 De gamla TV – sändarna har snart _____.
- 2 Innan han skulle gå på den fina middagen läste han noga i boken om _____.
- 3 Tror du att människor kommer att besöka Mars snart? Jag vet inte, _____.
- 4 Mobilen kan vara _____ om man får motorstopp på en enslig skogsväg.
- 5 " _____," sa gamle morfar som varit med om det mesta.

D Partikeln "på"

Som verbpartikel har *på* ibland betydelsen av *fortsätta*.

Exempel:

"Prova det gamla tricket att vara tyst medan den som är i andra luren pratar på."
 (fortsätter prata)

Jämför:

"Han var flitig och arbetade på hela dagen". (på = partikel)
 "Han arbetar på fabrik." (på = preposition)

Är "på" i följande meningar preposition eller partikel? Ringa in prepositioner och stryk under partiklar.

- 1 Trots att mamma sa att grannarna nog blev störda av pianot spelade hon på hela kvällen.
- 2 Hon satt länge och spelade på pianot.
- 3 Du får inte trampa på vår nya fina matta med dina smutsiga skor.
- 4 Vi ropade efter den lille killen men han bara trampade på mot sjön.
- 5 Vi försökte få chauffören att stanna för en liten rast men han bara körde på.

E Metaforer

”vara med i svängarna” (skaffat sig det moderna, förstå vad som händer)

”vinna mark” (nå framgång, utvidgas, öka)

”vakta sin tunga” (inte säga något olämpligt)

”medaljens baksida” (det finns inte bara fördelar med mobilerna, det finns nackdelar också = baksidan)

Andra metaforer med bra och dåliga sidor: avigsida, ny sida, rätsida, fel sida, svag sida

Fyll i rätt metafor i meningarna.

- 1 Eva följer senaste modet och vill alltid _____.
- 2 Det är ett känsligt ämne. Bäst att _____.
- 3 Det nya partiet _____ i senaste valet.
- 4 En av _____ med att bo i den här förorten är att det är så långt till centrum.
- 5 I går kväll visade du verkligen upp en helt _____ när du diskade efter festen.
- 6 Vi försöker ständigt få en _____ på våra barnvaksproblem.
- 7 Du måste ha vaknat på _____ i morse, så sur och trött som du verkar vara.
- 8 En av mina _____ är att jag har svårt att säga nej.

F tät – gles, tätna – glesna

”Stockholm var länge den telefontätaste staden.” (Den stad som hade flest telefoner.)

”Barn bör inte vistas i trafiktät miljö.” (I miljö med mycket trafik.)

”Området kring Stureplan är mycket krogätt.” (Där finns ovanligt många krogar.)

”Med i snitt 233 vänner toppar malaysierna listan på de mest sociala facebookanvändarna i världen. De följs **tätt** av brasilianare med 231 vänner.”

Sammansättning av substantiv+tät bildar adjektiv.

Motsatsen till *tät* är *gles*.

Exempel:

tätort – glesbygd

tätbefolkad – glesbefolkad

Verben *tätna* och *glesna*:

tätna= bli fler, bli mer, bli tätare

glesna= bli färre, bli glesare

Fyll i rätt ord!

- 1 Folk flyttar från landet till stan. I vår lilla by har befolkningen _____ betydligt de sista åren. Ja, man kan verkligen säga att vi bor i _____.
- 2 Han har problem med sina tänder och går på _____ besök hos tandläkaren.
- 3 Det blev svårare och svårare att köra eftersom mörkret och dimman _____.
- 4 Han har _____ kontakt med sin far. De ringer till varandra varje dag och besöker varandra ofta.
- 5 Matchen i går var inte så spännande. Dessutom regnade det så publiken var ganska _____.
- 6 Min man har köpt ett medel som ska hjälpa mot _____ hårväxt.
Han är rädd att bli flintis.

Fundera och diskutera!

A Ny syn på tid och rum

- 1 I artikeln talas om Strindbergs roman Röda rummet (1879). Det var en tid då människorna bara kunde tala "ansikte mot ansikte". Jämför den tiden med den tid vi lever i just nu. Hur skulle era samtal se ut om ni levde på den tiden då Röda rummet skrevs?
- 2 "Vi ringer inte längre till en plats utan till en person." Vad innebär det och vilka följder kan det få?
- 3 Författaren menar att vi har fått svårare att fatta beslut sedan mobilerna kom. "Det hejdlösa ringandet mellan gängen innan vi fattar beslut." Stämmer det?

B Hej, var är du?

- 1 Är du alltid nåbar? Lyssnar du ständigt av alla meddelanden och läser alla SMS? Eller stänger du av ibland?
- 2 När är mobilen guld värd i ditt liv? Och har medaljen någon baksida? Skulle du önska en paus från att ständigt vara nåbar ibland?

C Respons i telefon

"Den där självklarheten, att man ska bekräfta att man är med i samtalet med hummanden och andra korta instämmanden, är något som utvecklats under de 125 år som telefonen har funnits."

"Hummanden" och andra korta "instämmanden" är vad man brukar kalla "respons", ett tecken på att du finns i andra luren, att du är med i samtalet.

Exempel: hallå! - jaaa! - jaaa? - aha! - aha? - äsch! - nähä? - nähä?!
- nähä, - oh ja, - oooh ja!! - javisst, - ja, - just det, - precis, - exakt, -
jaha, - jaha? - jaha! - jo, - jooo! - jo-jo, - nä-nä, nä-nä! - det stämmer,
- sant, - hm, - hm hm, - hm hm hm, - oj då, - okej, - då säger vi det
- vi hörs

Hur kan dessa små nödvändiga ord i telefonsamtalet låta på ditt språk?

Modernt familjeliv i skärmens sken.

Riskerar Twitter, Facebook och mejl att ta över familjelivet? Det tycker många i en brittisk studie. Hur ser det ut i Sverige – innebär den moderna teknologin att föräldrar får allt mindre tid till barnen, eller är det **tvärtom**?

- 5 Strax före Lindö tunnel på Lovön väster om Stockholm går tre älgar alldeles **invid** vägen. En liten flicka på bussen ropar högt: "Mamma, titta! Vad är det där för djur?" Mamman talar i sin mobiltelefon och reagerar inte. "Mamma, kolla på djuren", ropar flickan på nytt. "Vad är det för något?" Ingen reaktion från mamman. Ett par minuter
10 senare avslutar hon samtalet och frågar vad dottern ville. Men då är det redan för sent.

Föräldrar som pratar i mobilen medan de drar sina barn i barnvagnen, svarar på mejl samtidigt som de äter middag med familjen och uppdaterar statusen på Facebook medan de hjälper till med läxorna – är
15 det en sann bild av dagens moderna mammor och pappor?

Statistiska centralbyrån undersöker **med jämna mellanrum** hur den vuxna befolkningen använder sin tid. Den senaste rapporten från augusti **i fjol** (2010) visar att under de senaste tio åren har tiden för social samvaro, med vänner och familjen, minskat för både kvinnor
20 och män.

Den så kallade "fria" tiden, i dag är den **i snitt** sex timmar per dag, domineras fortfarande av tevetittande. Precis som år 2000. Tittandet har till och med ökat något för båda **könen** och ligger nu på två timmar för kvinnor och cirka 20 minuter mer för män. Samtidigt har
25 internetanvändningen ökat **markant**.

Anna Sophia Bonde arbetar som präst i **utkanten** av Lund och har tre barn i förskoleåldern. Hon har funderat över hur den nya teknologin **påverkar** oss och vilka **effekter** den har på familjelivet.

- 30 – Det finns en **benägenhet** att dras in i något som det är lätt att förlora kontrollen över. Om jag svarar i mobilen när jag är med mina barn märker jag att kontakten med dem lätt blir störd. Jag tror att barnen upplever att de blir mindre viktiga än telefonsamtalet eller mejlet som jag "måste" skicka **omedelbart**.

- 35 Anna Sophia säger att hon själv prioriterar **umgänget** med de tre sönerna framför att hela tiden vara uppkopplad. Därför är hon inte med på Facebook och inte aktiv på nätet under helgerna, hon är också **restriktiv** med att svara i mobilen när barnen är med.

skärm, -en; -ar monitor, display

tvärtom motsatt, det motsatta, motsatsen

invid nära, bredvid

med jämna mellanrum återkommande

i fjol förra året

i snitt i genomsnitt

kön, et; en sex

markant påtagligt, tydligt

utkant, -en; -er ytterområde, inte centrum

påverka, påverkar influera, sätta sina spår

effekt, -en; -er verkan, följd

benägenhet, -en; -er

tendens, svaghet

omedelbart direkt, genast

umgänge, t; -n gemenskap, samvaro

restriktiv/t sparsam,

återhållsam

–I dag har många föräldrar inte tid att äta middag med familjen i lugn och ro. De slår sig ned vid datorn direkt när de kommer hem, sätter på tv:n medan de äter och måste omedelbart svara när mobilen ringer mitt under maten eller när de får ett sms. Jag märker hur lätt det är att
5 själv **dras med** och tycker inte det känns **sunt**.

–Jag tror att barn påverkas negativt när mamma och pappa befinner sig någon annanstans, när hemfriden blir störd. Barn behöver närvarande föräldrar – inte bara fysiskt utan också andligt och psykiskt.

Att man svarar på ett **enstaka** mejl eller ett enstaka sms kanske inte
10 har så stor betydelse. Men den sammantagna mängden elektroniska kontakter och den tid som går åt för att **upprätta** dem blir snart ganska **omfattande**, fortsätter Anna Sophia Bonde.

–Jag tycker att det är viktigt att vi föräldrar **reflekterar** över vårt beteende och hur det påverkar barnen.

dras med (dras, drogs, dragits) göra som andra, följa efter
sund/t förnuftig, klok, riktig
enstaka något enda
upprätta, upprättar skapa, starta
omfattande stor, betydande
reflektera, reflekterar tänka igenom, tänka efter

För två år sedan skrev föräldracoachen Åse Teiner boken "Föräldrarnas tvärtemotbok" (Norstedts) tillsammans med kollegan Anna Glas. De menar att föräldrar är kompetenta och vill sina barns bästa – men att de alltför sällan får en "klapp på axeln" för det.

- 5 – Hur vi vuxna använder våra "skärmar", datorer, mobiler, e-paddor med mera, är viktigt att diskutera. Men vi får inte ge föräldrar dåligt samvete, det har de redan tillräckligt av. Det är så lätt att döma en mamma eller pappa som pratar i mobilen på väg hem från dagis med sitt lilla barn, tycka att det är nonchalant. Men vi vet ofta inget om
10 bakgrunden till samtalet, säger Åse Teiner.

Hon konstaterar att dagens föräldrar jäktar för att möta sina barn på dagis eller skolan efter en stressig dag på jobbet. Väl hemma gäller det att snabbt få fram kvällsmaten på bordet. Och sedan ...

- Då känner många föräldrar ett starkt behov att få ägna sig åt det som de själva behöver, av att få koppla av. För allt fler småbarnsföräldrar har Facebook blivit ett sätt att ha ett rikt socialt liv när det är omöjligt att gå hemifrån. Och via mobilen är det lätt att skicka och svara på mejl eller skicka sms.

Åse Teiner menar dock att om föräldrarna konstant är uppkopplade kan det få konsekvenser för kommunikationen mellan dem och barnen. Hon har själv fem barn och talar om en ökad familjetystnad; det blir väldigt tyst där hemma när alla sitter bakom sina skärmar.

- Vuxna i en familj ska ju stötta och finnas till för sina barn. För mig är det viktigt att försöka läsa av mina barn, se hur de mår, svara på deras frågor och så vidare. Det är lättare när de är små eftersom små barn är tydligare med att uttrycka sina behov. Men om det finns en skärm mellan barnet och mamman eller pappan kan det försvåra en bra kontakt.

Den moderna tekniken för kommunikation är här för att stanna. Åsa Teiner menar att det därför gäller att tänka igenom hur ofta, och när, man till exempel talar i mobilen eller uppdaterar sin status på Facebook.

- Det finns inga enkla råd och inga enkla svar. För mig är det viktigt att fundera över mina och mina barns behov. Ibland är det helt okej att tala i mobilen när de är närvarande, ibland inte. Under en viss period i ett visst barns liv är det ingen fara om föräldern sitter bakom en skärm, i en annan livsfas kan det påverka barnet negativt. Det viktiga är dock att inte ge föräldrar mer dåligt samvete.

Thomas Lerner
DN 25/1 2012

"klapp på axeln" beröm,
uppmuntran

e-padda, -n; -or surfplatta,
I-pad

tillräcklig/t nog

nonchalant utan hänsyn,
ansvarslös, likgiltig

jäkta, jäktar stressa, skynda
sig

koppla av, kopplar slappna
av, relaxa

konstant hela tiden

konsekvens, -en; -er följd

stötta, stöttar hjälpa, ge stöd

finnas till (finns, fanns,
funnits) vara där

läsa av, läser tolka, förstå

uttrycka, uttrycker visa,
formulera

fas, -en; -er period

Så umgås vi på nätet

Medierådet publicerade 2010 en rapport om ungas medievanor. Undersökningen omfattar unga mellan 12 och 16 år. Frågan som ställdes var: Vad gör du efter skolan?

Den allra vanligaste aktiviteten var att använda internet. Att vara ute på nätet är nu vanligare än att umgås med kompisar i verkliga livet. Undersökningen visar också att **andelen** unga som läser böcker och tidningar har **halverats** jämfört med tidigare undersökningar. Även tv-tittandet har minskat.

Det finns tydliga skillnader mellan vad pojkar och flickor väljer att göra på nätet, enligt Medierådets rapport. Flickor umgås helst med sina vänner på sociala sajter, t.ex. Facebook. Pojkar tittar mer på klipp, spelar spel och laddar ner material. Flickor ägnar sig mer åt att chatta, blogga och mejla. "I flickornas internetanvändning går det att urskilja en tydlig social **dimension** - där kommunikationen i sig är huvud**ändamålet**" skriver Medierådet. Jämfört med tidigare mätningar har dock skillnaden mellan vad pojkar och flickor gör på nätet minskat.

Enligt en undersökning utförd av Leif Denti, Isak Barbopoulos och Ida Nilsson (Facebook sprider olycka, DN, 5/3 2012) använder 4,5 miljoner svenskar Facebook varav 3,1 miljoner loggar in minst en gång per dag. Många loggar in flera gånger per dag. I genomsnitt ägnar svenska kvinnor 81 minuter och svenska män 64 minuter per dag åt Facebook.

Monika Åström

andel, -en; ar del av det hela
halvera, halverar minska med 50 %, bara hälften kvar
dimension, -en; -er betydelse
ändamål, et; -en syfte, avsikt
i snitt i genomsnitt, i medelvärde
tätt nära, alldeles intill
medelvärde, -et; -n genomsnitt, snitt, median

Mest och minst sociala på nätet

Med **i snitt** 233 vänner toppar malaysierna listan på de mest sociala facebookanvändarna i världen. De följs **tätt** av brasilianare med 231 vänner. Av skandinaverna ligger norrmännen högst med 216 vänner, och svenskarna lägst - 106. Danskarna har 156 och finländare 138 vänner.

Minst sociala på Facebook är japanerna med 29 vänner, **medelvärdet** i Tanzania är 38 medan det i Sydkorea är 50. Kineser har 68 vänner, trots att de sociala medierna utnyttjas intensivt i Kina. Det visar en undersökning från företaget TNS Digital Life, som studerar beteenden hos datoruppkopplade världen över.

Hur många vänner på Facebook är för många?

Vår hjärna begränsar den sociala förmågan och sätter gränsen vid det magiska talet 150. Fler än i snitt 150 vänner kan du inte hålla kontakt med, inte ens på Facebook, hävdar Robin Dunbar, evolutionspsykolog i Oxford.

5 Nu har jag 172 vänner på Facebook. Jag kan hålla kontakt med mina gamla kompisar långt borta, **likaväl som** med dem på nära håll. Vi kan dela vardagshändelser, se på varandras foton och små **filmsnuttar**, vi kan till och med lyssna på varandra. Nya vänner **ansluter**, och ju fler desto roligare, eller hur?

10 – Inte så roligt, hävdar Robin Dunbar. Det finns en gräns för hur många av dina Facebookvänner som du verkligen känner som individer och som också känner dig. I grunden handlar det om vilka som du har någon sorts relation till, gemensamma upplevelser med, i **det förflutna**. I genomsnitt har folk 150 sådana vänner.

15 Självklart känner vi fler. Alla dem som vi faktiskt känner igen, minns vad de heter och blir glada av att träffa kan vara uppåt 1500. Men den mer **genuina** vänskapen **omfattar** bara en tiondel av den siffran. Det är dem vi litar på, har en **ömsesidig** relation till och olika **förpliktelser gentemot**.

20 – Tänk på vilka du skulle låna ut en tusenlapp till om de frågade, eller vilka som ställer upp om du själv **är i knipa**, säger Robin Dunbar. I **själva verket** varierar relationerna också inom denna cirkel på 150 personer. Den kan ses mer som en lök med några få nära vänner i den **innersta kretsen** och ytterligare ett tiotal runt om. Så växer cirklarna allt längre bort från den intima mitten för att nå gränsen vid 150, där den nära relationen **suddats ut** alltmer.

Släktingar har en alldeles **särskild** plats i vänkretsen, säger Dunbar. De **prioriteras** i princip **oavsett** om de är nära kusiner eller **avlägna bryllingar**. Även om vi aldrig har träffats förut är vi mer generösa mot dem och litar mer på dem. Detta verkar vara oberoende av kultur; studier både i det katolska Belgien och i det i stort sett protestantiska Storbritannien visar att folk i väst, liksom i andra delar av världen, har ett särskilt förhållande till sina **blodsfränder**.

Ju fler släktingar desto färre vänner. I genomsnitt ingår tolv vänner i den närmaste kretsen. Fler har vi inte tid med, är den enkla förklaringen. Vänskap kräver uppmärksamhet – intima relationer tar tid. Så trots datorernas **framfart** har vår sociala värld **förblivit** rätt liten. Och den **förmår** inte rymma fler djupare och meningsfulla relationer än så, enligt Robin Dunbar. Vi har fortfarande en **stenålders** hjärna som på kort tid har tagit sig in i modern tid.

likaväl som lika bra som
snutt, -en; -ar liten bit
ansluta (-sluter, -slöt, -slutit) gå med i, bli medlem

det förflutna den tid som varit

genuin/t verklig, äkta

omfatta, omfattar bestå av, innehålla

ömsesidig/t från båda sidor, gemensam

förpliktelse, -n; er ansvar, band

gentemot mot

vara i knipa ha problem

i själva verket egentligen, faktiskt

innersta som ligger längst in

krets, -en; -ar cirkel, ring

sudda ut radera, försvinna

särskild/t speciell, extra

prioritera, prioriterar låta gå före, favorisera

oavsett utan hänsyn till, oberoende av

avlägsen (-lägset) på långt håll

brylling, -en; -ar "tredje - fjärde kusin"

blodsfrände, -n; er gammalt ord för släkting

framfart, -en; -er det som går mycket snabbt framåt

förbli (-blir, -blev, -blivit) fortsätter vara

förmå, förmår kunna, orka, klara av

stenålder, -n historisk tid, ca 13 000 år sedan

Men varför är just 150 det magiska talet? **Utgångspunkten** för Dunbars **resonemang** är att det är vårt sociala liv som har **drivit på** hjärnans utveckling. Störst hjärna har **primater** som **markattor**, babianer, schimpanser och människor.

5 Av en slump upptäckte Dunbar att storleken på den del av hjärnan som sköter **komplex** tänkande och **förnuft**, det vill säga storhjärnans **bark**, eller neocortex, var större hos de arter som levde i större grupper och **följaktligen** hade mer komplext socialt **umgänge**. Hos de flesta primater **stämde** detta enligt ett enkelt förhållande: den förväntade
10 största storleken på gruppen beskrivs som **kvoten** mellan storleken på artens hjärnbark och hela hjärnan.

Av alla primater umgås människan i störst grupper, vilket alltså följer av hennes ovanligt stora hjärnbark. Kvoten är 147,8, alltså omkring 150. Schimpansen som lever i flockar på i genomsnitt 50
15 individer har motsvarande mindre volym på sin hjärnbark.

Det är människans levnadsvillkor, ekologin, som har drivit fram denna utveckling. När *Homo sapiens* **inrättade sig** på savannen för knappt 100 000 år sedan blev livet tuffare och **fordrade** mer samarbete mellan individerna. Då växte människogruppen till 150. Då fanns

utgångspunkt, -en; -er

startpunkt, grund, början

resonemang, -et; pl.=

tankegång, argumentation, diskussion

driva på (driver, drev, drivit)

skynda på, orsaka

primat, -en; -er människor

och apor

markatta, -n; -or en sorts apa

komplex/t som består av många delar, utvecklat

förnuft, -et; pl.= förstånd,

klokhet, tankeförmåga

bark, -en del av hjärnan

följaktligen därför, alltså, som konsekvens

umgänge, -t; -n vänner, vänkrets, bekanta

stämma, stämmer vara rätt, vara korrekt

kvot, -en; -er skillnad, andel, resultatet vid division

inrätta sig, inrättar ordna

det för sig, anpassa sig

fordra, fordrar kräva

tillräckligt många som kunde försvara och försörja hela gruppen, klara av jakten på **rovdjur** och ta hand om barnen.

Att leva i en stor grupp kräver avancerad hjärnförmåga, resonerar Robin Dunbar. Man måste inte bara hålla reda på alla i gruppen utan även på deras relationer **sinsemellan**. Det blir mycket att hålla i minnet, och under 3–4 miljoner år **anpassade sig** och växte människans hjärna **i takt med** att kraven på social intelligens ökade.

Människan ska kunna **läsa av** vad andra är ute efter, och dessa ska i sin tur kunna läsa av hennes **avsikter**. Idén kommer från filosofin, men har numera utvecklats även av psykologer, **kognitionsvetare** och andra, och **benämns** med olika termer: internationalitet, *theory of mind* eller intersubjektivitet. Det **innebär** att för att **ha koll på** de sociala relationerna i gruppen, **genomskåda intrigerna**, **bedra** och **luras** - men även samarbeta och **hålla sams** - måste människor kunna tolka varandras **avsikter**.

Katarina Graffman är antropolog och specialiserad på internet och ungdomar, och hon håller med Robin Dunbar om gränstalet 150.

– Dagens enorma ”bysamhällen” är i stort sett rätt anonyma; vi kan inte heller engagera oss och ha personliga relationer till hur många som helst. Och i byarna förr i tiden bodde inte många fler än 150, så det låter väl som en **rimlig** gräns. Och med internet och Facebook är vi tillbaka i den gamla byn, fast den är virtuell och inte finns i den fysiska världen.

Även om dagens ungdomar kan ha flera hundra vänner på sin Facebooksida visar Katarina Graffmans studier att det bara är vissa kompisar som uppfattas som viktiga i ens liv. Men fortfarande är det mamma och pappa som ungdomarna litar på mest; den vuxna generationen fortsätter att spela en stor roll för att **filtrera** och tolka omvärlden.

– Så har det alltid varit, men det skulle ungdomarna aldrig erkänna själva.

Facebooks datatrafik talar sitt eget tydliga språk. Inte ens med de över 500 miljoner människor som i dag är **anslutna** verkar de individuella nätverken ha **sträckts** utanför **snittet** på 130 vänner, enligt statistiken.

Facebooks egen sociolog, Cameron Marlow, **uppger** att de som verkligen håller kontakt är överraskande få: i snitt gäller det sju vänner för män och tio för kvinnor. De ömsesidiga kontakterna är lite fler bland dem som har stora vängrupper, på 500 och fler. Där kommenterar männen regelbundet 17 av sina vänners **inlägg** och kvinnorna 26.

Vad de stora grupperna däremot erbjuder är bra informationskanaler, bredare än i det vanliga livet, säger Robin Dunbar. Folk har svaga band till de flesta av sina Facebookvänner, men samtidigt litar de mer på information som kommer inifrån nätverket.

rovdjur, -et; pl.= predator, djur som äter andra djur

sinsemellan mellan sig, inbördes, ömsesidigt

anpassa sig, anpassar inrätta sig, vänja sig

i takt med samtidigt som, med samma fart som

läsa av, läser tolka, förstå

avsikt, -en; -er mening, vilja, syfte

kognitionsvetare, -n; pl.= psykolog med speciell inriktning

benämna, benämner kalla för **innebära, innebär** betyda, medföra

ha koll på veta, känna till

genomskåda, genomskådar förstå, avslöja, demaskera

intrig, -en; -er planerad handling, händelse

bedra, bedrar lura, svika

luras bedra, dra vid näsan

hålla sams vara överens, vara vänner

avsikt, -en; -er syfte, plan

rimlig/t passande, lagom, vettig

filtrera, filtrerar skilja mellan viktigt och mindre viktigt, rena

ansluten/t med i, kopplad till

sträcka, sträcker här:

omfatta, räcka

snitt, -et; pl.= genomsnitt, medeltal

uppge (-ger, -gav, -gett)

meddela, berätta, tala om

inlägg, -et; -en här: det man skriver på Facebook

Förstod du?

- 1 Hur många vänner har vi möjlighet att känna igen och komma ihåg namnet på?
- 2 Hur många av dessa vänner känner vi på ett djupare plan?
- 3 Vilken plats bland vännerna får våra släktingar?
- 4 Vad är typiskt för de primater som mest har utvecklat storhjärnans bark.
- 5 Och vilken av alla primater har den största hjärnbarken?
- 6 Varför är det så viktigt för människor att kunna tolka varandras avsikter?
- 7 Även om vi har 500 eller fler vänner på Facebook är det få som vi har ömsesidig kontakt med och som vi regelbundet kommenterar statusen på. Hur många sådana vänner har män i genomsnitt? Hur många sådana vänner har kvinnor?

Tillbaka till texten

A Ordövning

andel ansluta avsikt bedra fordra markant oavsett omedelbart omfattande rimlig/t
särskild/t tillräckligt uttrycka ändamål ömsesidig

- 1 Små barn har lättare att _____ sina behov.
- 2 En färsk undersökning visar att _____ unga som läser böcker och tidningar har halverats jämfört med tidigare undersökningar.
- 3 Riktiga vänner litar vi på och har en _____ relation till.
- 4 För att människor ska kunna ha koll på de sociala relationerna i gruppen, genomskåda intrigerna, _____ och luras - men även samarbeta och hålla sams - måste människor kunna tolka varandras _____.
- 5 Det låter som en _____ gräns att 150 vänner på Facebook är vad man klarar av.
- 6 Användningen av smarta telefoner har ökat _____.
- 7 Släktingar har en alldeles _____ plats i vänkretsen. De prioriteras _____ om de är nära kusiner eller avlägsna bryllingar.
- 8 Kul när nya vänner _____ till Facebook.
- 9 Det kunde inte vänta. Hon svarade på mejlet _____.
- 10 Den sammantagna mängden elektroniska kontakter blir snart ganska _____.
- 11 Föräldrar har redan _____ av dåligt samvete.
- 12 När flickor använder internet är det kommunikationen som är _____.
- 13 För 100 000 år sedan då människorna inrättade sig på savannen blev grupperna större och _____ mer samarbete.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Den senaste rapporten från (1) _____ visar att social samvaro minskar för både kvinnor och män. Anna bor i Lunds (2) _____. Hon har tre barn och funderar över vilka effekter den nya teknologin har på familjelivet. Hon vill inte hela tiden vara uppkopplad. Hon vet att många föräldrar (3) _____ sig ned vid datorn direkt när de kommer hem. Visst är det ok att svara på (4) _____ mejl eller sms men oftast blir det mycket mer än så.

Åse tycker att man inte ska ge föräldrar dåligt samvete. De (5) _____ för att hämta sina barn på dagis och när de väl är hemma har de ett behov att få ägna sig (6) _____ det som de själva behöver, nämligen att koppla (7) _____.

Människans hjärna har växt i (8) _____ med att kraven på social intelligens har ökat. Att leva i stor grupp kräver avancerad hjärnförmåga. Man måste ha koll på de sociala relationerna i gruppen, kunna (9) _____ och luras men även samarbeta och (10) _____ sams.

Facebooks egen sociolog, Cameron Marlow, (11) _____ att de som verkligen har ömsesidig kontakt med sina vänner är överraskande få.

1	2	3	4	5	6	7	8
i snitt	utkant	kommer	ensliga	luras	åt	ned	tid
i fjol	markant	ser	enstaka	umgås	med	upp	tur
i knipa	mellanrum	slår	ensamma	jäktar	till	av	takt
9	10	11					
bedra	ta	uppger					
förbli	få	förblir					
uppge	hålla	bedrar					

Öva kapitelord 5:2

C Liknelse

Läs om liknelser och metaforer på s. 10.

I texten *Hur många vänner på Facebook är för många?* finns en liknelse:

”I själva verket varierar relationerna också inom denna cirkel på 150 personer. Den kan ses mer som en lök med några få nära vänner i den innersta kretsen och ytterligare ett tiotal runt om. Så växer cirklarna allt längre bort från den intima mitten för att nå gränsen vid 150, där den nära relationen suddats ut alltmer.”

Innebär liknelsen att du bättre förstår vad författaren menar?

Ordbildning

Suffixet -bar

Suffixet *-bar* har betydelsen "möjlig att göra"

Verb + bar = adjektiv

Nå + bar = möjlig att nå

Ge exempel på något som är

flyttbar/t _____

hörbar/t _____

höj - och sänkbar/t _____

möblerbar/t _____

utbytbar/t _____

användbar/t _____

Fundera och diskutera

- 1 Är du alltid nåbar eller stänger du av mobilen ibland?
- 2 Har du upplevt tillfällena då mobilen var guld värd?
- 3 I artikeln *Modernt familjeliv i skärmens sken* talas om "ökad familjetystnad". Är det tystare hemma nu då alla familjemedlemmar sitter framför en egen tv – eller dataskärm?
- 4 Hur använder du Facebook och andra sociala medier?

Skriv

Så här skriver en anonym bloggare:

"Många gånger mår jag dåligt av att logga in på Facebook. Jag vet inte varför jag fortsätter att logga in, men det är många av mina vänner som hör av sig till varandra på det sättet och ibland har det ju lett till att man träffas lite oftare. Jag loggar in ganska sällan, kanske någon gång i veckan. Jag känner mig mer ensam när jag har läst allas inlägg. Det känns som om folk skriver där för att få uppmärksamhet. De skriver om allt från problem och konflikter till vilka kläder de köper och vilka partyn de går på. De skapar en bild utåt som egentligen inte är sann och den bilden delger de människor som de egentligen inte känner."

Svara bloggaren! Har du samma uppfattning? Hur använder du Facebook och andra sociala medier? Känner du tvång eller frihet?

När Sverige gick över till högertrafik

Den 3 september 1967, klockan fem på morgonen, var ett historiskt ögonblick. Det var det ögonblick då alla fordon stannade upp i några minuter för att sedan sakta styra över från vänster till höger sida. Dagen H var äntligen inne och Sverige blev **inlemmat** i ett **enhetligt** europeiskt trafiksystem.

När bilar så sakta började rulla på vägarna i början av 1900-talet var det dags att fatta beslut om vad som skulle gälla i trafiken. Vi hade då sedan länge hållit till vänster vid möte utan att det direkt var reglerat. Men 1916 slog riksdagen fast att vänstertrafik skulle **råda** och det skrevs lagar och förordningar om detta.

Samtidigt höll våra grannländer och de flesta andra europeiska länder till höger. Det var naturligtvis ingen idealisk situation, i all synnerhet som bilismen ökade och det hände att man bilade över gränserna. Som en följd av detta höjdes redan på 40-talet starka röster som hävdade att vi liksom omgivande länder borde gå över till högertrafik. Man menade att det var en stor **olägenhet** för det internationella trafiksäkerhetssystemet att Sverige hade sin egen trafikriktning.

1955, alltså bara tolv år före övergången, hade Sverige en folkomröstning där människor fick rösta ja eller nej till högertrafik. **Utgången** av valet skulle tjäna som **underlag** för regeringens beslut. Det blev en **förkrossande** seger för nej-sidan. Av dem som gick och röstade den söndagen röstade 82% nej. Det var också anmärkningsvärt att bara 53% av alla röstberättigade deltog i folkomröstningen.

Högertrafik**anhängarna led** alltså ett **svidande nederlag** och i backspiegeln kunde de konstatera att de gjort en väldigt dålig kampanj. Den hade i hög grad skötts av motororganisationerna, vilket gjorde att den **framstod** som enbart en **angelägenhet** för bilisterna. För vänstersidan blev det då lätt att **vädja till** icke **bilburna** personer och till ”mor i busken”. Man målade upp ett **skräckscenario** över förväntade blodbad och detta **påverkade** väljarna. Den **förmodade** höga kostnaden för omläggningen var även den ett argument för nej-sidan.

Men en internationellt viktig fråga som övergång till högertrafik eller inte kunde inte **avfärdas** med folkomröstningen. En inre kärna bestående av ett tiotal personer satte sig genast ned och analyserade hela omröstningen. **Ihärdigt** bearbetade man **opinionen**. **Träget** arbetade man med att skaffa fram resurser till forskning och statistisk **uppföljning** av olycksfallsutvecklingen. Många internationella och internordiska organ gjorde också **uttalanden** om det betydelsefulla i att Sverige gick över och körde på samma sida som närliggande länder. I riksdagen pågick en intensiv **lobbyverksamhet** och riksdags**ledamöterna interpellade** och **motionerade** för högertrafik.

inlemmad förenad med, integrerad

enhetlig likartad, sammanhängande

råda, råder gälla, finnas, vara i bruk

olägenhet, -en; -er besvär, nackdel, belastning

utgång, -en; -ar resultat

underlag, -et; pl.= grund, utgångspunkt

förkrossande enorm, väldig

berättigad som har rätt att få (rösta)

anhängare, -n; pl.= sympatisör, allierad

lida (lider, led, lidit) utstå, drabbas av

svidande kännbar

nederlag, -et; pl.= förlust, motgång

framstå (-står, -stod, -stått) framträda som, visa sig som

angelägenhet, -en; -er

betydelse, intresse, affär

vädja till, vädjar försöka påverka

bilburen person som använder bil

skräckscenario, -t; -er

avskräckande bild, rysare

påverka, påverkar inverka på, sätta sin spår på

förmodade trolig, så som man antar att det ska bli

avfärda, avfärdar avvisa, bortvisa, visa ifrån sig

ihärdigt flitigt, träget, utan att tröttna

opinion, -en; -er folkets mening, allmän åsikt

träget flitigt, ihärdigt, utan att tröttna

uppföljning, -en; -ar efterbehandling, kontroll

uttalande, -t; -n kommentar, yttrande

lobbyverksamhet, -en; -er

”korridorpolitik”, påtryckningar

ledamot, en; -möter

medlem, representant

interpellera, interpellerar en riksdagsledamot ställer en fråga till ett statsråd i riksdagen

motionera, motionerar en riksdagsledamot lägger förslag till riksdagen

Det var ju också en fråga som skulle göra det möjligt att nollställa trafiken och bygga upp en helt ny trafiksäkerhet.

Det skulle visa sig att all **möda** inte var **förgäves**. Knappt åtta år efter folkomröstningen, i januari 1963, lämnade regeringen en **pro-**
 5 **position** om övergång till högertrafik till riksdagen och framåt våren var beslutet fattat. Det var de **övertygades** sakliga och välplanerade arbete som **banade väg** för högertrafiken. Denna gång var det sakliga grunder och argument som förändrade folkopinionen.

Före övergången **flödade** information och goda råd från radio och
 10 TV. Det var en ovanligt stor **satsning** under månaderna innan den **stundande** trafikomläggningen.

Det var naturligtvis ett **ödesmättat** ögonblick och oändliga **skaror** av utländska journalister **flockades** i Stockholm.

Det hände inga stora olyckor i samband med övergången och det
 15 sågs som en stor organisatorisk seger. Några enstaka småolyckor med lindriga personskador kunde man lätt **bortse från**. Hela omläggningen gick väldigt smidigt och det hade man all anledning att vara glad för. Det var ju trots allt ett radikalt **ingrepp** i människors vana.

Monika Åström

möda, -n; -or hårt arbete, ansträngning

förgäves utan resultat, onödigt

proposition, -en; -er regeringen lägger förslag till riksdagen

övertygad säker, inte tvivla
bana väg (för), banar hjälpa fram, underlätta

flöda, flödar finnas mycket av, strömma

satsning, -en; -ar ansträngning, insats, åtgärd

stundande kommande, som snart inträffar

ödesmättad avgörande, kritisk

skara, -n; -or grupp, flock
flockas samlas i stora grupper

bortse från (-ser, -såg, -sett) glömma, stryka ett streck över

ingrepp, -et; pl.= inblandning, ingripande

Förstod du?

Ta ställning till följande påståenden genom att markera om de är rätt eller fel.

	RÄTT	FEL
1 1916 infördes lagen om vänstertrafik trots att de första bilisterna hade hållit till höger.	☐	☐
2 Före 3 september 1967 hade alla omgivande länder en annan trafikriktning än Sverige.	☐	☐
3 Det fanns dock inga problem med att det var annorlunda i Sverige.	☐	☐
4 Folkomröstningen 1955 skulle direkt avgöra om Sverige skulle byta trafikriktning eller inte. Folkets röst skulle direkt bli lag.	☐	☐
5 Folkomröstningen 1955 skulle vara vägledande för regeringens beslut.	☐	☐
6 Nästan hälften av befolkningen var "soffliggare" i folkomröstningen 1955 och röstade inte.	☐	☐
7 Av de människor som röstade var 18 % för en övergång till högertrafik.	☐	☐
8 Troligen var en av anledningarna till att så många röstade nej att de fruktade att det skulle hända många hemska olyckor.	☐	☐
9 Nej-röstarna tyckte att landet hade råd med en omläggning.	☐	☐
10 Efter folkomröstningen var alla nöjda med resultatet och accepterade att Sverige i fortsättningen skulle ha vänstertrafik.	☐	☐
11 I backspegeln försökte en mindre grupp människor förstå vad som hade gått fel i omröstningskampanjen.	☐	☐
12 Mellan åren 1955 och 1963 arbetade gruppen energiskt med att vinna människor till sin sida.	☐	☐
13 Gruppen fick inget stöd från andra länder.	☐	☐
14 Regeringen lämnade sitt förslag om övergång till högertrafik till riksdagen och sedan tog det ett år innan beslut fattades.	☐	☐
15 Inför övergången var informationen från media mycket riklig.	☐	☐
16 Utländska journalister kunde rapportera hem till sina tidningar om flera olyckor med många bilar inblandade den 3 september 1967.	☐	☐

Tillbaka till texten

A Ordövning

angelägenhet anhängare avfärda bana väg bortse från enhetlig hävda ihärdig/t
ingrepp möda nederlag påverka stundande underlag uttalande vädja ödesmättad

- 1 Röstresultatet skulle tjäna som _____ för regeringens beslut.
- 2 Resultatet av omröstningen visade att de som ville ha högertrafik hade lidit ett stort _____.
- 3 Men många tyckte att en så viktig fråga inte bara kunde _____ med folkomröstningens resultat.
- 4 Starka röster hade länge _____ att det bästa skulle vara högertrafik.
- 5 Hela frågan om högertrafik eller inte kom att framstå som en _____ bara för bilister.
- 6 Det var lättare för vänstersidan att _____ till människor som inte körde bil. Och de var ganska många på den tiden.
- 7 _____ av högertrafik förlorade stort i folkomröstningen.
- 8 Mycket snart började man _____ bearbeta opinionen och ganska snart fick man se att all _____ inte var förgäves.
- 9 Gruppen arbetade träget och ville _____ för högertrafiken.
- 10 Inför den _____ trafikomläggningen fanns många utländska journalister i Stockholm.
- 11 Man visste inte vad som skulle hända vid bytet av sida och ögonblicket kändes _____.
- 12 Endast några lindriga olyckor hände och dem kunde man lätt _____.
- 13 Att tvinga människor att byta körsida är trots allt ett stort _____ i deras vana.
- 14 Många utländska organ gjorde också _____ om att det var viktigt att Sverige gick över till högertrafik.
- 15 Nej-sidan _____ väljarna genom att påstå att det skulle bli blodbad på vägarna.
- 16 Ja-sidan ville att Sverige skulle ingå i ett _____ europeiskt trafiksystem.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Den 3 september 1967 var den dag då Sverige gick över till högertrafik och vi fick ett mer

(1) _____ trafiksystem i Norden. Redan 1955 hade vi haft en folkomröstning som

skulle tjäna som (2) _____ för regeringens beslut. Men det gick inte så bra för

(3) _____ till högertrafik den gången. De led ett svidande (4) _____,

antagligen för att frågan framstod som en (5) _____ bara för bilister. Nej-sidan talade

dessutom ofta om ett stundande blodbad och det skrämde och (6) _____ väljarna så

att så många röstade nej.

Även om nej-sidan vann tyckte många att en sådan viktig fråga inte kunde (7) _____

med en folkomröstning. En grupp började därför genast ta fram forskning och statistik och arbeta med

(8) _____ av olycksstatistiken. Man arbetade (9) _____ med frågan

och det gav resultat. Gruppens arbete (10) _____ väg för högertrafiken.

Övergången var naturligtvis ett (11) _____ ögonblick. Därför hade många utländska

journalister samlats i Stockholm för att bevaka händelsen. Inga större olyckor inträffade dock. De små

olyckor som rapporterades kunde man lätt (12) _____ från.

1	2	3	4	5	6
ihärdigt	underlag	bilburna	uttalande	nederlag	tillverkade
enhetligt	uttalande	anhängarna	ingrepp	ingrepp	inverkade
ödesmättat	uppföljning	angelägenheterna	nederlag	angelägenhet	påverkade
7	8	9	10	11	12
avfärdas	uppföljning	enhetligt	tog	ödesmättat	inse
påverkas	underlag	ihärdigt	gick	ihärdigt	utse
övertygas	uttalanden	förgäves	banade	enhetligt	bortse

Öva kapitelord 5:3

C Några speciella ord

motion: en enskild riksdagsman lägger förslag till riksdagen
proposition: regeringen lägger förslag till riksdagen
interpellera: en riksdagsledamot ställer en fråga till ett statsråd i riksdagen
röstberättigad: person som har rätt att rösta
lobbyverksamhet: "korridorpolitik", påtryckningar

D Uttryck med "dags"

"När bilar så sakta började rulla på vägarna i början av 1900-talet *var det dags* att fatta beslut om vad som skulle gälla i trafiken." (det är rätt tid, det är tid för)

Hur vill du förklara följande uttryck med dags?

Välj något av följande: – rätt tid att, – när, – vid den här tiden.

- 1 Hur dags börjar filmen? _____
- 2 Så dags på dagen vill jag gärna sova en stund. _____
- 3 Tänk, så här dags i morgon är vi i Italien! _____
- 4 Nu är det dags att byta däck på bilen igen. _____
- 5 Jaså, är det dags att komma nu? Vi åt för en timme sedan. _____

E Fraser med "lida" och "fatta"

"När bilar så sakta började rulla på vägarna i början av 1900-talet var det dags att *fatta beslut* om vad som skulle gälla i trafiken."

fatta beslut = besluta, slå fast, bestämma

"Högertrafikanhängarna *led* alltså ett svidande *nederlag*."

lida nederlag = förlora, få ett nederlag

Andra fasta kombinationer med lida och fatta:

lida brist på

lida nöd

fatta sig kort

fatta misstankar mot

Fyll i rätt fras i meningarna:

- 1 Eftersom vi tydligen _____ tid tänker jag _____.
- 2 Läraren _____ eleven, som lämnade klassrummet flera gånger under provet.
- 3 Efter katastrofen stod det klart att hela befolkningen _____.

Fundera och diskutera

- 1 Varför tror du att nej-sidan vann så överlägset i folkomröstningen 1955?
- 2 Tänk dig att du ska delta i folkomröstningen 1955. Förflytta dig i fantasin till den tiden. Vilka argument finns för en övergång och vilka finns mot?

Skriv

Tiden innan omröstningen var tidningarna fulla av insändare som tog ställning i frågan. Du väljer nu att tillhöra Högertrafikfolket *eller* Vänstertrafikkommittén och skriver en insändare där du tydligt tar ställning för eller mot. Tänk på att en insändare inte ska vara så lång men den ska väcka intresse och helst kunna övertyga någon annan. Exempel på insändare har du på s. 250–251. Läs också på s. 16 om argumentation och insändare.

Mobilen gör dig till en usel bilförare

Ny forskning i USA visar att reaktionstiden blir betydligt sämre när du ringer vid ratten. Du blir så okoncentrerad att du missar rödlyset.

– Det är ingen diskussion om att det stämmer. Via **simulator** har man kunnat visa att telefonprat kräver en helt annan koncentration än andra aktiviteter, säger Hans Norbäck, chef för NTF, Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, till Aftonbladet.

Att bilkörning och mobiltelefoner är en dålig kombination har **antytts** tidigare.

Studien som gjorts på universitetet i Utah visar dock klart och tydligt att antingen man använder handsfree eller håller i luren så är det lika **förödande** för koncentrationsförmågan. Studien har också **kartlagt** hur andra moment än telefoni påverkar säkerheten.

– Den här studien visar orsaker till att bilförare **distraheras** och kör sämre. Den **understryker** också vikten av att upprepa att föraren har det **primära** ansvaret för att framföra sitt fordon säkert, säger Alan C. Mc Millan, ordförande i Nationella säkerhetsrådet, som i dag publicerar rapporten.

I studien deltog 64 personer som fick utföra olika moment samtidigt som de körde bil. Några av momenten som kunde antas vara distraherande var att byta radiokanal, lyssna på bilradion, lyssna på ljudböcker, prata i en vanlig mobiltelefon och prata i en handsfree telefon. Medan testgruppen gjorde dessa saker mättes deras reaktionstider när de bromsade in eller måste stanna för rött ljus.

Resultaten av studien visar tydligt att de personer som talade i telefonen, handsfree eller vanlig, hade **dramatiskt** sämre reaktionstider än de som lyssnade på en bok eller radion, **uppper** CNN.

De som pratade i mobiltelefon bromsade antingen alldeles för sent innan ett rödlyset eller missade rödlyset helt och hållet. Forskarna såg däremot nästan ingen skillnad mellan de som pratade handsfree och de som höll i telefonen.

Resultatet är inte förvånande alls. Mycket beroende på att den som sitter i andra änden inte har någon koll på var du är i trafiken, att en cyklist vinglar eller att något annat händer, säger Hans Norbäck.

Annika Sohlander

simulator, -n; -er apparat som härmar en verklig situation
antya (-tyder, -tydde, -tytt) visa på, vittna om

förödande förstörande, katastrofal

kartlägga (-lägger, -lade, -lagt) beskriva, utforska

distrahera, distraherar störa, splittra

understryka (-stryker, -strök, -strukit) betona, markera, poängtera

primär första, avgörande
dramatiskt väldigt mycket

uppges (-ger, -gav, -givit) meddela, tala om

Förstod du?

Mobilen gör dig till en usel bilförare

Ta ställning till följande påståenden genom att markera om de är rätt eller fel.

- 1 Handsfree påverkar inte koncentrationsförmågan i samma utsträckning som en mobil som du måste hålla med ena handen.
- 2 Att lyssna på radio eller kassettböcker är lika fördande för koncentrationsförmågan som att tala i telefon.
- 3 Den som talar med föraren i telefon medverkar också till att risken höjs.

RÄTT

FEL

Hur kör du egentligen människa?

Det är inte jag som kör illa. Nej, det är de andra som gör fel i trafiken. Åtminstone är det så vi bilister **tenderar** att se på våra medtrafikanter.

En allmän **uppfattning** bland bilister är att det är andra som bryter mot lagen medan vi själva håller oss till reglerna.

5 – Det är de andra som kör för fort. De allra flesta tror till exempel att de kör långsammare än **genomsnittsbilisten**, säger Lars Åberg, som är professor i trafikpsykologi vid Uppsala universitet och har forskat i trafikanters **beteenden** och **attityder**.

10 Bland annat har man frågat bilister på en 50-sträcka om hur fort de körde och hur fort andra körde. Om sig själva trodde de att de höll hastighetsgränsen i **genomsnitt** medan de **skattade** att medtrafikanterna körde runt 60 kilometer i timmen.

På samma sätt tror man att trafikrytmen är snabbare än vi själva och över fartbegränsningen.

15 UNT: Men är den inte det?

– Nej, säger Lars Åberg. Vi **upplever** att de flesta andra kör fortare trots att vi hela tiden kan jämföra vår egen fart med de andras.

Andra kör mot rött

– Människor **uppfattar** också att de blir omkörda fler gånger än de själva gör omkörningar.

20 Vad det beror på vet inte Lars Åberg. Men hans **kvalificerade gissning** är att det är en **generell** uppfattning som vi människor har.

– Vi tror att andra bryter mer mot lagar och regler än vad vi själva gör. Andra kör mot rött mer ofta och **snattar** mer. Även de som kör allra fortast tror att andra kör ännu fortare, säger Lars Åberg.

25 Det finns också en **tendens** att vi har en mental modell i huvudet som styr vilka slutsatser vi drar och vilka tolkningar vi gör av det som händer. Vi fyller alltså i utifrån vår redan färdiga uppfattning.

30 Hastigheten är en **ständig** het åsiktspotatis. Men skillnaderna i **synsätt** är små mellan könen. Däremot skiljer sig uppfattningen mellan unga och äldre förare. Unga tycker det är mera okej att bryta mot fartreglerna.

I hastighetsmätningar kör ungefär hälften av bilisterna för fort.

– Att alltid hålla hastighetsbegränsningen är inte lätt av flera orsaker, säger Lars Åberg.

tendera, tenderar tyda på, luta åt, ha en tendens att

uppfattning, -en; -ar

åsikt, inställning, tanke

genomsnitt, -et; pl.=

medeltal

beteende, -t; -n uppförande,

handlande, reaktion

attityd, -en; -er synsätt,

inställning, reaktion

skatta, skattar uppskatta,

bedöma

uppleva, upplever

(här:) tycka, anse, uppfatta

uppfatta, uppfattar känna,

uppleva, tolka

kvalificerad gissning ganska

självklart, inte så mycket

gissning

generell/t allmän, övergripande

snatta, snattar stjäla något

litet i en affär

tendens, -en; -er inriktning,

utveckling, benägenhet

ständig/t alltid, konstant,

återkommande

synsätt, -et; pl.= sätt att se,

inställning, attityd

Bälteslagen lättare

Dels kan det vara svårt att alltid veta vad den aktuella hastigheten är. Dels är det en regel som innebär att föraren måste fatta nya beslut hela tiden för att följa den. Annat är det med bälteslagen. Den kräver ofta ett beslut: att ta på bältet eller ej.

5 Många bilister tycker inte att det är fel att köra för fort. Inget allvarligt fel i alla fall.

– Att bryta mot hastighetsregeln vid 70 eller 90 kilometer i timmen anses inte så farligt. Däremot tycker folk inte att det är acceptabelt att bryta mot 30-kilometersgränser, säger Lars Åberg.

10 Det kan bero på, menar han, att den förhöjda olycksrisken i och med hastighetsökningen inte upplevs på landsväg medan den är lätt att **föreställa sig** när man kör förbi en skola.

Nykterhet viktigt

Om fartgränser är något som många gärna **tänjer** på är det tvärtom med lagen om rattonykterhet. Den **ställer** de flesta bilister **upp** på
15 både i teorin och praktiken.

– Det är en väldigt liten grupp människor som inte gör det. Bland medelålders och äldre förare är det över 99 procent som aldrig kan tänka sig att köra bil onyktra, säger Lars Åberg.

20 Han tycker att det är märkligt att människor inte tar hastighetsbegränsningen på samma allvar. Högre hastighet ger **dramatiska konsekvenser**.

– Den som blir påkörd av en bil i 30 kilometer i timmen har 90 procents chans att överleva.

– I 50 kilometer i timmen är chansen endast 30 procent.

25 – I 70 kilometer i timmen är det ganska säkert att den påkörda dör. Att attityder i trafiken kan variera mellan **orter**, kan Lars Åberg mycket väl tänka sig. Men det är inget han studerat.

En sak kan han dock konstatera. Att Uppsalabor inte följer högerregeln. Det gör bilister i Borlänge **betydligt** bättre.

Lotta Frithiof

föreställa sig, föreställer

tänka sig, sätta sig in i, förstå

tänja, tänjer dra ut, göra

större (här:) gå över hastighetsgränsen

ställa upp (på) delta i, följa, vara lojal

dramatisk/t (här:) våldsam, allvarlig

konsekvens, -en; -er följd

ort, -en; -er plats, samhälle

betydligt mycket, avsevärt

Förstod du?

- 1 Hur uppfattar genomsnittsbilisten sig själv i förhållande till andra då det gäller hastigheten?
- 2 Och hur uppfattar han sig själv i förhållande till andra då det gäller omkörning?
- 3 Skiljer sig män och kvinnor mycket åt då det gäller synen på att hålla rätt hastighet?
- 4 Skiljer sig unga och gamla åt i denna fråga?
- 5 Varför bryter bilister oftare mot hastighetsregeln vid 70 och 90 kilometer i timmen än vid 30?
- 6 Hur följer genomsnittsbilisten lagen om nykterhet vid bilkörning?

Fundera och diskutera

- 1 Enligt forskningsresultat från universitetet i Utah blir man en usel bilförare om man kör och talar i mobilen samtidigt. Håller du med? Har du egen erfarenhet av saken? Vad bör vi göra?
- 2 Attityder till trafiklagarna
Enligt Lars Åbergs forskning slarvar bilister ofta med fartgränser men är noga med bälteslagen och lagen om rattonykterhet. Har du erfarenheter av detta? Varför skiljer sig attityderna till de olika trafiklagarna?
- 3 Nedan följer några **egenskaper** som bilförare kan ha mer eller mindre av samt några beteenden som en bilförare kan uppvisa i trafiken. Diskutera vilka av dessa som är nödvändiga för en god bilförare och vilka som är direkt olämpliga. Markera goda egenskaper och beteenden med + och de dåliga med -. Motivera dina val.

- ___ känna behov av att **hävda sig själv**
- ___ vara väldigt noga med att hålla fartgränser
- ___ få en **kick** av höga hastigheter
- ___ tycka om att ta risker
- ___ ha förmåga att känna **empati** med andra
- ___ alltid släppa in medbilister som vill byta fil
- ___ **undvika** att köra när det är dåligt väder
- ___ ha **förmåga** att koncentrera sig
- ___ känna sig **uttråkad** p.g.a. att man kör samma sträcka varje dag
- ___ lyssna på en uttalskurs i främmande språk
- ___ tänka på grälet man hade med sambon på morgonen
- ___ ha mycket fantasi
- ___ ha lätt för att plötsligt känna ilska över hur andra betar sig
- ___ vara tuff
- ___ vara blyg och **försynt**
- ___ **avverka** alla viktiga telefonsamtal i bilen
- ___ äta frukost i bilen
- ___ ha fyllt 80 år

egenskap, -en; -er anlag, karaktärsdrag, förmåga
hävda sig själv, hävdar försvara sin plats, vinna
kick, -en; -ar nöje, stimulans, lyckokänsla
empati, -n inlevelseförmåga, medkänsla
undvika (-viker, -vek, -vikit) låta bli, avhålla sig från
förmåga, -n; -or läggning, kunnande, kapacitet
uttråkad ointresserad, blasé
försynt hänsynsfull, tillbakadragen
avverka, avverkar klara av, hinna m m

Tillbaka till texten

A Ordövning

attityd avverka betydlig/t egenskap föreställa sig förmåga försynt förödande genomsnitt
ställa upp ständigt/t synsätt tänja understryka undvika uppfattning uppge uppleva

- 1 En allmän _____ bland bilister är att det är andra som bryter mot lagen medan de själva håller sig till reglerna.
- 2 Många bilförare passar på att _____ alla viktiga telefonsamtal i bilen.
- 3 Man kan konstatera att bilister i Borlänge följer högerregeln _____ bättre än bilister i Uppsala.
- 4 Bilister tror i regel att de kör långsammare än vad en bilist gör i _____.
- 5 Många _____ att de flesta andra kör fortare.
- 6 _____ att koncentrera sig är viktig för säker bilkörning.
- 7 Hastigheten är _____ en het potatis.
- 8 _____ är ganska likartat mellan könen. Mellan unga och gamla är åsiktsskillnaden störst.
- 9 Att det kan hända en olycka om man kör för fort är lätt att _____ när man kör förbi en skola.
- 10 De flesta bilister _____ på lagen om rattonykterhet.
- 11 Det finns vissa _____ som är viktiga för att bli en bra bilförare.
- 12 Man bör _____ att köra när det är dåligt väder.
- 13 Det är inte bra att vara för tuff i trafiken men det är nog heller inte bra att vara för _____.
- 14 Många _____ dagligen på hastighetsgränserna.
- 15 Professorn forskar i trafikanternas beteenden och _____.
- 16 Studien om mobiltelefoni och bilkörning _____ vikten av att upprepa att det faktiskt är föraren som har det tunga ansvaret för att bilen körs säkert.
- 17 CNN _____ att universitetstudier visar att antingen man använder handsfree eller håller i luren är det lika _____ för koncentrationsförmågan.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

En allmän (1) _____ bland bilister är att det är alla andra som (2) _____ mot lagen. Själva tror de att de håller sig till reglerna. De (3) _____ exempelvis att alla andra kör fortare än de själva gör. Forskare har också (4) _____ slutsatsen att det är en (5) _____ uppfattning hos oss människor att alla runt omkring oss bryter mycket mer mot regler. En annan sak som forskarna kommit fram till är att (6) _____ på att hålla hastighetsbegränsningarna inte skiljer sig mycket åt mellan könen. Där visar män och kvinnor samma attityd. Vad gäller hastigheten är bilister alltså benägna att (7) _____ på gränserna men vad gäller synen på rattonykterhet ställer de helt och hållet (8) _____ på lagen. För att bli en bra bilförare bör man ha vissa egenskaper. Att känna (9) _____ med sina medtrafikanter är viktigt och likaså att ha (10) _____ att koncentrera sig. Däremot är behovet att (11) _____ sig själv en mindre god egenskap när det gäller bilkörning. Risker i bilkörningen uppstår om man känner sig (12) _____ eftersom man kör samma sträcka dagligen. Det är också riskfyllt att (13) _____ alla telefonsamtal i bilen. Om det är en positiv eller negativ egenskap att vara (14) _____, ja, det kan man diskutera. Att bilkörning och mobiltelefoner är en dålig kombination har (15) _____ tidigare. Nu visar en ny forskning från USA att du blir betydligt sämre bilförare om du ringer vid ratten. Att ringa är rent av (16) _____ för koncentrationsförmågan.

1 empati förmåga uppfattning	2 tänjer bryter ställer upp	3 undviker upplever tenderar	4 dragit tagit gjort	5 generell försynt kvalificerad	6 konsekvensen empatin synsättet	7 bryta hävda tänja
8 upp till ut	9 antipati empati telepati	10 beteende upplevelse förmåga	11 hävda avverka föreställa	12 kvalificerad uttittat uttråkad	13 uppleva avverka föreställa	14 betydlig försynt onykter
15 antytts undgått ersatts	16 behövt ofrivilligt förödande					

C Fasta fraser

Vilka verb saknas i följande fasta fraser? Välj något av följande: bryta, slå, dra, fatta, göra, ta

- 1 "Det är en regel som innebär att föraren måste _____ nya *beslut* hela tiden för att följa den."
- 2 "Unga tycker det är mera okej att _____ mot *fartreglerna*."
- 3 "Det är andra som _____ mot *lagen*."
- 4 "Vi har en modell i huvudet som styr vilka *slutsatser* vi _____ och vilka tolkningar vi gör av det som händer."

Öva mer på fasta fraser kap 5

D Ordpar

Läs om ordpar på s. 137 i kapitlet *Typiskt svenskt*.

Sök i artikeln *Mobilen gör dig till en usel bilförare* efter ordpar.

- 1 Du hittar ett exempel på ordpar där orden börjar på samma bokstav. Vilket?
- 2 Det finns ett exempel på ordpar där orden betyder nästan samma sak. Vilket?

Ordbildning

Grekiska prefix och suffix

"En bra bilförare bör ha förmåga att känna *empati* med andra."

-pati kommer från det grekiska ordet *patos* och det betyder känsla.

Empati betyder känna med, att kunna leva sig in i hur andra känner, att ha inlevelseförmåga.

anti- = mot

tele- = fjärran

sym- = sam, samman

Vad betyder orden: *sympati*, *antipati*, *telepati*, *empati*? _____

Fyll i meningarna nedan med ett av orden ovan som passar.

- 1 När klassen träffades efter fem år kände hon fortfarande stark _____ mot de klasskamrater som mobbat henne.
- 2 Inför valet försöker alla partier vinna _____ hos väljarna.
- 3 De har en så djup kontakt med varandra att det nästan kan beskrivas som _____.
- 4 För att lyckas i vissa yrken måste du ha förståelse och _____ med andra människor.

Osäkrade vapen på våra vägar

Jag är säkert inte den enda som stönar **uppgivet** varje gång USA:s vapenlagar **dryftas** i rutan. När amerikanska män i rödvitrutiga flanellskjortor, keps och en kulört "Daisy" som ålar sig över biceps står och förklarar att Amerika inte skulle vara ett land av frihet om rätten att

5 bära vapen **inskränktes** med en **ynka** millimeter.

Ofta **hänvisas** till konstitutionen. Mindre ofta till att det faktiskt är vanligare att kulan från en byråldspistol hos en vanlig amerikansk familj av misstag **avfyras** mot en familjemedlem än mot en inbrottstjuv. Att ens försöka **förneka** att de liberala vapenlagarna kostar

10 oskyldiga människoliv **ter sig** tämligen **lönlöst**.

Men, tänker jag, kanske finns samma blinda fläckar här. Samma resonemang om att en viss typ av "frihet" inte är förhandlingsbar, hur många liv eller hur mycket ofrihet detta frihetsuttag än kostar i andra ändan.

15 Jag tänker på rätten att köra bil. Och på svårigheten för de rättsvårdande myndigheterna att såväl i teori som praktik hindra någon som **bevisligen** har alkoholproblem att fortsätta att ge sig ut på vägarna med sin kalasjnikov.

För min del får gärna vuxna köra tung motorcykel med blott bikini och hårlockar som svallar i vinden. Jag gillar inte planerna på att utöka dagens **hjälmvång** för motorcyklister och mopedister till att även **omfatta** cyklister. Och jag ogillar det av det enkla skälet att det egna huvudet **rimligtvis** måste sortera under det egna ansvaret. Jag har rätt att dränka mina hjärnceller i whisky, att slå dem sönder och

25 samman genom att banka huvudet i väggen.

Jag har faktiskt också rätt – **förutsatt att** jag inte lider av en så allvarlig psykisk sjukdom att jag **kvalificerat mig** för inlåsning på en psykiatrisk klinik – att krossa mitt huvud mot marken. **Såvida** jag alltså inte först suttit på ett tvåhjuligt fordon.

30 Men i en bil och med **rusdrycker** skvimpanades innanför pannbenet, är det inte längre mitt huvud det handlar om. Bilen är ett **potentiellt** mordvapen. Och så länge vi i Sverige vägrar se bilen så, finns faktiskt ingen anledning att utifrån moraliskt upphöjd position **fnysa åt** vapen**vurmarna** i väst med deras Smith & Wesson på nattduksborden.

35 Rattfylleri kostar oskyldiga människoliv. Men längre straff är ingen lösning eftersom **merparten** av **gärningsmännen** har alkoholproblem. För en normalkonsument är det svårt att klara av att öppna en bildörr, få nyckeln i låset och starta bilen vid en promillehalt över

uppgiven/t förtvivlad, kraftlös
resignerad

dryfta, dryftar diskutera, tala
inskränka, inskränker begränsa
minska, reducera

ynka enda, obetydlig, enstaka
hänvisa (till), hänvisar peka på
skicka vidare till

avfyra, avfyrar skjuta, avlossa
förneka, förnekar neka till, int
erkänna

te sig (ter, tedde, tett) tyckas,
verka, förefalla

lönlös/t hopplös, meningslös,
förgäves

bevisligen klart, uppenbart
hjälmvång, -et; pl.= lag om at
man måste bära hjälm när man
cyklar

omfatta, omfattar gälla, avse,
inberäkna

rimligtvis med rätta

förutsatt att om, såvida

kvalificera sig, kvalificerar
uppfylla kraven, vara lämplig

såvida om, ifall, förutsatt att

rusdryck, -en; -er dryck som
innehåller alkohol

potentiell möjlig, tänkbar, late
fnysa åt (fnyser, fnös, fnyst)

se ned på, vara nedlåtande mot

vurmare, -n; pl.= någon som vt
för (är tokig i, svärmar för) va

merparten majoriteten, de flesta
gärningsman, -nen; männen
brottsling, den skyldige

gränsen för **rattfylleri** på 1,0 promille. Gränsen för **rattonykterhet** är satt till 0,2 promille. Eftersom man **förbränner** alkohol med 0,15 promille i timmen **indikerar** även denna lägre promillehalt – om den påträffas ”dagen efter” – en onormalt hög alkoholkonsumtion.

5 Missbruk botas inte med fängelse. **Antabus**, eller annan behandling, kan inte utdömas om inte rattfylleristen själv går med på det. Körkort kan dras in. Men inte mer än 36 månader. Sedan kan man undra i vilken **mån** en längre **spärrtid** verkligen skulle göra någon skillnad, då många inte ens hade körkort första gången de riskerade
10 att bli av med det.

Det är i hög grad samma personer som döms gång på gång och som varje gång **sitter av** ett några månader långt straff. Sedan är de ute på vägarna igen. Vägverkets Hans Laurell berättar om en man som blivit dömd 76 gånger. Av Hans Laurell får jag veta att **återfallsfrekvensen** är
15 40 procent under en fyra år lång **uppföljningstid**. Och då talar vi om 40 procent som **åker fast**. Inte om hur många som kör och ”klarar sig”.

Man borde i högre grad kunna **beslagta** bilarna. I dag är möjligheterna begränsade om bilen är skriven på någon annan än föraren. Men vid sidan av det är det bara alkolås som fungerar om bilarna ska
20 kunna fortsätta rulla.

Viktigast är **nyttotrafiken**. Det är **orimligt** att jag som kund inte vet om min buss- eller taxichaufför är berusad, något som ju faktiskt har hänt och lär hända igen. De lastbilschaufförer som fraktar farligt gods genom centrala delar av stora städer (vilket i sig är alldeles
25 vansinnigt) bör förstås – om möjligt – vara nyktrare än andra. Ska man använda någon vapenmetafor i det här sammanhanget ligger kanske en scudmissil närmast till hands. Det handlar om ett vapen, tillräckligt **potent** för att **slå ut** hela stadsdelar.

Men **på sikt** måste kampen mot rattfylleri handla om att **inrätta**
30 alkolås i varje ny bil. Någon annan väg finns inte. Jag sväljer gärna den ofrihet det innebär för mig att blåsa innan jag kan köra. Men bespara mig det statliga överansvar som ryms i det **hårtillplattande** förslaget om **hjälm tvång**.

Hanne Kjöllner

rattfylleri, -et fylleri (berusning) vid ratten (bilkörning)

rattonykterhet, -en onykterhet, berusning vid bilkörning

förbränna, förbränner omsätta i kroppen

indikera, indikerar visa, tyda på

antabus medel/medicin mot alkoholbegär

mån grad, omfattning, utsträckning

spärrtid, -en; -er tiden då körkortet är indraget, inte gäller

sitta av (sitter, satt, suttit) avtjäna fängelsestraff, sitta i fängelse

återfallsfrekvens, -en; -er mängden av återfall (upprepning) av t.ex. rattfylleri

uppföljningstid, -en; -er tid för efterbehandling, kontroll

åka fast, åker bli upptäckt, bli tagen av polisen

beslagta (-tar, -tog, -tagit) ta i förvaring, konfiskera, ta i beslag

nyttotrafik, -en transporter som bussar, taxi, varutransporter m m

orimligt oacceptabelt, otroligt

potent kraftigt verkande, laddad

slå ut knocka, besegra

på sikt i ett längre perspektiv, för framtiden

inrätta, inrättar installera, sätta in

hårtillplattande något (t.ex. hjälmen) som gör håret platt

hjälm tvång, -et; pl.= lag om att man måste ha hjälm när man cyklar

Förstod du?

- 1 En "Daisy" betyder här en tatuerad bild av en kvinna. En vanlig amerikansk man beskrivs. Var har han sin "Daisy"?
- 2 Varför anser samme amerikanske man att man inte alls får ändra på hans rätt att bära vapen?
- 3 Vem träffas oftast av det vapen som förvaras i hemmet?
- 4 Rätten att bära vapen innebär frihet. Det sägs också att "den friheten är inte förhandlingsbar". Vad betyder det? Uttryck samma sak på ett annat sätt.
- 5 I Amerika innebär rätten att bära vapen att många människor dödas. Artikelförfattaren menar att samma sak förekommer i Sverige men av en annan orsak. Vad är orsaken här?
- 6 "... att ge sig ut på vägarna med sin kalasjnikov" är en metafor. Vad syftar den på?
- 7 Författaren gillar inte att någon ska bestämma att hon ska ha cykelhjälm på sig. Varför?
- 8 Hon räknar upp hur hon skulle kunna skada sig själv om hon bara inte sitter på en cykel. Vilka exempel ger hon?
- 9 Det är annorlunda så snart man sätter sig i en bil. Varför?
- 10 Vad menar hon med "med rusdrycker skvimpanades innanför pannbenet"?
- 11 I Sverige har vi ingen rätt att se ned på amerikaner med vapen bredvid sängen. Varför?
- 12 Vad är skillnaden mellan rattonykterhet och rattfylleri?
- 13 Författaren ogillar längre fängelsestraff, antabus, indraget körkort. Varför?
- 14 Vad föreslår hon i stället? Vad skulle fungera?
- 15 Ge exempel på vad man menar med nyttotrafik?
- 16 När det gäller lastbilschaufförer som fraktar farligt gods räcker inte längre kalasjnikovmetaforen. Vad tar författaren till i stället?
- 17 Vad gillar författaren själv tanken på att behöva blåsa i ett alkoholås innan hon får köra?

Läsarna har ordet

"Läsarna har ordet" är avdelningen för insändare i en Uppsalatidning. Med jämna mellanrum återkommer klagomål på cyklisternas uppförande i Uppsala. Det är busschaufförer och bilister som klagat men cyklisterna brukar inte vara sena att försvara sig. I dessa *spalter* har uttryck som "cykelhuligan" myntats.

Cykelhuliganerna tar över staden

Mer än en gång har jag varit med om att en cyklist, som kommit från en sidogata, kört rätt in i bussen. Jag har varit inblandad i en hel del *incidenter* då vingelpellarna ger sig ut och cyklar på *blankis* och halka.

Det som hände mig *häromkvällen* tog i alla fall priset. På väg mot Flogsta svängde jag som vanligt in på S:t Johannesgatan och *förutsatte* att *flocken* cyklisterna hade observerat att en stor grön buss under ett ögonblick skulle *spärra* hela högra körbanan. En bit in på gatan stannade jag vid

en hållplats för att släppa av passagerare. Medan jag fortfarande stod stilla med bussen passerade en av huliganerna på bussens utsida och slog med all kraft till den yttre backspegeln med handen, varpå han hade mage att "visa finger", skrika något ohörbart och sedan fortsätta i hög fart mitt i gatan.

Antalet cyklisterna har ökat och med dem laglösheten. Det är dags för polisen att visa hårdhandskarna. *Enstaka stickprov förslår* inte långt.

Bussförare i femton år

Svar från en cykelhuligan

Jag har märkt att uttrycket "cykelhuligan", som myntades i dessa spalter för en tid sedan, dyker upp *titt och tätt*. Så nu börjar jag undra: Cykelhuliganer, finns dom?

Det händer att jag parkerar cykeln strax utanför dörren till affären när jag ska handla och det är långt till närmaste cykelställ, som dessutom redan är överfullt. Och visst cyklar jag mot rött ljus när det inte finns en bil inom synhåll. Och visst tar jag ibland *genvägar* som inte är *avsedda* för cyklisterna. Så det är kanske mig alla insändare handlar om?

Men är jag enbart lat, nonchalant och respektlös? Hur är det egentligen med stadens trafikplanerare? Hur

har de tänkt sig att vi ska rymmas allihop? Det är trångt i centrum och ofta finns inte plats för just min *hoj* i cykelställen. Ibland slutar en cykelväg plötsligt vid en korsning eller väg och fortsätter sedan en bit bort på andra sidan. Det är omöjligt att förstå hur det är tänkt att man ska ta sig över. Det är klart att man tar sig fram efter eget huvud då.

Inne i city är man helt oskyddad och här gäller djungelns lag om man ska ta sig fram *helskinnad*. Och alla ni som klagat, har ni förresten tänkt på hur det skulle se ut om alla tog bilen istället?

En cykelhuligan

spalt, -en; -er kolumn i

tidning, tidningssida

huligan, -en; -er bråkmakare, ligist, buse

mynta, myntar hitta på, skapa nya uttryck

incident, -en; -er mindre olyckshändelse

blankis, -en; -ar is som är blank, hal

häromkvällen för några kvällar sedan

förutsätta (-sätter, -satte, -satt) räkna med, anta, utgå från

flock, -en; -ar grupp

spärra, spärrar blockera, stoppa

enstaka någon enda, tillfällig, sporadisk

stickprov, -et; pl. = slumpmässigt urval, statistiskt urval

förslå (-slår, -slog, -slagit) räkna till, vara nog

titt och tätt ofta

genväg, -en; -ar en kortare, närmare väg

avsedd (för) gjord för, tänkt för

hoj, -en; -ar cykel

helskinnad oskadd, oskadad, välbehållen

Cyklisterna är Uppsalas största trafikproblem

Jag är en av stadens taxichaufförer som gärna skulle vilja anknyta till bussförarens insändare häromdagen. Ofta har jag haft anledning att undra om cyklisterna i Uppsala tror att vi bilister är en sorts supermänniskor som klarar av 2 dm stoppsträcka **oavsett** väder och **väglag** och att vi är **utrustade** med en röntgensyn runt om hela bilen?

Och vet de **överhuvudtaget** om att trafikreglerna gäller även för dem? De framför ju trots allt ett fordon. Det verkar som om trafikljusen bara är till för bilister. Rent ut sagt tycks de flesta cyklister helt och hållet sakna **omdöme**. De chansar, svänger utan att ge tecken, cyklar mot rött och mot **enkelriktat**. Nästan varje dag händer det att jag måste **tvärbromsa** för att **undgå** kollision.

Trottoarerna **beträktas** tydligen som någon sorts racerbana där det

gäller att köra bort så många **fotgängare** som möjligt **oavsett** ålder och **eventuellt** handikapp. Kanske tror de att de är något slags fotgängare på två hjul? De verkar totalt **förakta** allt trafik**vett** och tycks inte **inse** att bilar är hårda och människor är mjuka – så det kan bara sluta på ett sätt om olyckan är framme.

De verkliga syndarna är, enligt min uppfattning, studenterna. När de lämnar hemorten, lämnar de tydligen sitt ansvar hemma också. I Uppsala är man anonym och på de anonyma gatorna kan man bete sig lite hur som helst.

Som yrkesbilist **upplever** jag och många av mina kolleger att det största trafikproblemet i stan är våra "kära" cyklister. Att möta en mörklädd cyklist utan lyse en **regndisig** mörk kväll kan vara en mycket otäck **upplevelse**.

Taxichaufför som sett det mesta

Det största problemet är inte cyklisterna

Jag är student i Uppsala och färdas gärna med cykel på stadens gator. Jag läste nyligen en insändare skriven av signaturen "taxichaufför" som fick mig att reagera. Jag tycker att han är orättvis och att han utmålar oss cyklister som ett överdrivet stort trafikproblem. Därför vill jag nu **belysa** frågan från ett annat håll. Det är samspelet mellan trafikanterna som **utgör** problemet. Eller rättare sagt **bristen** på samspel. Där har vi **boven i dramat**.

Jag har flera gånger varit nära att bli påkörd av bilister som **ignorerat** mig totalt och kört om och svängt

höger precis framför mig. Inte alltför sällan har det faktiskt varit taxichaufförer som bara gasat hotfullt och kört rakt emot mig och räknat med att jag ska flytta mig även då jag haft **företräde**. Taxichaufförer är väl inte kända för att följa alla trafikregler precis. Det saknas med andra ord en hel del trafik**vett** hos bilister också.

Man måste visa hänsyn och respektera varandra för att kunna **samsas** på gator och vägar i staden! Samspelet mellan bilister och cyklister måste bli bättre!

Anna, psykologistuderande

oavsett bortsett från,

oberoende av

väglag, -et förhållandet på vägen, t.ex. is, snö, torr mark

utrustad (med) försedd med

överhuvudtaget här: alls

omdöme, -t; -n förstånd,

vett, uppfattning

enkelriktad väg som bara får

användas i en riktning

tvärbromsa, bromsar

tvärstanna, bromsa plötsligt

undgå (-går, -gick, -gått)

klara sig från, slippa undan

betrakta, betraktar uppfatta,

se på

fotgängare, -n; pl.= gående,

person som går

eventuell/t möjlig

förakta, föraktar se ned på,

ta avstånd från

vett, -et förstånd, omdöme,

klokhet

inse (-ser, -såg, -sett) förstå,

få klart för sig

uppleva, upplever här: mena,

anse

disig dimmig, oklar

upplevelse, -n; -r händelse,

något man upplever

belysa, belyser förklara,

komplettera

utgöra (-gör, -gjorde, -gjort)

vara, bilda

brist, -en, -er saknad,

underskott, något fattas

boven i dramat felet, den /

det som orsakar felet

ignorera, ignorerar inte bry

sig om, behandla som luft

företräde, -t; -n rätt att köra

först, förkörsrätt

samsas enas, komma överens,

vara goda vänner

Tillbaka till texten

A Ordövning

avsedd belysa betrakta bevisligen enstaka förneka förslå förutsatt att förutsätta hänvisa (till) ignorera inskränka lönlös/t oavsett omdöme omfatta uppföljning uppgiven utgöra utrustad

- 1 Det är svårt att ändra lagen och _____ rätten att bära vapen i Amerika.
- 2 Det är ingen idé att _____ att vapenlagarna kostar oskyldiga människors liv. Det är med andra ord _____.
- 3 Jag känner mig _____ när man diskuterar USA:s syn på vapenlagar.
- 4 Jag har rätt att sätta mitt eget liv i fara _____ ingen annan kommer till skada.
- 5 För att försvara rätten att bära vapen _____ ofta till konstitutionen.
- 6 Det är svårt att hindra en person att köra bil trots att han _____ har alkoholproblem.
- 7 Lagen om hjälm gäller för motorcyklister och mopedister men den _____ ännu inte cyklister.
- 8 Under fyra år har man gjort en _____ av de som åkt fast för rattfylleri.
- 9 Bussföraren _____ att cyklisten hade observerat hans buss.
- 10 Polisen gör _____ stickprov men det räcker inte.
- 11 Bara stickprov _____ inte långt.
- 12 Trottoarerna är inte _____ för cyklister.
- 13 Stadsbussarna måste ta sig fram _____ väder och väglag.
- 14 Chaufförerna är inte _____ med röntgensyn runt hela bilen.
- 15 Är det så att trottoarerna _____ som en slags racerbana?
- 16 Jag håller inte med signaturen "taxichaufför" och vill därför _____ problemet från ett annat håll.
- 17 Det är bristen på samspel som _____ problemet.
- 18 Om du cyklar mot rött ljus kan jag inte lita på ditt _____.
- 19 Jag har varit nära att bli påkörd av bilister som _____ mig totalt.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

I USA vill man inte (1) _____ rätten att ha ett vapen hemma i t.ex. byrålådan. Men ingen kan (2) _____ att den rätten kostar oskyldiga människor livet. I Sverige har vi samma problem med de människor som får behålla sina körkort trots att de gång på gång begår brott på grund av rattonykterhet eller rattfylleri. Vi hindrar inte människor att köra bil fastän de (3) _____ har alkoholproblem. Och om dessa människor (4) _____ fast, sitter de (5) _____ några månader i fängelse och sedan är de ute igen. Många hävdar att alkohol krävs för att komma till rätta med problemet. I Uppsala klagar många chaufförer (6) _____ cyklisterna. De kallas huliganer och beskrivs av chaufförerna som om de helt saknar (7) _____. Bussförare och taxichaufförer berättar gärna om hur de tvingats tvärbromsa för att (8) _____ kollision. De uppfattar också att cyklisterna (9) _____ trottoarerna som en slags racerbana trots att de är (10) _____ för fotgängare. Chaufförerna påstår vidare att cyklisterna saknar (11) _____ i trafiken och att det kan vara en mycket otäck (12) _____ att möta en mörkt klädd cyklist utan reflexer en mörk höstkväll. Cyklisterna försvarar sig förstas och menar att trafikplanerarna (13) _____ dem. En cyklande student skriver också att det helt enkelt är bristen (14) _____ samspel som (15) _____ det största problemet.

1	2	3	4	5	6	7	8
inskränka	förutsätta	bevisligen	blir	ut	på	företräde	undgå
omfatta	förakta	rimligtvis	åker	på	till	upplevelse	utgöra
undgå	förneka	eventuellt	kommer	av	hos	omdöme	uppleva
9	10	11	12	13	14	15	
föraktar	avsedda	hoj	förutsättning	ignorerar	av	utgör	
ignorerar	spärrade	vett	upplevelse	undgår	på	belyser	
betraktar	föraktade	mån	omdöme	förutsätter	till	samsas	

Öva kapitelord 5:5

C Uttryck

"Med jämna mellanrum återkommer klagomål på cyklisternas uppförande i Uppsala."
(då och då, ofta)

"...varpå han hade mage att visa finger" (han var fräck nog att "visa finger")

"Och visst cyklar jag mot rött ljus när det inte finns en bil inom synhåll." (så långt man kan se)

"Det är klart att man tar sig fram efter eget huvud då." (så som man själv finner bäst)

"Rent ut sagt tycks de flesta cyklister helt och hållet sakna omdöme." (uppriktigt/ärligt sagt)

"Det saknas med andra ord en hel del trafikvett hos bilister också." (alltså, sammanfattningsvis)

Andra uttryck där kroppsdelar ingår:

på en höft = utan tanke eller beräkning bakom, improvisera

få blodad tand = bli mer intresserad, vilja göra/ha mera

ha tumme med någon = ligga bra till hos någon, ha någons förtroende

rycka på axlarna = vara likgiltig, inte bry sig

ha skinn på näsan = ha stark vilja, vara tuff

på rak arm = direkt, utan tillfälle till att tänka efter

Fyll i rätt uttryck:

1 Det är minsann inget att _____ åt! Jag tycker att du ska ta saken på större allvar!

2 Kan du ge mig receptet på den här goda kakan? – Nej, jag har inget.

Jag gjorde den _____.

3 Jag kan inte svara på din fråga _____. Men jag ska ta reda på det till i morgon.

4 Min pappa hade stort motstånd mot Internet i början. Men nu har han fått _____ och sitter längre och längre stunder framför datorn.

5 Det är bäst att du frågar chefen. Du verkar ha _____ med henne.

6 Hon är ny i politiken men det märks att hon har _____. Hon vet vad hon vill.

D Ordpar

sönder och samman

"Jag har rätt att slå mina hjärnceller sönder och samman genom att banka huvudet i väggen."

titt och tätt

"Ordet dyker upp titt och tätt." (ofta)

helt och hållet

"Rent ut sagt tycks de flesta cyklister helt och hållet sakna omdöme."

Öva ordpar

E Metaforer

”Jag sväljer gärna den ofrihet det innebär för mig att blåsa innan jag ska köra.”
(Jag finner mig gärna i den ofrihet... Jag accepterar det under tyst protest.)

”Du tror väl inte att vi sväljer alla dina konstiga förklaringar?”

”Det som hände mig häromkvällen tog i alla fall priset.”
(var värre än något annat, var bättre än något annat)

”Här gäller djungelns lag.”

”Det är dags för polisen att visa hårdhandskarna.” (att ta i hårdare, att visa sin kraft)

”Där har vi boven i dramat.” (felet, orsaken)

Svälja är alltså ett verb som används både bokstavligt och som metafor. I följande exempel används verben metaforiskt. Gör en mening där du använder samma verb bokstavligt.

Exempel: Det strålade om det förälskade paret. Solen strålade hela dagen.

1 Alla fördomar sopades bort när vi besökte landet. _____

2 Jag hade tänkt säga nej men jag smälte inför hennes leende. _____

3 Sitt inte hemma och vissna! Följ med oss ut på fredag! _____

4 Det märks att det gnisslar en del mellan Per och Anna. _____

5 Jag kände hur ilskan flammade inom mig. _____

Öva uttryck och metaforer 1

Öva uttryck och metaforer 2

Ordbildning

A Sammansättningar med tvär-

Sammansättningar med *tvär-* får betydelsen av att någonting sker väldigt hastigt eller plötsligt. "Nästan varje dag händer det att jag måste tvärbromsa." (bromsa mycket hårt)

Bilda ord på samma sätt:

- 1 att plötsligt stanna _____
- 2 att plötsligt dö _____
- 3 att plötsligt tystna _____
- 4 en person som plötsligt vaknar är _____
- 5 en person som plötsligt blir arg är _____

B Sammansättningar

Följande ord från texterna du nyss läst är sammansättningar som består av två eller tre stammar. Hur många stammar har ordet? Förklara ordet som exemplen visar.

- 1 flannelskjorta _____
- 2 hjälmtvång _____
- 3 blankis _____
- 4 byrålådpistol _____
- 5 frihetsuttag _____
- 6 vapenvurmare _____
- 7 rattonykterhet _____
- 8 återfallsfrekvens _____
- 9 beslagta _____
- 10 nyttotrafik _____
- 11 hårtillplattande _____
- 12 trafikplanerare _____
- 13 trafikproblem _____

- 14 trafikregler _____
- 15 hotfullt _____
- 16 mörklädd _____
- 17 helskinnad _____
- 18 psykologistuderande _____

C Sammansättning med egennamn

”Ofta händer det saker med vingelpellarna som ger sig ut på blankis.”

Sammansättning med ett förnamn är inte helt ovanligt i svenskan. Förnamnet anger då endast om det är flicka eller pojke, man eller kvinna som avses. ”Vingelpelle” betyder här en manlig cyklist som vinglar i trafiken.

Vad kan följande ord betyda?

- 1 grinolle _____
- 2 räknenisse _____
- 3 lapplisa _____
- 4 tokfia _____
- 5 snuskpelle _____
- 6 trendnisse _____
- 7 tråkmåns _____

(En bajamaja är inte en person utan en ambulerande toalett som sätts ut där man väntar mycket folk.)

Öva mer på suffix

Öva mer på prefix

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

Fundera och diskutera

Texten *Osäkrade vapen på våra vägar* är en debattartikel, där målet är att påverka och förändra, att framföra en bestämd åsikt (en tes).

- 1 Vilken bestämd åsikt (tes) vill författaren till "Osäkrade vapen på våra vägar" framföra?
- 2 Vilken parallell drar hon?
- 3 Hon använder vad hon själv kallar "vapenmetaforer" (kalasjnikov, scudmissil). Vilken effekt har dessa metaforer på läsaren?
- 4 Hon är starkt emot en lag om obligatorisk cykelhjälm. Vad du tycker du om den saken?
- 5 Vad tycker du om idén att sätta alkolås i varje ny bil?

Skriv

I följande skrivuppgifter måste du ta ställning. Du behöver då använda ord som visar var du står i debatten. Exempel på sådana ser du i *Ord för att signalera attityd* (s. 19) Se också under *Argumentation* (s. 16) instruktioner för debattartikel och insändare.

A Bilen som potentiellt mordvapen

Nu är det din tur att skriva om rattonykterhet och hänsynslösa bilförare. Tänk dig att du skriver till Dagens Nyheter med anledning av Hanne Kjöllers artikel. Din åsikt (tes) är liksom hennes att vi måste göra något mot rattonykterheten. Utgå från de punkter hon tar upp. Du håller med henne, helt eller delvis.

Rubrik: Bilen som potentiellt mordvapen

B Insändare

Blanda dig i "ordkriget" mellan bilister och cyklister på insändarsidan och skriv ditt inlägg. Som du ser av exemplen är den som skriver insändare ofta ganska upprörd och vill försöka *påverka* andra för den sak han/hon tror är den rätta.

Tala

- 1 Vad är en bra bilförare? Kommentera egenskaperna på s. 242
Låt dina egna åsikter märkas.
- 2 Är böterna rimliga? Bryter man mot trafikreglerna får man böter. På Polisens hemsida kan man se vad det kostar att t.ex. cykla utan belysning eller köra bil för fort. Är dessa böter för höga eller för låga? Gå in på polisens hemsida och leta upp sidan med aktuella bötesbelopp. Använd om möjligt tekniska hjälpmedel som powerpoint eller smartboard för att göra det lättare för åhörarna att följa med.
- 3 Beskriv hur du använder din mobil, sms, e-post, Facebook, Twitter och bloggar. Är du alltid nåbar eller stänger du av och loggar ut ibland? Tycker du att tiden du lägger ned är rimlig? Upplever du stress över att hinna med?

Hörövning: Observationer på tunnelbanan

A Innan du lyssnar

inleda (-leder, -ledde, -lett)

starta, börja

medtrafikanter, -en; -er

medpassagerare, som reser i t.ex. samma vagn

slumra till, slumrar somna en kort stund

stirra, stirrar titta intensivt och tomt framför sig

ge vid handen (ger, gav, givit)

leda till en slutsats, ge ett resultat

blunda, blundar stänga ögonen

slippa, slipper inte vara tvungen, inte behöva

generad blyg, besvärad

förbannad arg

inställd kommer inte att äga rum, går inte

gulligt sött, rart

högtalare, -en; -na

informationsradio i t.ex. tunnelbanan

trängsel, -n när det är trångt, människor trängs

synnerligen ovanligt, ytterst

armbåge, -n; -ar armleden, där armen böjs

olämplig opassande, mindre bra

furiös jättearg, ilsken

flina, flinar le, skratta

synbarligen till synes, såvitt man kunde se

allt som står i någons makt (står, stod, stått) allt man kan göra

kämpa ned, kämpar jobba med att få ned

mungipa, -n; -or läpparnas slut, munnens två slut

vänligare stäm snällare

dänga, dänger slå, slänga

frenetiskt intensivt, rasande

säte, -t; -n sittplats i bil, buss, tåg, tunnelbana

slå sig ner (slår, slog, slagit)

sätta sig

morgonrusning, -en; -ar tiden på morgonen då alla är på väg till jobbet

gensvar, -et; pl.= bemötande,

respons, svar

göra sällskap (gör, gjorde, gjort)

följas åt, gå tillsammans

slita sig (sliter, slet, slitit) göra sig fri, komma loss

blick, -en; -ar ögon

förfärligt väldigt, hemskt

dra till sig (drar, drog, dragit)

absorbera, locka

glutta, gluttar titta i smyg, titta snabbt

tjuvläsa, läser läsa i smyg, läsa andras brev osv.

väcka intresse, väcker bli intresserad

tvång, -et; pl.= krav, något man är tvungen att göra

luska ut, luskar försöka ta reda på, lista ut

förargligt retfullt, tråkigt

smyga ner (smyger, smög, smugit)

lägga ned så att ingen ser

nesligt elakt

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

- 1 Vad forskar Susanne Rodiner om på morgonen på väg till jobbet?
- 2 Vad gör de allra flesta i tunnelbanevagnen på morgonen?
- 3 En lycklig och glad man befinner sig plötsligt i vagnen. Hur känner sig människor som ser honom?
- 4 Varför blev den kortväxta damen så irriterad?
- 5 Hur slutade det lilla "dramat"?
- 6 Vilka känslor väcker ett förälskat par i vagnen på morgonen?
- 7 Vad gör Susanne då hon sitter bredvid någon som läser en bok?
- 8 Och hur gör de människor som läser en bok? De "elaka"? Och de "förstående"?

Grammatik

A Relativa bisatser

Bisatser som börjar med relativa bisatsord (pronomen eller adverb) kallas *relativa bisatser*. De relativa bisatsorden syftar tillbaka på ordet eller hela satsen som står före bisatsen.

Relativa ord

som (ibland *vilken*, *vilket*, *vilka* i stället för *som* i mer formell text) syftar tillbaka på ordet (eller satsdelen) som står precis före bisatsen:

"Häromdagen läste jag en insändare *som* fick mig att reagera."

där uttrycker befintlighet:

"1955 hade Sverige en folkomröstning, *där* människor fick rösta ja eller nej."

dit uttrycker riktning. Verbet som följer efter *dit* är ett rörelseverb:

"Telemuseet, *dit* du kan gå för att titta på gamla telefoner, ligger på Gärdet i Stockholm."

som + preposition kan man använda i stället för *där* och *dit*:

"Telemuseet, *som* du kan gå *till* för att titta på gamla telefoner, ligger på Gärdet."

"Vi hade en folkomröstning, *som* människor fick säga sin mening i."

då syftar tillbaka på en tid:

"Jag minns 1950-talet, *då* vi fortfarande höll till vänster i trafiken."

vilket/något som syftar tillbaka på innehållet i hela satsen som står före bisatsen:

"Det finns de som fraktar farligt gods genom stora städer, *vilket* är alldeles vansinnigt."

"Kampanjen sköttes enbart av motororganisationerna, *vilket* fick många människor att känna sig utanför."

"Det är orimligt att jag som kund inte vet om min buss- eller taxichaufför är berusad, *något som* ju faktiskt har hänt och lär hända igen."

vars är genitivform och syftar tillbaka på ägaren. Det som ägs kommer efter *vars*.

(I pluralis förekommer ibland *vilkas*.)

"Jag skickade SMS till alla mina vänner, *vars* telefonnummer jag hade inprogrammerade i min mobil."

Andra relativa ord: *varpå* (och sedan), *varefter* (och sedan) *varför* (och därför) *varav* (en del av det hela):

"En av cyklisterna slog till den yttre backspegeln, *varpå* han hade mage att "visa finger".

"Jag har tröttnat på alla klagomål på cyklister, *varför* jag nu skulle vilja ge er min syn på saken."

"Det finns många cyklister i Uppsala *varav* några enstaka struntar i trafikreglerna."

Fyll i relativa ord:

- 1 Vi ringer inte längre till en plats utan till en person, _____ ger oss en helt ny syn på tillvaron.
- 2 Mobilen kan vara guld värd då du inte hittar platsen _____ din vän väntar.
- 3 Pojken, _____ betalkort var slut, lånade mobilen av sin kompis.
- 4 Dagen H, _____ alla skulle köra på höger sida, kändes väldigt ödesmättad.
- 5 Vår familj har ingen bil _____ innebär att det kommer att bli svårt för mig att övningsköra.

Öva mer på relativa bisatser 1

Relativa bisatser 2

Relativa bisatser 3

B Frågeordsbisatser (interrogativa bisatser)

Frågeord blir bisatsord

(Hur använder ungdomar sina mobiler?)

Hon studerar *hur* ungdomar använder sina mobiler.

(Var är du i trafiken?)

Den du talar i mobilen med när du kör vet inte *var* du är i trafiken.

(Vad tänker du på när du kör?)

Vad du tänker på när du kör har betydelse för koncentrationen.

(Varifrån kom den där cyklisten.)

Ibland vet man inte *varifrån* cyklisterna kommer.

(Vart ska den där gamla lastbilen köra?)

Man kan verkligen undra *vart* den där gamla lastbilen ska köra.

(Varför kör så många alldeles för fort?)

Forskarna försöker få reda på *varför* så många kör alldeles för fort.

Obs!

Tala nu om hur familjen mår. Boken handlar om hur man kan leva utan kött.

(Om är inte bisatsord här. Det är bara preposition. Preposition och bisatsord möts.)

Obs!

Hur mycket, hur många, vilken vilket vilka, tar med efterföljande ord in på bisatsordets plats.

Hur många barn har du? Jag undrar *hur många barn* du har.
bisatsord subjekt verb

Vilka grannar har balkong? Vet du *vilka grannar* som har balkong?
bisatsord subjekt verb

Om subjekt saknas i bisatsen måste man sätta dit *som*:

(Vem ringer?)

Jag undrar *vem som* ringer.

(Hur mycket tid behöver jag för att köra till Göteborg?)

Kan du säga *hur mycket tid* jag behöver för att köra till Göteborg?

(Hur många bilister håller verkligen hastighetsbegränsningen.)

Jag undrar *hur många bilister som* verkligen håller hastighetsbegränsningen.

(Vilka elever här i klassen tycker att vi borde införa alkoholås?)

Jag skulle vilja veta *vilka elever här i klassen som* tycker att vi borde införa alkoholås.

Förvandla den direkta frågan till en frågebisats.

- 1 Varför ringer du aldrig? _____
Hon undrar _____
- 2 Hur många SMS skickar han varje dag? _____
Jag skulle vilja veta _____
- 3 Hur mycket bensin gick åt på resan? _____
Jag undrar _____
- 4 Vilken väg är snabbast till Göteborg? _____
Kan du säga mig _____
- 5 Hur fort får man köra här? _____
Jag vet inte _____

C Skillnaden mellan relativa bisatser och frågeordsbisatser

Relativa bisatser (syftar tillbaka)

Hon åker ofta till Norrland (←) *där* hon har sin släkt.

Jag fick ett kort från Oslo (←) *dit* hon just har flyttat.

Flickan, (←) *vars* hund sprungit bort, var mycket orolig.

Norrland, (←) *varifrån* Anna kommer, upptar en stor del av Sveriges yta.

Frågeordsbisatser

Jag undrar (?) *var* i Norrland hon har sin släkt.

Är det någon som vet (?) *vart* hon har flyttat?

Känner du till (?) *vems* hund det är som har sprungit bort?

Vi har alltid undrat (?) *varifrån* Anna kommer.

Fyll i relativt (←) eller frågande (?) bisatsord.

- 1 Nu ska jag ringa min granne _____ katt tycks ha flyttat in i min lägenhet.
- 2 Är det ingen som vet _____ katt som tycks ha flyttat in i min lägenhet?
- 3 Jag känner till en fiskrik sjö _____ jag ofta cyklar för att meta.
- 4 Jag undrar _____ man får mest fisk.

Öva mer på frågeordsbisatser 1

Frågeordsbisatser 2

Frågeordsbisatser 3

D Ordfamiljer

SUBSTANTIV	VERB	ADJEKTIV/PARTICIP
ersättning	_____	_____
skryt	_____	_____
_____	uppleva	_____
_____	smitta	_____
_____	_____	uppfattad
_____	_____	betraktad
_____	_____	föraktad

Öva mer på ordfamiljer

E Partikelverb

Skriv in någon av följande partiklar i luckan:

av fast ihop på runt upp ut

- 1 Testa vad som händer om du är tyst medan den som är i andra luren pratar _____.
- 2 Genom det korta telefonsamtalet kan Zachris luska _____ att Hanna har tröttnat på Jenny.
- 3 I början var det ett flertal telefonbolag som konkurrerade, drev _____ utvecklingen, byggde telefnät och höll taxorna nere.
- 4 De första telefonerna hade enkla metallgrejor som kopplades _____ i fasta förbindelser.
- 5 Allt okänt skrämmer ju. Redan telegrafin stötte _____ motstånd.
- 6 Televerket gav _____ sin första katalog 1889.
- 7 Ungdomar låter mobilen gå _____ så att alla får prata med den som är i luren.
- 8 De flesta bilister ställer _____ på lagen om rattonykterhet.
- 9 Innan bilarna körde över till höger sida stannade de _____ några minuter.
- 10 De som ville behålla vänstertrafiken målade _____ ett skräckscenario av olyckor som skulle hända om vi bytte sida.
- 11 Men de som ville ha högertrafik menade att det skulle gå att bygga _____ en helt ny trafiksäkerhet.
- 12 Om man åker _____ för grovt rattfylleri kan man få sitta _____ en tid i fängelse.
- 13 Bussen stannade för att släppa _____ passagerare.
- 14 Många föräldrar känner ett starkt behov av att få ägna sig åt sig själva, att få koppla _____.

F Partikelverb och prepositioner för bilkörning

Skriv in något av följande ord i luckan:

av i in mot om på till upp

- 1 Kanske borde han ge _____ när han kört _____ fyra gånger.
- 2 En nervös förare kan inte läsa _____ trafiken och se vad som händer.
- 3 I stadstrafik bör vi vara lite tuffare, ta _____ och visa vad vi vill.
- 4 En försiktig person gasar inte gärna _____ mellan rödljusen.
- 5 Han bromsade _____ häftigt när han såg barnen på gatan.
- 6 Du måste lägga _____ en högre växel.
- 7 Om du begår vissa brott mot trafikreglerna kan ditt körkort dras _____.
- 8 Vänta med att köra _____ tills du har fri sikt.
- 9 Du får böta om du kör _____ rött ljus.
- 10 Sväng _____ vänster vid bensinmacken.
- 11 Du måste sakta _____ vid övergångsstället.
- 12 Håll _____ höger när du svänger!

Öva partikelverb
Prepositioner

G Satsadverbial

Skriv in något av följande ord i luckan:

bara följaktligen snart sagt självklart ständigt tidigare tydligen

- 1 Det var en tid när människor _____ kunde tala ansikte mot ansikte.
- 2 På 50-talet skaffade många telefon, även de som _____ tyckt att det var en lyx.
- 3 Att _____ vara nåbar och ha ringsignaler kring sig kan vara krävande.
- 4 Mobilsamtal pågår _____ överallt.
- 5 När studenterna lämnar hemorten lämnar de _____ sitt ansvar hemma också.
- 6 Hjärnan var större hos de apor som levde i större grupper och _____ hade mer komplext umgänge.
- 7 Forskaren menar att vi inte kan ha mer än 150 vänner på Facebook som vi verkligen känner.
Men vi känner _____ fler. Antalet vi minns namnet på och hälsar på på gatan kan vara uppåt 1500.

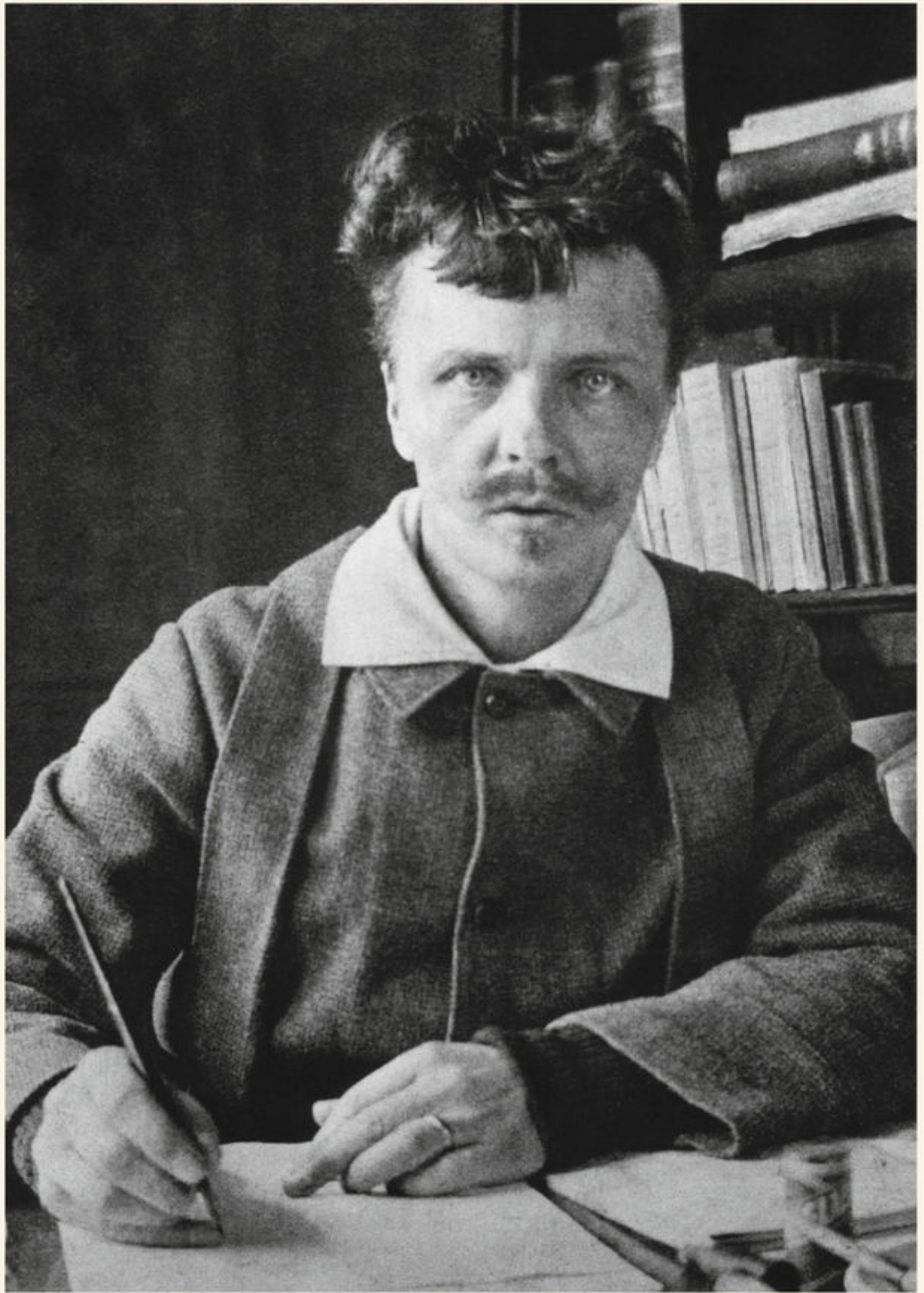
Öva Satsadverbial

TRE FAMILJER
I SVENSK LITTERATUR

6

August Strindberg, (1849–1912), är en av Sveriges mest betydelsefulla författare. Han har skrivit många romaner, noveller och teaterpjäser som har blivit klassiker inom svensk litteratur.

Rädd och hungrig

I tre rum bodde fadern med sju barn och hustru samt två **pigor**. Möblerna bestod mest av vaggor och sängar. Barn låg på strykbräden och stolar. Barn i vaggor och i sängar. Fadern hade inget rum för sig, men han var alltid hemma. Mottog aldrig en bjudning av sina många affärsvännor, därför att han inte kunde bjuda igen. Gick aldrig på restaurang och aldrig på teatern. Han hade ett sår, som han ville dölja och läka. Hans nöje var ett piano. Ena systerdottern kom in varannan kväll och då spelades **à-quatremains** Haydns symfonier. Aldrig annat. Men längre fram Mozarts också. Aldrig något modernt. Han hade ett annat nöje också senare, när villkoren **tillät**. Han odlade blommor i fönstren. Men endast pelargonier. Varför pelargonier? Johan tyckte sig sedan, när han blev äldre och modern död, alltid se sin mor **jämte** en pelargonia eller båda tillsammans. Modern var blek, hon födde tolv barn, och blev lungsjuk. Hennes ansikte liknade väl pelargonians **genomskinligt** vita blad med dess blod**strimmor**, som mörknade in i botten, där det bildade en nästan svart pupill, svart som moderns.

Fadern syntes endast vid måltiderna. Trist, trött, sträng, allvarlig, men inte hård. Han **föreföll** strängare, eftersom han vid hemkomsten alltid skulle på fri hand avgöra en mängd ordningsmål, som han inte kunde döma i. Och dessutom användes hans namn alltid att skrämna barnen med. »Pappa skulle få veta det» var lika med **stryk**. Det var just ingen tacksam roll han fått. Mot modern var han alltid **blid**. Han kysste henne alltid efter måltiden och tackade henne för mat. Därigenom **vandes** barnen orättvist att betrakta henne som alla goda gåvors givare och fadern såsom allt onts.

Man **fruktade** fadern. När ropet: pappa kommer! hördes, sprang alla barnen och gömde sig, eller ut i barn**kammaren** för att kamma och tvätta sig. Vid bordet **rådde** dödystnad bland barnen och fadern talade mycket lite.

Modern hade ett nervöst temperament. **Flammade upp**, men blev snart lugn. Hon var **jämförelsevis** nöjd med sitt liv, för hon hade stigit på den sociala skalan och förbättrat sin, sin mors och sin brors ställning. Hon drack kaffe på sängen om morgnarna; hade till hjälp **ammor**, två pigor och mormor. Troligen **övansträngde** hon sig inte.

Men för barnen var hon alltid full av **omsorg**. Hon klippte naglar, band om skadade fingrar, tröstade och lugnade alltid, när fadern straffat, fastän hon var allmän **åklagare**. Barnet tyckte att hon var **tarvlig**, när hon »skvallrade» för pappa, och någon respekt vann hon just inte. Hon kunde vara orättvis, häftig, straffa **i onödan**, på **lös angivelse** av en tjänare, men barnet fick maten av henne, trösten av henne, och därför blev hon kär, medan fadern alltid förblev en främmande, snarare en fiende än en vän.

piga, -or; na tjänsteflicka

à quatre mains fyrhändigt

tillåta (-låter, -lät, -låt)

här: ge möjlighet till

jämte bredvid

genomskinlig/t transparent,

som man ser genom

strimma, -n; -or linje, streck

förefalla (-faller, -föll,

-fallit) verka, tyckas, se ut

att vara

stryk, -et aga, slag

blid mild, vänlig

vänja (vänjer, vande, vant)

bli vän, finna sig i

frukta, fruktar vara rädd för

en kammare, -n; pl.=

(gammalt) rum

råda (råder, rådde, rått)

gälla, finnas

flamma upp (flammar) bli

upprörd eller arg

jämförelsevis relativt, om

man jämför med andra

amma, -n; -or kvinna som ger

bröstmjök åt andras barn

övanstränga sig

(**övansträng**) arbeta

för mycket, stressa

omsorg, -en; -er omtanke,

vård

åklagare, -n; pl.= person som

tar brottet till domstol

tarvlig/t elak, nedrig

i onödan utan orsak

lös utan grund, osäker

angivelse, -n; -r anmälan om

brott

Detta är faderns otacksamma ställning i familjen. Allas försörjare, allas fiende. Kom han hem trött, hungrig, **dyster** och fann golvet nyskurat, maten illa lagad, och vågade en anmärkning, fick han ett litet kort svar. Han var **som på nåd** i sitt eget hus, och barnen gömde sig för honom.

Fadern var mindre nöjd med sitt liv, för han hade stigit ner, försämrat sin ställning, **försakat**. Och när han såg dem han skänkt liv och mat vara missnöjda, blev han inte glad.

Men familjen själv är inte någon **fullkomlig** institution. Uppfostran hann ingen med, och den tog skolan hand om, där pigorna slutat. Familjen var egentligen ett matinstitut och en tvättnings- och strykningens**anstalt**, men en oekonomisk sådan. Aldrig annat än matlagning, torgköp och spring i mataffärer. Tvättning, strykning, stärkning och skurning. Så många krafter i gång för så få personer. **Källarmästarn**, som gav mat åt ett par hundra, använde knappt mera.

Uppfostran blev **snäsor** och **luggar**, »Gud som haver» och vara **lydig**. Livet tog emot barnet med **plikter**, bara plikter, inga rättigheter. Allas önsknings skulle fram och barnets **undertryckas**. Det kunde inte ta i en sak utan att göra något orätt, inte gå någonstans utan att vara i vägen, inte säga ett ord utan att störa. Det vågade till sist inte röra sig. Dess högsta plikt och dess högsta **dygd** var: att sitta stilla på en stol och vara tyst.

– Du har ingen vilja! Så lät det alltid. Och därmed lades grunden till en viljelös karaktär.

– Vad ska mänskorna säga? hette det senare. Och därmed var Johans själv sönder**gnagt**, så att han aldrig kunde vara sig själv, alltid var beroende av andras **svajande** opinion, och aldrig trodde sig själv om något, utom i de få ögonblick han kände sin energiska själ arbeta oberoende av hans vilja.

Johan var ytterst känslig. Grät så ofta, att han fick ett särskilt **öknamn**. **Ömtålig** för en liten anmärkning, i ständig oro att begå ett fel. Men **vaksam** på orättvisor, och genom att ställa höga **fordringar** på sig själv vaktade han noga över brödernas fel. Om dessa blev ostrafade kände han sig djupt **kränkt**; om de **belönades** i onödan **led** hans rättskänsla. Därför ansågs han avundsjuk. Han gick då till modern för att beklaga sig. Fick någon gång rättvisa, men annars en förmaning att inte vara så noga. Men man var ju så noga mot honom, och man sa till honom att vara så noga mot sig själv. Han drog sig tillbaka och blev **bitter**. Sedan blev han blyg och **tillbakadragen**. Gömde sig längst bak, när något gott utdelades, och **njöt** av att vara **förbisedd**. Han började bli kritisk och fick smak för **självplågeri**. Han växlade mellan att vara **melankolisk** och mycket glad. Hans äldsta bror var hysterisk. Kunde, när han **förargades** under lek, falla ner i **kvävningar** med **konvulsiviska** skratt. Denne broder var moderns och den andra brodern var faderns favorit. Favoriter finns i alla familjer. Det är så en gång att det ena barnet vinner mera sympati än det andra; varför kan aldrig förklaras.

dyster/t nedstämd, sorgsen
som på nåd utan att kunna bestämma själv, genom tillstånd av någon annan
försaka, försakar avstå från, vara utan

fullkomlig/t felfri, perfekt
anstalt, -en; -er hem, anläggning, institut
källarmästare, -n; pl.=

krögare, restaurangchef
snäsa, -n; snäsor rätta någon argt eller svara argt

lugg, -en; -ar här. drag i håret
"Gud som haver" början på bön för barn

lydig/t snäll, disciplinerad
plikt, -en; -er skyldighet, något man måste göra

undertrycka, undertrycker hindra, krossa, trycka ned
dygd, -en; -er god egenskap, god moral

gnaga, gnager nöta, tugga
svaja, svajar gunga, svänga
öknamn, -et; pl.= elakt och nedsättande namn

ömtålig/t känslig, sårbar
vaksam/t på sin vakt, observant, misstänksam

fordring, -en; -ar krav
kränkt sårad, förolämpad
belöna, belönar tacka för, premia

lida (lider, led, lidit) drabbas, utstå

bitter/t besviken, hatfull
tillbakadragen blyg, reserverad

njuta (njuter, njöt, njutit) glädja sig åt, känna lust

förbisedd/tt bortglömd, försummad

självplågeri, -t; -er tortyr av sig själv, straff mot sig själv

melankolisk/t sorgsen, nedstämd, dyster

förarga, förargar reta upp, göra någon arg

kvävning, -en; -ar tillstånd då man inte får luft

konvulsivisk/t krampaktig

Johan var ingens favorit. Det kände han och det **grämde** honom. Men mormodern såg det, och hon **tog sig an** honom. Han läste abcd för henne och hjälpte henne vagga. Men han var inte nöjd med denna kärlek. Han ville vinna modern. Och han blev **inställsam**, bar sig 5 klumpigt åt, men **genomskådades** och kastades tillbaka.

Det var ett hus med hårda straff. Lögn förföljdes **skoningslöst** och olydnad också. Små barn ljuger ofta av **bristande** minne.

– Har du gjort det? frågar man dem. Det var nu gjort för två timmar sen och barnet minns inte så länge. Eftersom handlingen ansågs 10 **likgiltig** av barnen lade de inte märke till den. Därför kan små barn ljuga utan att veta det, och det måste man tänka på.

De kan även ljuga för att slippa undan. De vet att nej friar och ja faller till stryk.

De kan även ljuga för att vinna en fördel. Det är bland det vak- 15 nande förståndets första upptäckter, att ett ja eller nej vid rätt tillfälle kan skaffa en fördel.

Det fulaste är när de **skyller på** andra. De vet att felet skall straffas, **sak samma** på vem. Gäller att ta fram **syndabocken**. Detta är uppfostrarens fel. Detta straff är ren hämnd. Felet ska inte straffas, 20 för det är att begå ett fel till. Den **skyldige** ska **korrigeras** eller för sin egen skull läras att inte begå felet.

Denna visshet att felet ska straffas framkallar fruktan hos barnet att bli tagen för den som gjort fel, och Johan kände ständig fruktan att något fel skulle upptäckas.

25 En middag **synar** fadern vinbuteljen.

– Vem har druckit ur vinet? frågar han och ser sig runt kring bordet.

Ingen svarar. Men Johan **rodnar**.

– Jaså, det är du, säger fadern.

30 Johan, som aldrig rört vinbuteljen, faller i gråt och snyftar:

– Det är inte jag, som druckit ur vinet.

– Jaså, du **nekar** också!

Också!

– Du ska få sen, när vi stigit opp från bordet.

35 Tanken på vad som skulle fås sedan man stigit upp från bordet samt att fadern fortsätter att tala om Johans **inbundna väsen** gör att han fortsätter att gråta.

Man stiger upp från bordet.

– Kom in du, säger fadern och går in i sängkammaren.

40 Modern följer.

– Be pappa om förlåtelse, säger hon.

– Jag har inte gjort det, skriker han nu.

– Be pappa om förlåtelse, säger modern och **luggar** honom.

Fadren har tagit fram **riset** bakifrån spegeln.

45 – Söta pappa förlåt mig! **vrålar** den oskyldige.

Men nu är det för sent. Han har **bekänt**.

gräma, grämer irritera,

förarga, reta

ta sig an (tar, tog, tagit) ta

hand om, hjälpa

inställsam/t fjäskig, tillgjord,

överdrivet vänlig

genomskåda, genomskådar

upptäcka, avslöja

skoningslös/t utan pardon,

hjärtlös, hård

bristande otillräcklig, som

inte räcker

likgiltig/t betydelselös,

oviktig

skylla på, skyller ge skulden,

anklaga

sak samma det spelar ingen

roll

syndabock, -en; -ar offer för

mobbing, hackkyckling

den skyldige/skyldiga

personen som har begått

felet

korrigera, korrigerar rätta,

förbättra

syna, synar granska,

undersöka

rodna, rodnar bli röd i

ansiktet

neka, nekar säga nej

inbunden tystlåten, introvert,

reserverad

väsen, -det; pl.= karaktär,

sinne, personlighet

lugga, luggar dra någon i

håret

ris, -et; pl.= torra kvistar att

slå med

vråla, vrålar skrika högt

bekänna, bekänner erkänna

Modern hjälper till vid **exekutionen**.

Barnet **tjuter**, av **harm**, av ilska, av smärta, men mest av **vanära**, av **förödmjukelse**.

– Be pappa nu om förlåtelse, säger modern.

5 Barnet ser på henne, och **föraktar** henne. Han känner sig ensam, övergiven av den, till vilken han alltid flydde för att få **mildhet** och tröst, men så sällan rättvisa.

– Söta pappa förlåt, säger han med hårt sammanbitna, ljugande läppar.

10 Och så **smyger** han ut i köket till Lovisa, barnpigan, som brukade kamma och tvätta honom, och i hennes förkläde gråter han ut.

– Vad har Johan gjort? frågar hon deltagande.

– Ingenting! svarar han. Jag har inte gjort det.

Mamma kommer ut.

15 – Vad säger Johan? frågar hon Lovisa.

– Han säger att han inte gjort det.

– **Nekar** han ändå!

Och nu förs Johan in igen för att torteras till bekännelse av det han aldrig begått.

20 Och nu bekänner han det han aldrig begått.

Härliga, **sedliga** institution, **heliga** familj, **oantastliga**, **gudomliga instiftelse**, som skall uppfostra medborgare till sanning och dygd! Du dygdernas **påstådda** hem, där oskyldiga barn torteras till sin första lögn, där viljekraften **smulas sönder** av **despoti**, där självkänslan dödas av **trångbodda egoismer**. Familj, du är alla sociala **lasters** hem, alla bekväma kvinnors **försörjningsanstalt**, familjeförsörjarens **ankarsmedja**, och barnens helvete!

August Strindberg

Ur *Tjänstekvinnans son* (1886)

Förstod du?

- 1 Vilka bodde i de tre rummen?
- 2 Hur var faderns vardagliga liv?
- 3 Hur var moderns vardagliga liv?
- 4 Hur var barnens liv?
- 5 Vilken roll hade fadern i barnens uppfostran?
- 6 Vilken roll hade modern i barnens uppfostran?
- 7 Hur var Johan?
- 8 Johan blir syndabock. Vad anklagas han för? Vad får han för straff?

exekution, -en; -er

verkställande av dom

tjuta, tjuter skrika, vråla

harm, -en vrede, ilska, upprördhet

vanära, -n; förnedring, förödmjukelse, kränkning

förödmjukelse, -n; -er förolämpning, kränkning, skam

förakta, föraktar se ned på, ta avstånd från

mildhet, -en vänlighet, snällhet

smyga (smyger, smög, smugit) gå tyst

neka, nekar säga nej

sedlig/t moralisk, ärlig

helig/t gudomlig, fri från synd

oantastlig/t som inte kan kritiseras, felfri

gudomlig/t helig, gudalik

instiftelse, -n; -er skapelse, stiftelse, akt

påstådd/tt så kallad, enligt vad som sägs

smula sönder, smular krossa, slå i småbitar

despoti, -n; -er godtyckligt förtryck

trångbodd ha det trångt, ha liten plats

egoism, -en; -er självupptagenhet, själviskhet

last, -en; -er dålig vana,

försörjningsanstalt, -en; -er (gammalt) hem för personer som inte kan försörja sig själva

försörjare, n; pl.= den som betalar för mat, hyra, kläder

ankarsmedja, -n; -or här: straffanstalt

Ur: Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult

Nu vill jag berätta en kärlekshistoria. Ingen som jag har hittat på utan bara en som jag har hört. Många gånger hört. Den rymmer mer kärlek än någon jag har läst i böcker, och för mig är den rörande och vacker. Men det beror kanske på att den handlar om två människor som råkade bli mina föräldrar.

Över ett helt liv sträckte den sig, den där kärlekshistorien, och den började någon gång 1888, när Samuel August från Sevedstorp, tretton år, i Pelarne sockenstuga, där socknens barn hade sin skolgång, mitt under repetitionsförhöret kom att fästa ögonen på flickan som satt närmast kaminen, hon med pannluggen, som svarade så duktigt på alla frågor. Hanna hette hon, nio år var hon och från Hult. Hanna i Hult, henne fick Samuel August ögonen på. Visst hade han sett henne förut, men inte så som nu.

”Jag såg dig, och från den dagen jag endast dig i världen ser”, något sådant kunde inte Samuel August säga, för han var bara en bondpojke i Småland och visste inget om dikter. Men annars var det just så det var.

Christopher Polhem som var en klok man har sagt, att det är bra för barn att se sina föräldrar vänslas med varann. Polhem skulle ha gillat Samuel August, så mycket är säkert. En kärleksfullare bonde har aldrig funnits. I varje fall var det nog bland smålandsbönder ovanligt att någon visade sina känslor så som Samuel August gjorde. Vi barn var vana att dagligen se vår far åtminstone någon stund stå och hålla om vår mor och ”vänslas” med henne. När en av mina systrar, ungefär två år gammal, råkade få syn på ett vykort där en herre kärleksfullt borrhade in ansiktet mot halsen på en ung dam, så sa hon därför igenkännande: ”Kiper halsen pappa gör!”

Gunnar, Astrid, Stina och Ingegerd hette Ericssonbarnen i Näs. Det var bra att vara barn där och att vara barn till Samuel August och Hanna. Varför var det bra? Det har jag försökt tänka efter. Jag tror att jag vet det. Två ting hade vi som gjorde vår barndom till det den var – trygghet och frihet. Det var tryggt med de där två som brydde sig så mycket om varann och som hela tiden fanns där, om vi behövde dem, men annars lät oss fritt och lyckligt skala omkring på den fantastiska lekplats vi hade i vår barndoms Näs. Visst fostrades vi i tukt och Herrans förmaning så som tidens sed var, men i vårt lekliv var vi härligt fria och aldrig övervakade. Och vi lekte och lekte och lekte så det var underligt att vi inte lekte ihjäl oss. Vi klättrade som

hitta på, hittar fantisera
rymma, rymmer innehålla
rörande gripande, som berör
sockenstuga, -n; -or
 (gammalt) kommunalhus
socken, -nen; -nar (gammalt)
 kommun
fästa ögonen på, fäster titta
 på
kamin, -en; -er ugn för
 uppvärmning av rum
lugg, -en; -ar hår som täcker
 pannan
vänslas smekas, kela
borra in, borrar trycka in
”kiper” (dialekt) röra vid
ting, -et; pl.= sak
skala, skalar (dialekt) springa
fostra, fostrar uppfostra
tukt, -en hård uppfostran
Herrans förmaning Guds ord
sed, -en; -er tradition
övervakad/t kontrollerad
ihjäl till döds

Astrid Lindgren (1907–2002) är känd över hela världen för sina barnböcker om bland andra Pippi Långstrump, Emil i Lönneberga och Karlsson på taket. Hennes böcker har översatts till 95 språk och många av böckerna har filmatiserats. På familjefotot är Astrid den äldsta av flickorna.

apor i träd och buskar och på hustak, vi hoppade från **brädstaplar** och **höskullar**, så att det **jämrade** sig i våra **inälvor**, vi kröp i våra livsfarliga underjordiska gångar i stora **sågspånshögen**, vi simmade i **ån** långt innan vi kunde simma, helt **förgätande** vår mors **påbud** att vi inte fick
5 gå ut längre än till naveln”. Men överlevde gjorde vi alla fyra.

Vi hade en barndom ovanligt fri från **tjat**. Att vår mor inte **tjatade** berodde möjligen på att man för det mesta **lydde** första gången hon sa till om en sak. Det var hon som fostrade oss, jag kan inte minnas att Samuel August någonsin **la sig i** det. Att man skulle lyda var självklart,
10 men hon hade inte en massa onödiga och omöjliga krav. Det **begärdes** exempelvis inte att man **ovillkorligen** skulle passa måltiderna – kom man för sent, fick man ta sig lite i **skafferiet**. Utan några **förebråelser**. Jag kan inte heller minnas att hon någonsin sa ett **förebrående** ord,

brädstapel, -n; lar hög med brädor
höskulle, -n; -ar hög med hö
jämra sig, jämrar klaga med höga ljud
inälvor inre organ (t ex mage, lever, njure)
sågspån små träbitar som blir över när man sågar
å, -n; -ar mycket liten flod
förgäta, förgäter (gammalt) glömma
påbud, -et; pl.= order, regel
tjat, -et upprepning, gnat
tjata, tjatar upprepa samma sak hela tiden, gnata
lyda (lyder, lydde, lytt) göra som någon annan vill, följa order
lägga sig i (lägger, la, lagt) blanda sig i, försöka påverka
begära, begär kräva
ovillkorligen absolut, nödvändigtvis
skafferiet, -t; -er (gammalt) skåp för mat i köket
förebråelse, -n; -er ogillande, tillrättavisning, kritik
förebrående kritisk, ogillande

om vi kom hem med **sönderrivna** eller **nerlortade** kläder. Det tror jag att hon tyckte var ett barns rättighet att **förskaffa sig** i lekens **yra**. Hon grälade inte över **missöden** som man inte kunde **rå för**. För att ta ett exempel, den gången när vår lillasyster kröp upp på köksbordet och

5 råkade **välta** över sig ett stort fat med **paltsmet**. Inte ett ord sa Hanna, hon bara tvättade sin blodiga unge, satte rena kläder på henne och gav oss något annat än palt till middag.

Den där friheten vi hade betydde inte att vi var fria **jämt**. Det var en naturlig sak att vi skulle lära oss arbeta. Vi fick börja i sexårsåldern

10 med att **gallra rovor** och **repa nässlor** åt **hönsen**. I den takt som vi växte till fick vi vara med i arbetslaget under **skördearbetet**, när så behövdes. När det än behövdes! På min **konfirmationsdag** tog jag upp **råg** på förmiddan och fick **nattvarden** på eftermiddan. Arbetet var inget man kunde **smita** ifrån, när det passade en. Om exempelvis

15 ens klasskamrater, som var sommarlovslediga stadsbarn, kom och föreslog att man skulle följa med på ett par dagars cykeltur mitt i rovgallringen, så var det bara att säga nej. Det man hade blivit satt att sköta, det måste man sköta. Jag tror att det var en nyttig lärdom som har hjälpt en att senare i livet stå ut med även rätt tråkigt arbete utan

20 att **stöna** och **stänka** för mycket. "Bare dra på, bare stann' inte", det var vår mors **maningsord** om vi **försjönk** i drömmier över diskbaljan – vi fick ju hjälpa till inomhus också förstås.

Det där kommer man ihåg hela livet. "Bare dra på, bare stann' inte", hur många gånger har jag inte sagt det till mig själv, när jag har

25 velat ge upp ett **olustigt** arbete, innan det var färdigt. Och när jag har **frestats** att ge mig på något alltför **våghalsigt**, så har jag alltid kunnat varna mig själv:

"Gå inte ut längre än till naveln!"

Astrid Lindgren, 1985

Förstod du?

- 1 När blev Samuel förälskad i Hanna?
- 2 Astrid berättar att föräldrarna var ovanliga. På vilket sätt?
- 3 Hur många barn hade familjen?
- 4 På vilket sätt var det bra för barnen att växa upp på Näs?
- 5 Barnen hade ju stor frihet men inte jämt. Vad måste de göra? Ge exempel!
- 6 Astrid berättar att hon har haft stor glädje av den uppfostran hon fick. På vilket sätt har den hjälpt henne senare i livet?

sönderriven/t perfekt
particip av riva sönder

nerlortad/t perf part av lorta
ner = smutsa ner

förskaffa sig, förskaffar
skaffa sig

yra, -n vild framfart, glädje

missöde, -t; -n liten
olyckshändelse

rå för (rår, rådde, rått) vara
ansvarig för, vara skyldig till

välta, välter göra så att något
ramlar

paltsmet, -en; -er röra av
mjöl och grisblod som ska
bli palt

jämt alltid, hela tiden

gallra, gallrar rensa bort,
sortera ut, välja ut de bästa

rova, -n; -or en sorts rotfrukt

repa, repar här: plocka, riva
av, dra av

nässla, -n; -or grön, vild växt
med blad som bränns

höns, -et; pl.= höna

skörd, -en; -ar plockning,
insamling av det som odlats

konfirmation, -en; -er
ceremoni i kyrkan vid första
nattvarden

råg, -en sädeslag

nattvard, -en; -er (kristet)
bröd och vin är symboler
för Jesus kött och blod,
kommunion

smita (smiter, smet, smitit)
smyga iväg, rymma, försöka
slippa

stöna, stönar sucka tungt och
ljudligt, stänka

stänka, stänkar flåsa, pusta,
ge ifrån sig ljud, stöna

maningsord, -et; pl.=
uppmaning

**försjunka i (sjunker, sjönk,
sjunkit)** fördjupa sig i, bli
helt upptagen av

olustig/t trist, tråkig

fresta, frestar locka

våghalsig/t djärv, oförsiktig,
riskabel

Kristina Lugn (född 1948) poet och dramatiker.

Ganska nära himlen

Ganska nära himlen
i ett hus som är ganska grått
i ett rum med fina tapeter
bor lilla Liselott

5 Och hennes **vidriga** mamma
bor faktiskt också där
hon står vid spisen och röker
och undrar vart Liselott är

Men Liselotts snälla pappa
10 bor i en annan stad
han bor på en **sällsam** stjärna
och är både rik och glad

Där sitter han hela dagen
i en soffa av **pärlemor**
15 och ingen mer än hans dotter
vet var den mannen bor

Där sitter han hela natten
och skickar blå **telegram**
och ingen mer än Liselott vet
20 att dom verkligen kommer fram

För Liselotts **taskiga** mamma
arbetar i en butik
där **staplar** hon flaskor på burkar
och är varken glad eller rik
25

Hon säger att Liselotts pappa
var ett **kräk** som hette Sven
som flydde till Tierp med Dolly
och aldrig syntts till igen

30 Han har det väl bra med Dolly
och **struntar i** Liselott
som är liten **spinkig** och ensam
och lever på **bidragsförskott**

Så säger Liselotts mamma
35 en ledsen och **tanklös** tant
som inte vet vad Liselott vet
är på riktigt alldeles sant:

vidrig/t otäck, avskyvärd
sällsam ovanlig, fantastisk
pärlemor, -n finns inuti
musselskal

telegram, -met; pl.=
telegrafiskt meddelande
taskig/t elak, dålig, nedrig
stapla, staplar lägga en
ovanpå den andra, lägga
på hög

kräk, -et; pl.= otrevlig typ,
usling, "skitstövel"

strunta i, struntar inte bry
sig om, inte fråga efter

spinkig/t mager, smal

bidragsförskott, -et;
pl.= ersättning från
försäkringskassan

tanklös/t som inte tänker så
långt

när alla dagisbarn sover
och alla kassörskor gått hem
går en pappa på tå och planterar
små blommor runtomkring dem

5 han planterar små ljus i köket
där middagsdisken står kvar
tills allt blir vackert och trevligt
tack vare Liselotts far

Men när väckarklockan ringer
10 och himlen är raggsocksblöt
och morsan sitter i köket
och sväljer sin havregrynsgröt

när kärringen sitter i köket
och gaster: skynda dej nu
15 du ska äta och pinka och klä dig
för klockan är fem över sju

tar Liselott tyst och stilla
sin färgglada täckjacka på
och utan att klaga det minsta
20 bestämmer hon sej för att gå

Då kommer en fågel fjärranifrån
Det kommer en sur pensionär
En unge somnar i skogen
En mamma är inte där

25 Det kommer en hund som är hungrig
den gråter på gator och torg
En mamma sitter på PBU
och saknar ord för sin sorg

Det spelar en psalm i björken och
30 dagen är mulen och grå
Mitt vackra barn i bävernylon
vad är det du tänker på?

Du springer alltid allena
längs skyltfönstrens tindrande rad
35 där ingen hör vad du sjunger
och jag vet att du inte är glad

gå på tå (går, gick, gått)

smyga, gå tyst

raggsocka, -n; -or tjocka

stickade strumpor

blöt/t våt

gröt, -en; -ar kokas ihop av

gryn och vatten

kärring, -en; -ar kvinna

(nedsättande)

gasta, gaster skrika

pinka, pinkar kissa

täckjacka, -n; -or vinterjacka

klaga, klagar protestera

fjärranifrån från långt borta,

från fjärran

PBU psykisk barn- och

ungdomsvård

psalm, -en; -er sång som

sjungs i kyrkan

björk, -en; -ar träd med vit

stam

mulen/et molnig, mörk

bävernylon, -et; pl.= material

för vinterkläder

allena ensam

skyltfönster/ -ret; pl.=

affärens stora fönster där

varorna visas

tindrande glittrande,

strålande

Jag väntar i mörkren, jag väntar
i mörkren långt bort ifrån dej
och snart blir jag sjuk av all kärlek
som du inte vill ha av mig

- 5 Kom tillbaka till mig, mitt hjärta
ja skynda dig hem till din mor
Vi kunde ha det så trevligt
på det **höghusfält** där vi bor

- Vi kunde skaffa nåt hembakt
10 att sitta och **mumsa** på
och jag skulle **sticka** en **kofta**
så du slipper att frysa så

- Och **virka ljuvliga** drömmar
av chockrosa yllegarn
15 och aldrig göra dig ledsen
mitt stackars ensamma barn!

- Jag ska lära mig städa och vispa
och göra mej **slank** och fin
och bli en ordentlig mamma
20 en **hemkär** och **kramgo'** blondin

Jag ska skriva riktigt sympatiska brev
till Någon som passar mej
och förklara min **nöd** och göra reklam
för både mej och dej.

- 25 Sen är det bara att vänta
på alla svaren jag får
så har du en toppenbra pappa
lite längre fram i år!

(ur *Bekantskap önskas med äldre bildad herre*, 1983)

höghusfält, -et; pl. = stor yta
med höga hus
mumsa, mumsar äta något
gott
sticka, stickar tillverka av
garn
kofta, -n; -or en sorts tröja
virka, virkar tillverka av garn
ljuvlig/t underbar
slank smal
hemkär som tycker om att
vara hemma
kramgod charmig, mjuk, gullig
nöd, -en olycka, bekymmer

Förstår du?

- 1 Liselott bor med sin mamma. Var finns hennes pappa och varför har han lämnat familjen?
- 2 En tidig morgon när Liselott ska gå till dagis tar hon på sig jackan och bestämmer sig för att gå. Vart går hon? Vad händer egentligen?
- 3 När Liselotts mamma sitter på PBU saknar hon ord för sin sorg och lovar många förändringar. Vad lovar hon?

Tillbaka till texten

Genrer

- 1 Ordet genre (uttalas *sjanger*) är franska och betyder sort eller slag. När man talar om genrer inom skönlitteraturen menar man alltså olika sorts litteratur. Roman, lyrik, saga, fabel, dramatik och novell är några exempel. Beroende på innehållet kan man dela upp en genre vidare. Detektivroman (deckare), äventyrsroman, kärleksroman, krigsroman, samhällsskildring, historisk roman, självbiografi, science fiction och fantasy är också genrer. Genrer kan blandas i samma roman. Exempelvis kan en kärleksroman också vara en historisk roman eller en science fiction.

Para ihop en genre med rätt beskrivning:

1 drama	A teaterpjäs med sorgligt innehåll, sorgspel
2 lyrik, poesi, dikt	B komisk teaterpjäs med mycket situationskomik
3 prosa	C påhitt, ej verklighet
4 novell	D kort berättelse
5 roman	E vardaglig text (ej bunden form)
6 fiktion	F lång berättelse
7 tragedi	G skådespel, pjäs
8 komedi	H rolig teaterpjäs, lustspel
9 fars	I diktning (bunden form)

OBS Vilken är skillnaden mellan facklitteratur och skönlitteratur?

- 2 Utdragen ur Tjänstekvinnans son (Rädd och hungrig av August Strindberg) och Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult (av Astrid Lindgren) är *självbiografiska barndomsskildringar*.

Ganska nära himlen är en *dikt* (poesi, lyrik) som består av 25 strofer. En dikt är ofta uppdelad i mindre delar och en del kallas *strof*.

- 3 I dikten *Ganska nära himlen* finns rim. *Rim* betyder att slutet av orden *rimmar*. T ex grått – Liselott, där – är, stad – glad i de första tre stroferna. Markera rimmen i resten av stroferna.

Fundera och diskutera

1 Miljö och tid

De tre texterna utspelar sig under olika tider. Johan i Strindbergs text växer upp på 1850 – talet, Astrid växer upp på 1910-talet och dikten *Ganska nära himlen* utspelar sig på 1980-talet. Men mest skiljer sig miljöerna åt.

a) Johan i *Rädd och hungrig* växer upp i Stockholm. Trots att han beskriver hemmiljön så svart levde familjen ändå på en ganska hög nivå om man jämför med riktigt fattiga familjer i mitten på 1800-talet. Vi kan kalla det *borgerlig stadsmiljö*. Sök i texten efter exempel på att det var ett borgerligt hem och inte ett arbetarhem. (Borgerlig betyder här medelklass.)

b) Astrid Lindgren växer upp på landet i en bondefamilj. Ge exempel från texten som stödjer detta.

c) Miljön i *Ganska nära himlen* är lägenhet i förort. Ge exempel från texten som stödjer detta.

2 Föräldrar

a) I *Rädd och hungrig* har föräldrarna tydliga roller. Vilken är faderns roll och vilken är moderns?

Mellan raderna kan man känna att författaren Strindberg mest anklagar modern. Hur ser han på henne? Hur ser du på henne?

b) Astrid beskriver hur hennes mor uppfostrar barnen. Beskriv den uppfostran barnen fick.

c) I början av dikten *Ganska nära himlen* är Liselotts mamma en olycklig kvinna som inte orkar med sin dotter. Kristina Lugn beskriver Liselotts känslor för mamman med ord som "vidrig, taskig, kärring". Pappan finns bara i Liselotts fantasier. Hur tänker hon sig sin pappa i sina drömmar?

3 ... barnens helvete!

De sista raderna i *Rädd och hungrig* är några av de mest citerade raderna i svensk litteratur. Strindbergs ord är hårda. Diskutera innehållet i det stycket.

Skriv

Tänk dig att du är en kurator som ska utreda Liselotts familjeförhållanden i en rapport. Hur skulle den se ut?

Rubrik: *Liselotts familjeförhållanden*

När du läste texterna märkte du säkert en stor skillnad mellan Johans och Astrids uppfostran. Gör en jämförelse.

Använd uttryck för jämförelser:

jämfört med, jämförelsevis, på samma sätt som, till skillnad mot, har mycket gemensamt med, har inte mycket gemensamt med, har en viss likhet med, har inte någon likhet med och ord som uttrycker motsats: *däremot, tvärtom, ändå, trots, trots allt.*

Rubrik: *Två sätt att uppfostra*

SVENSSON

SPRÅKET 2

7

Släktskap och påverkan

Svenskan är ett indoeuropeiskt språk och hör till den nordgermanska grenen. En gång i tiden fanns ett indoeuropeiskt urspråk som talades av ett folk som levde norr om Svarta havet. Man räknar med att det var för ungefär 4 000 år sedan. Folket var ett ryttarfolk som av någon anledning så småningom tvingades **bryta upp**. Orsaken till **uppbrottet** är oklar. Kanske var det ont om mat. Olika grupper vandrade åt olika håll och deras språk spreds över ett **jättelikt** landområde från Indien till Europa. Ett av dessa språk nådde norra Europa för mer än 2 000 år sedan. Forskarna kallar språket urgermanska. I Norden utvecklades urgermanskan under **ytterligare** 1 000 år och de första vikingarnas **tungomål** för 1 000 år sedan var urnordiskan.

De indoeuropeiska språken har utvecklats olika men de har **likartad** meningsbyggnad och ord som betecknar släkt och natur påminner om varandra. Ordet mus är detsamma både i sanskrit och latin, och andra indoeuropeiska språk har liknande ord.

Ett annat exempel är ordet syster som på isländska är systir, på engelska sister, på tyska schwester, nederländska zuster, ryska sestra, latin soror och sanskrit svar.

Några av språken i Europa är dock inte indoeuropeiska, nämligen finska, samiska, estniska, ungerska, turkiska och baskiska. Ett stort språk som arabiska tillhör språkfamiljen semitiska språk.

Svenska språket är **således** mer släkt med det geografiskt **avlägsna** punjabi än med den **närliggande** finskan.

Om en svensk av idag och en viking från 1000-talet skulle mötas, skulle de helt säkert inte förstå varandra. Det beror till en del på att ljudsystemet utvecklats och att gamla böjningar försvunnit men framför allt på förändringar i ordförrådet. Många gamla ord har helt enkelt försvunnit och ersatts med andra, inlånade ord. För en människa som inte **fördjupat sig** i språkhistoria är urnordiskan **obegriplig** i dag.

Man kan tycka att det är synd att vi inte har några inspelningar från den tiden så att vi kan få en **föreställning** om hur det lät när människor samtalande på vikingatiden. Men vi behöver egentligen inte ta oss

bryta upp (bryter, bröt, brutit) ge sig av
uppbrott, -et; pl.=
 flytt, avresa
jättelikt enormt, jättestort
ytterligare ännu, mer
tungomål, -et; pl.=
 språk, dialekt
likartad liknande, snarlik
således alltså, följaktligen
avlägsen långt borta
närliggande som ligger nära, på kort avstånd
fördjupa sig (i), fördjupa
 sätta sig in i, specialisera sig på
obegriplig/t omöjlig/t att förstå
föreställning, -en; -ar
 idé, bild

längre än till dagens Island för att få veta ungefär hur svenskan lät för tusen år sedan. På den tiden skilde sig de nordiska språken svenska, danska, norska och isländska inte så mycket åt. Isländska har inte färgats av låneord, dvs. ord som lånats in från andra språk. Tvärtom har islänningarna drivit en språkpolitik som **går ut på** att skydda isländska från internationell **påverkan**. Man kan säga att språket lagts i en konservburk och i den takt man behövt nya ord för nya **företeelser** har man skapat nya isländska ord. Islänningarna kan i dag **tämligen obehindrat** läsa de gamla sagorna som skrevs för tusen år sedan. I det här fallet är det isländska som **utgör** ett **undantag**. De flesta språk har, liksom svenskan, låtit sig **påverkas** av andra språk.

De äldsta svenska orden kallar vi för arvord eftersom vi har ärvt dem från våra äldsta förfäder och de har inte lånats in från något annat språk. Arvorden är namn på släktingar (t.ex. son, dotter, fader), naturen (t.ex. berg, sol, måne), djur (t.ex. ko, katt, björn), kroppsdelar (t.ex. ben, fot, hand) och namn på mat (t.ex. mjöl, mjölk, salt).

Numera har svenska språket en **flora** av låneord. Vi har lånat in ord från andra språk under olika tider men de har **försvenskats** och uttalas och böjs på svenskt sätt. Den första påverkan på svenskan skedde mellan 1000- och 1200-talet. Det var under den tiden som landet blev kristet och från latin och grekiska kom många kyrkliga ord som apostel, ängel, paradiset, biskop, präst, kyrka, mässa, mur, källare men även vetenskapliga som astronomi och bibliotek.

Tyska hantverkare och handelsmän flyttade i stora **skaror** till de svenska städerna på 1200- och 1300-talet. De kom från norra Tyskland och i städer som Stockholm och Kalmar utgjorde de snart en stor del av befolkningen. I Stockholm talade hälften av invånarna tyska. De tog med sig sitt ordförråd och ord som stad, fogde, rådhus, mynt, betala, pengar, räkna, tull, straff, måste, bli, gå, stå, ju, skomakare, slaktare, skräddare och snickare är exempel på låneord från den tiden. Förstavelser (anhålla, betala, ersätta) och ändelser (bageri, mäktig) har kommit från tyskan.

Det svenska verbet varda **trängdes ut** och ersattes av det tyska *bliva*. Att säga han vart arg har ansetts som dialektalt och fullt fastän det egentligen är det **genuina**. Han blev arg är sedan medeltiden det riktiga. Ett annat ord som försvann var det vackra och **ursprungliga** ordet för fönster: vindauga/vindöga, som betyder öppning i taket. Det ersattes med låneordet fönster (från tyskans Fenster). Vindögat lever dock vidare i danskans *vindue*, norskans *vindu* och i engelskans *window*.

En ny våg av tysk inflyttning ägde rum under 1500- och 1600-talen och med den en ny tysk ordström. Den här gången var det för det mesta administratörer och tekniskt kunniga som kom och vi fick ord som offentlig, dunkel, ordentlig, knekt, rådman, verkställare, gevärsfrämling, beskylla och skaffa.

gå ut på (går, gick, gått)

innebära, ha till syfte

påverkan (en) inflytande, influens

företeelse, -n; -er fenomen, sak, händelse

tämligen ganska, relativt

obehindrat utan hinder, utan svårighet, lätt

utgöra (-gör, -gjorde, -gjort) vara, bilda

undantag, -et; pl.=

ovanlighet, specialfall

påverka, påverkar inverka på, influera, färga av sig på

flora, -n; -or en massa, en mängd

försvenska göra svensk

skara, -n; -or grupp människor

trängas ut att inte få plats, hamna i bakgrunden, försvinna

genuin/t ursprunglig, naturlig, äkta

ursprunglig/t först, tidigast, genuin

Under Gustav Vasas tid (1500-talet) infördes den nya lutherska läran och med den kom också kravet på att gudstjänsten i kyrkan skulle framföras på svenska. Mellan 1526 och 1541 lät Gustav Vasa översätta bibeln till svenska språket. Därigenom fick vi ett enhetligt svenskt skriftspråk som började spridas över landet. Kyrkospråket blev ett **rättesnöre** för hur ord skulle stavas och hur verb skulle böjas.

På 1700-talet gjorde kung Gustav III franskan till hovets språk. Kungens stora intresse för fransk livsstil och kultur spreds och därmed ord som frisyra, toalett, karamell, sås, balkong, applådera, modern, elegant, buljong, roman, parfym, garderob, balett, pjäs, ridå och salong.

Så sakta under 1800-talet och mer **explosionsartat** under 1900-talet och nu på 2000-talet har en strid ström av engelska och amerikanska ord kommit in i svenskan. Vi säger numera printa ut, mejla, briefa, insider, cash, digga, fejka, stajla, tajma, blackout och team utan att **reflektera** över om det finns ett svenskt ord som skulle fungera lika bra. Tror ni förresten att snäva blåbyxor skulle sälja lika bra som tajta jeans?

Och allt oftare ser vi konstruktioner som Andersson's livs och Yvonne's salong i stället för det korrekta Anderssons livs och Yvones salong.

Monika Åström

Om svenska efternamn

Den genomsnittlige tysken heter Müller, britten Brown, fransmannen Dupont och polacken Kowalski. I Sverige kallar vi en genomsnittlig person Medelsvensson. Är det vanligaste efternamnet alltså Svensson? Nej, bland de 50 vanligaste efternamnen kommer Svensson först på plats 9. Det finns mer än dubbelt så många Johansson.

De tjugo vanligaste namnen är son-namn och de näst vanligaste är namn som innehåller ord från naturen. Berg, ström, lind, gren, sjö är exempel på sådana.

Före 1600-talet fanns inga släktnamn. Man ärvde alltså inte sitt namn. Om en man hette Anders Johansson och fick en son med namnet Erik och en dotter med namnet Anna så blev barnens namn: Erik Andersson och Anna Andersdotter. Om Erik sedan fick en son med namnet Karl blev hans namn Karl Eriksson. Bland bönderna var det bruket vanligt långt in på 1800-talet.

Ett annat vanligt namnbruk på den tiden var att ta namn efter sitt yrke. Om Per var byns smed blev hans namn Per Smed. Även soldatnamnen började användas kring 1600-talet. Soldatens namn visade ofta en egenskap: Modig, Tapper, Sträng, Munter eller hade militär anknytning: Svärd, Sköld.

rättesnöre, -t; -n norm, något att rätta sig efter

explosionsartad/t som en explosion, oerhört snabbt

reflektera (över), reflekterar fundera, tänka, begrunda

Sveriges 50 vanligaste efternamn

1 Andersson	251 621	26 Jakobsson	22 038
2 Johansson	251 495	27 Lundberg	21 847
3 Karlsson	223 151	28 Bergström	21 458
4 Nilsson	171 360	29 Lundgren	21 167
5 Eriksson	148 880	30 Berg	19 775
6 Larsson	134 660	31 Berglund	19 737
7 Olsson	119 771	32 Fredriksson	18 910
8 Persson	116 901	33 Mattsson	18 755
9 Svensson	112 577	34 Sandberg	17 949
10 Gustafsson	77 559	35 Henriksson	17 523
11 Pettersson	70 990	36 Sjöberg	16 574
12 Jonsson	61 776	37 Forsberg	16 515
13 Jansson	53 809	38 Håkansson	16 311
14 Hansson	46 877	39 Lindqvist	16 216
15 Bengtsson	36 617	40 Danielsson	16 027
16 Jönsson	35 862	41 Engström	15 770
17 Petersson	32 892	42 Lind	15 367
18 Carlsson	29 929	43 Lundin	15 318
19 Magnusson	27 743	44 Eklund	15 197
20 Gustavsson	27 514	45 Fransson	14 863
21 Lindberg	27 402	46 Gunnarsson	14 776
22 Olofsson	26 018	47 Samuelsson	14 668
23 Lindström	25 650	48 Johnsson	14 654
24 Lindgren	23 437	49 Holm	14 439
25 Axelsson	23 317	50 Bergman	14 005

SCB 2004

Prästerna som ju var lärda män använde sig av latinet och "latiniserade" sina namn. Svens son blev på latin Svenonius. Andra exempel är Celsius och Linneus. Men under 1700-talet då påverkan från franskan var stor ändrades Nobelius till det elegantare Nobel och Linnaeus fick bli Linné.

Det var främst borgarklassen som lade sig till med "naturnamnen". Lindgren är ett gammalt sådant. Adeln tog ofta namn efter symbolerna på sina vapensköldar, t.ex. Gyllenstierna, Lilliehöök och Hammarskjöld.

1983 antogs en ny namnlag i Sverige som innebär att man mycket lätt kan byta till ett namn som en förälder bär. Om man, när man fyller 18 år, hellre vill ha mammas efternamn än pappas kan man anmäla det till Folkbokföringen. Om man vill ansöka om byte till annat namn gör man det hos Patent- och registreringsverket. Eftersom det är så enkelt gör svenskarna flest namnbyten i världen.

Här följer några exempel på ansökning om namnbyte som har beviljats: En person som hette Svensson bytte till Comeback. En som hette Nilsson bytte till Heartly, Johansson bytte till Leijonsparre, Ahmed till Andlod. Engelska namn är tydligen populära och Strandman har

5 fått byta till Beachman. Ett annat godkänt engelskt namn är Skywolf. Men det finns också namnansökningar som får avslag. Man får t.ex. inte byta till Bernadotte, Asterix eller Lovejoy. Vissa namn som kan väcka anstöt har heller inte gått igenom. Exempel på sådana är Horsäng och Brunstgnägg. Ibland måste man också se på kombina-

10 tionen med förnamnet. Det kanske inte alltid är så kul att heta Inga Wenner.

Monika Åström

Världens språk tynar bort

Hälften av världens över sextusen språk kan ha försvunnit innan seklet är slut. Nu har svenska Lisbet Rausing **donerat** nästan 300 miljoner kronor till forskarna som vill **kartlägga utrotningshotade** språk innan de tystnar för evigt.

5 Lantarbetaren Jack Butler tog med sig sitt modersmål i graven när han dog den tionde maj år 1986. Han var den siste som talade jiwari. Men det finns fortfarande en enda människa på jorden som kan säga några meningar på detta västaustraliska språk. Han heter Peter Austin och är professor i lingvistik vid University of London. Med stark bryt-

10 ning på australisk engelska ger han ett smakprov:

– Jumangku nghanynja thulhynha. Orden betyder ”barnet såg hunden”. Det märkliga med jiwari är att en mening betyder exakt samma sak även om man kastar om ordens ordning. Alla jiwarliska substantiv har nämligen en ändelse som anger deras roll i meningen.

15 Det är bara att blanda och ge, vilket jiwarlitalare också gjorde. Det ansågs till och med oartigt att upprepa en mening med oförändrad ordföljd om man inte blev förstådd.

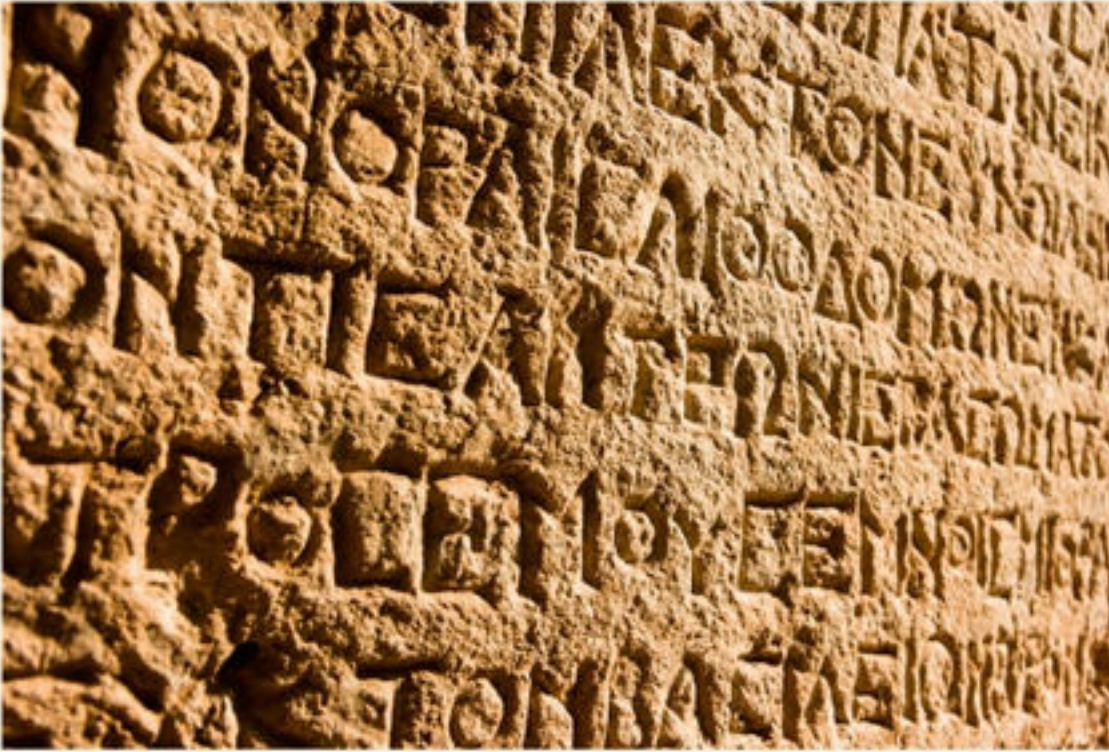
– Det var otroligt **frustrerande** för mig när jag försökte lära mig språket, säger Peter Austin.

20 När Jack Butler fortfarande levde spelade Peter Austin in deras samtal. Han har också samlat ord i en ordlista, och beskrivit den **säregna** grammatiken. Så jiwari är **bevarat**, även om ingen längre talar språket.

Många andra språk har försvunnit **spårlöst**. Över hälften av världens alla **tungomål** talas sammanlagt av bara 0,3 procent av mänsk-

25 ligheten. Flera **uråldriga** språk tystnar varje månad. Språkforskare

tyna bort, tynar bli svagare och svagare, avta
donera, donerar skänka, ge
kartlägga (-lägger, -lade, -lagt) beskriva, utforska
utrotning, -en; -ar förintning, utplåning, slut
utrotningshotad som riskerar att försvinna
frustrerande förvirrande, något som känns som en motgång
säregen ovanlig, underlig
bevara, bevarar vårda, rädda, konservera, hindra att något går förlorat
spårlöst utan spår, utan att lämna något kvar
tungomål, -et; pl.= språk, dialekt
uråldrig/t väldigt gammal

kämpar för att bevara så många som möjligt innan det är för sent. Nu har svenska Lisbet Rausing bestämt sig för att hjälpa dem. Hon har ur egen ficka gett nästan trehundra miljoner kronor till en **stiftelse** som ska finansiera forskning om utrotningshotade språk. **Belopp** i den klassen har forskarna tidigare bara drömt om.

– Varken stiftelser, företag eller regeringar har hittills visat intresse för dessa bortglömda folk och språk. Men det här är något vi måste göra i dag. I morgon kommer det att vara för sent, säger Lisbet Rausing.

Peter Austin kommer att få del av pengarna till att utbilda studenter i konsten att bevara språk som är på väg att falla i glömska. Han har arbetat med tolv australiska språk. I dag finns inget av dem kvar. När de första européerna kom till Australien hade kontinenten över tvåhundra femtio språk. Sedan dess har över hälften försvunnit, och många fler är hotade.

Jack Butler lärde sig tre olika australiska språk, men var tvungen att tala engelska med sina arbetsgivare på gårdarna där han arbetade. Yrkeslivet **gynnar** stora språk. Det gör även satellitburen teve och andra internationella medier. På Internet är hälften av all text engelsk. Numera talar över halva mänskligheten något av världens tjugo största språk.

Utvecklingen har sina fördelar. Fler människor än någonsin tidigare förstår varandra. Men språk handlar inte bara om att göra sig förstådd. Risken är stor att människor som förlorar sina förfäders modersmål också tappar kontakten med deras kultur. Och för språkvetenskapen skulle det vara **förödande** om bara några tiotal av dagens mest populära språk fanns kvar att studera.

– Det skulle vara som om en botaniker bara skulle få studera blommorna i en blomsterhandel, och inte ha tillgång till **mångfalden** i Amazonas regnskog, säger Peter Austin.

Språk som jiwari är viktiga för kunskapen om hur mänskliga språk fungerar. De visar att vårt sätt att ändra **innebörden** i en mening

stiftelse, -n; -r fond, institution

belopp, -et; pl.= summa pengar

gynna, gynnar favorisera, föredra, privilegiera

förödande katastrofal, destruktiv, förstörande

mångfald, -en; -er stort antal, stort utbud

innebörd, -en; -er betydelse, mening, innehåll

med hjälp av ordens ordning inte är någon universell princip. Den mänskliga hjärnans språkförmåga är rikare än så. Jiwari har även ett ovanligt sätt att hålla reda på antal. Många språk skiljer mellan substantiv i singular och plural – en hund, flera hundar. Jiwari har 5 fyra former för att skilja mellan en, två, några stycken (som går att räkna) och många (oräkneliga). Sursurunga, tangga och marshallese har fem olika former. Om det finns språk med ännu fler former kanske vi aldrig får veta.

I Europa är ett femtiotal språk hotade, enligt en rapport från 10 Unesco. Ett av de mest utsatta är sydsamiska, som talas inom ett **vidsträckt** område från Arvidsjaur i norr till Idre i söder, samt inom angränsande delar av Norge.

– Läget är besvärligt, men jag tror inte att det är för sent, säger Mikael Svonni, docent i samiska vid Umeå universitet.

15 Sammanlagt talas sydsamiska av ungefär femhundra människor i Sverige och Norge. Många är gamla. Men på senare år har allt fler personer under trettio år lärt sig sydsamiska, som har ungefär lika mycket gemensamt med nordsamiska som svenska har med tyska.

Eftersom sydsamiskans område är så **utsträckt** är det svårt att ordna 20 förskolor där barnen kan utveckla sitt språk. Men i Norge har sydsamer **inrättat** så kallade språkbad, läger där ungdomar under några sommarveckor umgås med äldre samer och enbart talar sydsamiska.

Metoden användes först i Nya Zeeland. För ungefär trettio år sedan **insåg** maorierna att deras språk var hotat. Fortfarande talades 25 det av tusentals människor, men de flesta var äldre. De yngre kunde nästan bara engelska.

För att vända utvecklingen bjöd maorier in äldre personer till dagis och förskolor för att barnen skulle få möjlighet att lära sig tala maori. Metoden fungerade. Barnen blev bättre på maori än sina för- 30 äldrar. Numera kan maoriska ungdomar studera på sitt eget språk i hundratals skolor i landet, samt vid Waikatouniversitetet. På Hawaii har liknande projekt gett **snarlika** resultat. Där har numera ungefär tusen människor hawaiianska som modersmål. Så det går att rädda språk från att tystna.

35 Att ett litet antal människor talar ett språk behöver inte betyda att det **sjunger på sista versen**. I Brasilien finns ungefär 185 personer som talar karitiâna. Alla bor i en by som vid den senaste folkräkningen hade 191 invånare. Karitiâna är det totalt dominerande språket och talas av bybor i alla åldrar.

40 Genom historien har naturkatastrofer och epidemier slagit ut **enstaka** småspråk. Men de flesta har dött genom att människor har upplevt sitt modersmål som **underlägset** de språk som är kopplade till mer ekonomiskt och tekniskt utvecklade samhällen.

Från engelskan suger svenskan upp en strid ström av ”briefingar”, 45 ”approacher” och andra glosor med dålig passform för svenska tungor. Men det betyder inte att svenskan är på fallrepet.

vidsträckt stort, utsträckt, öppet

utsträckt stort, omfattande, långt

inrätta, inrättar starta, grunda, bilda

inse (-ser, -såg, -sett) förstå, begripa, fatta

snarlikt/t ganska lika, som påminner om varandra

sjunga på sista versen hålla på att ta slut, hålla på att sluta

enstaka några få, några här och där

underlägsen/t sämre, mindre värd

– Språk försvinner inte genom **utspädning** med lånord. Det handlar snarare om att man går från ett språk till ett annat, säger Östen Dahl, professor i lingvistik vid Stockholms universitet.

Inom vissa fackområden – inte minst inom naturvetenskapen – är de engelska orden så många att svenskan **stundtals** haltar. Trots det är Östen Dahl inte speciellt oroad för att det svenska språket ska gå under, åtminstone inte under hans egen livstid.

Vid **sällsynta** tillfällen föds helt nya språk. Nästan hela befolkningen i västindiska Haiti talar haitiska, ett språk som uppstod i mötet mellan franska och flera olika språk från Västafrika. Så sent som år 1985 **erkände** landets lilla fransktalande elit haitiska som ett officiellt språk.

Men den **övergripande trenden** går **entydigt** mot färre språk.

– Under de senaste trettio åren har antalet hotade språk ökat **markant**, säger Noriko Aikawa, som leder FN-organet Unescos arbete med att bevara utrotningshotade språk.

Hon **uppmantar** världens regeringar att erkänna alla barns rätt att få undervisning på sitt eget modersmål. Men inte ens det kan rädda världens språkliga mångfald. Många språk talas bara av ett **fåtal** åldringar. För att bevara dem skulle hon behöva räddningsstyrkor i form av lingvister **redo** att **rycka ut** och dokumentera döende språk i världens alla hörn. Men det saknas pengar. Hennes årsbudget motsvarar bara en procent av beloppet som Lisbet Rausing donerat till sin stiftelse.

– Hon har gjort en fantastiskt viktig och generös **insats**. Vi skulle också behöva en donation av den storleken, säger Noriko Aikawa.

För Unesco har det hittills varit mycket lättare att skaffa pengar till att bevara monument av olika slag.

– På dem kan man sätta en fin skylt som talar om vem som har skänkt pengarna. Ett språk är tyvärr inte lika synligt, säger hon.

Per Snarud, DN, 12/4 2002

utspädning, -en; -ar

förtunning, uppblandning

stundtals ibland, periodvis

sällsynt ovanlig, enstaka

erkänna, erkänner här:

acceptera, säga ja till

övergripande allmän, generell

trend, -en; -er prognos,

riktning

entydig/t tydlig, klar

markant kraftig, tydlig,

påtaglig

uppmana, uppmantar råda,

övertala

fåtal, -et litet antal, lätt

räknade

redo beredd, färdig, villig

rycka ut, rycker snabbt ge sig

av, snabbt åka iväg

insats, -en; -er bidrag,

åtgärd, gärning

Storspråken dominerar

Över hälften av alla människor på jorden talar något av världens tjugo största språk.

Språk	Miljoner talare	Språk	Miljoner talare
Mandarin	874	Koreanska	78
Spanska	358	Wu	77
Engelska	341	Franska	77
Bengali	207	Javanesiska	75
Arabiska	200	Yue (Kantonesiska)	71
Hindi	185	Telugu	69
Portugisiska	176	Vietnamesiska	68
Ryska	167	Marathi	68
Japanska	125	Tamil	66
Tyska	100	Turkiska	61
		Urdu	60

Förstod du?

Släktskap och påverkan

- 1 Hur uppkom begreppet indoeuropeiska språk?
- 2 Vilka likheter finns mellan de indoeuropeiska språken?
- 3 Vilka språk, som talas i Europa, är inte indoeuropeiska?
- 4 Nämn tre orsaker till att en viking från 1000-talet och en svensk av i dag inte skulle förstå varandra.
- 5 Hur kommer det sig att man på Island i dag förstår det språk som talades för 1000 år sedan?
- 6 Vilken är skillnaden mellan arvord och låneord?
- 7 Det finns fem vågor (gångar) då påverkan av låneord varit stark. När kom vågorna och varifrån kom låneorden?
- 8 Gustav Vasa bidrog till att vi fick ett enhetligt svenskt skriftspråk. Hur?

Världens språk tynar bort

- 1 Vad ska donationen på 300 miljoner kronor gå till?
- 2 Vad är utmärkande för substantiven i jiwarli? Vad betyder det för ordföljden?
- 3 Jiwarli är kartlagt och bevarat. Hur har det gått och hur går det med många andra små språk?
- 4 Engelska tar över media och Internet. Vilka är fördelarna med det? Och vilka är nackdelarna?
- 5 I texten finns en liknelse om en botaniker som får nöja sig med blommorna i en blomsterhandel och inte får tillgång till Amazonas regnskog. Vad har botanikern för likhet med språkforskaren?
- 6 Jiwarli har också ett ovanligt sätt att hålla reda på antal. Hur?
- 7 Nämn ett språk i Europa som hotas av utrotning. Var talas det och av hur många?
- 8 Vad innebär begreppet "språkbad"?
- 9 Vilken är den största orsaken till att små språk tynar bort?
- 10 Hur ser Östen Dahl på svenskans ställning just nu?
- 11 Noriko Aikawa ser det som omöjligt att rädda alla världens döende språk. Vad saknas?
- 12 Varför doneras mer pengar till olika monument än till språkforskning?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avlägsen bevara fördjupa sig företeelse förödande genuin gynna gå ut på innebörd
kartlägga närliggande obegriplig obehindrat påverkan skara sällsynt tyna bort
underlägsen utspädning utsträckt

- 1 Yrkesliv och olika medier _____ stora språk.
- 2 Det är _____ för språkvetenskapen att så många små språk försvinner.
- 3 Sydsamiska talas inom ett väldigt _____ område.
- 4 Människor som lever i ekonomiskt och tekniskt utvecklade samhällen upplever sitt eget lilla språk som _____.
- 5 _____ med låneord hotar inte språket.
- 6 FN har som mål att försöka _____ så många små språk som möjligt.
- 7 Att helt nya språk föds är mycket _____.
- 8 En menings _____ kan ändras med hjälp av ordens ordning.
- 9 Språket jiwari har sakta _____.
- 10 Lisbet Rausing har donerat ett stort belopp till forskare som _____ utrotningshotade språk.
- 11 Geografiskt är punjabi ett _____ språk.
- 12 Finland är ett mer _____ land.
- 13 Långt ifrån alla har _____ sig i språkhistoria.
- 14 Det språk som talades för 1 000 år sedan är _____ i dag.
- 15 Språkpolitiken på Island har _____ att skydda språket från _____ utifrån.
- 16 Nya _____ har fått nya isländska ord.
- 17 Islänningarna läser sina gamla sagor tämligen _____.
- 18 Tyskar flyttade i stora _____ till de stora städerna.
- 19 Det dialektala är ofta det _____.

Öva kapitelord 7:1

B Döda böjningsformer i levande uttryck

Fram till 1400-talet hade svenska språket många fler böjningsformer för substantiv, adjektiv och pronomen. Böjningsformerna kallas kasus och finns ännu kvar i vissa germanska språk, t.ex. tyskan. De finns även i finskan, turkiskan och i slaviska språk.

I modern svenska finns numera bara *grundform* och *genitiv* (t.ex. flickans cykel, världens befolkning). Tidigare kunde genitiv och andra kasus stå efter prepositioner. Gammalt kasus (akusativ) lever kvar i uttryck som vi använder i dag, t.ex.:

”Huset står i ljusan låga.” (=det brinner häftigt)

”Där satt jag i godan ro.” (= i lugn och ro)

Exempel på sammansättningar av två substantiv som har kvar rester av gamla böjningar:

”Drottning Kristina fick sitt sista vilorum i Peterskyrkan i Rom.”

”Det har hänt att en cyklist som kommit från en sidogata kört rätt in i bussen.”

”När vi pratar om rattnykterhet är nyttotrafiken särskilt viktig.”

”De första vikingarnas tungomål var urnordiskan.”

Andra exempel på sammansättningar med gamla böjningsmönster:

gatuvåld, barnavård, varuhus, hälsoskäl.

Att prepositionen *till* en gång i tiden stod med genitiv har vi många exempel på i uttryck som lever kvar: *till synes*, *till bords*, *till sängs*.

Några vanliga uttryck där prepositionen *till* följs av gamla böjningsformer:

till buds	till döds	till fjälls	till fots	till fredes	till hands	till havs	till lags
till livs	till låns	till mods	till mötes	till pass	till salu	till sjöss	till skogs
till skänks	till spillo	till sängs	till tals	till vardags			

Komplettera meningarna med något av uttrycken ovan:

- 1 Vi var hungriga och glada över att äntligen få något till _____.
- 2 Det är inte min bil. Jag har den bara till _____.
- 3 Har du en miniräknare till _____?
- 4 Du får använda alla medel som står till _____.
- 5 På vintrarna åker de till _____ för att åka skidor.
- 6 Är hon mer till _____ med livet nu sedan hon bytt jobb?
- 7 Det var en regnig dag och paraplyet kom väl till _____.
- 8 Alla pratade i munnen på varandra och det var omöjligt att få komma till _____.
- 9 Om du tecknar abonnemang får du mobiltelefonen till _____.
- 10 I unga år gick han till _____ och seglade på de sju haven.
- 11 Sista huset på gatan är till _____. Du kanske vill köpa det?

- 12 Badbåten drev iväg och var snart långt ute till _____.
- 13 De här skorna kan jag inte ha på festen. De har jag bara till _____.
- 14 Han hade vunnit tävlingen och kände sig mycket väl till _____.
- 15 Min vän var osäker på var jag bodde så jag gick honom till _____.
- 16 Han var mycket hjälpsam och ville vara alla till _____.
- 17 Det utbröt kravaller på fotbollsläktaren och några i publiken trampades till _____.
- 18 På sommaren cyklar jag till jobbet men på vintern går jag till _____.
- 19 Katten blev skrämmd och sprang till _____.
- 20 Klockan var mycket och det var dags att gå till _____.
- 21 Vi kan inte låta all frukt på träden gå till _____. Vi måste plocka frukten i morgon.

C Fler uttryck

"En svensk av i dag (= en modern svensk) skulle inte förstå vad en viking sa om de skulle mötas."

"Språkstudenterna måste lära sig att bevara språk som är på väg att falla i glömska."

(= bli bortglömda)

Andra uttryck

dagens ungdom (den moderna ungdomen)

i dagens läge (just nu, i den situation som är nu)

i dagarna (inom kort, ganska snart)

vara glömsk (ofta ha svårt att komma ihåg saker)

glömma bort (inte komma ihåg något speciellt)

Fyll i rätt uttryck:

- 1 Mina grannar väntar barn _____.
- 2 Det kan inte vara lätt att ha barn _____.
- 3 _____ TV innehåller alldeles för mycket våld.
- 4 Du får inte _____ mammas födelsedag i år igen.
- 5 Han är äldre nu och börjar bli ganska _____.

D Metaforer

Vilken *bokstavlig* betydelse har följande uttryck? Och vad betyder de som *metaforer*?

- 1 "Alla jivarliska substantiv har nämligen en ändelse som anger deras roll i meningen. Det är bara att *blanda och ge*."

- 2 "Att ett litet antal människor talar ett språk behöver inte betyda att det *sjunger på sista versen*."

- 3 "Från engelskan *suger* svenskan *upp* en *strid ström* av "briefingar", "approacher" och andra glosor med *dålig passform* för svenska tungor. Men det betyder inte att svenskan är *på fallrepet*." (Fallrep är en trappa till en båt där ledstången utgörs av rep. Från början betydde uttrycket något som görs i sista minuten.)

- 4 "Språk försvinner inte genom *utspädning* med lånord."

- 5 "Inom vissa fackområden – inte minst inom naturvetenskapen – är de engelska orden så många att svenskan stundtals *haltar*."

Ordbildning

Prefixet för-

”Låneorden har *försvenskats* och uttalas och böjs på svenskt sätt.”
Prefixet *för* + adjektiv + *a* bildar verb.

Exempel:

för + svår + a = försvåra (göra svårare)

för + dyr + a = fördyra (göra dyrare)

Vilka blir verben här?

- 1 göra falsk _____
- 2 göra verklig _____
- 3 göra tydlig _____
- 4 göra till silver _____
- 5 göra till guld _____
- 6 göra svensk _____
- 7 göra stor _____
- 8 göra mindre _____
- 9 göra enkel _____
- 10 göra bättre _____

Fundera och diskutera

- 1 Berätta för de andra i gruppen om dina namn. Vad betyder de? Följer ni någon tradition då det gäller namnbruk?
- 2 Över halva mänskligheten talar något av världens största språk. Vilka fördelar kan ni se med detta?
- 3 Om de stora språken tar över sker det till priset av att tusentals små språk dör. Vilka nackdelar ser ni med detta?
- 4 Jiwari är ett språk, vars substantiv har ändelser som anger deras roll i meningen (anger t.ex. objekt eller subjekt). Det är bara att blanda och ge; ordens ordning har ingen betydelse. Hur är det i ditt språk? Översätt "Peters mormor bakade en tårta åt barnen". Skriv ned orden och förklara för de andra i gruppen hur man anger subjekt och objekt. Görs det med hjälp av ändelser eller som i svenskan med hjälp av ordföljden? Hur skiljer man mellan direkt och indirekt objekt? Hur anges dåtid för verbet bakade? Hur anges genitiv i Peters? Vad heter tårta på språken som finns i gruppen?

Svenska språket i dag

I dag uppskattar man antalet språk i världen till 6000. (3 000 i Asien, 1 900 i Afrika, 900 i Amerika och 275 i Europa). Svenskan är ett förhållandevis litet språk som talas endast av 9 miljoner.

Riskerar svenskan att dö ut? Nej, egentligen inte. Tillräckligt många talar det och det används i officiella sammanhang. Uppgiften att hålla språket levande och fungerande tas på stort allvar. Vi har Svenska språknämnden som ger ut skrivregler och ordböcker. I regeringskansliet sitter språkvårdare som ska se till att myndigheterna inte krånglar till språket för mycket. Svenska akademien ger ut ordlista och grammatik och många stora tidningar har egna språkvårdare.

Det finns dock tendenser i svenskans utveckling som gör att man kan jämföra det med ett hotat minoritetsspråk. Svenskan används inte längre inom vissa funktionsdomäner. Det gäller en del fackspråk, språket inom internationella företag, Internet och andra medier. Men kanske mest märkbar är den språkliga domänförlusten inom det naturvetenskapliga området, där engelskan så gott som tagit över. Svenska språket används inte längre inom den naturvetenskapliga forskningen.

Konsekvensen av språklig domänförlust är att samtal om vissa ämnen inte kan föras på svenska för att det saknas svenska ord. Här ligger en allvarlig fara för språket. En kommitté har därför arbetat fram ett förslag om att doktorsavhandlingar som skrivs på engelska måste ha en sammanfattning på svenska där också översättningar av termer och begrepp ska finnas med.

Monika Åström

Minoritetsspråken

Några mindre språk har enligt en lag från 2009 fått minoritetsspråkstatus i Sverige:

Samiska talas av 15 000–20 000 samer som bor i norra Sverige.

Finska talas av ca 250 000 personer i Sverige. Från 1100-talet till 1809 hörde Finland till Sverige och under 1900-talet har många finsktalande kommit hit.

Meänkieli (tornedalsfinska) talas i Tornedalen av 50 000–60 000 personer.

Romani chib är språket som talas av romer i Europa. I Sverige talas det av 15 000–20 000 personer.

Jiddisch är ett tusen år gammalt språk och är en sammansmältning av tyska, hebreiska och slaviska språk. Det talades av judar i Polen som mördades i andra världskriget. I Sverige talas det av ca 4000 personer.

uppskatta, uppskattar

här: beräkna, mäta

förhållandevis jämförelsevis,

relativt, tämligen, ganska

krångla till, krånglar trassla

till, komplicera

tendens, -en; -er trend,

riktning, tecken

funktionsdomän, -en; -er

användningsområde

märkbar tydlig

konsekvens, -en; -er följd,

resultat

begrepp, -et; pl.= term, ord,

uttryck

Dessa fem språk har använts länge i Sverige och de är inte dialekter. Minoritetsspråken kan användas i kontakt med myndigheter och elever har rätt att få undervisning på dessa språk.

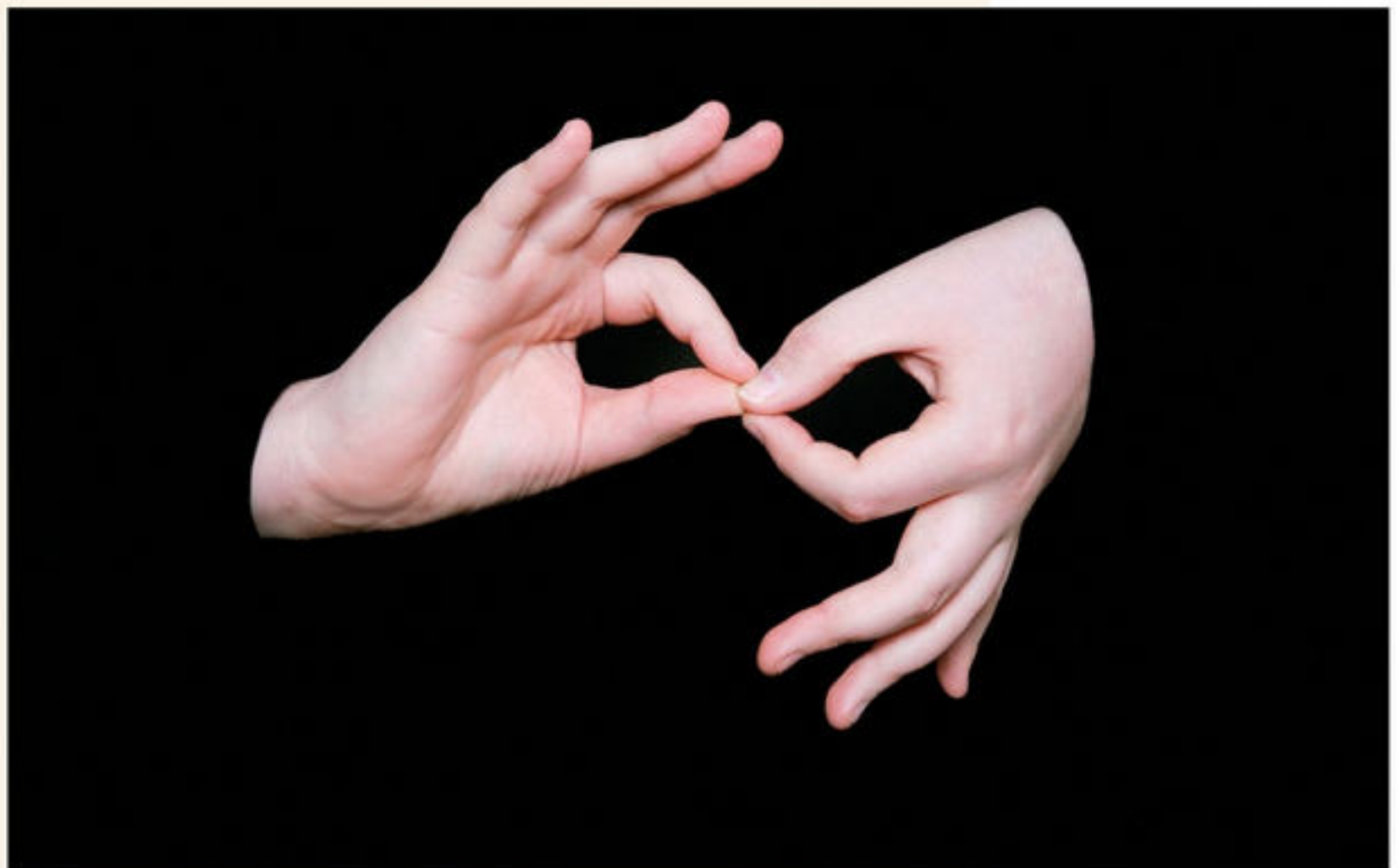
Utöver minoritetsspråken talas 150 olika hemspråk av elever i svenska skolor och 15 % av eleverna i svenska skolan har invandrarbakgrund.

Teckenspråk som förstaspråk för döva

Lagen från 2009 som bestämmer att minoritetsspråken ska bevaras och utvecklas gäller också för teckenspråket. Den som har behov av att lära sig teckenspråk för egen del eller för att kunna kommunicera med en anhörig ska få göra det.

Teckenspråket är inte internationellt. Det finns närmare tusen olika teckenspråk i världen. Många tror att teckenspråket ser likadant ut i hela världen och att alla döva kan förstå varandra men så är det inte. Hos döva personer är ögonkontakt, gester och kroppsspråk mer utvecklat och det hjälper säkert till då det gäller att göra sig förstådd över nationsgränserna.

I de nordiska länderna är skolsituationen för döva barn bra idag då alla döva barn får lära sig teckenspråk som förstaspråk och får all

undervisning på det språket. I övriga världen är situationen sämre; 80–90 procent av alla döva barn får ingen utbildning alls och endast 1 procent får utbildning på teckenspråk. De flesta av världens döva barn bor i u-länder vilket innebär att de i stort sett inte får någon utbildning alls.*

I likhet med Sverige har hittills 44 länder, varav 21 i Europa, teckenspråket med i sin lagstiftning.

* Källa: Sveriges dövas riksförbund

Glädjen med andra språk

Det arbete som ger mig mitt dagliga bröd handlar om latinska texter från medeltiden. Jag tolkar dem och kommenterar dem, mest på franska, ibland också på engelska. All min facklitteratur är skriven på andra språk än svenska. Jag har **tät** kontakt med kolleger på olika håll i världen och reser ganska mycket. Då måste jag tala åtminstone engelska, franska och tyska, men ibland också lite italienska och spanska. Under åren har jag fått vänner på olika håll i världen, och jag har internationella **engagemang** utanför själva jobbet. Jag **vårdar** med glädje mina kontakter med de olika språkens hjälp.

10 Det här programmet ska **emellertid** varken handla om latin eller redovisa några vetenskapliga undersökningar om språk. I stället vill jag tala om mina egna erfarenheter: hur man klarar sig på andra språk än sitt eget. Vad är det som gör det svårt att förstå och att bli förstådd? Vad är det som gör att det går bra att förstå varandra?

15 Själv har jag egentligen ganska svårt för språk. Jag glömmer ord när jag behöver dem som bäst, och mitt uttal låter alltid väldigt svenskt. Men kommunicera måste jag ju, och det gör jag, ganska bra faktiskt. Hur går det här till?

20 Det minst svåra är att läsa. Det är egentligen mest en fråga om tid och om att vilja. Är man verkligen motiverad, ja då går det, med hjälp av lexikon. Och då lär man sig. Min första stora förälskelse **inträffade** när jag var 16 år. Han var från Liège och skrev långa poetiska brev. Vad jag arbetade med de där franska breven! Senare, när jag läste latin, var våra latinlexika och kommentarer engelska. Det kunde t.ex. innebära att en dikt, som innehöll namn på konstiga latinska fiskar, översattes till engelska. Sedan måste man hitta de engelska orden på svenska, och till sist hamnade man på papegojisk, havsglada och liknande. Det blev i alla fall en ganska bra grund för den fortsatta engelskan.

30 Att tala är värre. Här räcker det inte med tid och energi, det krävs också mod. Det sitter så djupt att man vill göra ett gott **intryck**. När

tät intensiv, upprepad

engagemang, -et; pl.=

uppdrag, kontakt

vårda, vårdar sköta, ta hand

om

emellertid dock, i alla fall,

(men...)

inträffa, inträffar hända, äga

rum, tilldra sig

intryck, -et; pl.= göra gott

intryck, verka duktig,

imponera

man talar främmande språk måste man bita huvudet av skammen, acceptera sina språkfel, sin tokiga satsmelodi, sina felaktigt valda ord.

När man skriver på främmande språk är situationen densamma. Men då har man åtminstone tid att tänka efter, att **slå upp**, och framför allt, att lämna sina sidor till någon, som har det språket som sitt modersmål. Man ska då finna, att hur mycket man än har **ansträngt sig**, kommer språk**granskaren** ändå att ändra. I bästa fall kanske man får höra: ”Ja, det är väl inte direkt fel, men man säger i alla fall inte så.”

En ännu viktigare **aspekt** är att man inte kan säga och skriva vad man verkligen vill och känner annat än på sitt eget språk. Man kan inte i sin hjärna **bläddra igenom** alla **tillgängliga** uttrycksmöjligheter, man kan inte våga de **djärva** bilder man skulle ha velat, man kan inte **bemästra ytterst** fina nyanser. Naturvetare, som skriver sina engelska facktexter, kanske inte har det så svårt. Men vi som vill förmedla vad som gör en dikt skön, eller förklara en språklig **komplikation** eller **utreda** en teologisk tanke, vi för en **ständig** kamp i **underläge**.

Ändå skulle jag vilja påstå att det allra svåraste är att förstå talat språk. Ibland har jag hört ett långt föredrag, där jag förstod nästan allting – men jag hade missat ett viktigt **begrepp** alldeles i början. Och därmed var nyckeln förlorad, hela texten var **praktiskt taget** bortkastad. Man inser också snart om det kommer att gå bra eller vara omöjligt. Barn och ungdomar är ofta svåra att **uppfatta**. Snabbt tal, dialekter, slang, ordspråk, diktcitat, politiska **anspelningar** – allt sådant som vi kryddar vårt tal med reser **hinder** för dem som ska **begripa**.

Miguel, en vän i El Salvador, ansåg jag vara lite dum. Han ville **utnyttja** varje chans att tala engelska, fastän han begrep dåligt, och han sade aldrig något intressant. Men en kväll fanns någon annan med, som bara kunde spanska. Det visade sig då att Miguel på spanska var blixtrande intelligent, gjorde intressanta analyser och var en allmänt spännande människa. Den som den kvällen spelade den dumma rollen var däremot jag med min **hackiga** spanska.

Finns det då bara missförstånd och svårigheter? Går det över huvud alls att kommunicera? Det **märkliga** är ju att det faktiskt, trots allt, går. Det är möjligt att med alla fel och brister förstå och bli förstådd. **Miraklen** infinner sig, ganska ofta, och det är om dessa mirakel av språklig förståelse som jag vill tala.

En första **förutsättning** för miraklen är **attityden** hos dem som talar. Om man i Italien säger ”buon viaggio”, lycklig resa, bryter ens samtalspartner ut i **lovord** – ”signora, vad ni talar bra italienska!” De **ynkligaste** språkrester man har **blåser** de vänliga italienarna **upp** till något stort och underbart, och själv växer man på samma sätt, vågar ytterligare några **stapplande** ord, som tacksamt tas emot. Också tyskar är ofta positiva och berömmande, fastän man gör fel på **samtliga** ändelser. Då blir man inspirerad av atmosfären.

En stor hjälp är kroppsspråket. Människor från medelhavsländerna talar så intensivt med hela kroppen, med **minspel** och tonfall, att det

slå upp (ord) (slår, slog, slagit)
söka ord i ordbok

anstränga sig, anstränges
använda sina krafter, göra sitt bästa

granskare, -n; pl.= person som granskar, rättar, ser igenom

aspekt, -en; -er synpunkt, sida av saken

bläddra igenom, bläddrar gå
igenom, söka igenom

tillgänglig som finns att få, som står till buds

djäv orädd, modig, vågad

bemästra, bemästrar behärska, klara av att använda

ytterst synnerligen, oerhört, extremt

komplikation, -en; -er svårighet

utreda, utreder förklara, kartlägga

ständig oavbruten, ihållande

underläge, -t; -n sämre läge än andra

begrepp, -et; pl.= term, ord, uttryck

praktiskt taget nästan, så gott som

uppfatta, uppfattar höra, urskilja, förstå

anspelning, -en; -ar antydning, hänsyftning, insinuation

hind/er, -ret; -ren motstånd, svårighet, något som försvårar

begripa (-griper, -grip, -gripit)
förstå, fatta

utnyttja, utnyttjar dra nytta av, ta till vara

hackig stammande, knagglig, ryckig

märklig underlig, konstig, egendomlig

mirak/el, -let; len underverk, fantastisk händelse

förutsättning, -en; -ar här: krav, villkor

attityd, -en; -er inställning, synsätt

lovord (pluralis) beröm, god kritik, rosor

ynklig obetydlig, liten

blåsa upp, blåser överdriva, förstora

stapplande osäker, hackig
samtliga alla, var och en

minspel, -et; pl.=
ansiktsuttryck, mimik

ger mig halva språkförståelsen. Det **avgörande** är den mänskliga kontakten, den som kan uppstå genom blickar eller en vänlig **gest**. Framför allt uppstår den av nyfikenhet, av intresse för den andra människan, av gemensamt och engagerande arbete, av den **oemotståndliga** lusten att veta mera. Så kan en lång vänskap formas, över språkgränserna.

Jag förde i trettio år ett intensivt samtal på franska med en belgisk **benediktinmunk**. Vi skrev nästan varje vecka, vi träffades nästan varje år. Vi samtalade om arbete och barn, om trosfrågor, om politik, om livet, ibland djupt personligt, ibland om svåra ting. Han lärde sig att förstå mig och han märkte att jag hade ett utvecklat språk – under mina felaktiga och ofranska uttryck. Vi talade inte sällan om språkfrågor.

Han var en av de finaste och mest omtänksamma människor jag någonsin känt. Men jag kunde inte hitta något bra franskt ord för "omtänksam". "Du är verkligen omtänksam", skrev jag, med det svenska ordet "omtänksam". Och så förklarade jag vad det är: att man tänker i förväg, att man anar den andres behov och önskningsar, att man omger den andre med goda tankar och omsorger. Det blev för mig ett sätt att reflektera över ett ord i mitt eget språk, att förklara det. Om jag hade sagt till en svensk vän: "Tack, vad du är omtänksam", hade det aldrig fått en sådan **djupverkan** som när jag på grund av språksvårigheterna var tvungen att utveckla och förklara.

Ja faktiskt, på grund av svårigheterna gör man en vinst. Den text man långsamt arbetar sig igenom för att förstå, tvingas man fundera över. Och när man sitter och vänder på formuleringarna för att uttrycka någonting **knepig** – eller kanske bara berätta om hur familjen mår – i ett brev, då måste man klart veta vad man talar om. Ingenting kan **skyfflas undan** genom slarviga formuleringar. Det blir en fördel, genom att **logik** och **precision** måste **tänjas** till det yttersta när man överför till ett annat språk det man vill uttrycka.

Det finns ytterligare en poäng i mötet med de andra språken, en extra skönhetsupplevelse. Jag hör till dem som **njuter** av språklig **mångfald**. Det är t.ex. härligt att lyssna till fina svenska dialekter som gotländska eller dalmål. På samma sätt är det en vinst att få uppleva de främmande språkens mångfald. Jag tycker aldrig att ett annat språk är fult – tvärtom det är ofta **hisnande** vackert.

Det är väldigt lätt att låta en irritation eller **mindervärdeskänsla** gå ut i språket. Man retar sig, observerar alla fel, **korrigerar**. Visst ska vi hjälpa varandra till större språklig skicklighet. Men man ska absolut inte rätta den man talar med, det om något förstör kommunikationen. Bara när det **hakar upp sig** eller man verkligen behöver ett handtag, ska man under ett samtal korrigera.

avgörande viktig, väsentlig

gest, -en; -er rörelse med handen, kroppsspråk

oemotståndlig/t något man inte kan motstå, förtrollande, hypnotisk

benediktinmunk, -en; -ar munk som tillhör benediktinorden

djupverkan (en) djupt intryck, påverkan

knepig/t svår, besvärlig

skyffla undan, skyfflar

gömma, göra något snabbt och slarvigt

logik, -en riktigt tänkande

precision, -en exakthet, noggrannhet

tänja, tänjer dra ut, göra stor

njuta (av) (njuter, njöt, njutit) glädja sig åt, känna lust

mångfald, -en; -er stort antal, stort utbud

hisnande fantastisk, svindlande

mindervärdeskänsla, -n;

-or känsla av att vara underlägsen eller mindre värd

korrigera, korrigerar rätta

haka upp sig, hakar inte fungera, trassla till sig, hänga upp sig

Det är lätt att tänka sig in i hur invandrare i Sverige måste ha det. Svenska är ett språk som talas av få människor, **relativt** sett. Det har stor vokalrikedom och en alldeles speciell satsmelodi, massor av särskilda ord och uttryck. Vad de måste anstränga sig!

5 Ändå är kommunikation något möjligt. Språksvårigheterna är inte bara **hinder**; de är också en väg till djupare förståelse och till större närhet. Det gäller min kommunikation på andra språk än mitt eget, och lika mycket gäller det förhållandet till dem som kämpar med vårt svåra svenska språk. Vilken rikedom för Sverige att vi har så många
10 språk som talas här! Vi har ju numera tillgång till **bokstavligen** hela världen – varje språk har åtminstone någon representant i Sverige. Vilken chans för oss att lära!

Men man förstår hur **påfrestande** det kan vara för invandrare att vara i språkligt **underläge**. Att ständigt **skifta** roll, såsom jag måste
15 göra, att gå mellan **överbälge** och underläge, skapar en balans. Vissa språk går bättre, andra sämre. Ibland är man trött, och ibland fungerar ingenting alls.

En slutsats av detta är att man ska lära sig språk, så mycket man orkar, dem man behöver i den egna kultur**kretsen** och helst några annor-
20 lunda språk. Jag vill inte vara **eurocentrerad**, utan helst global, men i mitt jobb vore det omöjligt att arbeta utan engelska, tyska, franska. Det måste vara fel när unga svenskar tycker att det räcker med engelska. Naturligtvis behöver de också tyska och franska.

Till sist: det finns ändå en nivå där man inte förstår, där man inte
25 blir förstådd. Det finns hos alla människor en **fundamental** ensamhet. I religionen söker människor hoppet om den absoluta förståelsen, men **erfar** också omöjligheten att i ord **uttrycka** de djupaste erfarenheterna. Detta måste man acceptera och respektera. Det religiösa språket har alltid varit rikt på **arkaiska** rester, formler från en förgången tid, som
30 man inte förstår på ett enkelt sätt – eller kanske inte alls förstår. Lika viktigt som det är att man översätter, tolkar och förklarar i vetenskap och undervisning, lika viktigt är det att man respekterar de gamla språkresterna. Framför allt måste man **vörda** kommunikation, upplevelser och erfarenheter, som förmedlas **bortom** orden.

Ritva Jacobsson

relativt jämförelsevis, förhållandevis
hind/er, -ret; -ren svårighet, motstånd
bokstavligen exakt, i egentlig mening, (inte som metafor)
påfrestande jobbigt, ansträngande, svårt
underläge, -t; -n sämre läge än andra
skifta, skiftar byta
överbälge, -t; -n starkare ställning, övertag
krets, -en; -ar grupp, sällskap, de som hör ihop
eurocentrerad/t att sätta Europa i centrum
fundamental/t grundläggande, i botten
erfara (-far, -for, -farit) få lära sig, känna, vara med om
uttrycka, uttrycker säga, formulera
arkaisk/t gammal, ålderdomlig
vörda, vördar respektera, sätta högt
bortom bakom, på andra sidan

Förstod du?

Svenska språket i dag

- 1 Vad gäller det svenska språkets ställning kan man för närvarande se en fara. Vilken?
- 2 Vad är funktionsdomäner?

Glädjen med andra språk

- 1 Vad jobbar Ritva Jacobsson med?
- 2 Vad kommer hennes program att handla om?
- 3 Vad tycker hon är lättast då hon använder andra språk?
- 4 Tala och skriva är svårare. Varför?
- 5 Vad är det allra svåraste då det gäller främmande språk?
- 6 Ge exempel på vad som reser hinder för förståelsen.
- 7 Hur förvandlas Miguel från "lite dum" till "blixtrande intelligent"?
- 8 Vad krävs för att "ett mirakel" ska inträffa och att vi ska kunna mötas över språkgränserna?
- 9 När man skriver på främmande språk och försöker förklara något gör man en vinst. Vilken?
- 10 När ska man enligt Ritva Jacobsson rätta den man pratar med?
- 11 Vad säger hon om invandrare och svenska språket?
- 12 Vad säger hon om alla språk vi har fått tillgång till genom invandringen?
- 13 Vilken är hennes slutsats?

Tillbaka till texten

A Ordövning

anspelning anstränga sig avgörande begrepp begripa förhållandevis förutsättning
granska intryck inträffa krångla till märkbar märklig oemotståndlig praktiskt taget
tillgänglig uteslutande utnyttja

- 1 Min första stora förälskelse _____ när jag var 16 år.
- 2 När man talar ett främmande språk vill man gärna göra ett gott _____.
- 3 Hur mycket man än har _____ finns det alltid fel när man skriver på ett främmande språk.
- 4 På sitt eget språk kan man lätt bläddra igenom alla _____ uttrycksmöjligheter.
- 5 Det är svårt att följa ett föredrag om man missar ett viktigt _____ alldeles i början.
Då är hela texten _____ bortkastad.
- 6 Snabbt tal, dialekter, slang, ordspråk och politiska _____ gör att språket blir svårare
att _____.
- 7 Min vän ville _____ varje chans att tala engelska.
- 8 Attityden hos dem som talar är en första _____ för att det ska gå bra.
- 9 Den mänskliga kontakten är _____ för om ett samtal ska lyckas eller inte.
- 10 När man träffar en annan människa uppstår en nyfikenhet och en _____ lust att veta mer.
- 11 Den som _____ språket i en text ändrar ofta.
- 12 Det _____ är att man faktiskt kan kommunicera även om man inte kan språket så bra.
- 13 Svenskan är ett _____ litet språk som talas endast av 9 miljoner.
- 14 Det är _____ att svenskan försvinner inom det naturvetenskapliga området.
- 15 Många TV-kanaler sänder så gott som _____ serier och andra program på amerikansk
engelska.
- 16 I regeringskansliet sitter språkvårdare som ska se till att myndigheterna inte _____
språket för mycket.

Öva kapitelord 7:2

B Synonymer

I vänstra spalten finns ord från texten. Para ihop dessa med en synonym. Välj bland orden till höger.

1 lovord	_____	beröm
2 tendens	_____	fantastisk händelse
3 attityd	_____	sida av saken
4 aspekt	_____	sätt att se på saken
5 mirakel	_____	respektera
6 jämförelsevis	_____	exakthet
7 avgörande	_____	utveckling mot
8 påfrestande	_____	ansträngande
9 anspelning	_____	syftning på
10 precision	_____	mycket viktig
11 värda	_____	relativt

C Uttryck

"Engelskan har *så gott som* (= nästan, praktiskt taget) tagit över."

"Många TV-kanaler sänder *så gott som uteslutande* (=nästan bara) program på amerikansk engelska." Se: *Uttryck med "gott"* på s. 58 i kapitel 2

"...för att svenskan *inom en snar framtid* (= mycket snart) kommer att bli lika dött som latinet..."

"När man talar främmande språk måste man *bita huvudet av skammen* (= sluta skämmas; inte längre känna skam), acceptera sina språkfel, sin tokiga satsmelodi, sina felaktigt valda ord."

Ritva Jacobson säger att det religiösa språket alltid har varit rikt på arkaiska rester, formler från en förgången tid, som man inte förstår på ett enkelt sätt. Ett exempel på arkaiska rester är ett uttryck från bibeln:

"mitt dagliga bröd". (= min försörjning)

Para ihop följande bibliska uttryck med en förklaring till höger.

1 Han är familjens <i>syndabock</i>	A med barn, gravid
2 Läraren försökte <i>skilja agnarna från vetet</i>	B för mycket, mer än man klarar av
3 Det växte <i>honom över huvudet</i>	C bli gradvis bättre
4 Hon går från <i>klarhet till klarhet</i>	D någon att skylla på
5 <i>Var dag har nog av sin egen plåga.</i>	E dela upp i sämre och bättre
6 Hon är i <i>välsignat tillstånd.</i>	F ägna dig åt de bekymmer du har nu, tänk inte på framtiden

D Metaforer

Vad betyder de kursiverade orden, dels bokstavligt, dels som metafor?

1 "...den amerikanska *flugan har surrat in* även i politikernas språk."

2 "...en politiker *i blåsväder*..."

3 "Känns våra svenska uttryck så *fyrkantiga och träiga*..."

4 "Vi *kryddar* vårt tal med svordomar, uttryck, ordspråk o s v."

5 "Den som den kvällen spelade den dumma rollen var däremot jag med min *hackiga* spanska."

6 "De ynkeligaste språkrester man har *blåser* de vänliga italienarna *upp* till något stort och underbart."

7 "Man vågar ytterligare några *stapplande* ord, som tacksamt tas emot."

8 "Ingenting kan *skyfflas undan* genom slarviga formuleringar."

9 "Logik och precision måste *tänjas* till det yttersta när man överför till ett annat språk det man vill uttrycka."

10 "Bara när det *hakar upp sig* eller man verkligen behöver *ett handtag*, ska man under ett samtal korrigera."

11 "Vi har ju numera tillgång till *bokstavligen* hela världen."

Fundera och diskutera

Glädjen med andra språk

Diskutera följande påståenden som Ritva Jacobsson gör:

- Det lättaste är att läsa ett främmande språk. Att tala är värre, det krävs mod, man måste acceptera sina språkfel, sin tokiga satsmelodi, sina felaktigt valda ord.
- Det allra svåraste är att förstå talat språk.
- En stor hjälp är kroppsspråket.
- Man ska absolut inte rätta den man talar med, det förstör kommunikationen.
- Man kan inte säga och skriva vad man verkligen vill och känner annat än på sitt eget språk.
- Det är påfrestande att vara i språkligt underläge.
- Ibland är man trött och ibland fungerar inget alls.

Skriv

Använd dig av några av Ritva Jacobssons påståenden och skriv ned dina egna tankar om hur det är att lära sig ett nytt språk.

Engelskan har rymt hemifrån

Standardengelskan är **på drift**, språklärarna förvirrade och engelska språket **förutspås tappa mark** om - eller när - maktcentrum flyttar till Asien. Ändå talas det engelska som aldrig förr. Men i internationella sammanhang går det bäst när **infödda** talare håller sig borta.

5 När jag började läsa engelska i skolan på 1960-talet undervisades vi i brittisk engelska. Det var självklart i efterkrigstidens Europa. Med tiden fick vi även lyssna till amerikansk engelska. Det poängterades att det var viktigt att bestämma sig för vilken sorts engelska man tänkte sig att tala.

10 Lösningen på det **dilemman** är nu allt som oftast Mid-Atlantic English, som har **drag** av både brittisk och amerikansk engelska. Man **kompromissar** helt enkelt lite för att göra sig förstådd på **bägge** sidor Atlanten. Säger man Peter med **utpräglad** brittiskt uttal i USA förstår många inte vem man talar om.

15 Men språklandskapet har ändrat sig mer än så. Numera får man både i skolan och på universitetet bekanta sig med många olika "engelskor": indisk engelska, sydafrikansk engelska, filippinsk engelska, nigeriansk engelska, australisk engelska, nyzeeländsk engelska, jamaicansk engelska med flera. Dessa skiljer sig i ordförråd och grammatik,
20 men framför allt låter de väldigt olika. I de flesta varianter av afrikansk engelska betonar man till exempel sista stavelsen i develop. I Indien **lägger** man **tonvikt på** första stavelsen i event. I Singapore läggs tonvikten på andra stavelsen i character. För många av dem som talar den här typen av engelska är det viktigt att inte låta brittisk.

25 – Det har med identitet att göra, säger Philip Shaw, professor i engelska vid Stockholms universitet. Det ska höras att det är en indier som talar. Annars reagerar hans eller hennes omgivning.

Enligt artikeln Så stor är Anglosfären, (Forskning och Framsteg 7/08), har 328 miljoner människor engelska som sitt förstaspråk, och
30 därutöver talar ungefär 500 miljoner engelska i olika grad. Siffrorna är dock osäkra, det är naturligtvis svårt att beräkna detta exakt.

– Men att göra en uppdelning mellan infödda talare och dem som har ett annat modersmål är egentligen inte längre intressant, säger Philip Shaw. Det är hur flytande man talar engelska som är **avgörande**.
35 Och allt fler blir allt bättre på engelska.

Ny syn på standardengelska

En **föregångare** inom området är lingvisten Braj Kachru. Han är av indiskt ursprung men har varit verksam i USA i flera decennier och framgångsrikt argumenterat för att till exempel indisk engelska med

på drift driver utan kontroll, utan mål

förutspå, förutspår spå, förutsäga

tappa mark, tappar minska, förlora inflytande

infödd född i landet, här: med engelska som modersmål

dilemma, -t; -n svårighet, svårt avgörande

drag, -et; -en inslag, nyans
kompromissa, kompromissar gå en medelväg, mötas på halva vägen

bägge båda

utpräglad/t tydlig, typisk

lägga tonvikt på betona

avgörande viktigt

föregångare, -n; pl. = den person som började, pionjär

sina typiska drag ska anses vara lika mycket engelska som brittisk eller amerikansk engelska. I mitten av 1980-talet beskrev han den engelskspråkiga världen i en inre, en yttre och en växande cirkel. I den inre cirkeln fanns de länder där majoriteten har engelska som modersmål, i den yttre cirkeln befann sig många av de postkoloniala staterna som har engelska som andraspråk och i den växande cirkeln fanns alla vi som lär oss engelska som främmande språk. Nu menar också han att uppdelningen i modersmålstalare och andra har blivit **ovidkommande**.

10 Den största **utmaningen** för standardengelskan är dock engelskan som internationellt hjälpspråk, ett **lingua franca**. Den brittiske lingvisten David Graddol har skrivit flera rapporter om engelskans framtid för British Councils räkning, en organisation som **främjar** internationella kontakter inom kultur och utbildning. I sin senaste rapport påpekar han att det faktum att engelska talas av så många som inte har det som modersmål kommer att förändra språket **radikalt**. Han förutspår visserligen en **avmattning**, eller kanske man kan kalla det **mättnad**, av engelskan i framtiden när maktens centrum flyttar till Asien och de stora språken mandarin och hindi-urdu växer till. Redan nu märks det att användningen av engelska minskar på internet, tvärt emot vad många kanske tror. Internet tycks mer och mer användas för att kommunicera lokalt.

Men behovet av engelska som lingua franca är fortfarande enormt, och fler talar som sagt allt bättre engelska. Den sydostasiatiska mot-svarigheten till EU, ASEAN, har till exempel **anammats** engelska som gemensamt språk. Detta trots eller kanske på grund av att inget av länderna har engelska som modersmål.

Engelska som lingua franca, globish eller panglish eller vad man nu vill kalla det är också ett hett forskningsämne. Jennifer Jenkins, professor i engelska vid University of Southampton i Storbritannien, förklarar varför.

– Det handlar mindre om att exakt ta reda på vad engelska som lingua franca är, än om att **få till stånd** ett **skifte** i ideologi - att brittisk engelska inte ska uppfattas som det mest begripliga! Det är som om vi skulle ha monopol på engelskan. Men så kan det inte vara.

Förvirrade lärare

Varför ska brittisk engelska vara normen i Indien till exempel? frågar sig Jennifer Jenkins. Eller ens i Kina där man nu lär sig mer och mer engelska? Varför ska de anpassa sig till brittisk engelska när de skriver i internationella vetenskapliga tidskrifter?

40 – De flesta inser detta, utom möjligen lärarna runt om i världen. De är förvirrade. De vet inte vad de ska lära ut. Men de måste lära

ovidkommande utan intresse, inte viktigt

utmaning, -en; -ar

krigsförklaring, provokation

lingua franca ett språk som

talas mellan människor

med olika modersmål, t.ex.

engelska, franska, spanska,

arabiska, swahili

främja, främjar arbeta för,

bidra till

radikal/t här: grundlig/t, så

att det märks mycket

avmattning, -en; -ar

tillbakagång, minskning

mättnad, -en; -er full, det

behövs inte mer

anamma, anammar acceptera

få till stånd (får, fick, fått)

skapa, starta

skifte, -t; -n förändring

ut något som är lokalt **gångbart**, samtidigt som det kan översättas till internationella sammanhang.

I Wien finns en stor databas med inspelningar av personer som kommunicerar på engelska men som inte har det som modersmål.

- 5 Den används av forskare för att försöka förstå vad som är nödvändigt för att personer som inte har engelska som modersmål ska förstå varandra och vad som inte är det. Ett paradexempel är läspljudet th i ord som the och them. Mycket tyder på att det går lika bra att säga d eller z, vilket många redan gör.

Infödda talare stör

Lingua franca-talarna **rationaliserar** och gör språket mer logiskt, säger Jennifer Jenkins och berättar att när hon själv befinner sig i lingua franca-situationer slutar hon liksom många som inte har engelska som modersmål att sätta s på verben i presens tredje person singularis – she

- 5 sing i stället för she sings. Det faktum att många gör fel på det visar att det här s:et **på sikt** kan vara på väg ut ur engelskan.

– Det är den typen av språkliga undantag som bara infödda talare är **fästa vid**.

- 10 Det behövs mycket mer forskning om engelskan som lingua franca innan den kan ge någon vägledning för undervisningen i engelska världen över, betonar Jennifer Jenkins. Men det som framför allt krävs för att kunna tala lingua franca är att anpassa sig. Det är Philip Shaw och Jennifer Jenkins eniga om. Alla måste anpassa sig, inte minst infödda talare av olika **härkomst**. De får **vakta sina ord**, inte använda
- 15 talesätt som är okända för icke-modersmålstalare.

- Och viktigast av allt är att anpassa betoningen. Afrikanerna som säger develop med betoning på sista stavelsen måste anstränga sig för att betona den andra i stället. Men det tycks vara lättare sagt än gjort. Talare av de olika engelska varianterna har ju riktigt svårt att förstå
- 20 varandra just på grund av olika betoning.

Insändare om svenska språket

Många svenska musiker skriver texter på amerikansk engelska. Många TV-kanaler sänder så gott som **uteslutande** serier och andra program på amerikansk engelska. Det har vi levt med ganska länge nu.

Men nu har den "amerikanska flugan" surrat in även i politikernas språk. För inte så länge sedan var det en politiker i blåsväder som ansågs sig behöva ta "time-out". Hädanefter hörde jag att en minister i en

intervju lät **kläcka ur sig** "you name it".

Räcker inte svenska språket till längre? Känns våra svenska uttryck så fyrkantiga och träiga att vi måste använda alla dessa engelska uttryck? Eller är det helt enkelt så att vi hör så mycket engelska i media så de engelska uttrycken har **trängt sig före** i det ordförråd som vi lagrar i hjärnan?

Orolig lyssnare

gångbar/t acceptabel, bruklig
rationalisera, rationaliserar

förenkla, göra mer praktisk
på sikt längre fram i tiden

vara fäst vid bry sig om

härkomst ursprung

vakta sina ord, vaktar välja
noga sina ord

uteslutande bara, endast

kläcka ur sig, kläcker säga

tränga sig före, tränger gå

före andra, bana väg, forcera

– Människor är duktiga på att anpassa sig och på att signalera när de inte förstår, menar Jennifer Jenkins. Alla är så inställda på att kommunicera och numera också medvetna om hur olika engelska kan låta.

Christner Riad, Cecilia, Forskning och Framsteg nr 3, 2009

Chatten fick mig att bli en gubbe

Min 12-åriga syster och jag chattar för första gången någonsin. Vi säger hej när hon plötsligt skriver någon typ av kodord: "Vgd." Jag **förbryllas**. Har hon missat en bokstav? Skrivit fel? Just som jag är på väg att formulera frågan **fryser** jag **till**. Pulsen stiger tillsammans med **insikten** om vad det handlar om: Jag blev just gubbe.

"Vgd" handlar **givetvis** om någon typ av internetslang jag inte känner till, men är så **vedertaget** att det **vore** enklare att direkt klä mig med **filtkeps** och käpp än att fråga vad det betyder.

Gubbe. Vid 28 års ålder.

Jag har så klart vetat att den här dagen kommer. Att **vegetationen** av internet**infödingar** växer sig så stark och **yvig** att fenomen, kulturer och språk **oundvikligen** kommer att passera mig. Men någonstans har jag ändå tänkt att jag kommer att drabbas **lindrigt** av den där generations**klyftan**. Att den på sin höjd kommer att vara en **spricka** jag ledigt kan dansa över.

Nu **blottas** i stället ett helvetes**gap**. "Vgd" är mitt **PRO**-brev, ett **långfinger** från en ny generation.

Jag ruskar om mig själv. Går in i **stridsläge**, **googlar** **blixtsnabbt** "vgd". Första träffen förklarar: "VGD – en förkortning av Vad Gör Du?"

Jag tar mig för pannan. **Generas** lite, **andas ut**. Så ledigt jag bara kan gå jag tillbaka in i chatten och svarar syster:

"Jag jobbar, vgd?"

Briljant. Inte bara visar jag att jag fattar vad hon skrivit, jag **rycker** också **på axlarna** åt det. "Vgd själv, liksom." Samtalet går vidare, saken är **utagerad**. Ingen såg, ingen märkte. Jag är fortfarande ung, vital och framför allt nere med **kidsen** – även om jag känner mig som en medelålders man som satt **kepsen** på sned för att **påskina** en kulturell tillhörighet med en generation jag **uppenbarligen** inte känner.

Jag påminns om den person som någon gång runt 2001 frågade mig vad :- **stod för**. Personen sa att han förstod att det hade med kronor att göra, på grund av kolon och bindestrecket, men fattade inte parenteserna. En datakod? Jag förklarade att det handlade om smileys

förbrylla, förbryllar förvirra
frysa till (fryser, frös, frusit)

plötsligt inse en fara, känna sig obehaglig till mods

insikt, -en; -er förståelse, kunskap

givetvis naturligtvis, självklart

vedertagen/t vanlig, accepterad

vore (gammal verbform) skulle vara

keps, -en; -ar mössa med skärm

vegetation, -en; -er växtliv, det som växer

inföding, -en; -ar infödd invånare, som är född på platsen, här: som är född med internet

yvig/t överlastad, som når överallt utan kontroll

oundvikligen ofrånkomligt, som inte går att undvika

lindrigt lätt, lite, obetydligt
klyfta, -n; -or här: skillnad, avstånd

spricka, -n, -or här: mycket liten skillnad

blotta, blottar visa öppet
gap, -et; -en stor klyfta, avgrund

PRO pensionärernas riksorganisation

långfinger "visa finger"

strid, -en; -er krig

googla, googlar använda Google

blixtsnabbt snabbt som blixten, mycket snabbt

generas bli blyg, bli generad
andas ut koppla av, känna sig lättad

briljant utmärkt, lysande
rycka på axlarna inte bry sig om

utagerad avslutad

kids – en ungdomar

påskina, påskiner låtsas, låta förstå

uppenbarligen tydligen

stå för (står, stod, stått) betyda

och vi skrattade åt saken. Eller kanske var det jag som skrattade åt honom. Han svarade något i stil med att det inte är lätt att vara gubbe.

Vilka sanna ord.

Jag surfar in på min systers sajt, fortfarande lätt darrig av min insikt.

5 Klickar igenom hennes uppdateringar. Ser inga smileys eller "LOL", men flera <3. Känner mig nöjd, dem känner jag till – även om det var en aha-upplevelse att första gången lägga huvudet på sned och se ett hjärta träda fram i en matematisk formel.

Men nu står de små matematiska hjärtana tillsammans med ett
10 "dsm". Samma förvirringskänsla igen. Den här gången ger Google inga svar. I stället går jag ut på Twitter och ställer öppna frågor om saken. Svar direkt: Begreppet är allmänt känt. En slags sms-förkortning av "detsamma".

Jag gapar. Och skäms. Igen.

15 All ungdomlig **cred** jag någonsin känt, **inbringat** eller byggt, dog. Skrev jag nyss, helt oironiskt, "nere med kidsen"? Jag hämtar **rullatorn** på vägen ut.

Emanuel Karlsten, DN 17/1 2012

(Mer att läsa om språket på chatten finns på s. 210)

Region, klass, ålder – märks det i språket?

Dialekt

Folk frågar mig ofta om dialekterna håller på att dö ut. Ja, det ser så ut; vi talar mer och mer standardsvenska för varje generation. Ur ett historiskt perspektiv kan man till och med säga att de till stor del redan har dött ut.

5 Åh, så synd! Folk tycker det är jättetråkigt - det är ju så trevligt med dialekter. Jag försöker, ofta **förgäves**, förklara att det är ett slags **lyxinfallsvinkel**; människor kommer inte att fortsätta tala dialekt för att du tycker att det är **underhållande** att kunna höra var de kommer ifrån. Den genomsnittlige svensken vill i regel att andra ska tala dialekt. Själv
10 vill hon eller han befria sitt tal från det mesta som kan lukta "lokalt" och "lantligt". Vilket säger det mesta om grund**förutsättningarna**.

Dialekterna i Sverige, liksom på andra håll, är en rest från historien. Det är synliga, eller rättare sagt hörbara, spår efter ett samhälle som var hårt geografiskt åtskilt. Människor föddes, levde och dog i en
15 och samma trakt, ofta i samma **härad** eller till och med **socken**. Det fanns i Stockholm ännu för hundra år sedan folk som bodde på Söder

cred uppskattning

inbringa, inbringar skaffa

rullator, -n; -er hjälpmedel

att gå med

förgäves utan att det hjälper,

utan resultat

infallsvinkel, -n; -ar

synpunkt, perspektiv,

synvinkel

underhållande roande, kul

förutsättning, -en; ar villkor,

omständighet

härad, -et; pl.= (gammalt

ord för område med samma

domstol)

socken, -nen, -nar (gammalt

ord) ungefär kommun

och aldrig hade satt sin fot på andra sidan Slussen. På så sätt kunde en ö av Södermalms storlek få en egen språklig identitet.

Sverige är inte längre särskilt geografiskt åtskilt. Vi lever helt annorlunda. Få bor på samma ställe i hela sitt liv. Vi ser på samma tv-program, äter samma mat och klär oss nästan likadant över hela landet. Att vi då, samtidigt med denna likriktning, skulle **odla** och bevara en språklig **särart**, bara för sakens egen skull **ter sig** rätt osannolikt. Att dialekterna **bleknar** kommer alltså som ett brev på posten.

Men innebär det här att alla svenskar kommer att tala likadant i framtiden? Nej, inte per automatik – om nu den geografiska **segregeringen** mer och mer har **spelat ut sin roll** så finns det andra skillnader som tar mer **utrymme**.

Man har länge spekulerat över att de sociala klyftorna skulle öka och att detta skulle manifesteras i språket, alltså att människor skulle tala mer **sociolekt** än dialekt. Men det är svårt att hitta stöd för att en sådan ökning verkligen sker.

Däremot kan man konstatera att dialekten oftast lever längst kvar i vissa socialgrupper, varför alltså de flesta dialekter får avsluta sina dagar lika mycket som sociolekter som dialekter. Alltså lika socialt åtskilda som geografiskt, som att man exempelvis i vissa arbetarkretsar i Trollhättan är ensam om att använda en del lokala uttryck och uttal.

Fredrik Lindström, Språktidningen, april 2010

Sociolekt

Sociolekt är ett begrepp, som syftar på den språkliga variation som utmärker en social grupp. Den sociala statusen och samhällsklassen avgör alltså hur en person uttrycker sig. Sociolekter skiljer sig alltså från dialekter, vilka syftar på en regionalt **avgränsad** variation.

Generellt kan man säga att skillnader i språket som beror på utbildning och klass minskar nu när alla har tillgång till samma media och det finns en större rörlighet i samhället. Människor präglas alltså allt mindre av den region där de är födda eller av sin samhällsklass. Det sker en utjämning på flera olika plan.

Ändå har vi en stark känsla för vad som är fult och fint i språket. Vi hör direkt om en person talar väl och använder ”fina” ord.

Uttalet av det långa i-ljudet och av sj-ljudet är välkända markörer för ”fint” språk.

Det långa i - ljudet är lätt surrande: fzznt vzzin (fint vin) i s.k. fint språk (gäller framför allt Stockholm).

Sj-ljudet kan uttalas på två sätt i svenskan. De flesta uttalar ljudet bak i munnen i början av ordet (som i *sked*) och i slutet av ordet uttalas det längre fram i munnen (som i *Lars*). I ”fint” språk uttalas sj-ljudet framme i munnen.

odla, odlar få att växa

särart originalitet, personlig prägel

te sig (ter, tedde, tett)

verka, tyckas, framstå som

blekna, bleknar här:

försvagas, avta

segregering, -en; -ar

uppdelning i grupper

spela ut sin roll, spelar inte

längre vara viktigt

utrymme, -t; -n plats

avgränsad/t inom vissa

gränser

Kronolekt

Krono- i ordet kronolekt kommer från grekiskan. *Chro'nos* betyder tid. Termen kronolekt kan beskrivas som en dialekt i tiden. Olika generationer talar olika kronolekter. Allt beror på i vilken ålder talaren är. Nytt sätt att uttala ord, nytt sätt att använda grammatiken och nya
5 betydelser av ord sprids blixtnabbt bland unga människor. Det som ofta börjar som förortssvenska sprider sig snabbt till alla ungdomar och vi har sett hur **påhittigt** ungdomars chattspråk och sms - språk är.

Den äldre generationen hänger inte med i förändringen och
följden blir då att olika generationer talar olika kronolekter. Tror du
10 att en tonåring som skickar detta sms till sin mormor blir förstådd:

Ey bby :-) kmr du snart lr? :°

(Hej Baby! Jag är på bra humör. Kommer du snart, eller? Puss.)

Monika Åström

påhittigt kreativ, med många idéer
cirkulär som går runt i cirkel
etablera, etablerar skapa, öppna, grunda
intimitet, -en närhet, förtrolighet
konkret verklig, något man förstår direkt

Manligt och kvinnligt språk. Kliché eller sanning?

Följande påståenden nämns ofta då det talas om manligt och kvinnligt språk; manligt och kvinnligt sätt att tala. Vad är klichéer av följande påståenden? Och vad är sanning?

- Kvinnor är bättre än män på att lyssna.
- Män pratar om en sak i taget. Först det ena, sedan det andra och sedan det tredje.
- Kvinnor har en mer **cirkulär** samtalsstil. De kan ha många bollar i luften men kommer alltid tillbaka till huvudfrågan.
- På manliga arbetsplatser är kommunikationen rakare. Det som är sagt är sagt och det som är skrivet är skrivet.
- Kvinnor kan stämma träff bara för att prata. Det gör inte män.
- Kvinnor har ett starkt känslspråk. De samtalar för att **etablera intimitet** och samförstånd.
- Män håller sig till fakta. De vill utbyta information och komma med **konkreta** förslag.
- Kvinnor pratar hemma. Män pratar borta.

Tillbaka till texten

A Ordövning

avgörande avgränsad blotta förbryllad föregångare förgäves förutspå
gångbar/t insikt klyfta lindrig/t uppenbarligen utmaning

- 1 Lingvisten Braj Kachru är en _____ då det gäller att acceptera indisk engelska som lika bra som brittisk engelska.
- 2 Det är hur flytande man talar engelska som är _____ – inte varifrån man kommer.
- 3 Att engelskan håller på att bli ett lingua franca är en _____ för standardengelskan.
- 4 Forskare _____ att användningen av de stora språken mandarin och hindu – urdu kommer att öka.
- 5 Lärarna måste lära ut den engelska som talas lokalt och är _____ hemma. Men de måste också tänka på att den ska kunna användas i internationella sammanhang.
- 6 När hans syster skrev "Vgd" i chatten blev han _____. Men plötsligt får han en _____; han förstår inte ungdomarnas språk.
- 7 Han hade trott att han skulle drabbas _____ av _____ mellan generationerna.
- 8 Han kände att han var medelålders och att han _____ inte hade så mycket att göra med ungdomarna.
- 9 Ett stort gap mellan honom och ungdomarna hade _____.
- 10 Jag brukar försöka övertyga folk att det är naturligt att dialekter försvinner – men _____. Folk tycker att det är synd och de vill höra andra tala dialekt.
- 11 Dialekten är _____ till den region man tillhör.

Öva kapitelord 7:3

B Visserligen – men

Om du använder **visserligen** måste det förr eller senare komma ett **men**.

Men kan komma ganska snart: *Visserligen* är det dåligt väder *men* vi borde ändå gå ut.

Men kommer längre ned i texten:

Han förutspår *visserligen* en avmattning av engelskan i framtiden när maktens centrum flyttar till Asien och de stora språken mandarin och hindi-urdu växer till. Redan nu märks det att användningen av engelska minskar på internet, tvärtemot vad många kanske tror. *Men* behovet av engelska som lingua franca är fortfarande enormt, och fler talar som sagt allt bättre engelska.

C Spricka – klyfta – helvetesgap

Artikelförfattaren Emanuel Karlsten använder metaforerna *spricka*, *klyfta*, *helvetesgap* för att visa hur avståndet växer mellan honom och ungdomarna.

”Men någonstans har jag ändå tänkt att jag kommer att drabbas lindrigt av den där generationsklyftan. Att den på sin höjd kommer att vara en *spricka* jag ledigt kan dansa över. Nu blottas i stället ett *helvetesgap*.”

Fyll i samma metaforer (*en spricka*, *en klyfta*, *ett gap*) i följande meningar.

- 1 Det fanns flera _____ i den fina porslinskoppen så jag drack försiktigt ur den.
- 2 När vi vandrade i bergen gick vi länge i en smal, mörk _____.
- 3 Människorna byggde en bro över det stora _____ mellan bergen.
- 4 Det fanns en stor _____ mellan de två partierna. De kunde inte regera tillsammans.
- 5 Sist jag hälsade på dem kunde jag ana en _____ i deras äktenskap. Nu är de skilda.
- 6 _____ mellan rika och fattiga länder är enormt.

Fundera och diskutera

1 Manligt och kvinnligt språk.

Gå tillsammans igenom de olika påståendena under rubriken *Manligt och kvinnligt språk*. Diskutera vad som är kliché och vad som är sanning.

2 Engelskan har rymt hemifrån.

"I internationella sammanhang går det bäst när infödda talare håller sig borta." Varför är det så?

För många som talar engelska i t.ex. Asien och Afrika är det viktigt att inte låta brittisk. Varför är det så?

Lingvisten Braj Kachru anser att uppdelningen mellan modersmåls-talare i engelska och andra som talar engelska har blivit ovidkommande. Professorn i engelska vid Stockholms universitet Philip Shaw är av samma åsikt. Så vad är det egentligen som är avgörande?

När en infödd talare deltar i ett samtal där engelskan är lingua franca måste han/hon "vakta sina ord". Varför?

Är undervisningen i engelska viktig i ditt land?

När använder du engelska som lingua franca?

3 Region, klass, ålder - märks det i språket?

Vilken svensk dialekt /Vilka svenska dialekter är lättast att känna igen?

Länder kan vara mer eller mindre präglade av sina sociolekter. Alltså, sättet att tala visar från vilken samhällsklass man kommer och vilken utbildning man har. Hur är det i ditt land?

Kronolekt är ett ord som man kan använda för att visa på skillnader i språkbruk bland unga och äldre människor. Hur har du själv märkt någon skillnad?

Skriv

Svara signaturen Orolig lyssnare. Är du också orolig eller har du en annan uppfattning?

Om att skriva insändare: se s. 17.

Jonas Hassen Khemiri.

Höra till. Språket – identitetsskapare och maktmedel

För de flesta är behovet av tillhörighet, någon form av gemenskap, starkt. Men att inte behöva höra till, att få ha sin egen identitet och bli respekterad fast man **avviker** från normen, kan vara lika viktigt.

Med språket kan man **innesluta** eller **stöta ut**, visa **solidaritet** eller
5 markera **distans**. Det har författarna Aino Trosell och Jonas Hassen Khemiri upplevt.

När Aino Trosell formade sina första ord var det dalbymål hon tog i munnen. Hon ärvde det av sin mamma, som kom från Sysseleback i Dalby socken i norra Värmland.

10 – Det smakade som hjortron på tungan. Det drar mot norskan och är så oerhört poetiskt och **känslomättat**. Jag har förlorat det nu, men jag vill alltid gråta när jag hör det talas. Jag blir alldeles varm, jag vill sitta ner och höra mer, mer.

15 Aino talade malungsmål också. Hennes pappa var **dalmas**, och det var i Malung familjen bodde.

avvika(-viker, -vek, -vikit)
skilja sig från, vara olik
innesluta, innesluter ta med,
innefatta, involvera
stöta ut, stöter avvisa, visa
bort
solidaritet, -en
sammanhållning,
kamratskap, lojalitet
distans, -en avstånd
känslomättad/t full av
känslor
dalmas, -en; -ar man från
Dalarna

– Malungsmålet var **träflis** och **tjära**, pålitligt och **kärvt**. Det är grovt, nästan **brutalt**, sällan poetiskt men med många speciella uttryck som saknas i svenskan – man **trevar** och **trevar**, men där finns ingenting.

5 Svenskan kallades bortamål, och Aino sög den i sig från böckerna på biblioteket och från nattgästerna i det rum för resande som hennes mamma höll öppet. Där bodde **nasare** och säsonganställda skogsarbetare från hela Sverige, köksluften berikades ständigt av **skrönor** och historier.

10 – Svenskan hade slips och fällde ibland upp en koffert på kökssoffan, full av dukar och skjortor, strumpor och porslin. Den var fin och luktade hårvatten, men pålitlig var den inte. Den flög för lätt, menade inte allt. Den sade ”lilla gumman”, och jag blev **förorättad**. Den var **smidig** och **inställsam**.

15 Så kände Aino för svenskan. Nu är den hennes käraste instrument. Men det är malungsmålet som ger henne magstöd när hon skriver.

”Du ska alltid vara bättre än en Svensson, även i svenska!” sade Jonas Hassen Khemiris tunisiska pappa till sin pojke. Han hade flyttat till Sverige för kärlekens skull, försörjde sig som hemspråklärare i arabiska och ville **till varje pris förhindra** att hans eget utanförskap i det nya landet **gick i arv**.

– Pappa i Tunisien var trygg och självsäker, en man med glädje och **pondus**. Men pappa i Sverige var begränsad och förminskad, inte alls så säker på sig själv. Jag tänkte mycket på språkets betydelse när jag var liten. Jag kände mig så **frustrerad** när jag såg min pappa tilltalas som om han vore **imbecill**.

När de var **på tu man hand** talade de ofta arabiska eller franska.

– Den nordafrikanska arabiskan är harissa, den röda chilipastan, rund och stark. Den känns **gutturalt** god i munnen. Medan franskan 30 snarast är **frasig** och **boklig**. **Rakryggad**.

Jonas växte upp vid Hornstull på Södermalm i Stockholm. Hans mamma gav honom svenskan.

– Jag älskar det svenska språkets möjligheter. Det är oerhört vackert, **motsägelsefullt** och melodiöst. Men den korrekta lektionssvenskan, 35 den som användes i skolan, var **vattmig** och gav en **besk** eftersmak. Så jag experimenterade med språket tillsammans med mina kompisar. Många var födda utomlands eller hade utländska föräldrar, vi spelade basket och romantiserade våra pappors hemländer. Vi utvecklade en sorts **bruten** kompisvenska som smakade salta popcorn och innehöll 40 massor av **kodord** som bara vi förstod. Jag bidrog med **vridna** varianter av arabiska ordspråk, min bästa kompis med **talesätt** från Kongo. Vi målade språkliga drömbilder av hur underbart det skulle bli när vi äntligen kom till de trakter där våra pappor hade växt upp.

Men Jonas blev besviken när han besökte Jendouba i Tunisien, 45 pappans födelsestad vid gränsen till Algeriet.

– Det blev ingen kommahem-känsla, för jag kände mig inte helt

träflis, -en små bitar av trä som blir kvar efter t.ex. hyvling

tjära, -n svart, tjock, flytande produkt; kan användas till impregnering

kärv/t sträv, karg, allvarlig

brutal/t hård, grym

treva, trevar söka sig fram, famla

nasare, -n; pl.= försäljare som gick från gård till gård (gammaldags ord)

skröna, -n; -or historia med mycket fantasi

förorättad förolämpad, kränkt

smidig/t mjuk, följsam

inställsam/t fjäskig, tillgjord, opportunistisk

till varje pris absolut, med alla medel

förhindra hindra, stoppa

gå i arv ärva, från förälder till barn

pondus, -en respekt, inflytande, auktoritet

frustrerad maktlös, besviken

imbecill dum, idiotisk

tu två

på tu man hand bara två, mellan fyra ögon

guttural/t ljud från bakre delen av munnen, hes, sträv

frasig/t med takt, med rytm

boklig/t lärd, litterär

rakryggad/t med rak rygg, principfast, ärlig

motsägelsefull/t mångtydig, inkonsekvent

vattmig/t tunn, utspädd, färglös

besk/t frän, skarp, bitter

bruten som uttalas annorlunda, med annorlunda accent

kodord, -et; pl.= hemliga ord

vriden/t bakvänd, i annan ordning

talesätt, -et; pl.= ordspråk

hemma i språket. Jag talar inte arabiska flytande, känner inte till slangorden.

Han hittade inte heller den arabiska mystiken han hade drömt om.

– Jag såg inga flygande mattor, och mina kusiner lyssnade hellre
5 på Michael Jackson än på orientaliska artister. Visst är raïmusiken stor
i Tunisien – men det är Eminem också.

Jonas lyssnade mycket på hiphop under tonåren.

– Hiphopen är en magisk språkvärld där stavelser och rim har
en väldig **laddning**. Det var hiphopen som fick upp mina ögon för
10 kraften i orden.

Nasarna skrattade och applåderade lilla Ainos språkliga cirkus-
nummer; hon kastade sig mellan trapetserna i farlig takt, från dalby-
mål till malungsmål till svenska och tillbaka igen.

Hon var länge lite osäker när hon pratade bortamål, men hon
15 kände sig inte **mindervärdig**.

– Främlingarna som **tog in** hos oss var inte finare än vi. Vi såg deras
lortiga skjortkragar, hålen på strumporna, buteljerna i garderoben. De
flesta jag mötte som liten var ungefär lika fattiga som vi, men ingen
bugade inför **överheten**. På malungsmål kan man inte säga ni till en
20 annan människa. Till och med till kungen säger man du.

Föräldrarna skildes när Aino var sex år. Elva år senare dog Ainos
mor, **utsliten** efter ett liv som piga, **skinnstansare** och dubbelarbetande
mamma. Fadern, skogsarbetaren som hade blivit skinnskräddare och
senare både öppnat och stängt en kiosk, flyttade till Stockholm och
25 tog jobb som nattvakt.

Aino **stod** inte **ut** i Malung.

– Jag ville inte leva ett **förutbestämt** liv enligt givna könsrollsmön-
ster. Jag flyttade till Göteborg. Där blev jag **omhändertagen** av det
svenska **välfärdssamhället**. Jag **ömsade** skinn, och det var befriande
30 att komma till anonymiteten och möjligheterna i en storstad.

Aino började i gymnasiet, fick jobb på S:t Jörgens mentalsjukhus
och bodde i ett litet rum på anstaltens vind. Nu var det svenska som
gällde, men den dialektala tonen hade hon kvar. ”Har ni hört, vi har
fått hit en **dalkulla!**” sade en av vårdarna. Och Aino skämdes.

– Plötsligt hörde jag, jävlar som jag lät! Jag **lade** snabbt **om**, och jag
tyckte att det var skönt att bli av med spåren av Malung.

Det skulle dröja många år innan hon förstod att hon faktiskt **for**
illa av att skära av de språkliga banden till hemtrakterna. Hon säger
att hon **gick miste om** en inre trygghet när hon förlorade sina faders-
och modersmål. Att hon som författare på svenska är beroende av sitt
40 språkliga golv, malungsmålet. Och att det var denna insikt som senare
fick henne att flytta tillbaka till Malung.

Jonas behöll **fascinationen** inför det arabiska under tonårstiden,
och han **kryssade** obesvärat mellan sina språkliga tonarter beroende
45 på vem han för tillfället umgicks med.

– Jag gick in i och ut ur olika **aspekter** av mig själv. Så gör ju alla.

laddning, -en; -ar energi,
kraft, intensitet

mindervärdig underlägsen,
mindre värd

ta in bo, söka rum på hotell,
här i privatrum

lortig/t smutsig

buga, bugar böja huvudet,
fjäska

överhet, -en; -er de som har
makt, myndighet

utsliten utarbetad, slut

skinnstansare, -n; pl.= som
skär till skinn, arbetar med
läder

stå ut (står, stod, stått) orka
med, hårda ut

förutbestämd/t bestämd från
början, predestinerad

omhändertata (tar, tog, tagit)
sköta om, ta hand om

välfärd, -en social trygghet,
hög levnadsstandard

ömsa, ömsar byta

dalkulla, -n; -or kvinna från
Dalarna

lägga om (lägger, lade, lagt)
ändra inriktning, byta

fara illa (far, for, farit) ta
skada, må dåligt

gå miste om (går, gick, gått)
förlora, bli utan

fascination, -en beundran,
dragnin till, stort intresse

kryssa, kryssar gå från
det ena till det andra,
bokstavligt: segla i sicksack
mot vinden

aspekt, -en; -er sida, syn,
perspektiv

En människa har flera identiteter, de är motsägelsefulla och ständigt i rörelse. Personligheten växlar när man byter språk, och varje aspekt är **autentisk** på sitt sätt.

Tio år senare skulle han använda en **utvecklad** variant av den brutna kompissvenskan i sin debutroman "Ett öga rött". Där är det huvudpersonen Halim som håller i pennan. Han har **genomskådat** Integrationsplanen och vill bli Sveriges mäktigaste revolutions**blatte**-filosof. Han behärskar maktens svenska, men han **vränger** den medvetet **ut och in**, bombarderar den med arabiska glosor och vitaminberikar den med egna slangbyggen i rastlös jakt på ett eget jag.

– Halim är inte okunnig. Han konstruerar sig själv med hjälp av sin halimska, han **expanderar** svenskan, **krokar till** den och **klamrar sig fast** vid **skevheter**na för att försöka hitta sin identitet. Det enda han säkert vet är att han aldrig vill bli som **svennarna**.

Jonas Hassen Khemiri tänkte och **famlade** ungefär som Halim under tonåren. Så här skriver han om sin bok på förlagets hemsida:

"Den har kanske skrivits för att ge röst åt en person som jag en gång varit, långt innan jag **svennefierade** mig med studier i litteraturvetenskap och internationell ekonomi."

Efter gymnasiet kom Aino in på socialhögskolan, och där **sveptes** hon **in** i en ny språkvärld.

– Det ingick i utbildningen att tänka i paragrafer, kategorisera människor och beskriva deras tillstånd och behov med instrumentella termer: **omhändertata**, **suicidrisk**, **återfallsbenägen**... Jag **tillägnade** mig yrkesspråket, men jag tyckte att det ljög. Det lade ut **dimridåer**.

Arbetet som socialassistent passade henne inte alls.

– Jag hade inte **kurage** nog att använda mitt eget språk – jag skulle ju vara proffs! Och jag skämdes över att sitta som en **upphöjd** expert och bestämma över människor. Jag märkte ingen nytta av mitt arbete, tyckte att jag satte plåster på **böldpest**. Efter bara tio månader som socialassistent hoppade hon av. Hon tyckte att hon **berövades** sitt jag när hon använde det språk som socialassistenter förväntas tala och skriva. Senare, när hon var på väg att bli något så **obegripligt** fint som författare, skulle hon **gestalta** sin **frustration** i debutromanen "Socialsvängen".

Nu tog hon några **kliv** neråt på samhällsstegen och blev svetsare. Först på Arendals**varvet**, senare på Lindholmen. Och där kände hon igen sig; varvsarbetarna skämtade och drog historier på samma vis som hennes pappa och de andra skogsarbetarna hade gjort hemma i köket i Malung.

– Det var som att komma hem. Jag kände igen den raka och **drastiska** humorn inom den goda mansvärlden. Visst var jag udda, jag kom ju från Dalarna och jag var en av åtta tjejer bland två hundra gubbar på svetsverkstan. Men alla var ju konstiga på sitt vis, de mest **bisarra** figurer satt i samma båt. Och jag kom in i **jargongen**. Jag kan

autentisk/t äkta, genuin, verkl
utvecklad/t avancerad, mer utarbetad

genomskåda, genomskådar avslöja, förstå, demaskera

blatte, -en; -ar nedsättande fö invandrare

vränga, vränger vrida, vända

vränga ut och in vända helt och hållet

expandera, expanderar göra st vidga

kroka till (krokar) göra rak till krokig

klamra sig fast (vid), klamrar hålla hårt i, hänga sig fast

skevhet, -en; -er krokighet, felaktighet

svenne, -en, -ar slang för svens "Svensson"

famla, famlar treva, pröva sig f

svennefiera, svennefierar bli "svenne"

svepa in (i), sveper linda in, o omhändertata (-tar, -tog, -tagit)

hand om, vårda

suicidrisk, -en; -er risk för självmord

återfall, -et; pl.= samma sjukd eller annat kommer tillbaka

benägen ha tendens att, ha anl för

återfallsbenägen någon som of får återfall

tillägna sig, tillägnar lära sig, till sig

dimridå, -n; -er något oklart, r av dimma, som döljer inform

kurage, -t mod, oräddhet

upphöjd hög, överlägsen

böldpest, -en, -er svår smittos sjukdom med bulor/bölder på huden

beröva, berövar ta ifrån

obegripligt otroligt, ofattbart

gestalta, gestaltar framställa, levandegöra

frustration, -en besvikelse, maktlöshet

kliv, -et; pl.= steg

varv, -et; pl.= där man bygger t

drastisk/t djärv, rakt på sak, målande

bisarr/t konstig, egendomlig

jargong, -en; -er gruppspråk, yrkesspråk

inte minnas att den användes för att **stöta ut** någon, tvärtom gav den gemenskap mellan väldigt olika individer.

Jonas väänner kunde inte begripa varför han skulle gå på Handels-
högskolan. "Vad ska du göra där? Du är ju ingen svenne, och du har
5 aldrig gillat ekonomi!" sade de.

Han undrade själv många gånger.

– Den språkliga gemenskapen på skolan var mycket speciell. De ekonomiska termerna **vävdes in** i talspråket, **management**orden hop-
pade **strömhopp** ur studenternas munnar. Vissa gjorde sitt bästa för att
10 uppfylla kliché-bilden av en Handelsstudent, de **slickade** håret bakåt,
köpte rosa skjortor och pratade om "The value of networking"... Jag ville inte **höra till** på Handels. Jag gick där mest för pappas skull, och jag **grubblade** mycket. Vad är en svensk? En invandrare? En byggjobbare? En Handelsstudent? Var och en skapar sig sin egen identitet
15 med hjälp av språket.

Språket är också ett maktmedel. I varje samhälle tar sig överheten rätten att bestämma vad som ska betraktas som språkligt korrekt och vad som ska **klassas** som felaktigt. Författare som **förvränger** maktens språk eller använder underklassens uttrycksätt har alltid varit **kon-**
20 **troverstiella**.

Jonas Hassen Khemiri har tänkt mycket på kopplingen mellan språk och makt. Han har inspirerats av **kreolförfattare** som Patrick Chamoiseau, mannen som när han skrev om sin hemö Martinique i Västindien **upprörde** fransmännen genom att helt respektlöst blanda
25 den kreolfranska som talas i Fort-de France med korrekt bokfranska.

– Det gäller att våga **vidga** och förändra språket så att det står i **samklang** med den berättelse man vill skriva, det har jag lärt mig av Chamoiseau. Jag hade inte kunnat skriva historien om Halim utan att använda Halims språk. Men många har blivit **provocerade**, och
30 det är intressant. Den svenska identiteten är på väg att förändras, och det gör somliga upprörda.

Man är ensam bakom **svetsmasken**. **Svetslågan** är det enda som rör sig. Man ser den dansa och hör den **väsa**. Tankarna vandrar.

Aino Trosell var svetsare i tio år. Det var då hon blev författare.

– Jag visste inte att jag skrev en bok, men det gjorde jag, "Socialsvängen" var den första – obegripligt svår att skriva! Men sedan **flöt**
35 det **på**.

Erfarenheterna från varvsjobbet gav liv och tyngd åt romanerna "Hjärtstocken", "Samnanger" och "Facklorna". Arbetskamrater som
40 hade jobbat på oljeplattformar i Nordsjön inspirerade henne att forska i det liv som levs där och skriva "Offshore" och "Ytspänning". Hon berättade om djuphavsdykare och skinnarbetare, om udda **gles-**
bygdsbor och kvinnor i mansdominerade industrijobb – ständigt med **skärpan** på den lilla människan som har röst och vilja men saknar
45 makt och **inflytande**.

stöta ut, stöter avvisa, utesluta
väva in, väver (väva = tillverka tyg) blanda med

management (från engelska) det som rör ett företags organisation, chefer på olika nivåer

strömhopp, -et; pl.= den ena hoppar direkt efter den andra, i en ström

slicka, slickar här:stryka håret slätt bakåt

höra till, hör höra hemma, ingå, räknas till

grubbla, grubblar tänka djupt, fundera

klassa, klassar bedöma

förvränga förändra, göra våld på, parodiera

kontroversiell/t omdiskuterad, ifrågasatt, som väcker olika känslor

kreol ett kolonialspråk, t.ex. franska, som blandats med lokalt ordförråd och grammatik

uppröra, upprör reta upp, förarga

vidga, vidgar göra större, expandera

samklang, -en överensstämmelse, harmoni

stå i samklang med gå bra ihop med, harmoniera

provocerad uppretad, upprörd

svetsa två metalldelar blir till ett genom att upphetas och pressas ihop

svetsmask, -en; -er ansiktsskydd vid svetsning

svetslåga, -n; -or eldslåga som används vid svetsning

väsa, väser fräsa, viska

flyta på (flyter, flöt, flutit) gå bra, med "flyt"

glesbygd, -en landsbygd, glest med människor

skärpa, -n betoning, fokus

inflytande, -t makt, påverkan

På senare år har Aino Trosell skrivit spänningsromaner med undersköterskan Siv Dahlin i huvudrollen. ”Om hjärtat ännu slår” utsågs år 2000 till Årets bästa svenska deckare.

Siv Dahlin har – precis som författaren – flyttat tillbaka till hemorten Malung från Göteborg. I den nya romanen ”Tvångströjan”, som **kommer ut** i höst, dras hon in i ännu ett morddrama, och när hon möter barndomsvänner som stannade kvar och blev poliser blir hon uppmanad att inte vara i vägen – på malungsmål:

”Ö du lär fresta te lavärrö te vär attfö.”

Men hon **lägger sig** ändå i brottsutredningen, och poliserna undrar vad tusan hon håller på med:

”Han självan far du mä?”

– Men jag skulle aldrig kunna **åstadkomma** det jag vill om jag försökte skriva en hel roman på malungsmål. Man känner naturen i språket, det är rikt på många vis. Men somliga ord saknas, särskilt starka och känslomässiga ord som kärlek och hat. Det där är nog historiskt **betingat**. Hundratals år av **karga** förhållanden har **slipat** fram ett **återhållet**, **anspråkslöst** språk. Man hade inte råd att vara **storvulen**.

”Åk hem till ditt jävla getknallarland!”

Den sortens hatiska utfall har Jonas Hassen Khemiri utsatts för sedan han skrev boken om Halim och tog sig rätten att använda en variant av den svenska som kan höras i Skärholmen eller Alby men som hittills inte har fått **duga** som romanspråk. Han har **uppenbarligen** retat känsliga nervbanor i den svenska kroppen.

– Idén att det skulle finnas något helt och hållet svenskt är falsk. Det finns inga tydliga gränser mellan olika etniska kategorier, ingen människa har en **statisk** identitet, alla rör sig någonstans mellan olika grupper i samhället. Och likadant är det med språket.

Han har aldrig känt sig hemma i någon kollektiv enhetlighet.

– Jag är Jonas – eller Younes, som jag heter på arabiska. Jag har många språk och flera olika identiteter.

Han är **utled** på begreppet invandrare, gillar inte att bli klassad som invandrarförfattare och vill inte att hans bok ska ses som en rapport från en ”invandrartät förort”.

– Det är så trist och **endimensionellt** att bunta ihop allt icke-svenskt och kleta dit etiketten invandrare. Det svenska blir positivt, resten negativt.

Romanfiguren Halim kan inte riktigt förlåta Jonas för att han har gått på Handels, läst på universitetet, **integrerat** sig i det svenska samhället och till och med **etablerat sig** som författare.

– Jag skrev in mig själv i slutet av boken, jag dyker upp som Halims granne och han säger lite **föraktfullt** att jag är en svennefierad halv-arab. Han tycker att jag är en **svikare**. Jag tror inte att mina gamla basketkompisar tänker som Halim. I så fall vore vi inte riktiga vänner.

En dzerg är en spindel på malungsmål, svävande ensam mellan himmel och jord. Aino Trosell känner sig som en sådan ibland.

komma ut (kommer, kom, kommit) publiceras, ges ut
lägga sig i (lägger, lade, lagt)

blanda sig i, ingripa

åstadkomma (-kommer, -kom, -kommit) utföra, göra, skapa

betingat/t orsakad av, bestämd av

karg/t fattig, torftig

slipa, slipar forma, fila

återhållen/t reserverad, dämpad

anspråkslös/t enkel, diskret, modest

storvulen/t storslagen, grandios

duga (duger, dög, dugt)

passa, vara god nog, räcka till

uppenbarligen tydligen, helt klart

statisk/t stabil, orörlig

utled utledsen, trött

endimensionell/t ensidig, enögd

integrera förena, anpassa

etablera sig bli accepterad, bli känd

föraktfullt nedlåtande, hånfullt, sarkastiskt

svikare, -n; pl.= någon som sviker, en illojal, opålitlig person

– Men ensamheten stör mig inte längre så som den gjorde i början av min författartillvaro. För med den följer friheten; språket bär mig bortom klass- och könsgänser till de berättelser jag längtar efter att skriva. Språket är som en persisk matta som kan ta mig vart jag vill.

Gert Svensson, DN, 2/8 2004

oavsiktlig/t ofrivillig,
oplanerad
nederlag, -et; en
misslyckande, förlust

Mitt språk och jag

Varje gång jag säger sten
tänker jag på andra stenar
och havet betyder
bara delvis hav

5 Jag har förlorat mitt språk
tingen har ingen smak längre
i min mun
det finns alltid en oändlig
tyst stund

10 mellan mig och de nya orden
en tystnad som jag fyller
med gråa löv
nej, det finns inga gråa löv
De nya orden är som kåldolmar

15 som har stått för länge
i frysboxen
jag kan inte fylla denna stumma stund
som har frusit som en droppe vatten
över ett **oavsiktligt nederlag**

20 och att tala har blivit
ett hantverk
med mycken svett och trötta muskler
Men om jag inte kan gå med de nya orden
kan jag åtminstone trampa på dem

Theodor Kallifatides

Förstod du?

- 1 Vilka människor tog in i det rum för resande som Ainos mamma hyrde ut?
- 2 Hur beskriver Aino den svenska, det "bortamål" som nattgästerna talade? Hur kände hon för det språket?
- 3 Jonas Hassen Khemiris beskriver sin pappa i Tunisien och sin pappa i Sverige. Vilken är skillnaden?
- 4 Hur beskriver Jonas den nordafrikanska arabiskan och franskan? Och hur beskriver han den svenska han lärde sig i skolan?
- 5 Jonas blev besviken när han som barn besökte Jendouba i Tunisien. Varför?
- 6 Vilket språkligt "cirkusnummer" kunde Aino utföra som liten?
- 7 Aino berättar att hon flyttade till Göteborg och att hon "ömsade skinn". Vad betyder det och vad innebar det för Aino?
- 8 Beskriv hur även Jonas har ömsat skinn då och då.
- 9 Vad menar han med uttrycket "svennefiera"?
- 10 Efter bara tio månader som socialassistent hoppade Aino av. Varför?
- 11 När hon lämnade "socialsvängen" blev hon svetsare i Göteborg. Vad innebar det för hennes status i samhället och vad innebar det för henne personligen?
- 12 Jonas Hassen Khemiri funderar mycket på kopplingen mellan språk och makt. På vilket sätt är språket ett maktmedel?
- 13 "Den svenska identiteten är på väg att förändras, och det gör somliga upprörda" säger Jonas Hassen. Vad syftar han på?
- 14 Aino tror att det skulle vara svårt att skriva en hel roman på malungsmål. Varför?
- 15 Beskriv konflikten mellan de båda romanfigurerna Halim och hans granne Jonas.

Jargong

Begreppet jargong betyder *gruppspråk*, *yrkesspråk*. I samhället finns olika grupper som utvecklar sitt speciella ordförråd, sitt speciella sätt att uttrycka sig. Den tidigare artikeln om ungdomsspråket beskriver en jargong. I artikeln *Höra till* beskrivs också olika jargonger.

Aino beskriver sin erfarenhet som socialsekreterare så här:

– Det ingick i utbildningen att tänka i paragrafer, kategorisera människor och beskriva deras tillstånd och behov med instrumentella termer: omhändertata, suicidrisk, återfallsbenägen ...

Jonas Hassen i sin tur beskriver hur han utvecklade en jargong med sina kompisar. En sorts bruten kompisvenska som innehöll massor med kodord. Och om sin tid på Handelshögskolan skriver han så här:

– Den språkliga gemenskapen på skolan var mycket speciell. De ekonomiska termerna vävdes in i talspråket, managementorden hoppade strömhopp ur studenternas munnar.

Tillbaka till texten

A Ordövning

avvika beröva duga expandera förhindra förutbestämt förvränga genomskåda
kontroversiell obegriplig provocerad uppenbarligen utvecklad åstadkomma

- 1 Jag ville inte leva ett _____ liv enligt givna könsrollsmönster.
Jag flyttade till Göteborg.
- 2 Att bli respekterad fast man _____ från normen är också viktigt.
- 3 Halims språk är inte ett dåligt språk. Han vill bara _____ svenskan.
Göra språket större och rikare.
- 4 Författare som _____ och förändrar maktens språk eller använder underklassens uttryckssätt har alltid varit _____.
- 5 Många har blivit _____ av Khemiris sätt att skriva.
- 6 Aino tyckte att hon _____ sitt jag när hon använde yrkesspråket.
- 7 För henne var det _____ fint att bli författare. Det hade hon aldrig kunnat drömma om.
- 8 Men hon vet att hon aldrig skulle kunna _____ det hon vill om hon försökte skriva en hel roman på sin dialekt.
- 9 Hassens pappa hade flyttat till Sverige och han ville verkligen _____ att sonen skulle känna sig lika utanför som han.
- 10 Halim har _____ myndigheternas Integrationsplan och vill göra revolution med sin filosofi.
- 11 Khemiri använder en mer _____ variant av kompissvenskan i sin roman.
- 12 Khemiri använde den svenska som talas i förorten men som hittills inte fått _____ som romanspråk. Därmed har han _____ retat en del svenskar.

Öva kapitelord 7:4

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

B Motsatser

I texten *Höra till* finns gott om ord och uttryck som är motsatser till varandra. Para ihop meningar från vänstra spalten med en motsatt mening i den högra.

1 språket kan innesluta	A de är poetiska och känslomättade
2 språket kan markera distans	B det är kärvt
3 orden ger dig pondus	C det är laddat
4 språket är smidigt	D det kan stöta ut
5 språket är vattnigt	E de gör dig förminskad
6 orden är grova, nästan brutala	F det kan visa solidaritet

Motsatser, kapitel 7

C Synonymer

I vänstra spalten finns ord från texten. Para ihop dessa med en synonym. Välj bland orden till höger.

1 expandera	A upprörd
2 provocerad	B vidga
3 treva	C gå miste om
4 bli utan	D blygsam
5 anspråkslös	E famla
6 tillhörighet	F gemenskap

D Uttryck

"Han hade flyttat till Sverige för kärlekens skull och ville *till varje pris* (med alla medel) förhindra att hans eget utanförskap i det nya landet *gick i arv*." (ärvdes)
 "När de var *på tu man hand* talade de ofta arabiska eller franska." (bara de två)

Para ihop uttrycken med hand med rätt förklaring:

1 ta sin hand från	A sköta bra
2 på egen hand	B sluta hjälpa, sluta bry sig om
3 lägga sista handen vid	C göra färdig, avsluta
4 ha ett finger med i spelet	D alldeles själv
5 ha god hand med	E misstänkas ha något med saken att göra

Placera uttrycken i rätt mening:

- Hon vill utbilda sig till veterinär. Hon har mycket _____ djur.
- Nu tar jag _____ er, sa läraren till avslutningsklassen.
I fortsättningen får ni klara er _____.
- De hann precis _____ dukningen innan gästerna kom.
- Flera av ungdomarna misstänks _____.

E Metaforer

Förklara följande metaforer. Tänk på deras bokstavliga betydelse.

- 1 "Nasarna skrattade och applåderade lilla Ainos språkliga cirkusnummer; hon kastade sig mellan trapetserna i farlig takt, från dalbymål till malungsmål till svenska och tillbaka igen."

- 2 "Jag ömsade skinn, och det var befriande att komma till anonymiteten och möjligheterna i en storstad."

- 3 "Han behärskar maktens svenska, men han vränger den medvetet ut och in, bombarderar den med arabiska glosor och vitaminberikar den med egna slangbyggen i rastlös jakt på ett eget jag."

- 4 "Arbetet som socialassistent passade inte alls. Jag märkte ingen nytta av mitt arbete, tyckte att jag satte plåster på böldpest."

- 5 "Alla gubbar på verkstan var konstiga på sitt vis. De mest bisarra figurer satt i samma båt."

- 6 "Aino tog några kliv neråt på samhällsstegen och blev svetsare."

Uttryck och metaforer 1

Uttryck och metaforer 2

Fundera och diskutera

- 1 "Dalbymålet smakade som hjortron på tungan."
"Den nordafrikanska arabiskan är harissa, den röda chilipastan, rund och stark."
"Vi utvecklade en sorts bruten kompissvenska som smakade salta popcorn."
Hur "smakar" ditt språk? Försök att beskriva smaken på ditt språk.
- 2 Theodor Kallifatides skriver i sin dikt Mitt språk och jag: "De nya orden är som kåldolmar som har stått för länge i frysboxen".
Vad säger den raden om hans känsla för det nya språket?
- 3 Aino använder ett mycket målande språk för att förklara hur hon upplevde skillnaden mellan sin mammas dialekt (dalbymålet) och sin pappas dialekt (malungsmålet). Dalbymålet som var som hjortron på tungan, poetiskt och känslomättat och malungsmålet som var som träflis och tjära, pålitligt, kärvt, grovt, nästan brutalt. Sammanfatta kort hur Aino upplevde de två språken.
- 4 När Aino som ung kom till Göteborg fick hon höra att hon talade dalmål. Hon skämdes, tyckte att hon lät hemsk och lade snabbt om. Samtidigt vill hon gråta när hon hör sin mammas dialekt talas. Varför väcker dialekter känslor? Är det vanligt att vi skäms för våra dialekter? Hur kan vi i så fall ändra på det?
- 5 Jonas / Younes är utled på begreppet invandrare, gillar inte att bli klassad som invandrarförfattare och vill inte att hans bok ska ses som en rapport från en "invandrartät förort". Han menar att alla rör sig någonstans mellan olika grupper i samhället och det går inte att bunta ihop allt icke-svenskt och sätta etiketten invandrare på. Diskutera hans åsikt.
- 6 Hos vilka grupper i samhället träffar man på jargong? Vilka yrkesgrupper eller andra grupper har mest utvecklat sitt speciella yrkes – eller gruppsspråk?

Skriv

- 1 Sammanfatta Aino Trosells berättelse: hennes barndom, olika yrkeserfarenheter, möten med olika sorters svenska och vad det var som fick henne att börja skriva.

eller

- 2 Sammanfatta på samma sätt Jonas Hassen Khemiris beskrivning av vägen till den första romanen.

Tala

Tala i 5–10 minuter. Använd dig av Ord för att signalera attityd (s. 19), repetera också goda råden under Tala (s. 18)

Välj bland följande ämnen:

- 1 Om namn i ditt språk. (Vilka traditioner ligger bakom efternamnen och förnamnen? Vilka namn är vanliga? Vad betyder de?)
- 2 Dövas teckenspråk (Gå till hemsidan för Sveriges dövas riksförbund www.sdrf.se Där finns mycket information om handalfabet och annat teckenspråk. Visa med bilder en del om hur teckenspråket är uppbyggt.)
- 3 Behöver alla kunna tala engelska? Hur ser undervisningen i engelska ut i ditt land? Engelskan har utvecklats till ett lingua franca, ett språk alla kan mötas på. Är det bra eller finns det andra möjligheter?

Vetenskapligt skrivande

Kursprovet i kurs 3 i svenska som andra språk består av en muntlig och en skriftlig uppgift. Den skriftliga uppgiften kommer att bli av det slag som förekommer vid universitetet, dvs. en *utredande* text. Du presenterar ett problem, (en fråga) och utreder detta. Utredningen ska vara baserad på litteratur och det ska finnas egen analys/slutsats. En sådan text kan kallas *rapport* och ibland även *pm* (pro memoria).

Om vetenskapligt skrivande se s. 19

Flera av de texter som finns i Språkporten är faktatexter och kan användas som underlag för en rapport (eller pm). Du bör även hämta fakta från annat håll men glöm inte att ta med alla dina källor i källförteckningen (litteraturförteckningen). Se Ange källa (s. 14)

Förslag på ämnen att utreda i din rapport (eller ditt pm):

Social på nätet

Rapport om Facebook. Du kan även ta med t.ex. Twitter och bloggar i din utredning.

Förslag på källor:

Lerner, T. *Modernt familjeliv i skärmens sken*, DN, 25/1 2012 (Språkporten s. 217)

Rose, J. *Hur många vänner på Facebook är för många?* Forskning & Framsteg, nr 8, 2010 (Språkporten s. 221)

Littorin, J. *Facebook sprider olycka*, DN, 5/3 2012

www.dn.se/kultur-noje/facebook-sprider-olycka

Dialekt, sociolekt, kronolekt, jargong

Utred vad de olika begreppen står för och vad de betyder i modern tid. Du kan, om du vill, begränsa dig till något eller några av begreppen.

Förslag på källor:

Karlsten, E. *Chatten fick mig att bli en gubbe*, DN, 17/1 2012 (Språkporten s. 313)

Lindström, F. *Fredriks fynd "Kronolekt"*, Språktidningen, april 2010 (Språkporten s. 315)

Svensson, G. *Höra till. Språket – identitetsskapare och maktmedel*, DN, 2/8 2004 (Språkporten s. 320)

Engelskans roll som lingua franca.

Förslag på källor:

Christner Riad, C. *Engelskan har rymt hemifrån*, Forskning och Framsteg nr 3, 2009 (Språkporten s. 310)

Sök även andra källor.

Mao-haltens betydelse

Förslag på källa:

Erlandsson, Å. och von Garaguly, M. *Sensationssugen eller stugsittare*, DN, 2/4 1998 (Språkporten s. 352.)

Sök även andra källor

Att resa miljövänligt

Sök källor. Förslag:

Houmark Hansen, K. *Resa miljövänligt inte omöjligt*. Metro, 5/8 2006.

www.metro.se/resa-miljovanligt-inte-omojligt/

Res med miljön i åtanke www.resa-till.com/res_miljovanligt

Klimat effektiva resor www.naturvardsverket.se/sv/Start/Klimat/Konsumtion-och-klimat/Klimat effektiva-resor

Se även hemsidan för Schyst resande www.schystresande.se/

Assisterad befruktning

Sök källor.

Se även Svenska Dagbladets serie om singelmammor 5 april – 23 april 2011 på Idagsidan.

www.svd.se/nyheter/idagsidan/barn-och-unga/barn-utan-man6063381.svd

Vettig i trafiken

Förslag på källor:

Frithiof, L. *Hur kör du egentligen människa?* UNT, 5/10 2005 (Språkporten s. 240.)

Sohlander, A. *Mobilen gör dig till usel bilförare*, Aftonbladet, 16/8 2001 (Språkporten s. 238)

Tvåspråkighet**Flerspråkighet**

Sök källor

Små barns språkutveckling

Naezer, U. *Gullegull lär bebisen tala*. UNT, 2/9 1997 (Språkporten s. 72.)

Sök fler källor

Ungdomsspråket

Johansson, H. *Keff och guss tar plats i SAOL*. UNT, 18/9 2005 (Språkporten s. 75.)

Åström, M. *Ungdomsspråket*. Språkporten 2012.

Sök fler källor.

Straat uppfinner ett språk

Straat hör hur man ropar upp några nummer i högtalaren. Det tionde och sista är hans. Han känner varken **fruktan** eller hopp. Han kliver ut ur ledet, **raglar** mellan ryggar och ansikten bort mot slutet av sin baracklänga, viker av mot höger och går med **mödosamma** steg i riktning mot mannen som har ropat upp honom och som står på ett podium med en mikrofon framför sig.

Det är april nittonhundrafyrtiofyra. Straat, den tionde av dem som får ställa upp sig med ansiktet mot väggen, är intill döden trött fast det är tidigt på dagen och fast han är mycket ung. Om han lyfter blicken ovanför vakthusets tak kan han se himlen, som den här dagen är täckt av tunga moln. Och följer man molnens färd västerut kommer man till Holland. Det är därifrån man har hämtat Straat tillsammans med fem andra för hundra dagar sedan, för mycket länge sedan. Och varför? För att han ska svettas, för att han ska frysa, för att han ska bära sten, bli **pryglad**, ligga i smutsen, sova på träbrits, äta ruttna grönsaker och till sist upphöra att existera. Men innan dess, medan han ännu andas och medan han ännu kan se, ska han glömma vem han var. Det har han också nästan gjort. Det är omöjligt att tänka sig att den plats där han föddes fortfarande finns under himlen, att föräldrarna, kvällarna, flickklassens annorlunda doft, verktygen bakom skåpets glasdörrar och fysiken någonsin varit verklighet. Sex terminer har gått sedan dess, obegripligt. För lagen om energins oförstörbarhet gäller

fruktan rädsla
ragla, raglar vingla, gå ostadig
mödosam/t tung, svår, jobbig
prygla, pryglar slå, piska

inte längre. Gäller inte för dem som bär sten uppför den stora trappan med batonger över sig och med gevärspipor riktade mot sig från gryning till skymning. De var sex fysikstuderande, fem är nu borta. Den siste, den dödströtte, är Straat. Och den här dagen går han inte till stenbrottet, eftersom hans nummer ropas upp.

Tio man, vart ska de ta vägen? Före dem går en fångvaktare, själv fånge, i vit jacka. Han för dem till köket. Sex blanka kastruller, i dem kokas den stinkande soppan. Men det är inte för soppans skull man har hämtat männen. Det är för potatisens skull. Kommendanten ska ha kamratfest. Vaktposterna, bödlarna, skattmästarna, uppsyningsmännen, materialförvaltarna, torterarna, skrivarna och läkarna sitter vid sådana tillfällen vid ett långbord och har det trevligt tillsammans. Och kvällen vilar på tre pelare: kamratskap, öl och fläskstek med potatissallad. Därför står det tio pallar i lägerköket, bredvid pallarna tio korgar med potatis, framför varje pall ett kärl av avfallet och i mitten en stor metallbunke. På en av pallarna sitter Straat.

Det är tyst och varmt i köket. Det intilliggande stenbrottet verkar avlägset. I ett bås bredvid dörren sitter en SS-man och läser. Bara fångvaktaren går då och då fram till de skalande fångarna och tittar på dem. Inte av elakhet, bara av intresse för hur arbetet går. Ändå börjar Straats fingrar darra, han är ovan, skalen blir för tjocka, det går för sakta när fångvaktaren står och tittar på hans händer. Så går denne sin väg men kommer strax tillbaka. Straat arbetar fortare, men det går inte bättre för det, nu hör han fångvaktaren fråga: "Vad gjorde du förut?"

"Studerade", svarar Straat men tittar inte upp utan fortsätter att skala med darrande händer. Han väntar sig att när som helst få sig en spark. Men fångvaktaren säger bara: "Men nu är det slut med studierna, va?"

Mitt på dagen får de en skål med ångande het soppa med några köttbullar i. Sedan en skål till, fylld till brädden. Straat sitter ute och lutar sig mot väggen till köksbyggnaden med all soppan i magen, lugn. Plötsligt ingen hunger. Inget stenbrott. Inget skrikande. Långt borta, under det elektriska staketet dit ingen får gå, upptäcker han att det lyser grönt, och han kommer att tänka på att det är april. Fångvaktaren ser på honom och frågar: "Vad var det du studerade då?"

"Fysik."

"Jaså minsann."

På eftermiddagen blir Straat inte lika rädd när fångvaktaren ställer sig bredvid honom. En solstrimma lyser snett in i köket, potatisarna plumsar ner i vattnet, och den vanliga kökspersonalen i sina vita förkläden skär bröd för nästa dag. Vem kan väl ana att det av och till är någon som dör alldeles i närheten, i sanden, medan de sitter där och skalar? Fångvaktaren står hos Straat igen och vill prata. "Jävlar, när jag kommer härifrån", säger han, "efter kriget, då ska jag åka till Persien."

Fångvaktaren har nämligen en bror i Persien, berättar han för

gryning, -en; -ar tidig

morgan, solen går upp

skymning, -en; -ar det börjar

bli mörkt, kväll

bödel, -n; -ar person som

verkställer dödsdomar

Straat. Brodern hann iväg i sista stund, trettionio, och nu sitter han där som en stor affärsman, och själv sitter fångvaktaren här som en idiot.

”Du som är holländare”, säger fångvaktaren, ”vad tror du, är det bra i Persien?”

5 ”Javisst”, svarar Straat. Han skalar och skalar, men inte så fort längre. Fångvaktaren står i det mjuka eftermiddagsljuset, nickar och känner sig förstådd. Så suckar han.

”Och nu går tiden till ingen nytta. Om man åtminstone kunde lära sig persiska här.”

10 Han ser bekymrad ut, rynkar pannan, en man på närmare fyrtio år, **ödet** har slagit honom till marken och sedan rest upp honom igen, men lurad är han i alla fall. Jojo men, så är det. Han försöker låta kamratlig. Straat hör plötsligt sig själv säga: ”Jag kan persiska.”

Fångvaktaren ser länge på honom med sina vattniga blå ögon, först 15 tvivlande och misstänksamt, sedan nästan **tillgivet**. ”Kan du persiska?”

Straat nickar med ett uttryckslöst ansikte.

”Kom.” Fångvaktaren springer före och Straat följer **snuvlande** efter in på det **kyffiga** kontoret. ”Berätta var du har lärt dig persiska.”

Nu finns det ingen återvändo. Med en fångvaktare skämtar man 20 inte, särskilt inte när det räcker med en knuff för att man ska falla för att aldrig mer resa sig. Och Straat menar inte heller att skämta, han vill bara slippa gå tillbaka till stenbrottet, där han kommer att gå under, han vill stanna kvar i köket, där han får sitta på en pall som en människa och skala potatis och där han får soppa. Han är rädd för 25 att hans röst inte ska höras, men den sviker honom inte, den är bara mycket svag: ”Jag var i Persien före kriget.”

”Vet du vad som kommer att hända om du ljuger, människa?”

Straat ser så rädd ut att fångvaktaren kan känna sig säker på att Straat vet vilken risk han skulle ta.

30 ”Sätt igång, vad heter god dag?”

”Dalami”, säger Straat.

Och skit?”

Straat tänker för länge, fångvaktaren blir otålig. ”Det måste väl 35 finnas ett ord för skit?”

”Tupa”, säger Straat.

”Tupa”, upprepar fångvaktaren imponerad. Sedan säger han: ”Nu skalar du för livet.”

Mer blir inte sagt, men det har stor verkan. Till exempel att köks- 40 fångvaktaren Battenbach hejdar kökskommendanten Roeder, när denne kommer tillbaka efter matrasten. Battenbach säger att han länge behövt en man till i köket men inte fått tag i någon som passade, nu har han hittat en som verkar ovanligt **händig**. Roeder lyssnar och nickar. Han skulle gärna vilja ta sig en titt på en så duktig person. Med Battenbach **i släptåg** traskar han över till de potatisskalande fångarna 45 och ser på den halvt **ihjälsvultne** holländaren, han som i hela sex terminer studerade fysik. Men vad intresserar det Roeder? Det som

öde, -t; -n slump,

predestination, fortuna

tillgiven/t kärleksfull, lojal

snuvbla, snuvblar fastna med foten, stappla

kyffe, -t; -en usel bostad, ruckel

händig/t praktisk, duktig med händerna

i släptåg efter sig

ihjälsvultne perfekt particip av svälta ihjäl

intresserar honom ser han nog, och det är att den här mannen inte har en aning om hur man skalar potatis, hur förtvivlat han än anstränger sig. Men det spelar ingen roll, så länge som Roeder får en bit korv med sig hem ett par gånger i veckan, på söndagarna en stek och då
5 och då en klick margarin. Och det får han genom Battenbach. Därför nickar Roeder än en gång och går tillbaka till sitt bås och skriver upp nummer och namn på ett papper. Det förs längre fram på dagen in i arbetsstatistiken. Därifrån går det till chefen för arbetstjänsten. Och när nästa morgon gryr över uppställningsplatsen är Straat den ende
10 av de tio potatisskalande fångarna som får återvända till köket, där Battenbach vänligt dunkar honom i ryggen.

För nu är Straat Battenbachs man. Han ska inte brännas till aska, det vore synd på ett sådant huvud. Han ska få soppa och bröd så att han kan samla nya krafter, tänker Battenbach och gnuggar händerna.
15 Honom själv har man visserligen spärrat in, för **koppleri**, alltså inget politiskt, men man hindrar i alla fall inte att han lär sig persiska. Det upptäcker förresten inte Roeder heller, han vet inte att den mätte fångvaktaren och den hungrige holländaren har ett språk som förenar dem. Det vet bara Straat. Han ensam bestämmer över ord och regler.
20 Hur många ord kommer han att behöva, i hur många dagar?

Så snart Roeder går och äter middag ropar Battenbach till sig Straat och sätter sig sedan vid bordet i arbetsrummet med penna och papper färdig att tillägna sig det persiska språket. Första dagen vill han också veta lite om själva landet. Straat låter det vara varmt där,
25 han låter kvinnorna vara vackra, de fattiga fattiga och de rika rika. Battenbach är nöjd, just så har han föreställt sig det. Själv kommer han från nöjesbranschen, finns det sådant också? **Horhus**? Straat förstår inte genast vad Battenbach menar och denne förklarar. Ja, naturligtvis, absolut, säger Straat. Och Battenbach nickar, det är precis som han
30 trott. Men nu vill han lära sig några ord: snaps, polis, tack, varsågod, bord, stol, säng, restaurang, kotlett. Straat får inte tveka, inte första dagen. Han säger i tur och ordning: alan, monato, laps, nam, toki, sol, oltok, runidam, kotlett. Det sista är ett låneord, säger Straat, det är internationellt.

35 Med tung hand skriver Battenbach upp allt. På kvällen, under det trasiga täcket, rygg mot rygg med sin britskamrat, söker Straat med en förlamande trötthet i huvudet efter ord, men framför allt efter ett system med vars hjälp han kan komma ihåg dem. Omgiven av de utmattade medfångarnas tunga andetag formar Straats läppar ord
40 som ingen tidigare hört: or, tal, mel, det vill säga: jag, du, han.

Battenbach slår honom med knytnävarna mellan ögonen, sparkar honom på smalbenen, dunkar honom mot väggen, Battenbach skakar av ilska och besvikelse. Det är på grund av ordet runidam, det persiska ordet för restaurang. Straat hittade på det första dagen, och när nu
45 Battenbach frågar om det igen kommer han inte ihåg det. Han visste att det var något som han hade glömt, men Battenbach lät honom

koppleri, -et; -er sammanföra prostituerade och kunder för att tjäna pengar
horhus, -et; -en bordell

inte kasta en blick på sina anteckningar, utan han väntade i två dagar och skrev upp nya ord som Straat fick bokstavera så att han inte skulle kunna kika över axeln på honom, och nu har Battenbach det här holländska svinet under knytnävarna och ska göra sig av med honom
5 redan före middagsrastens slut.

Det är tio år sedan han var i Persien, skriker Straat förtvivlad, då var han ju bara ett barn, och runidam är ett mycket ovanligt ord, han hade kommit ihåg det av en slump, restaurang heter egentligen mardam, men när han inte får ha papper och penna kan han inte
10 friska upp minnet.

”Jag ska låta döda dig”, säger Battenbach. Sedan sitter båda tysta. Straat lutar sig mot väggen och ser med förskrämda ögon på fångvaktaren, som sitter mitt emot med blicken stint fäst på den unge pojakens panna, fan också, om han ändå kunde titta rakt in i huvudet
15 på honom. För språket har redan efter några dagar fått fäste i hans sinne. När han under de tomma kvällarna stått och tittat ut över uppställningsplatsen, fylld av hat mot hela världen och plågad av minnet av kvinnor, har han med hjälp av de persiska glosorna, som är så svåra att lära sig, åter blivit en man som tar vara på tiden, som
20 tänker framåt och som har sina långsiktiga, hemliga planer.

”Om du lurar mig grabben. Om du inte kan persiska”, säger Battenbach och den oerhörda tanken får hans röst att darra. ”Jag kan”, säger Straat. ”Jag kan persiska. Det var bara så länge sedan.”

Från och med nu får Straat tillgång till papper och penna, rikedomar som kan göra att han hamnar i bunkern. Straat gömmer pennan
25 i skon och papperet i mössan. Ovanpå hjärnan, mellan det stubbade håret och mösstyget, förvarar han språket. Vid uppställningarna måste han vara försiktig, särskilt när man kommenderar ”mössorna av”. Språket kan falla ner på marken, bli upptäckt och tas ifrån honom.
30 Då är han förlorad, vad som än händer. Antingen kommer vakten att slå ihjäl honom eller också hans elev. Varje kväll gömmer han också bröd eller ett par potatisar i kläderna. Det ger han till britskamraten, en elektriker från Groningen som har stenbrottskommendering och bara väger fyrtiofem kilo.

35 Straat arbetar på nätterna med sitt språk. Han vränger på bokstäver och stavelser och uppfinner på det sättet nya ord. De speciella tyska anordningarna som finns runt omkring låter han ingå i språket. När han ger dem en klang som för honom bort, inte till Persien, utan till en främmande och stilla värld, då glömmer han deras fruktansvärda
40 innebörd. Rium, rema, matori, muro, kemato, ikre, tama, muir, rotam, kretum, orite, mekor, kumo, emati, katu, meri.

Alla dessa ord utvinns han ur krematorium. Så gör han också med arrest och barack, med stenbrott och taggtråd och till och med
45 med Battenbach själv, hans beskyddare, som på detta sätt lär sig ord ur sig själv. Och av den tjocka svarta röken bildar han ordet nekör, som får betyda vind.

vränga, vränger vända ut och in på, vända bakfram

Straat skriver ner sina ord med så små bokstäver som möjligt. Han gömmer papperslapparna i mössan, som han sedan stoppar under halmmadrassen. Han uppfinner inte mer än fem ord per natt, trettio ord i veckan. Det är tillräckligt många också för Battenbach. Söndagarna hoppar de över. Straat äter två tallrikar soppa om dagen, han blir starkare och märker hur det blir sommar. Från fälten långt borta känner han doften av blommande lupiner.

En holländare som har hand om arbetsstatistiken står en dag och väntar på honom vid avträdet. "Varför är du inne hos fångvaktaren varenda dag?"

"Vad har du med det att göra", svarar Straat misstänksamt.

Den andre ser tankfullt på honom. "Det var inte av en slump som du togs ut att skala potatis. Vi valde dig därför att du var den siste av studenterna. Så att du skulle få vila dig en dag." Han gör en paus och fortsätter: "Och sen har Battenbach velat ha just dig. Varför det?"

Det är tyst så när som på surret av de grönglänsande flugorna. Straat ser misstänksamheten i den andres ögon men också oro och medkänsla, parat med **oeftergivenhet** och hårdhet. I detta ögonblick börjar han ana att det språk, som endast han behärskar, inte bara kan skydda honom, det kan också bringa honom i **fördärvet**, eftersom det ger honom fördelar framför medfångarna. Också för den som kanske är hans vän är han rädd att avslöja sin hemlighet, för hur kan man vara säker på vem som verkligen är en vän. Snarare då pojken från Groningen som sover på samma brits som han, och som han tar med sig bröd och potatis och en smula mod till, men inte ens honom inviger han.

Sommaren fyrtiofyra. Bombplanen drar fram över den tyska himlen som silversnören. Straat gör ett ord för liv: sawal. Och ett ord för äppelträd, på skoj, det får heta pollimolli. Det gör han inte för Battenbachs skull. Battenbach vill lära sig siffror, fraser och namn på sådant som har med nöjesbranschen att göra. När Battenbach är på dåligt humör hittar Straat på långa ord som hämnd. Suliduladornatlam är ett sådant ord. Battenbach protesterar och säger ilsket att vad han behöver lära sig är persiska som är användbart i det vardagliga livet. Men då förklarar Straat att det är så man hälsar på varandra i Persien, man kommer inte in genom dörren hos någon utan suliduladornatlam.

"Tupa", säger Battenbach som en gammal perser.

Samtidigt som Straat med hjälp av sitt av fysiken skolade intellekt, som nu inte längre är förlamat av hunger eller bedövat av ångest, konstruerar ett helt nytt språk, dör bortåt femtio man varje dag i lägret, vecka ut och vecka in. Deras kött och hjärnor fräser när de bränns till aska, och deras själar färdas långt bort till olika himmelriken, allt efter den tro de bekände sig till under jordelivet. Men innan dess kan deras läppar ha format ett sista ord, som beger sig på en lång resa, och som genom andra människor och andra länder kanske till sist når dem som väntar på att få höra det.

oeftergivenhet, -en; -er
kompromisslöshet
fördärv,-et olycka, fall,
undergång

Straats språk kommer inte att nå någon annan än Battenbach, det kommer aldrig att föra något budskap med sig, för det uttrycker inget annat än sig självt. Men det innebär räddningen både för den som tänker ut det och för den som med möda lär sig det, en fähund
 5 visserligen, men ingen blodhund; det gör honom mänskligare. Annars är det inte till någon nytta. Men för att skapa detta språk behöver Straat lika mycket fantasi som krävts för andra stora upptäckter, lika mycket mod som för andra stora hypoteser, och samma kraft som för andra stora experiment. Och Battenbach, **hallicken** från Hamburg,
 10 behöver samma flitiga **enfald** som han hade när han för länge sedan satt på skolbänken.

En augustimorgon bär man Straat bort från uppställningsplatsen in i sjukstugan. Hans ansikte är flammigt och tungan hänger ut ur munnen på honom. I tre dagar ligger han och yrar i halmen på golvet,
 15 vårdarna hör honom tala en förvirrad holländska, men han stammar också fram obegripliga ljud och ramsor utan mening. Snart märker man att han kommer att klara sig, han är kraftigare än andra, men har han sitt förstånd i behåll? Lägersjukvårdaren går med sin spruta genom raden av sjuka, med luft lindrar han all smärta, den som är
 20 död är inte längre sjuk. Om han hör Straat skrika ska han förklara honom galen, dra upp skjortärmen på honom och söka reda på venen. Vårdaren drar Straat i benen in i ett avsides beläget rum, där ligger de döda och där är det ingen som letar efter honom. Därinne återfår Straat medvetandet. I det varma solljuset som lyser in genom fönstret
 25 ser han sina olycksbröder ligga stela och orörliga i samma groteska ställningar som de hade i dödsögonblicket, med pupillerna för alltid riktade åt ett och samma håll och med vidöppna munnar utan skrik. Är han då själv fortfarande vid liv? Han har sin röst kvar, med den kan han tjuta som en varg och uttala ord som förvånar alla utom hans
 30 tigande kamrater här intill. Hör han alltså till dem?

Innan likvagnen kommer bär man Straat till en säng. Han slår vilt omkring sig i feberyra. Redan nästa dag är han lugnare. Vårdaren, en tysk, ser på honom och ruskar på huvudet. "Vad var det för underlig
 35 **rotvälkska** du ropade, gosse? Vi trodde att du hade blivit tokig." Och han gör en gest mot pannan.

Straat är mycket svag och glömmer därför all försiktighet. "Det är persiska", säger han. "Men inte riktig persiska, utan jag hittar på det."

"Vad är det som du hittar på?"

"Ett språk", säger Straat.

40 De har alltså räddat livet på en galning, tror vårdaren, ödet är blint, stora själar går under, men den här holländaren har tur. Och han har tur i allra högsta grad, för fångvaktaren i köket utnyttjar sina kontakter och sticker ofta åt honom en brödkant i sjukstugan. Straat
 45 **kryar på sig**, och när vårdaren åter frågar om hans språk låtsas han inte förstå. Och även rädslan döljer han, rädslan över att han tappat mössan. Som en människa uppstånden från de döda kommer han

hallick, -en; -er kopplare, kopplar prostituerad med kund

enfald, -en dumhet, oförstånd

rotvälkska, -n obegripligt språk

krya på sig bli frisk

tillbaka till sin vanliga barack, och han ser nya ansikten, också i sin egen brits. Han väntar på den fånge som varit längst i baracken och nu är förman. Denne trycker hans hand. ”Kom, jag har något åt dig.”

I sitt rum har förmannen en lös golvbräda och nu lyfter han upp den och tar fram en smutsig trasa, nej, det är ingen trasa utan en mössa, och Straat tar emot den och känner efter, jo, här ligger papperslapparna som han skrivit sitt språk på.

”Han som låg bredvid dig, elektrikern, tog med sig mössan från uppställningsplatsen.”

10 ”Vart har han tagit vägen?” undrar Straat.

”Han blev sjuk efter dig”, säger förmannen. ”Han kommer inte tillbaka.”

Så fortsätter allt som förut. Straat blir åter kommenderad till köket, i Battenbachs ögon finns en belåten glimt, Battenbach låter ingen dö. 15 Mitt på dagen, så snart Roeder gått för att äta, sätter han sig vid skrivbordet med en pennstump i handen och med elevens typiskt ödmjuka ansiktsuttryck: att lära sig heter lifa. Och Straat smugglar papper och penna och bröd och potatis genom brölandet på uppställningsplatsen, och på kvällarna, sida vid sida med den nye britskamraten, funderar 20 han ut formuleringar och satser, och han konstruerar konjugationer och deklinationer. Nu är det inte längre bara för Battenbachs skull, för honom är varje dags pensum stort nog. Nu är det själva språket som driver honom.

Än en gång riskerar han att avslöjas. Battenbach har fått reda på 25 att det har kommit en perser till lägret. En livs levande perser, gosse.

I två hela dagar letar Battenbach igenom lägret och använder alla tricks han kan för att hitta honom, och till sist lyckas han, men det är ingen perser, det är en indier. En hel lång dag svär Battenbach. ”Det är ett riktigt skitläger. Inte en enda perser har de fått hit.”

30 ”Führern har väl inte hunnit så långt än”, tröstar Straat. Men han tänker: ”Arme indier.”

Det blir höst, och det blir vinter. Över uppställningsplatsen blåser en iskall vind. Genom porten drar en trasklädd kolonn sakta fram, steg för steg, de kommer från andra läger och har med knapp nöd överlevt 35 den långa marschen. Nu drar de in i de taggtrådsomslutna tälten för att stilla gå under, en del på natten under den höga stjärnhimlen, en del på dagen under de snabbt förbiilande molnen.

Bakom köksbyggnadens fönster är det varmt, och där övar Straat med Battenbach en fiktiv scen på persiska: ”Jag är en man från utlandet. 40 Jag är affärsman. Får jag dansa med damen? Ta muli asa okadir. Ta muli lem basarmelko. Neli ta ramadamda donga?”

En dag i maj, när kastanjerna blommar längs gatorna, öppnas portarna, och den som ännu lever kan gå vart han vill. Straat återvänder till Holland och slutför sina fysikstudier för att sedan bli lärare. 45 Hela livet kommer han att ha lätt för att bli trött. Aldrig mer ska han göra något så stort som när han uppfann det språk som han nu

ödmjuk/t blygsam, respektfull
pensum, -et bestämd mängd
att lära sig

så småningom kommer att glömma. Och Battenbach beger sig till Persien, till kejsardömet Iran, och förundras över den egendomliga persiska som man talar där.

Wolfgang Kohlhaase

Förstod du?

- 1 När novellen börjar är det april 1944. I lägret finns SS-män.
(SS=Schutz-Staffel, grundades 1925, tysk nazistisk militärorganisation, kontrollerade Gestapo, övervakade koncentrationslägren, organiserade judemord).
Vilket skede i 1900-talets historia utspelar sig novellen i?
- 2 Vad får vi veta om livet i lägret?
- 3 Av en slump får Straat vara i det varma köket och slipper stenbrottet.
Hur går det till?
- 4 Vad får vi veta om fångvaktaren Battenbach? Hans bakgrund? Hans karaktär?
- 5 Vad får vi veta om Straat? Hans bakgrund? Hans karaktär?
- 6 Några gånger är Straat nära att bli avslöjad. Vilka?

Fundera och diskutera

- 1 Man kan säga att Straat och Battenbach har olika styrkor. På vilket sätt?
- 2 De två har hamnat i ett läge då de båda är beroende av varandra. På vilket sätt?
- 3 Straat tänjer sig till det yttersta för att minnas det han har skapat och för att skapa nytt. Om han inte lyckas med det överlever han inte. Har författaren lyckats göra honom trovärdig? Är det möjligt att utföra något sådant i en sådan situation?
- 4 Har novellen något budskap?

Skriv

Efter krigsslutet vill en tidning i Holland att några f.d. fångar berättar om vad de upplevt i koncentrationslägren i Tyskland. Straat medverkar och skriver om vad som hände honom från maj 1944 till maj 1945. Han beskriver lägret, sina medfångar, Battenbach – men framför allt berättar han om att orden, språket räddade hans liv.

Skriv hans historia. Du bestämmer själv rubrik.

Hörövning: Gester hjälper barnen lära språk

A Innan du lyssnar

gest, -en; -er rörelse med handen, tecken

samspel, -et; pl.= samverkan, interaktion

fylla i, fyller skriva i

enkät, -en; -er

frågeundersökning

kommunicera, kommunicerar

meddela sig med andra

gradvis steg för steg, successivt

medveten avsiktlig, som var

meningen

viljeyttring, -en; -ar uttryck för vilja

reflexmässig omedveten, som görs utan tanke bakom

i medeltal i genomsnitt

upplyft perfekt particip av lyfta upp

handflata, -n; -or handens insida

plana ut, planar utjämnas,

stanna på samma nivå

i genomsnitt i medeltal

hänga ihop ha samband med

kartlägga (-lägger, -la, -lagt)

beskriva, utforska

samband, -et; pl.= koppling, förbindelse

yttrande, -t; pl.-n det någon säger

B Lyssna

C När du har lyssnat

- 1 När har gesterna störst betydelse för små barn?
- 2 När minskar de i betydelse?
- 3 I vilket ämne forskar Eva Berglund?
- 4 Hur har hon bedrivit sin studie?
- 5 Vilka är de vanligaste gesterna för ett barn som är ca sju månader gammalt?
- 6 Hur många ord i medeltal klarar ett barn som är drygt två år?
- 7 Vilket lär sig barnet först: en gest för telefon eller en gest för bil?
- 8 Vilken gest gör barnet då det vill säga:
 - Jag vill ha ny blöja.
 - Det är för varmt/hett?
 - Jag vill ha!

Grammatik

A Träna textbindning

Fyll i ett lämpligt sambandsord. (Se s. 12)

Fler än ett kan passa ibland.

- 1 De indoeuropeiska språken sträcker sig från områden vid Svarta havet och upp till oss i Norden.
I Finland talas ett finsk-ugriskt språk. Svenskan är _____ (följd och slutsats) mer släkt med det geografiskt avlägsna punjabi än med den närliggande finskan.
- 2 Yrkeslivet gynnar stora språk. Det gör _____ (tillägg) satellitburen TV och andra internationella medier.
- 3 Inom vissa fackområden är de engelska orden så många att svenskan stundtals haltar.
_____ (motsats) är Östen Dahl inte speciellt oroad för att det svenska språket ska gå under, _____ (betoning, förklaring) inte under hans egen livstid.
- 4 Professorn berättar att språk inte försvinner genom utspädning med låneord. Det handlar _____ (betoning, förklaring) om att man går från ett språk till ett annat.
- 5 Det saknas ständigt pengar för att dokumentera döende språk i världen. _____ (tid) har det varit mycket lättare att skaffa pengar till att bevara monument av olika slag.
- 6 Hon har tät kontakt med kolleger på olika håll i världen och reser ganska mycket. Då måste hon tala _____ (betoning, förklaring) engelska, franska och tyska.
- 7 Här ska jag inte skriva om några vetenskapliga undersökningar om språk. _____ (motsats) vill jag tala om mina egna erfarenheter.
- 8 Att _____ (exemplifiering) komma för sent anses i Sverige ohövligt, på gränsen till nonchalant, och vill man integreras i det svenska samhället gäller det bara att lära sig alla dessa uttalade regler, menar Else Oksaar. _____ (medgivande) gäller det omvända för svenskar i andra länder.

- 9 Bjud en bulgar att ta för sig en gång till av maten och han kommer att avböja, trots att han inte alls är mätt. Om du _____ (motsats) fortsätter att fråga en andra och en tredje gång, kanske han svarar ja.
- 10 Ulla-Britt Kotsinas har gjort ett forskningsarbete om ungdomars speciella gruppspråk. För att göra intervjuer och inspelningar valde hon Rinkeby. _____ (orsak, slutsats) gjorde hon Rinkebys ungdomar kända och då deras sätt att tala.
- 11 Ungdomarna är födda i Sverige men har _____ (tillägg) sina rötter i andra kulturer.
- 12 I sin forskning har Kotsinas hävdatt att den här utvecklingen är tecken på att språket utvecklas, som det _____ (tillägg) gjort i alla tider. Det nya ungdomsspråket är inte alls slarvigt och torftigt utan _____ (motsats) mycket kreativt.
- 13 Pappa i Tunisien var trygg och självsäker, en man med glädje och pondus. Pappa i Sverige _____ (motsats) var begränsad och förminskad, inte alls så säker på sig själv.
- 14 Den korrekta svenskan i skolan kändes vattnig. _____ (orsak, följd) experimenterade Jonas Hassen Khemiri med språket tillsammans med sina kompisar.
- 15 Hassen kände sig inte hemma i Tunisien eftersom han inte kände sig helt hemma i språket. Han hittade inte _____ (tillägg) den arabiska mystiken han drömt om.
- 16 Jag förstår inte varför han ska gå på Handelshögskolan. Han har _____ (betoning, förklaring) aldrig intresserat sig för ekonomi.

Öva mer på textbindning

B Partikelverb med "gå"

"Islänningarna har drivit en språkpolitik som går ut på (= har till syfte) att skydda isländskan från internationell påverkan."

"Jag förstod inte vad filmen gick ut på (= hade för mening, hade för budskap)."

Andra partikelverb med "gå":

gå för sig (passa, vara lämplig, vara acceptabel)

gå in för (satsa hårt på, ägna sig helt åt)

gå in på (tala om något)

gå med på (acceptera, gilla)

Fyll i:

- 1 Går det _____ att komma i jeans till festen?
- 2 Gick han _____ ditt förslag
- 3 Förstod du vad hans historia gick _____?
- 4 Han slutade skolan och gick helt _____ idrotten.
- 5 Lektionen gick väldigt fort. Vi hann egentligen aldrig gå _____
_____ partikelverb.

C Fler partikelverb

Välj bland följande partiklar och placera dem i luckan nedan:

bort fram efter för igenom på till under upp ut över i

- 1 Genom historien har naturkatastrofer och epidemier slagit _____ enstaka småspråk.
- 2 Språken har glömts _____ och varken stiftelser, företag eller regeringar har hittills visat intresse för dem.
- 3 Trots påverkan från engelskan är han inte speciellt oroad för att det svenska språket ska gå _____.
- 4 När man skriver på främmande språk måste man ha tid att tänka _____ och slå _____ de ord man inte förstår.
- 5 En kommitté har arbetat _____ ett förslag om att doktorsavhandlingar som skrivs på engelska måste ha en sammanfattning på svenska.

- 6 I regeringskansliet sitter språkvårdare som ska se _____ att myndigheterna inte krånglar _____ språket för mycket.
- 7 Boken kommer _____ i höst.
- 8 Journalisterna lägger sig _____ polisens brottsutredning.
- 9 När han förstod sin yngre systers förkortningar när de chattade kände han sig lättad och han kunde andas _____.

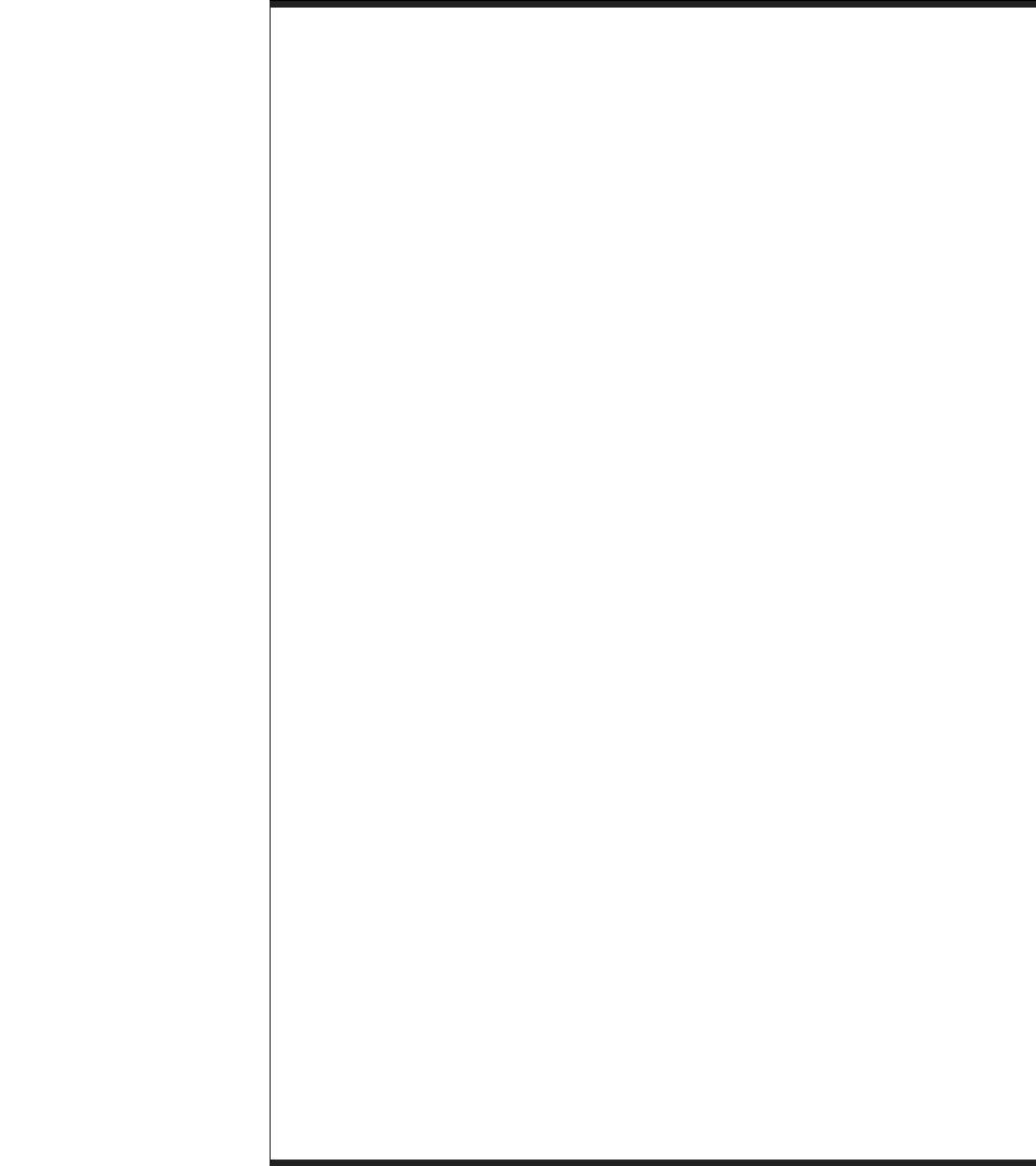
Partikelverb
Prepositioner

D Ordfamiljer

Skriv in orden som saknas på linjerna!

SUBSTANTIV	VERB	ADJEKTIV/PARTICIP
_____	glömma	_____
utspädning	_____	_____
_____	_____	utsträckt
_____	_____	påverkad
_____	erfara	_____

Öva mer på ordfamiljer
Suffix
Prefix

RESOR

8

Sensationssugen eller stugsittare?

Vi har alla litet av båda. Biologiskt arv, miljö och slumpen bestämmer om man blir en äventyrare.

Vissa människor har ett stort behov av spänning, så stort att de till och med är villiga att riskera livet för att få den **kick**, den upplevelse de behöver. Forskarna kallar dem **sensationssökare**. Men hur kommer det sig att vi är så olika?

Medan en **nöjer sig med** att titta på skräckfilm hemma i vardagsrummet och tycker att det är fullt **tillräckligt**, måste en annan hela tiden **bräcka** sig själv i jakten på nya upplevelser. Högre, farligare, snabbare upplevelser.

Förklaringen finns både i vår biologi och i den miljö vi växer upp i. Marvin Zuckerman, professor i psykologi och en av de ledande forskarna på området, har undersökt stora grupper av människor och gjort en skala från sensationssökare till deras motsats; människor som **snarare skyr** förändringar och vill leva så tryggt som möjligt. Naturligtvis är skalan **glidande** och de allra flesta hamnar någonstans mittemellan.

Gemensamt för de allra flesta sensationssökare är att **halten** av **enzymet** MAO, monoaminoxidas, i blodet är låg. MAO-halten går att mäta redan i navelsträngsblodet och förblir på samma nivå hela livet igenom. MAO **avgör** hur försiktiga vi är. En människa med låg halt kräver mycket **stimulans** utifrån för att känna sig nöjd, medan en person som har hög MAO-halt inte behöver uppleva särskilt mycket för att bli mätt på spänning.

Alla människor med låg MAO-halt kastar sig dock inte utför berg. Vår personlighet styrs av så mycket mer. Den miljö vi växer upp i, människor vi möter under vägen, och slumpen. Medan en blir bergsklättrare och får sitt behov av spänning **tillgodosett** på det viset, blir en annan företagsledare, läkare eller konstnär – och bjuds i stället på intellektuella äventyr i sitt arbete. För dem finns många olika sätt att **få utlopp för** sin spänningssökande personlighet.

Zuckerman delar in sensationssökarna i fyra kategorier:

Äventyrarna

De **utsätter sig för** risker genom att hålla på med extrema sporter eller annan fysisk aktivitet. Bergsklättrare, fallskärmshoppare, drakflygare och skidåkare, bland annat, räknas hit. Det behöver dock inte vara själva risken som **lockar**, utan upplevelsen. Antingen **undervärderar**

slump, -en tillfällighet,

oplanerad händelse

kick, -en; -ar "få en kick"

känna entusiasm, få

inspiration

sensation, -en, -er extra stark

upplevelse

nöja sig (med) (nöjer, nöjde,

nöjt) vara nöjd/belåten med,

inskränka sig till

tillräcklig/t nog, lagom

bräcka, bräcker vara bättre, få

bättre resultat, överträffa

snarare rättare sagt,

egentligen

sky, skyr undvika, vara rädd för

glidande rör sig på skalan

halt, -en; -er grad, procent,

del, mängd

enzym, -et; pl.= ämne

som katalyserar kemiska

reaktioner i levande

organismer

avgöra (-gör, -gjorde, -gjort)

bestämma

stimulans, -en; -er inspiration,

motivation, uppmuntran

tillgodosedd/tt uppfyllt,

tillfredsställt

få utlopp för ge uttryck för,

kanalisera

utsätta sig (för) (-sätter,

-satte, -satt) riskera, bli

centrum för

locka, lockar fresta, attrahera

undervärdera, undervärderar

underskatta, ta för lätt på

äventyrarna risken, eller också accepterar de att den finns. Bara **enstaka** äventyrare försöker **maximera** risken för spänningens skull.

Upptäckarna

Här är det nya upplevelser som lockar. Dessa människor söker ovanliga situationer, nya händelser som de inte varit med om förut, och de bryter gärna mot **konventionerna**. De vill chockera folk, till exempel genom att klä sig extremt.

De ohämmade

Vilda fester, droger, kriminalitet och sex lockar dem som hamnar under den här kategorin. De **drar sig** inte **för** att göra olagliga saker, bara det ger spänning.

De lättuttråkade

Det värsta dessa människor kan tänka sig är att ha långtråkigt, behöva ha ett rutinjobb och att vara med människor som de uppfattar som tråkiga. Deras **motto** är att ”den värsta synden är att vara tråkig”. Denna fjärde kategori ingår som en del i de tre ovan.

Man skulle kunna tro att alla stridsflygare är sensationssökare. De, om några, har ett **riskabelt** yrke som verkligen bjuder på spänning. Men det är fel, menar Zuckerman. En stridsflygare måste veta exakt vad han gör i alla lägen och han eller hon är tränad att kontrollera sina **impulser** i alla lägen. De vet precis vad de gör. Sensationssökare är mer eller mindre **impulsiva** av sig, en **egenskap** som verkligen inte skulle vara bra i pilotyrket.

Samhället kan **uppmuntra** eller **trycka ner** sensationssökarna. Växer ett barn upp bland sensationssökare är det större **sannolikhet** att det tar efter och **identifierar sig** med sin **omgivning**. Men i ett hårt styrt samhälle med lägre **tolerans** för **avvikande** människor, till exempel i länder där religionen har stort **inflytande**, kan man förvänta sig att samma barn trycker ner sin **drift** att söka spänning, eller flyttar därifrån för att finna **likasinnade**.

Ålder och kön är de två faktorer som utmärker sensationssökarna mest. De allra flesta är mellan 16 och 29 år, därefter **klingar andelen** sensationssökare **av**. Det verkar som att många utvecklar sitt behov av spänning i den tidiga puberteten, och att det **håller i sig** på väg upp till medelåldern – men att man **efter hand** ökar sin tolerans för **rutin**. De har redan provat på så många saker att inget är nytt längre, och spänningssöket **avtar** efter hand eller utvecklas åt ett annat håll.

Andra kännetecken sensationssökarna har är att de i högre **utsträckning** än andra skiljer sig, eller lever ensamma. De vill inte **binda upp sig** och tröttnar fort. När de väl bestämmer sig för att gå till altaret gör de oftast det tillsammans med en människa av samma sort.

Åke Erlandsson Marie von Garaguly

enstaka bara några stycken, spridda

maximera, maximerar göra så stor som möjligt

konvention, -en; -er samhällets oskrivna lag, bruk, tradition

ohämmad utan komplex, lössläppt

dra sig för (drar, drog, dragit) tveka, försöka undvika, ogilla

lättuttråkad ha lätt att få tråkigt

motto, -t; -n ord att leva efter, devis

riskabel/t farlig, riskfylld, osäker

impuls, -en; -er infall, plötslig lust

impulsiv spontan, utan plan

egenskap, -en; -er sida, karaktärsdrag

uppmuntra, uppmuntrar ge sitt stöd åt

trycka ner, trycker kuva, behandla nedlåtande

sannolikhet, -en; -er chans, möjlighet

identifierar sig (med) känna igen sig i, känna sig som

omgivning, -en; -ar miljön runt omkring

tolerans, -en överseende, förståelse

avvikande annorlunda, inte som andra

inflytande, -t; -n inverkan, påverkan

drift, -en; -er begär, lust, instinkt

likasinnad likatänkande

klunga av, klingar minska andel, -en; -ar del

hålla i sig, (håller, höll, hållit) bestå, finnas kvar

efter hand så småningom, steg för steg

rutin, -en; -er vana, fasta regler

avta (-tar, tog, tagit) minska, försvagas

utsträckning, -en; grad, omfattning

binda upp sig (binder, band, bundit) lova, förbinda sig

Vem betalar din semester?

omfattning, -en grad, utsträckning
snedvrída, (vrider, vred, vridit) ändra till det sämre, feltolka

Att lämna vardagen, resa bort, koppla av, se något nytt, kanske hur andra människor har det. Det har vi alla behov av då och då. Men alla har inte den möjligheten. För de allra flesta på vår jord existerar inte begreppet semesterresa.

5 Men vi, från den rika delen av världen, vi kan resa och vi gör det i allt större **omfattning**. Visserligen måste vi spara ihop till reskassan men väl ute i världen, kan vi, om vi väljer rätt plats, leva billigt. Vi skulle kanske inte ha råd att bo tre veckor på ett trestjärnigt hotell i t.ex London men i Kenya, Thailand och på Bali går det bra.

10 "Vi" har råd för att "de" är fattiga, de som jobbar på hotellet, på restaurangen, som säljer hantverk och som kör taxi.

Men varför låta så negativ? De människorna har ju fått jobb tack vare att vi turister kommer dit! Landet får in utländsk valuta och förbättrad BNP!

15 Visst, turismen skapar arbeten. Men den kan även ha en rad negativa effekter på lokala förhållanden, kultur och miljö:

Lokalsamhällen tvingas bort från sin mark för turistprojekt. Från 1978 till 1998 förlorade masajerna i Kenya ett område dubbelt så stort som Blekinge till turism och jordbruk.

20 Som en konsekvens av ett delvis EU-finansierat turistprojekt i Botswana tvingades bushmen bort från Central Kalahari Game Reserve till ett område med en miljö som var helt främmande för deras jägar- och samlarkultur.

25 Lokala löner kan **snedvridas** när en guide eller en chaufför utan särskild utbildning kan tjäna mycket mer än t.ex. en lärare. Många jobb

inom turismen är lågt betalda med långa pass på **obekväm arbetstid**. Dessutom är de ofta **säsongsarbeten** med arbetslöshet **dessemellan**.

Fakta

Turism, en av världens största industrier, är världens största arbetsgivare. Det är också en av de snabbast växande ekonomiska verksamheterna.

Förra året registrerades 703 miljoner "internationella ankomster". År 2020 räknar FN med att det internationella resandet ska öka till 1,56 miljarder ankomster per år. Till det kommer turism i hemlandet som beräknas vara 4–5 gånger större än det internationella resandet.

Nöjesresor beräknas utgöra 75 procent av alla internationella resor. Tre fjärdedelar av dessa går till Europa eller USA och det är också främst därifrån som 80 procent av turisterna kommer medan endast 2,5 procent av internationella turister kommer från Afrika. Afrika söder om Sahara hade **i genomsnitt** en 8,5-procentig ökning i antalet internationella ankomster år 2002.

Risken är stor att samhällsplaneringen **siktar in sig på** turisternas krav och inte på befolkningens behov som exempelvis vattenledningar till hotell men inte till bostadsområden.

Världsbanken uppskattar att 55 procent av inkomsterna av internationell turism i Sydafrika lämnar landet genom utländskt ägda flygbolag, hotell och resebyråer eller som betalning för importerad mat och dryck och andra **förnödenheter**. Siffran är ännu högre för vissa länder, för Thailand rör det sig om 70 procent **läckage** ut ur landet.

Vad väljer vi att se?

En anledning att resa är att man vill se hur andra människor lever. Så vi reser till "genuina" zulubyar i Sydafrika och besöker masajer i Tanzania. Men ger sådana **turistfällor** oss en sann bild av hur sydafrikaner och tanzanier lever?

Jo, den är lika sann som den bild turister får av svenskar som renskötande samer eller som boende i stugor av Skansentyp. Det moderna samhället, som finns även i ett fattigt land, blir mycket osynligt. Förutom när man hittar ett internetcafé och kan hotmejla hem om solskador och billig sprit.

För oss är det självklart att vi ska kunna röra oss fritt över jorden för att **kasta en blick på**, i våra ögon, **pittoreska** miljöer. Hur verkligheten bakom **fasaden** ser ut, får vi aldrig veta. Kanske vill vi inte veta att i byn vi besöker dör folk för att de inte har pengar till sjukvård eller att småflickor säljer sex till turisterna för att försörja sin familj.

obekväm arbetstid kvälls- och nattjobb

säsongarbete, -t; -n under en del av året, t.ex. bara under sommaren

dessemellan under mellantiden, i pauserna

i genomsnitt i medeltal

sikta in sig på, siktar inrikta sig på, ha som mål

förnödenhet, -en; -er nödvändiga saker

läckage, -t; pl.= läcka, något som försvinner, rinner ut

genuin/t äkta, verklig

turistfälla, -n; -or som "fångar" turister, som utnyttjar turister

kasta en blick på snabbt titta på

pittoresk/t charmig, idyllisk

fasad, -en; -er framsida, exteriör

Många hinder

Om "de" över huvud taget skulle ha råd att besöka "oss" möter de problem. De måste söka visum, de måste ha en inbjudan, de måste ha någon som garanterar deras **uppehälle** under besöket. Den självklara rätten att resa fritt gäller bara oss. "De andra" är helt enkelt inte

5 **önskvärda** hos oss.

Endast 2,5 procent av världens turister kommer från Afrika. Det är alltså som det alltid har varit: de rika reser till de fattiga för att **utnyttja** dem på ett eller annat sätt. På 1800-talet kallades det imperialism och kolonialism. Vilka ord vill du använda idag? Och vad händer den dag

10 "de där" begär **skäliga** löner för sitt arbete?

Kerstin Bjurman

uppehälle, -t; -n försörjning
önskvärd/t välkommen
utnyttja, utnyttjar dra nytta
 av, profitera på
skälig/t rättvis, tillräcklig,
 lagom

Förstod du?

Sensationssugen eller stugsittare?

- 1 Vilka två människotyper har Marvin Zuckerman forskat på?
- 2 Vilken är orsaken till olikheterna? Biologin? Miljön? Eller båda?
- 3 Har en sensationssugen person hög eller låg MAO-halt?
- 4 Förändras MAO-halten när man blir äldre?
- 5 Vilket yrke kan man välja om man vill ha "intellektuella äventyr"?
- 6 Vilka sporter gillas av äventyrarna?
- 7 Vad kännetecknar gruppen "upptäckarna"?
- 8 Vad kallar Zuckerman den grupp människor som ägnar sig åt exempelvis droger och kriminalitet?
- 9 Beskriv gruppen "de lättuttråkade".
- 10 Varför är det inte lämpligt för en sensationssökare att bli stridspilot?
- 11 Vad händer i ett samhälle med lägre tolerans för avvikande människor?
- 12 I vilken ålder är sensationsökaren mest aktiv?
- 13 Vad är typiskt för en sensationssökare då det gäller giftermål och skilsmässa?

Vem betalar din semester?

- 1 "Vi har råd för att de är fattiga" säger artikelförfattaren. Vad syftar hon på?
- 2 Vilka negativa effekter medför turismen för lokalbefolkningen? I t.ex. Kenya och Botswana?
- 3 Vad kan hända med lokala löner?
- 4 Hur stor del av alla resor kan kallas "nöjesresor"?
- 5 Varifrån kommer den största delen av de internationella turisterna?
- 6 Hur stor del av dessa kommer från Afrika?
- 7 När turismen ökar i en region är det stor risk att turisterna gynnas och att befolkningens behov inte tillgodoses. Ge exempel på detta.
- 8 Från exempelvis Sydafrika och Thailand förekommer "läckage" ut ur landet. Vad menas med "läckage" här?
- 9 Författaren menar att miljöer vi tror är "genuina" egentligen bara är turistfällor. Vad menar hon med det?
- 10 Vilka hinder möter en person från ett fattigt land som vill besöka oss?
- 11 Författaren menar att de rika utnyttjar de fattiga som de alltid har gjort. Vad jämför hon med?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avgöra avta avvikande enstaka impuls inflytande locka omgivning skäligen slump
tillgodose tillräcklig/t uppmuntra utlopp utsträckning utsätta sig för

- 1 Vad gäller äventyr tycker somliga att det är fullt _____ att titta på skräckfilm i vardagsrummet.
- 2 MAO-halten _____ hur försiktiga vi är.
- 3 Det finns många sätt att få _____ för sin spänningssökande personlighet.
- 4 Äventyrarna _____ risker genom att hålla på med äventyrliga sporter.
- 5 Det är upplevelsen och risken som _____ människor med låg MAO-halt.
- 6 De flesta äventyrare söker en upplevelse. Bara _____ äventyrare försöker maximera risken för spänningens skull.
- 7 En stridspilot måste kunna kontrollera sina _____ i alla lägen.
- 8 Samhället kan _____ eller trycka ner sensationssökarna.
- 9 Ett barn identifierar sig ofta med _____.
- 10 I ett hårt styrt samhälle är det svårare för _____ människor. Så kan det t.ex. vara i länder där religionen har stort _____.
- 11 Längtan efter spänning _____ då människan blir äldre.
- 12 Sensationssökarna skiljer sig i högre _____ än andra.
- 13 Biologiskt arv, miljö och _____ bestämmer om man blir en äventyrare.
- 14 En människa kan _____ sitt behov av spänning på olika sätt.
- 15 Folket på turistorter får sällan _____ lön för sitt arbete.

Öva kapitelord 8:1

B Synonyma meningar

Para ihop meningar som betyder samma sak.

1 Det hände av en slump.	A Det räcker.
2 Han nöjer sig med det här.	B Han struntar i hur folk brukar göra.
3 Det lockar honom.	C Han dras till det.
4 Han bryter mot konventionerna.	D Han tänker först och handlar sedan
5 Han kan kontrollera sina impulser.	E Han hade inte planerat det.

C Uttryck med "kick"

"Vissa människor är villiga att riskera livet för att få den kick de behöver."
(för att känna sig stimulerade, få inspiration, må bra.)

Vad betyder följande uttryck med *kick*?

- Han fick *kicken* från jobbet förra veckan. _____
- Det är klart på ett litet *kick*. _____

D Uttryck för "titta/se"

"För oss är det självklart att vi ska kunna röra oss fritt över jorden för att kasta en blick på pittoreska miljöer."

Andra uttryck för att titta/se:

kasta en blick på/kasta ett öga på (hastigt titta på)
 snegla (på) (titta ur ögonvrån, lite i smyg)
 glo (glor, glodde, glott) (titta länge och intensivt, otrevligt)
 stirra (titta intensivt)
 blänga (titta intensivt och argt)
 ögna igenom (snabbt titta igenom en text)
 glutta (titta hastigt i smyg)

Fyll i rätt uttryck för titta/se:

- Jag känner inte till detaljerna i texten. Jag har bara _____ den.
- Mannen som har fått parkeringsböter _____ på parkeringsvakten.
- Vill du _____ på spisen medan jag går till tvättstugan.
- I tunnelbanan försöker jag alltid _____ på vad grannen läser.
- Han satt och _____ ut genom fönstret och verkade vara i en annan värld.
- Han _____ på mig på bussen på ett oartigt sätt.
- Mamma _____ genom den halvöppna dörren för att se efter om barnen hade somnat.

E Uttryck med "hålla"

"Många utvecklar tidigt sitt behov av spänning och det *håller i sig* (fortsätter, består) upp i medelåldern."

Andra uttryck med "hålla":

hålla igen (minska, vara restriktiv)

hålla till (vara på en viss plats)

hålla hus (vara på en viss plats)

hålla ut (kämpa vidare)

hålla tiden (passa tiden, komma i tid)

hålla ord (göra vad man lovat)

Komplettera uttrycken genom att fylla i rätt partikel till "hålla":

- 1 Du röker alldeles för mycket. Du måste försöka hålla _____ lite.
- 2 Jag tror inte längre på henne. Hon har aldrig hållit _____.
- 3 Tåget väntar inte på dig. Du måste hålla _____.
- 4 Det fina vädret verkar hålla _____ sig hela veckan.
- 5 Vi fortsätter grupparbetet efter lektionen, men var ska vi hålla _____?

F Fasta fraser

tillgodose ett behov/ett intresse

"Den som blir bergsklättrare får sitt *behov* av spänning *tillgodosett* på det viset."

få utlopp för

"För en människa med låg MAO-halt finns många sätt att få *utlopp* för sin längtan efter spänning."

utsätta sig för

"De *utsätter sig för* risker genom att hålla på med vissa sporter."

Fyll i rätt ord:

- 1 Jag har inte behov _____ att skaffa trädgård. Min kolonilott räcker för mig.
Där får jag mitt intresse för att arbeta med jorden _____.
- 2 Kör du utan bilbälte? Du _____ dig verkligen för stor fara.
- 3 På mötet kände jag starkt att jag måste ge _____ för mina åsikter.
- 4 När man är förälder måste man först och främst tillgodose sina barns _____.
- 5 Det är bäst att vi inte träffas i dag. Jag vill inte utsätta dig _____ risken att smittas av min förkylning.

G Metaforer

”När de väl bestämmer sig för att *gå till altaret* (gifta sig) gör de oftast det tillsammans med en människa av samma sort.”

Annan metafor för att gifta sig/flytta ihop som sambor:

När de väl bestämt sig för att *slå sina påsar ihop* gör de oftast det tillsammans med en människa av samma sort.

Vad betyder ”gå till altaret” rent bokstavligt?

Vad innebär följande metaforer?

gå skilda vägar _____

gå åt varsitt håll _____

Fundera och diskutera

A Sensationssugen eller stugsittare?

- 1 Vilken typ av text/vilken genre är det? Varför?
- 2 Utan att testa din MAO-halt vet du säkert om du tillhör stugsittarna eller sensationssökarna. Eller befinner du dig mitt emellan?
- 3 Diskutera artikelns innehåll. Känner du människor som tillhör äventyrarna, upptäckarna, de ohämmade och de lättuttråkade?

B Vem betalar din semester?

- 1 Artikeln *Vem betalar din semester?* är en debattartikel. Den vill få dig att tänka efter och reagera.

Den vill påverka. Den vill framföra en åsikt/en tes. För att stödja sin tes framför författaren argument. En debattartikel kan även innehålla argument som stödjer "den andra sidan av saken". De kallas motargument. Om man presenterar motargument måste man ändå vara tydlig med vilken sida man stödjer. Tesen måste vara tydlig. Ofta tar man med ett motargument för att tala om att man tycker att det är felaktigt. Man vill bemöta det.

Vilken uppfattning vill författaren till *Vem betalar din semester?* föra fram? Vilka argument har hon för att stödja sin åsikt/sin tes? I artikeln finns även en par motargument. Vilka?

Samla argument för en diskussion i klassen om turism i fattiga länder. Fler argument får du om du besöker Afrikagruppernas hemsida och läser deras temanummer om turism.

www.afrikagrupperna.se

Se även nätverket Schystresandes hemsida
www.schystresande.se/

- 2 Analysera aktuella debattartiklar från olika tidningar. Formulera tesen. Vilka argument finns? Finns också motargument?

Skriv

Debattartikel

Tänk dig att artikeln "Vem betalar din semester?" ingår i en serie debattartiklar i en dagstidning. Du ska nu ge dig in i debatten och skriva en debattartikel. Innan du börjar skriva:

Tänk noga igenom vad du själv tycker. Vad är du för och vad är du emot? Skriv ned dina tankar på två listor. En för och en mot. Efter den förberedelsen kan du bättre ta ställning. Du ser tydligare vad du har dina tunga argument. Du kan nu formulera din tes. Din tes är alltså din åsikt och den blir budskapet i din artikel. Tesen ska helst synas redan tidigt i artikeln så att läsaren vet vad han/hon har dig. Presentera sedan dina argument och eventuella motargument och avsluta med att sammanfatta dina åsikter så att tesen blir klar.

Använd Ord för att signalera attityd (s. 19) när du tycker att de passar.

Formulera egen rubrik.

Resandets livgivande kraft

Han minns den tydligt, den lilla pricken på horisonten. Den kom långsamt men taktfast närmare, **omsvept** av skymningsljuset, **omringad** av Atlanten. Själv stod han duktigt **påpälsad**, i **ylleolle** och vindtygsjacka, uppe på det **ankrade** fraktfartygets däck och följde den växande prickens resa mot den punkt där han själv befann sig.

Det var hans första riktigt långa resa, han var drygt arton år. Nyfikenheten hade drivit honom dit, och lusten. Om världen visste han knappt någonting. Hur såg den egentligen ut?

– Det var precis efter kriget. I dag är det nog svårt att **föreställa sig** hur stark längtan jag och många andra svenskar hade efter att komma ut. Det fanns nästan inga bilder, bara frågor och fantasier. Bara en sådan sak – en giraff – hur ser den ut? Jag hade hört att det var ett djur med **oerhört** lång hals, men att föreställa sig det ...

Författaren, debattören, DN-medarbetaren och **resenären** Sven Lindqvist låter blicken lämna lägenhetsväggen på Söder i Stockholm. Han släpper ut den genom fönstret, låter den landa någon annanstans, kanske på just den där horisonten utanför isländska Akureyri dit han kom tillsammans med skolkamraten Tomas Tranströmer sommaren 1950.

Sannolikt **anade** han redan då med vilken tyngd och med vilket allvar han skulle komma att resa runt i världen. I ryggsäcken hade han sin reseskrivmaskin, och varje dag förde han sin dagbok, lika noggrant och **metodiskt** som han många år senare skulle komma att notera så väl politiska som sociala, ekonomiska och **mentala** hälsotillstånd i Kina, Indien, Afrika, Sydamerika.

omsvept svept i, med något omkring sig

omringad omgiven

påpälsad varmt klädd (med päls på sig)

ylleolle, -n; -ar polotröja (olle) av ull

ankrad med ankaret nedsänkt, fast

föreställa sig (-ställer, -ställde, -ställt) tänka sig, drömma om

oerhört enormt, väldigt

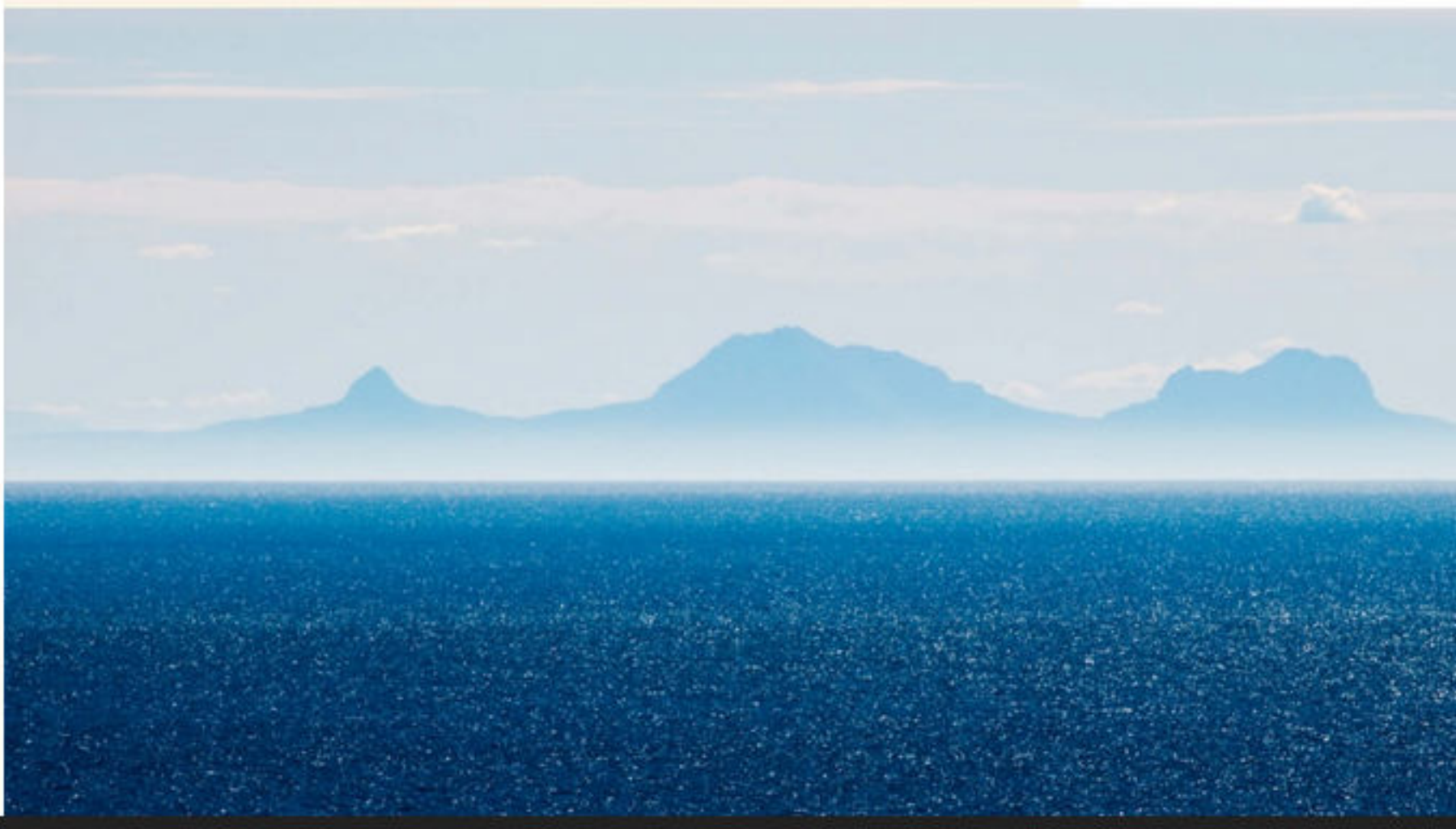
resenär, -en; -er person som reser

sannolikt antagligen, förmodligen

ana, anar tänka, föreställa sig, misstänka

metodiskt systematiskt, ordnat, organiserat

mental/t psykisk, själslig

I dag är han 66 år. Som alltid längtar någon del av honom ut, bort från det stilla livet i Sverige som ibland **går** lite grann **på sparlåga**. Han vet vad den beror på, den längtan han känner. Redan under sin första resa till Island fick han sin första **berusande insikt** om resandets makt och möjligheter.

Han mötte det han hellre säger på engelska än förklarar på svenska, "the spirit of place". Mötet gav honom en enorm mersmak, svår att mäta, omöjlig att någonsin helt **stilla**.

– I den känslan ligger en av meningarna med att resa. Att verkligen få känna en plats **atmosfär, ande**. Det är en oerhört stark upplevelse som bland annat gör att man förstår att världen inte är likadan överallt, den är sig nästan alltid olik, vilket gör att det alltid finns saker att upptäcka. För mig var det en enorm glädje att inse det.

Allt sedan dess är det med Sven Lindqvists resande som det är med människans behov av att andas. Att resa är att andas in, att komma hem är att andas ut. Det går inte att välja det ena eller det andra, **vitsen** med att andas in är att man kan andas ut och vitsen med att andas ut är att ge plats för ny kraft.

Men det går **givetvis** inte att **värja sig** mot den långt **drivna** arbetslinjen i Sven Lindqvists resor. Han har alltid varit en upptäcktsresande, säger han, ända sedan han som liten följde med sopgubbarna från barndomens soptunna till soptippen för att ta reda på vart de egentligen tog vägen.

Alla hans stora och långa resor i Asien, Latinamerika och Afrika har resulterat i antingen **omfattande** samhällskritiska analyser, debattinlägg, reportageserier och/eller satt djupa spår i hans skönlitterära författarskap. "Kina inifrån", "Myten om Wu Tao-tzu", "Slagskugga", "Jord och makt i Sydamerika" och "Utrota varenda djäväl" är bara några av de mest omtalade. Den **förstnämnda** gjorde han tillsammans med sin **dåvarande** hustru Cecilia Lindqvist. Under resorna i Latinamerika i slutet på 60-talet var även hans son Aron, bara ett par år gammal, med, bara det en **utmaning** i sig.

Men Sven Lindqvist vill inte själv prata om dem som **ideologiska** resor, trots att han **företog** dem med ett för sig själv klart **definierat uppdrag**. Han har försvarat vissa **värderingar**, men de har aldrig varit så **allomfattande** att han tycker att de stått för en total **åskådning**.

Hans stora intresse för olika samhällen i **allmänhet** och politik samt maktfördelning i **synnerhet** gjorde att han såg som sitt uppdrag att undersöka dessa olika världar. Syftet var **givet**: att dela med sig och diskutera den kunskap han **förvärvade**.

– Mina frågor och mitt sökande efter fakta blev mina nycklar till verkligheten, i vilket land jag än var. De förde mig till olika platser, till olika rum. Utan dem hade det inte varit roligt, konstaterar han.

Den första stora resan, den till Kina 1961, blev boken "Kina inifrån"; en kritisk **redogörelse** för **tillståndet** i det kommunistiska Kina. Han talar själv kinesiska, och det var **självklart** en av anledningarna

gå på sparlåga inte gå med full kraft, gå långsamt
berusande hänförande, entusiastisk

insikt, -en; -er kunskap, förståelse

stilla, stillar lugna, sakta ned, dämpa

atmosfär, -en; -er stämning, anda

and/e, -en; -ar karaktär, väsen, stämning

vits, -en; -ar mening, poäng

givetvis naturligtvis, självklart

värja sig, värjer försvara sig, hålla stånd mot

driven/t tränad, skicklig

omfattande stor, omfattande, betydande

förstnämnda den först omnämnda

dåvarande tidigare, förra, den tidens

utmaning, -en; -ar svår uppgift, lockande uppgift

ideologisk/t som bygger på idéer, värderingar

företa (-tar, -tog, -tagit) göra

definierad/t beskriven, förklarad

uppdrag, -et; pl.= projekt, uppgift

värdering, -en; -ar åsikt, norm, uppfattning

allomfattande fullständig, allsidig

åskådning, -en; -ar sätt att se, syn på saken

i allmänhet i stort sett, vanligen, i regel

i synnerhet särskilt, framför allt, speciellt

given/t självklar

förvärva, förvärvar skaffa sig

redogörelse, -n; -er beskrivning, berättelse

tillstånd, -et; pl.= läge, förhållande, situation

självklar/t naturlig, självfallen

till att han lyckades ta sig **bortom** de **fasader** som andra hade betydligt svårare att ens nå fram till.

– Vi **damp ner** i en fruktansvärd kris i vilken miljoner kineser hungrade. Vi såg dem dricka det sista av diskvattnet i jakten på även de sista dropparna näring. Vi var några av de få som lyckades skaffa oss upplevelser som kunde bidra till svaren på de frågor världen ställde sig. På det sättet var vi **privilegierade**, vi blev rika på kunskap men förtvivlade över den **komplexitet** som verkligheten stod och står för.

Men en av de starkaste aha-upplevelserna från den resan var också en av de mest **självklara**. Att komma från Sverige och plötsligt **befinna sig** i ett land där USA är det stora landet i öst och Europa en landmassa i väst låter enkelt, men är det inte.

– Bara det gjorde att någonting **vreds om** i skallen på mig. Jag var tvungen att byta perspektiv på världen, det var en av de **häftigaste insikter** jag fått.

Redan under sin allra första lite längre resa, till Grekland i tre månader i mitten på 50-talet, gjorde han en erfarenhet som han kommit att ha nytta av sedan dess. När han och hans kärlek Cecilia **drog i väg** på den knattrande Lambrettan var de på jakt efter "livet".

– Vi trodde att vi skulle få bättre kontakt med det vi tänkte oss var livet om vi bodde tillsammans med människor som i sin tur levde mycket närmare djuren, bergen, havet. Vi hade en idé om att det var ett liv vi **gick miste om** hemma i det välfärdens folkhemsbygge som precis hade tagit fart. Men vi fick **tänka om**. Grekerna var nämligen varken de by- eller naturromantiker som besökarna hade fantiserat om. De flesta de mötte var tvärtom **utpräglade** stadsbor.

– Jag insåg att det är så det ska vara. Man ska resa med en **föreställning** och vara beredd på att allt kan hända med den. Du kanske får den **bekräftad**, men det mest troliga är att du måste **revidera** den eller till och med **förkasta** den helt. Det hör till resandets villkor och **tjusning**, och utan det skulle det inte vara någon mening med att resa.

Men vad är han då, Sven Lindqvist – en folkbildare, en upptäcktsresande? En statistiksamlare reporter eller en **inkännade observatör**?

Det går inte att dra några gränser. Sven Lindqvist är både och, inte antingen eller.

Och i samma utsträckning som han rest fysiskt har han gjort långa inre resor, i sällskap av enbart sig själv och sina erfarenheter. Erfarenheter, starkt **präglade** av resandet, kärleken, läsningen och arbetet.

Men ingenting har påverkat honom så mycket som person som att bli far.

– Det är utan tvekan min största och viktigaste resa genom livet.

Ulrika By

bortom på andra sidan om, förbi

fasad, -en; -er yttersida, exteriör

dimpa ner (dimper, damp, dumpit) komma oväntat, dyka upp, hamna

privilegierad gynnad, någon som har förmåner

komplexitet, -en invecklad situation, med många svårigheter

självklart naturligtvis, självfallet

befinna sig (-finner, -fann, -funnit) vara, vistas

vrida om (vrider, vred, vridit) röra runt, förändra

häftig här: stark, spännande

insikt, -en; -er kunskap, förståelse

dra i väg (drar, drog, dragit) åka, sticka iväg

gå miste om (går, gick, gått) bli utan, förlora

tänka om, tänker ändra sig, ändra uppfattning

utpräglad/t tydlig, typisk

föreställning, -en; -ar bild, uppfattning, fantasi

bekräftad/t bevisad, intygad

revidera, reviderar omarbета, förbättra, ändra

förkasta, förkastar avvisa, starkt ogilla, ta avstånd från

tjusning, -en charm, fascination, dragningskraft

inkännade med inlevelse, med empati

observatör, -en; -er

iakttagare, åskådare

präglad/t formad, påverkad

Konsten att resa utan fördomar

*Att resa är inte bara roligt. Det ökar också förståelsen för andra kulturer. Så vill vi gärna tro. Men ibland blir **fördomarna** bara starkare.*

Resor ger en fantastisk möjlighet att öka förståelsen för andra kulturer.

5 Det har vi lärt oss sedan barnsben.

Men Per Lundberg hävdar att det snarare är tvärtom. Han är Sveriges ende doktor i **interkulturell** kommunikation och arbetar nu som utvecklingsledare på Värdegrundscentrum vid Umeå universitet.

– Reser du ut och är oförberedd på den kultur du möter, är risken
10 stor att fördomarna i stället blir starkare.

Det beror delvis på att vi lättare **uppmärksammar** det som stämmer med den bild vi redan har. Vi tolkar också andras beteende utifrån de värderingar, sätt att tänka och att kommunicera, att uttrycka känslor och så vidare, som vi lärt oss i vår egen kultur.

15 Det blir en översättning som kan leda **långt-bort-i-tok**.

Bulgarer är opålitliga, påstod till exempel en grupp svenska turister som Per Lundberg mötte där. När de hade frågat mannen i baren om han hade cocacola, hade han skakat på huvudet.

– Men sedan såg vi honom ge en burk till andra turister, sa de
20 **upprört**.

De hade inte en aning om att i Bulgarien nickar man för att säga nej, att skaka på huvudet betyder ja.

– För att kunna förstå andra kulturer måste man börja med att inse och acceptera att kulturskillnader är oerhört stora och att den
25 skillnaden beror på att livsvillkor är oerhört olika och formar oss väldigt starkt, säger Per Lundberg.

fördom, -en; -ar ogrundad uppfattning, förutfattad mening

interkulturell/t mellan olika kulturer

uppmärksamma, uppmärksammar lägga märke till, observera

långt-bort-i-tok på tokiga, felaktiga vägar

upprörd/t skakad, förnärad

Om man har med den **insikten** i varje möte med människor från andra kulturer, blir man inte lika snabb att tolka, värdera och döma.

– Ser man i stället kulturskillnader som en **evolutionsprocess**, där man går från lägre kulturer till högre, kan det leda till **elitism** och en **nedlåtande** attityd till människor i länder som inte nått vår nivå.

I sin **avhandling** om **backpackerturister** skriver författaren Torun Elfsrud att de backpackers hon intervjuar ofta har en **förminskande** syn på människor i tredje världen. De ses som gulliga men lite dumma.

Förståelsen av andra kulturer börjar med att man skaffar sig **insikt** om hur formad man är av sin egen svenska kultur, menar Per Lundberg. Vad vi ser som något **allmänmänskligt** är **uttryck** för vår kultur.

Fundera till exempel på: Varför läser du från vänster till höger? Varför nickar du och menar ”ja”? Varför tackar du för maten? Varför är det bra att vara punktlig? Varför säger du: ”Jag håller kanske inte riktigt med dig på den punkten” i stället för: ”Det var det mest **korkade** jag någonsin hört!”

Känner man till sin egen kulturs regler minskar risken att man hamnar i **etnocentrism**, att man ser sin egen tolkning av världen som den enda rätta.

När du väl är i ett annat land, försök **stå ut** med att du inte alltid kan förstå och tolka allt och inse att du kommer att göra fel.

Komma i tid – inte alltid det rätta

Att passa tiden eller sitta med benen i kors är inte självklara beteenden. De är uttryck för en kultur som kan skilja sig kraftigt mellan länder.

Första gången Per Lundberg möter en grupp studenter för att **föreläsa** om interkulturell kommunikation brukar han säga: ”Att ni sitter som ni gör beror på att ni har vuxit upp i Sverige.”

De brukar protestera. Men att sitta bekvämt tillbakalutad med benen i kors och låta foten peka mot den man pratar med eller lyssnar på ses i Asien som brist på respekt.

I Japan sitter man med full kontroll över alla kroppsdelar. Där anses det viktigt att uppnå harmoni mellan det andliga och kroppsliga.

– Kroppsspråket ingår i ett avancerat socialt **samspel**. Vad som är acceptabelt i vår kultur tränar vi oss i att förstå ända från barndomen. Det är lätt att uttrycka sig fel.

I Thailand bör främlingar inte klappa barn på huvudet, där sitter den andliga kraften. Fotsulorna vänder man aldrig mot en annan person i Indien.

Beröring eller ögonkontakt, särskilt mellan människor av olika kön eller status, är ett annat **tabu**.

När Per Lundberg **obetänksamt** la handen på en arabisk, kvinnlig, muslimsk kollegas arm sa hon strängt: ”Per, jag är fortfarande gift!”

I Sverige gäller det att passa tiden. Har vi bestämt möte med en

insikt, -en; -er kunskap, förståelse

evolutionsprocess, -en; -er gradvis utveckling

elitism, -en som tror på en elit, att några är bättre än andra

nedlåtande överlägsen

avhandling, -en; -ar vetenskaplig skrift, doktorsavhandling

backpacker (eng) ryggsäcksturist

förminskande inskränkt, överlägsen

allmänmänsklig/t något som gäller alla, generell, typisk

uttryck, -et; pl.= (för) tecken, yttring

korkad/t dum, knäpp, idiotisk

etnocentrism (en) att se den egna kulturen som mått på vad som är rätt

stå ut (med) (står, stod, stått) klara av

föreläsa, föreläser hålla föredrag eller föreläsning

samspel, -et; pl.= samverkan, interaktion

beröring, -en; -ar kroppskontakt

tabu, -t; -n förbud, något som inte får göras eller sägas

obetänksamt utan att tänka sig för

vän på ett kafé, men stöter ihop med en bekant på vägen, ursäktar vi oss och skyndar vidare för att hinna i tid till mötet. I Sydamerika är det tvärtom, där vore det oartigt att inte stanna.

– I **monokrona** kulturer som den svenska ser man tiden som en rörelse längs en axel. Man gör en sak i taget och punktlighet är en **dygd**.

I **polykrona** kulturer ser man tiden som en punkt. Det är här och nu som gäller. Man gör flera saker samtidigt och bedömer vartefter tiden går hur den ska disponeras. Sociala relationer är viktiga.

I polykrona kulturer löser man de problem som skulle kunna uppstå genom att inte stämma träff i ett blåsigt gathörn utan på kafé. Och en latinamerikan kvider inte att maten blir förstörd om gästerna inte kommer i tid. Man har en gryta på spisen, som inte blir sämre av **långkok**.

– Var medveten om skillnaden och acceptera kulturkrocken. Då kan man ta det med humor. Att ändra sin tidsuppfattning är oerhört svårt och kan ta flera år, säger Per Lundberg.

Känslor är biologiska, men inte hur vi uttrycker dem. I många kulturer, särskilt i Sydostasien, bör man inte visa svaghet och **belasta** andra med sin sorg. Där försöker man le och se glad ut oavsett vad man känner.

I Asien är också det konfliktundvikande beteendet ännu mer uttalat än i Sverige. Att inte ge ett negativt besked ser man som ett tecken på **omtanke**: ”Kom tillbaka i morgon” eller ”Får jag bjuda på en kopp te?”

Att uttrycka sig **ödmjukt** och indirekt kan **löna sig** i många asiatiska länder. Då kan språkets satsmelodi, betoning och röststyrka också påverka tolkningen av innehållet.

En indier kan ställa en fråga på engelska som får dig att tro att han är aggressiv – helt felaktigt.

Ussi Hjelm

monokron man gör en sak i taget, tiden är inplanerad och uppdelad

dygd, -en; -er god moral, god egenskap

polykron man gör flera saker samtidigt, möten med andra människor är viktiga

kvida, kvider jämra sig, gnälla

långkok, -et; pl.= mat som kokar länge

belasta, belastar tynga, besvära

omtanke, -n; -ar hänsyn, omtänksamhet

ödmjukt anspråkslöst, blygsamt

löna sig, lönar vara en god idé, vara värt besväret

utgå ifrån (-går, -gick, -gått) vänta sig, basera på

undvika (-viker, -vek, -vikit) låta bli, avstå från

nätt litet

kategorisera, kategoriserar dela in i klass, grupp, sort

bullrig/t högljudd

ytlig/t utan djup

- Res ut med insikten om att skillnaderna mellan olika kulturer är mycket stora och att vi alla är formade av den kultur vi lever i. Då undviker du att värdera och döma.
- Var öppen och **utgå ifrån** att du inte kan tolka andras beteende om du inte vet något om den kulturen.
- Träna dig i att stå ut med att du inte alltid kan förstå andras beteenden eller värderingar.
- Läs på om kulturen i det land du ska besöka. Då ser och upplever du mer och risken minskar att du drar felaktiga slutsatser av vad du ser.

- Undvik handböcker av typen ”Do’s and Dont’s around the world”. De kan ge en falsk trygghet som inte stämmer med verkligheten.
- Ta reda på vad som är tabu i det land du besöker.
- **Undvik** attityden: Jag måste vara som jag är. Acceptera att du är gäst i en annan kultur och undvik till exempel att bada topless, gå i shorts eller nätt linne i ett muslimskt land.
- Var inte så snabb med att **kategorisera**. Italienare är glada, tyskar är **bullriga**, amerikaner **ytliga**. Människor är individer, inte kulturer.

Förstod du?

Resandets livgivande kraft

- 1 Sven Lindqvist gjorde sin första längre resa efter kriget 1950.
Varför hade den generationen en så stark längtan att komma ut?
 - 2 Under sina resor är han alltid noggrann och metodisk. Vad gör han?
 - 3 Han talar om "berusande insikt", "enorm mersmak", "att resa är som att andas". Vad säger det om honom som resenär?
 - 4 Han skriver inte bara skönlitteratur från sina resor.
Vad skriver han också?
 - 5 Varför var det en fördel att han själv talade kinesiska när han började resa till Kina?
 - 6 Under första resan till Kina blev han och hans fru rika på kunskap men också förtvivlade. Förtvivlade över vad?
 - 7 Vad är en "aha-upplevelse"?
 - 8 Han lämnade "välfärdens folkhemsbygge" i Sverige. Vad står "folkhemmet" för?
 - 9 "Man ska resa med en föreställning och vara beredd på att allt kan hända med den. Du kanske får den bekräftad, men det mest troliga är att du måste revidera den eller till och med förkasta den helt."
- Formulera om meningarna ovan. Innehållet ska vara detsamma men du ska uttrycka det på ett annat sätt.
- 10 Under resan i Grekland måste han revidera en uppfattning.
Vilken uppfattning var det som inte stämde?
 - 11 Sven Lindqvist talar om en "inre resa". Vad menar han?
 - 12 Vilken är hans absolut största och viktigaste resa genom livet?

Konsten att resa utan fördomar

Här följer ett antal påståenden. Markera rätt eller fel för varje påstående.

	RÄTT	FEL
1 Om du inte förbereder resan väl kommer du att stärka dina fördomar.	☐	☐
2 Bulgarens kroppsspråk avviker från vårt på en viktig punkt.	☐	☐
3 En evolutionsprocess innebär att man går från lägre kultur till högre.	☐	☐
4 Att se kulturskillnaden som en evolutionsprocess är bara positivt.	☐	☐
5 Att se kulturskillnaden som en evolutionsprocess kan innebära att man tycker att man är bättre än dem som "är på väg att bli lika bra".	☐	☐
6 "Etnocentrism" innebär att man ser sin egen kulturs regler som de enda rätta.	☐	☐
7 Sverige har en polykron kultur där människor gör flera saker samtidigt.	☐	☐
8 Att ändra sin tidsuppfattning är lätt.	☐	☐
9 Det är bara i Sverige som människor har ett konfliktundvikande beteende.	☐	☐
10 Det är viktigt att respektera det som är tabu i landet man besöker.	☐	☐

Tillbaka till texten

A Ordövning

ana belasta fördom föreställa sig företa förvärva insikt obetänksam/t omfattande omtanke präglad redogörelse uppdrag utmaning utpräglad/t yttlig/t ödmjuk/t

- 1 Tidigt fick han _____ om resandets makt och möjligheter.
- 2 Hans resor har resulterat i _____ reportageserier.
- 3 Att resa med en liten son var en stor _____.
- 4 På sina resor _____ han stora kunskaper.
- 5 Han såg det som ett _____ att undersöka nya världar.
- 6 Under resan upptäckte han att grekerna var _____ stadsbor.
- 7 Hans erfarenheter i livet är _____ av resor, läsning och arbete.
- 8 I dag är det svårt att _____ hur stark vår längtan var att komma ut på resor.
- 9 Säkert _____ han redan som ung med vilken tyngd och vilket allvar han skulle resa ut i världen.
- 10 Han definierade klart sitt uppdrag innan han _____ en resa.
- 11 Efter den första resan till Kina skrev han en _____ om tillståndet i landet.
- 12 Att uttrycka sig _____ kan löna sig i många asiatiska länder
- 13 I Asien är det också ett tecken på _____ att inte ge ett negativt besked.
Man bör heller inte visa svaghet och _____ andra med sin sorg.
- 14 Reser du ut och är oförberedd på den kultur du möter, är risken stor att _____ i stället blir starkare.
- 15 Om du säger att alla amerikaner är _____ så har du generaliserat.
Människor är individer, inte kulturer.
- 16 Per handlade _____ när han la handen på en kvinnlig kollegas arm.

Öva kapitelord 8:2

B Fasta fraser

”Vi trodde att vi skulle få bättre kontakt med det vi tänkte oss var livet om vi bodde tillsammans med människor som levde mycket närmare djuren, bergen, havet. Vi hade en idé om att det var ett liv vi *gick miste om* hemma.”

”Redan under sin första resa till Grekland gjorde han en erfarenhet som han kommit att *ha nytta av*”.

”I de länderna *stämmer* man inte *träff* i ett blåsigt gathörn utan på kafé.”

miste

gå miste om (inte få, bli utan, förlora)

ta miste på (ha fel, missta sig)

nytta

ha/få nytta av (ha hjälp av, ha användning för)

vara till nytta/komma till nytta (löna sig, vara användbar, ge resultat)

stämma

stämma träff/möte (bestämma tid och plats för möte)

summan stämmer (den är rätt, korrekt)

stämma någon (inför domstol)

stämma ett instrument

Komplettera meningarna med uttrycken ovan:

- 1 Summan pengar jag fick _____ inte med vad vi kom överens om från början.
Betala mig genast det rätta beloppet annars _____ jag dig!
- 2 Jag tar ledigt från jobbet några timmar i morgon. Jag vill ju inte _____ miste om min sons Luciafirande på dagis.
- 3 Första gången jag _____ möte med henne visste jag inte hur hon såg ut.
Jag var rädd för att _____ miste på person men fotot jag hade _____ till stor nytta.

Öva fasta fraser

C Metaforer

Här får du betydelsen av några metaforer. Vilken är den bokstavliga betydelsen?

- 1 "Mötet *gav* honom en enorm *mersmak*, svår att mäta."
(Det var så bra att han ville fortsätta, han hade svårt att få så många han ville ha.)
- 2 "I Sverige *går* livet lite *på sparlåga*."
(Det går inte med full kraft/full fart.)
- 3 "Hans resor har *satt djupa spår* i hans författarskap."
(Har påverkat, märks i hans författarskap.)

D Motsatser

Para ihop meningarnas markerade ord med rätt motsats till vänster.

1 individualism	A När han var i landet kunde han bara <i>bekräfta</i> att den bild han hade stämde med verkligheten.
2 enkelhet	B De flesta sensationssökare är mellan 16 och 29 år, därefter <i>klingar</i> de
3 lugn och samlad	C Samhället kan <i>uppmuntra</i> sensationssökarna.
4 hålla i sig	D I vissa samhällen ska man inte <i>belasta</i> andra med sin sorg.
5 underlätta	E Under resan blev vi rika på kunskap men förtvivlade över den <i>komplexitet</i> som verkligheten står för.
6 trycka ner	F Turisterna var <i>upprörda</i> när de missförstod situationen.
7 uppskattande	G En dålig resenär har en <i>nedlåtande</i> attityd till människor i länder som inte nått vår nivå.
8 nonchalans	H Kroppsspråket ingår i ett avancerat socialt <i>samspel</i> .
9 tänka om	I Det hon gjorde var ett tecken på <i>omtanke</i> .

Ordbildning

A Suffixet -skap

"Hans skönlitterära författarskap."
Verb eller adjektiv + suffixet -skap bildar nya ord.

Exempel:
bekantskap, vänskap, fiendskap, släktskap.

B Suffixen -varande och -varo

"Den förstnämnda resan gjorde han med sin dåvarande hustru."
dåvarande – nuvarande
närvarande – frånvarande; en närvaro – en frånvaro
hemmavarande – bortavarande; en bortavaro
en samvaro

Komplettera med ord på -varande/-varo:

- 1 För _____ har jag inte tid att resa någonstans eftersom min _____ chef kräver fullständig _____ av mig.
- 2 Han har fortfarande några _____ barn att försörja. Bara ett har flugit ur boet.
- 3 Mycket av den sociala _____ äger rum på internat.
- 4 För några år sedan när jag bodde i Göteborg blev jag inlagd på sjukhus. Jag minns att min _____ granne skötte min katt och mina blommor under min _____.

Fundera och diskutera

Vad kännetecknar en bra resenär? Och en dålig?
Gör två listor: en för den goda resenären och en för den dåliga.

Skriv

Jämförelse

Använd dig av listan ni har arbetat fram. Jämför en god och en dålig resenär. Använd uttryck för jämförelser: *jämfört med, jämförelsevis, på samma sätt som, till skillnad mot, har mycket gemensamt med, har inte mycket gemensamt med, har en viss likhet med, har inte någon likhet med* och ord som uttrycker motsats: *däremot, tvärtom, ändå, trots, trots allt*.

Tala

Tala i 5–10 minuter. Du har säkert fått många idéer om resenärer och resor när du har läst kapitlet. Du ska tala för att övertyga dina lyssnare.

Använd dig av Ord för att signalera attityd (s. 19), repetera också goda råden under Tala (s. 18) och under Argumentation (s. 16).

Förslag:

- 1 Ge en bild av en dålig resenär.
- 2 Lämna fördomarna hemma. Vad ska vi tänka på när vi möter främmande länder och folket där?
- 3 Schyst resande med tanke på miljön och med tanke på ekonomin i landet vi besöker.

Vikten av att gå vilse

Jag har alltid älskat kartor. Små kartor, stora kartor, kartböcker, jord-glober. I småskolan var jag faktiskt mest imponerad av kartrummet. Det var på den tiden då de två viktigaste skolböckerna var Bibeln och skolatlasen. Dem fick man på den allra första skoldagen. Det var i mitten av 60-talet, resandet skulle snart bli allas möjlighet. En bibel och en karta – det var inte så dumt som det låter. Två slags resande, om än åt olika håll.

Jag älskar att ligga på ett hotellrum, på sängen, och titta efter var jag är någonstans, hur städer och länder förhåller sig till varandra, häpna över avstånd, hav och berg. Jag tycker särskilt mycket om att efteråt försöka kartlägga hur jag gått runt i en stad, var jag har varit, vilka gator jag har korsat.

Några av mina närmaste vänner tror att den här passionen beror på avsaknaden av lokalsinne – och delvis har de rätt: Jag har aldrig velat skaffa mig något heller. Folk med lokalsinne är nämligen ovanligt jobbiga att resa med.

De har alltid kartan uppe, de har den alltid åt rätt håll – och de pekar ofta med hela handen. "Lystring! Åt det här hållet."

Är det män – och det är det ofta, om än inte alltid – så lyder de också vid varje tillfälle den allra dummaste av alla militära maximer: Om kartan och terrängen inte stämmer överens, så gäller kartan.

"Här svänger vi vänster", brukar de skrika uppfordrande i örat på en för att överrösta trafiken och markera vem som tagit täten. Man går lätt efter som ett fån, mycket irriterad över att resandet plötsligt enbart går ut på att komma rätt och komma fram, ta kortaste vägen, kanske för att hinna med så mycket som möjligt. "Nu har vi bara elva gotiska kyrkor kvar!"

Och så den monumentala irritationen över att ha gått fel: "Fån också, den här gatan står ju inte utmärkt. Nu måste vi gå runt, kolla, hela den häär svängen."

Oj, synd, mumlar man skadeglatt med förhoppningen om att något helt oväntat plötsligt skall hända. Något som inte ligger i rät vinkel i förhållande till verkligheten.

Att komma fram är ofta det tråkigaste på hela resan.

Det är inget fel i att ha en karta i handen. Det är inte ens något att skämmas över. Visst är det praktiskt att ha när man skall leta efter apotek eller turistinformation eller en liten jävla klubb på en liten jäkla gata, i kvarter där allt kröker sig i 180 grader och där gatorna byter namn varje 200 meter.

Ofta är det väldigt tråkigt.

Jag älskar nämligen också att gå vilse. Riktigt seriöst vilse, gärna på pin kiv. Gå på tvärs, gå i en cirkel, komma långt åt helvete. "Men hur skall vi nu hitta till hotellet?!"

imponerad full av beundran och respekt

förhålla sig (till) (-håller, -höll, -hållit) här hur nära eller långt det är mellan platser

häpna, häpnar bli förvånad
avstånd, -et; pl.= sträcka, distans

kartlägga (-lägger, -lade, -lagt) beskriva, utforska, klarlägga

passion, -en; -er stark längtan, starkt intresse, stark kärlek

avsaknad, -en brist på, vara utan

lokalsinne, -t; -n förmåga att hitta rätt

lystring ! hör upp! hör hit!

maxim, -en; -er levnadsregel, motto, devis

terräng, -en; -er område, landskap

uppfordrande befallande

ta täten (tar, tog, tagit) gå före, visa vägen, ta ledning

fån, -et; pl.= dumskalle, idiot
gotisk/t byggnadsstil från medeltiden

utmärkt här: markerad

kolla, kollar här: titta

skadeglatt/glatt glad åt andras olycka, elak

kröka sig, kröker svänga, böja sig

på pin kiv på flit, för att reta någon

En sak kan man faktiskt vara just **bergsäker** på: Till hotellet hittar man alltid. Kartan har däremot aldrig lett mig till rätt bar eller rätt restaurang, aldrig hjälpt mig att hitta en ny vän. Allt rätt händer först när man går fel.

5 Den allra första känslan är därför alltid **obeskrivligt** skön; bara att få **larva ut** från hotellet, ut på gatan, titta upp mot himlen, **spana in** gatans bägge längdriktningar, dra ett djupt andetag, konstatera att det luktar mat och bensin och frukt och bröd och stekt av någonting – och så låta **slumpen avgöra**.

10 Bara gå rätt ut och **låta sig uppslukas**. Det är en alldeles **extraordinär** känsla: "Just här, just nu, i just den här staden, skulle jag kunna försvinna. Kanske för alltid."

Johan Croneman

Flyg till solen med oss på NotJet

NotJet är den **fräcka uppstickaren** på resemarknaden, lågprisbolaget som tar dig till solen nästan gratis. Glöm dyra charterarrangemang med varm mat, extra **benutrymme** och transferbussar. Hos NotJet betalar du bara för själva resan (om den blir av). (Statlig resegaranti

5 inställd.)
NotJet är det radikala budgetalternativet där allt som fördyrar i onödan är **bortskalad**. Hos oss kan du inte ens köpa en flygstol. Vår affärsidé är lika enkel som **genial**: den bygger på att du tar med dig stolen själv. Våra flygplan är oinredda och det är bara golvutrymmet

- 10 du betalar för. Ju mindre stol, desto billigare biljett till solen. Visst låter det som en dröm! Så här ska stolen se ut:
- Högst 40 centimeter bred.
 - Gärna hopfällbar.
 - Stol med armstöd 50:- extra avgift.
 - 15 • Helst i plast (inga tunga **åbäken** av trä eller metall).
 - Reser du i sällskap rekommenderar vi stolar av stapelbar modell vilka ger grupprabatt (läs mer på vår hemsida).
 - Ensamresenärer rekommenderas att **turas om** med stolsgrannen att sitta. Gå gärna omkring i planet medan den andre sitter. Vi måste
 - 20 tyvärr ta betalt även för den yta du använder när du går omkring i planet. Ta därför så korta steg som möjligt.
 - Vi ber dig observera att stolens vikt inräknas i bagaget.

bergsäker helt säker, "säker som berg"

obeskrivligt enormt, omöjlig att beskriva

larva ut, larvar gå ut utan plan, lunka

spana in, spanar titta på, observera

slump, -en tillfällighet, oplanerad händelse

avgöra (-gör, -gjorde, -gjort) bestämma

låta sig, låter tillåta sig, gå med på

uppsluka, uppslukar fånga, absorbera, fördjupa

extraordinär/t mycket speciell, enastående

fräck/t djärv, tuff

uppstickare, -n; pl.= någon som sticker ut, skiljer sig från de andra genom radikala grepp

utrymme, -t; -n plats

bortskalad/t som man har skadat bort (tagit bort)

genial/t lysande, fyndig

åbäke, -t; -n klumpigt föremål, oformlighet

turas om växla, byta av varandra, alternera

Vårt låga pris **medger** ingen servering ombord. Vi ser därför gärna att du tar med dig mat själv. Ta bara med något lätt, till exempel en sallad eller några mackor, annars kan planet bli för tungt lastat och **kinkigt** att få upp i luften.

5 Vill du inte kladda med mat i stolen rekommenderar vi att du tar med näringslösning i form av dropp. Plastpåsen hängs enkelt upp i kroken där syrgasmasken skulle ha **dinglat** ut (om den fungerat). Våra låga priser **medger** tyvärr ingen flashig överlevnadsutrustning.

Du kan bara boka våra superlågprisresor på nätet. Så här gör du:
10 Gå in på vår hemsida. Välj resmål och resdagar. Klicka.

Efter högst tre timmar får du **bekräftelse** på att din bokning klickat. Det betyder att vi tagit emot din beställning och att vi anstränger oss så mycket vi kan för att ordna resan efter dina önskemål, men att vi naturligtvis inte kan lova någonting.

15 Inom tre dygn hör vi av oss och **beklagar** att just det resmålet är inställt och att de **uppgivna** resdagarna inte passar oss. Eftersom vi redan dragit biljettpriset från ditt konto går det däremot bra att beställa en resa någon annanstans, om vi råkar ha något plan som går ditåt. Kanske veckan efter skulle passa?

20 Vill du avbeställa resan måste du tyvärr ringa vår avbeställningsservice, en telecallcentral i Jukkasjärvi där du behåller din plats i kön medan vi arbetar så hårt vi kan för att snart kunna ta emot ditt samtal. (Samtalet kostar ändå 9:75 per minut.)

Blir du **strandsatt** på något av våra resmål uppmanar vi dig att se
25 den positiva sidan av saken. Det är inte alla som har **förmånen** att **lättjefullt strosa** omkring på Croisetten dag efter dag utan tyngande reskassa att släpa på.

Resebranschen surrar av rykten. Folk pratar så mycket, särskilt om de sitter dygnsvis på flygplatser i väntan på besked. Hör du ryktesvä-
30 gen att NotJet "inställt betalningarna" bör du inte bli panikslagen.

medge (-ger, -gav, -givit)

tillåta, räcka till

kinkigt besvärligt

dingla, dinglar hänga, slänga

bekräftelse, -n; -er bevis, styrkande

beklaga, beklagar be om ursäkt för

uppgiven/t här: som meddelats

strandsatt övergiven, utan returresa

förmån, -en; -er fördel, privilegium

lättjefullt slött, slappt

strosa, strosar promenera, ströva omkring

Det betyder bara att dina pengar ligger skyddade i vårt bankfack på Bahamas och att ingen obehörig kommer åt dem. Du kan alltså lugnt vända dig på andra sidan på bänken i avresehallen och somna om.

Har du en gång rest med NotJet vill du aldrig mer lämna Arlanda.

Kjell Swanberg

Några röster om att resa

Drivkraften i en resa ska jag inte **orda** mycket om. Den kan vara längtan ut, flykt, vantrivsel i en miljö; den kan vara ett **övermått** av handlingskraft, den kan vara studieintresse. En smula äventyrlust finns alltid med – och äventyrlustens drivkrafter är inte obekanta. Man kan räkna upp annat, exempelvis lusten att **hävda sig** genom själva avståndet, genom att vara borta. I ungdomen kan man drömma om resan långt bort, som är nära **förbunden** med drömmen om att sedan komma hem och berätta och **förbluffa**.

Det finns dåliga resenärer och goda, men de dåliga är inte definitivt **obotliga**. De som kräver att få svenskt smörgåsbord serverat på en bykrog i Frankrike eller Italien t.ex. och ute-sluter dessa länder ur sitt hjärta, när han inte får salt smör, inlagd sill och kallt brännvin där, öppnar kanske sitt hjärta vid en ny resa och nöjer sig då med vad som finns och lär sig tycka om det. Den gode resenären är den, som både ger av det han har med sig hemifrån, om det är värt att ge bort, och för med sig sympati för det främmande, det utländska och avlägsna med sig hem. Främlingshat är okunnighet. Vi-är-alltid-bättre-känslan beror på grov okunskap om de andra. Den gode resenären hjälper till att göra världen bättre.

Eyvind Johnson

(ur Dagboksblad om nödvändigheten av att resa, 1962)

... människornas olycka beror på en enda sak: detta att de inte kan stanna i lugn och ro i ett rum.

Pascal (Tankar)

drivkraft, -en; -er drivande kraft, motor

orda om, ordar tala om

övermått, -et överskott, mer än nog

hävda sig, hävdar göra sig viktig, göra sig gällande, konkurrera

förbunden/t (med) hänga ihop med, höra ihop med

förbluffa, förbluffar överraska, göra någon häpen

obotlig/t som inte går att bota, inte går att förändra

Av alla transportsätt är kanske tåget tankens bästa hjälpmedel: utsikten påminner inte alls om fartygets eller flygplanets ständigt hotande **monotoni**, den glider förbi så pass snabbt att man inte tröttnar men tillräckligt långsamt för att man ska kunna urskilja enskildheter. Den erbjuder oss korta, inspirerade glimtar av privata **domäner**, låter oss se en kvinna i det ögonblicket då hon tar en kopp från en hylla i köket innan vi leds ut på en **patio** där en man ligger och sover och in i en park där ett barn fångar en boll som kastats av en **gestalt** vi inte kan se.

Hotellrum erbjuder en liknande möjlighet att fly **invanda** tankebanor. När man ligger i sängen på ett hotell, i ett rum som är tyst **sånär som på** hissen som då och då viner i det inre av byggnaden, kan man tydligt se vad som **föregick** ens ankomst, man kan **överblicka** stora och **försummade** områden av sin erfarenhet. Man kan reflektera över sitt liv från en höjd man inte kunnat nå mitt i vardagens göromål – något som diskret **underlättas** av den obekanta värld man är omgiven av: de små inpackade tvålarna på handfatet, utställningen av miniatyrflaskor i minibaren, rumsservicemenyn med dess löften om måltider hela natten och utsikten över en okänd stad som vaknar tjugofem våningar längre ned.

Alain de Botton (Om konsten att resa, 2002)

- monotoni, -n** enformighet, långtråkighet
domän, en; -er område
patio, -n en gård omgiven av bostadshus (i spansktalande länder)
gestalt, -en; -er figur, person
invand/t gamla vanliga, som man är van vid
sånär som på med undantag av, förutom
föregå (-går, -gick, -gått) komma före, inträffa före
överblicka, överblickar förstå, se allt
försummad/t som man inte skött bra, som man slarvat med
underlätta, underlättar förenkla, göra lättare

Förstod du?

Vikten av att gå vilse

- 1 Författaren har en stor passion för kartor. När började den?
- 2 Vad menas med "lokalsinne"?
- 3 Han har också en passion för att "gå vilse". Varför?

Några röster om att resa

- 1 Eyvind Johnson tar upp flera orsaker till varför man vill göra en resa. Vilka?
- 2 Kommer en dålig resenär alltid att vara en dålig resenär?
- 3 Vad kan främlingshat bero på?
- 4 Alain de Botton föredrar tåget. Varför?
- 5 Han tycker också att man reflekterar bäst över sitt liv i ett hotellrum. Varför?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avstånd beklaga bekräftelse föregå förmån försummad/t häpna imponerad kartlägga
medge obeskrivlig/t underlätta utrymme överblicka

- 1 Hos NotJet kan man inte få extra _____ för benen.
- 2 Om du beställer via nätet hos NotJet får du _____ efter högst tre timmar.
- 3 Han har alltid älskat kartor och när han gick i skolan var han mest _____ av kartrummet.
- 4 Vårt låga pris _____ ingen servering ombord.
- 5 Framför en karta _____ man ofta över avstånd, hav och berg.
- 6 När man sitter framför en karta häpnar man ofta över att _____ är kortare eller längre än vad man tänkt sig.
- 7 När man vandrat planlöst kan det vara intressant att efteråt _____ var man varit.
- 8 Känslan då man går planlöst utan karta är _____ skön.
- 9 Om resan blir inställd _____ NotJet att du blev utan resa.
- 10 Att bli kvar på resmålet utan reskassa är – enligt NotJet – en _____
- 11 När man ligger i sängen på ett hotell kan man tydligt se vad som _____ ens ankomst.
- 12 När man lämnat hemmet och är i ett hotellrum kan man bättre _____ stora och _____ områden av sin erfarenhet
- 13 Om man vill reflektera över sitt liv _____ det om man lämnar vardagen och omger sig av en obekant värld.

Kapitelord 8:3

Öva kapitelord, hela kapitlet

Diktamen

B Uttryck

"...man går lätt efter *som ett fån*" (dum, känna sig fånig dum)
 "Det finns alltid någon som *tar täten*." (går först och leder de andra)
 "...gärna *på pin kiv*" (för att trotsa någon, för att retas)
 "...bara *larva ut från hotellet*" (gå ut lite planlöst)

Komplettera uttrycken nedan.

Vi lämnade hotellet efter en sen frukost. Pappa _____ förstås täten och vi andra _____ efter. Jag kände mig som ett _____ eftersom jag hatar att gå i grupp. Min lillebror skulle hela tiden stanna för att knyta skosnören, snyta sig, dricka vatten eller uppsöka en toalett. Jag tror faktiskt att han gjorde det på _____ eftersom han inte gillar att turista i nya städer. Efter några timmar var pappa uttröttad och jag tvingades ta _____ för att föra vår lilla grupp tillbaka till hotellet.

C Verbet "kolla"

"Nu måste vi gå runt, *kolla* (titta), hela den hääää svängen."

Andra betydelser av kolla:

Kolla temperaturen på den som är sjuk. (kontrollera, undersöka)

Kolla fakta innan du lämnar in uppsatsen. (kontrollera, se efter om det stämmer)

Jag ska kolla e-posten. (se efter)

Vi ska gå ut och kolla på kläder. (titta på)

Kolla! (Titta där!)

Fyll i rätt form av "kolla":

Innan jag svarar i telefonen brukar jag _____ nummerpresentatören.

Om det visar sig vara min kusins nummer svarar jag inte. Hon vill nämligen alltid ha med mig ut på stan för att _____ på kläder och killar. Jag stannar hellre hemma och _____ på en bra film.

D Metaforer

”Strandsatt” och ”akterseglad” är två metaforer för att bli lämnad kvar/komma efter. Strandsatt innebär bokstavligt att bli lämnad kvar på stranden när de andra åker iväg med båten. Akterseglad innebär bokstavligt att stå kvar på kajen och se aktern (bakre delen av båten) då den åker iväg.

Fyll i rätt metafor:

- 1 När jag kom tillbaka till jobbet efter min tjänstledighet kände jag mig _____. Alla andra hade fått utbildning i den senaste programvaran.
- 2 När reseföretaget gick i konkurs blev många resenärer _____ på flygplatserna.

Ordbildning

A Prefixet van-

”Den kan vara längtan ut, flykt, vantrivsel (att inte trivas) i en miljö.”

van- är ett nekande, pejorativt (nedsättande) prefix.

Exempel: Jag vantrivs i stan och flyttar snart ut på landet.

Vad betyder:

- 1 vanvårda _____
- 2 vanpryda _____
- 3 vanvett _____
- 4 vansinnig _____
- 5 vanrykte _____
- 6 vanära _____
- 7 vansköta _____

Ord som i sig har en nedsättande betydelse kan ibland få en mycket positiv laddning.

Vad betyder:

- 1 Vi hade vansinnigt kul. _____
- 2 Han är gräsligt trevlig. _____
- 3 Hon har värsta bilen! _____
- 4 Boken är fruktansvärt spännande. Du måste läsa den. _____

- 5 Han är förfärligt snygg. _____

B Latinska och grekiska ordbitar

"...flygplanets ständigt hotande monotoni..."

monotoni (substantiv: en ton, en form, enformighet, tråkighet)

monoton (adjektiv: enformig, entonig, tråkig)

chronos (substantiv: tid)

Som vi har sett i kapitel 7 finns chronos i ordet kronolekt.

Vidare finns det i kronologi (= tidsföljd) och i anakronism (= fel i kronologin; när föremål, begrepp eller händelser placeras i fel tidsepok i litteratur eller konst. Till exempel om någon använder mobiltelefon i en film som utspelar sig på 1800talet.)

Fler vanliga latinska och grekiska ordbitar

mono (en)

poly (många)

logos (lära, ord)

graf/gram (skrift)

bio (liv)

fon (ljud)

tele (fjärr -)

visio (syn)

gamos (äktenskap)

Byt ut de markerade orden till ord med latinskt och grekiskt ursprung.

- 1 *Fjärrljudaren* har stört mig hela dagen. _____ har stört mig hela dagen.
- 2 Jag tycker inte om när hon *tar ensam* hela tiden. Jag tycker inte om hennes _____.
- 3 Landet har gått från *flergifte* till *engifte*. Det har gått från _____ till _____.
- 4 I kväll ska jag gå till platsen där man *skriver om livet*. Jag ska gå på _____.
- 5 Jag har tröttnat på min *fjärnsyn*. Jag har tröttnat på min _____.
- 6 Mitt bästa ämne i skolan var *läran om livet*. Mitt bästa ämne var _____.

C Suffixet -vis

”De sitter dygnsvis (dygn efter dygn) på flygplatsen i väntan på besked.”
Substantiv som betecknar mått, vikt, mängd m.m. + suffixet -vis bildar adverb med betydelsen en åt gången, en i sänder, efter varandra.

Exempel:

Jag betalar hyran *månadsvis*. (en gång i månaden)

Skriv in ett passande ord som slutar på -vis:

- 1 Luffaren kunde vandra kilometer efter kilometer utan att bli trött.
Han kunde vandra _____.
- 2 Man sålde många liter av den populära drycken. Man sålde _____.
- 3 Ni ska redovisa arbetet en grupp åt gången. Ni ska redovisa _____.

D Adjektiv på -vis

Adjektiv på -ig och -lig i t-form + suffixet -vis anger hur sannolikt eller önskvärt något är.

Exempel:

(trolig-t-vis) troligtvis, lyckligtvis, vanligtvis, naturligtvis, nödvändigtvis

Fyll i:

Om du _____ ska prata i mobil när du kör, tycker jag att du ska skaffa en hands-free.

Vi gick vilse i flera timmar i den stora staden. _____ kom vi hem i tid till middagen.

Är det något speciellt på gång på stan i dag? _____ är det inte så här mycket folk ute.

Suffix

Prefix

Fundera och diskutera

- 1 Författaren till *Vikten av att gå vilse* skriver ett kåseri, vilket innebär att han har en personlig ton. Texten är lättsam och talspråksaktig. Ge exempel på detta!
- 2 *Flyg till solen med oss på NotJet* är en text som använder överdrift som medel att förlöjliga och fördumma. En satir. Vad är det texten ironiserar över/skojar med? Ta fram exempel som gör texten till satir.

Skriv

- 1 Markera i *Några röster om att resa*, de rader som känns viktiga, som säger dig något eller som du känner igen. Välj sedan ut tre citat och kommentera dem. Varför valde du just de citaten? Skriv din kommentar direkt efter citatet.
- 2 Är du en person som ofta går vilse? Har du kanske råkat ut för mindre seriösa researrangörer? Skriv ett eget kåseri, en lättsam text med humor. Rubriken hittar du på själv.

Resornas resa – och målet: Ithaka

Vi använder ofta ordet *odyssée* i betydelsen äventyr, en långresa. Den **ursprungliga** Odysséen är ett **epos** som skrevs av den grekiske författaren Homeros ca 700 år fKr. Den berättelsen, tillsammans med första delen Iliaden, beskriver hur kung Odysseus på den grekiska ön Ithaka

5 tvingas lämna sin maka Penelope och sin son Telemachos för att med andra grekiska furstar dra ut i krig mot Troja (platsen finns och ligger i nuvarande Turkiet). Han lämnade sin ö högst **motvilligt** och det kan man till fullo förstå när man vet att ett **orakel** hade **förutspått** att hans

10 kriget mot Troja **drog** nämligen **ut på tiden** och varade i tio långa år. Men det var inte nog med det. Odysseus hade **dragit på sig** havsguden Poseidons **vrede** och guden gjorde sitt bästa för att kasta in honom i alla tänkbara äventyr och hans hemresa kom att bli ett tioårigt **irrande** på havet innan han till slut nådde målet, Ithaka.

15 Odysseus äventyrliga resa har i alla tider **fascinerat** människor. Konstnärer och musiker har använt Odysséens **motiv** i sina egna **verk**. Odysseus har blivit symbolen för äventyraren, hjälten som reser från plats till plats, som längtar efter nya **vidder** men som samtidigt längtar hem till Ithaka, till målet. Hans resa har kommit att **framstå som**

20 resornas resa och Ithaka har fått symbolisera hemkomst, målet för våra **strävanden**. Den grekiske författaren Kavafis dikt Ithaka är ett exempel på hur Odysseusmotivet har använts.

Monika Åström

ursprunglig/t först, tidigast, från början
epos, -et; pl.= berättande dikt
motvilligt mot sin vilja, ogärna
orak/el, -let; len spåman, spåkvinna, guru
förutspå (-spår, -spådde, -spått) förutsäga, ge prognos
spådom, -en; -ar förutsägelse, framtidsvision
dra ut på tiden (drar, drog, dragit) ta lång tid, ta längre tid än man tänkt sig
dra på sig (drar, drog, dragit) råka ut för, utsättas för
vrede, -n ilska, ursinne
irrande, -t; -n planlös färd
fascinera, fascinerar väcka stort intresse, förtrolla
motiv, -et; pl.= ämne, idé, tanke, tema
verk, -et; pl.= skrift, bok, konstverk
vidd, -en; -er land, yta
framstå som (-står, -stod, -stått) visa sig vara, likna
strävande, -t; -n arbete, syfte

Ithaka

När du beträder hemfärden till Ithaka,
så önska dig att lång blir denna resa
och full av äventyr och full av lärdomar.

Cykloperna och laistrygonerna,

5 den rasande Poseidon – frukta inte dem,
dylikt ska du på resan aldrig finna,
om du är upphöjd i din tanke och en ädel
rörelse griper dig i kropp och ande.

Cykloperna och laistrogynerna

10 och vred Poseidon ska du inte möta,
om inte själv du hyser dem i själen,
om inte själen ställer dem framför dig.
Så önska dig att lång blir denna resa.

Att många blir de sköna sommarmorgnar,

15 när du med glädje och med välbehag
i hamnar som du aldrig skådat löper in;
dröj vid feniciernas handelsplatser
och köp av deras eftersökta varor –
pärlemor och koraller, ebenholts och bärnsten

20 och alla sorters ljuvliga parfymer,
så mycket ljuvliga parfymer som du kan;
och res till många städer i Egypten
att lära och åter lära av dess vismän.
Håll alltid kvar i dina tankar Ithaka.

25 Hemkomsten dit är målet och bestämmelsen.

Men skynda därför inte på med resan.

Bättre att den drar ut på tiden länge
och att som gammal man du lägger till vid ön,
rik av det myckna du förvärvat på din färd

30 utan att vänta rikedom av Ithaka.

Ithaka skänkte dig den sköna resan.

Du skulle aldrig seglat bort om det ej fanns.

Men det har intet mer att skänka dig.

Och finner du det fattigt, så bedrog dig aldrig Ithaka.

35 Vis som du blivit, med så mycken världserfarenhet,
fattar du redan vad det innebär, ett Ithaka.

Konstantinos Kavafis, 1911

cyklop, -en; -er enögda jättar
som Odysseus träffar på
under sin resa

laistrygon, -en; er
människoätande jättar som
beskrivs i Odysséen

Poseidon havsguden

fenicier handelsfolk som var
bosatta längs kusten där
Libanon nu ligger.

KONSTANTINOS KAVAFIS

grekisk poet, föddes 1863 i
Alexandria och dog där 1933.

Odysseus till Thelemakos

Thelemakos,
trojanska kriget är förbi nu.
Men vem som vann det minns jag icke
Det var nog Grekland, fjärran hemmet kan
5 blott greker överge så många döda.
Och likväl visade sig vägen hem
oändligt lång. Det var som om vår havsgud,
Poseidon, hade **uttänjt** jordens vidd
när vi **förspillde** dyrbar tid där borta.
10 Den plats jag hamnat på är obekant.
Vad ser jag framför mig? En ö – rätt smutsig,
buskage och byggnader. Här grymtar svin
en risig trädgård och en okänd drottning.
Och gräs och sten... Min son Thelemakos!
15 Vad alla öar blir varandra lika
när man färdats vida: hjärnan är
förvirrad av att räkna havets böljor.
Av horisonten grumlat tåras ögat
och hörseln hämmas av allt vattnigt kött.
20 Av krigets slut finns inget minne kvar
ack, inte ens din rätta ålder minns jag.
Väx upp, bli stor Thelemakos, väx upp.
Om vi får mötas vet blott våra gudar.
Du är icke mer det gossebarn som
25 jag en gång värnade mot tjurarna.
Vi skildes åt min son, av **Palamedes**.
Men kanske var det rätt – ty utan mig
är du **förskonad Oidipus** passioner.
Och utan synd, min son, är dina drömmar.

Joseph Brodsky

uttänjt (av) av tänja ut; göra större

förspilla, spiller slösa, förstöra

Palamedes grekisk hjälte i trojanska kriget

förskonad räddad från

Oidipus hjälte i tragedi av Sofokles, som utan att veta vilka som var hans föräldrar, gifte sig med sin mor och dödade sin far

JOSEPH BRODSKY

(1940–1996), rysk författare som tvingades leva i exil i New York från 1972. Han fick Nobelpriset i litteratur 1987.

I rörelse

Den mätta dagen den är aldrig störst.
Den bästa dagen är en dag av törst.

Nog finns det mål och mening i vår färd –
men det är vägen, som är mödan värd.

5 Det bästa målet är en nattlång rast,
där elden tänds och brödet bryts i hast.

På ställen, där man sover blott en gång,
blir sömnen trygg och drömmen full av sång.

Bryt upp, bryt upp! Den nya dagen gryr.

10 Oändligt är vårt stora äventyr.

Karin Boye, 1927

KARIN BOYE (1900–1941)
svensk författare som skrev
dikter, romaner och noveller.

Tillbaka till texten

A Uttryck med "prick"

"Oraklets spådom visade sig vara på pricken sann." (exakt)
 "Du måste komma prick klockan fyra." (exakt, på sekunden)
 "Du träffade *mitt i prick* med din 70-talskjol." (använder exakt det modernaste)
 "Det stämmer *på pricken*." (det är exakt rätt)

B Uttryck med "dra"

"Kriget mot Troja drog ut på tiden (dröjde länge, pågick längre än man hade väntat sig) och varade i tio långa år.
 "Odysseus hade dragit på sig (råkat ut för, utsatts för) havsguden Poseidons vrede."

Andra uttryck med "dra":

dra sig ur (sluta, inte vilja fortsätta)
 dra ner på (minska)
 dra benen efter sig (gå långsamt, vara lat)
 dra någon vid näsan (lura någon)
 dra i väg (åka, bege sig av, sticka)
 dra sig för (tveka, ogilla, försöka undvika)

Fyll i rätt uttryck med dra:

- 1 Lektionen börjar prick nio. Gå inte där och dra _____ !
- 2 Förlåt att jag kommer för sent men lektionen drog _____ .
- 3 Han såg riskerna med företagets ekonomi och drog _____ .
- 4 Jag tror att jag har dragit _____ en förkylning.
- 5 Du måste dra _____ kaffet! Sex koppar om dagen är inte hälsosamt!
- 6 De drog _____ på sin motorcykel på jakt efter "livet".
- 7 Det gamla paret hade fått nog. Tjuven lyckades dra _____ för andra gången.
- 8 Jag drar _____ att köra i stan under rusningstid. Jag hatar bilköer!

Öva uttryck och metaforer 1

Uttryck och metaforer 2

Fundera och diskutera

Dikterna om att resa är ibland olika och ibland liknar de varandra mycket. Jämför de tre dikterna. De uttrycker alla olika stämning och olika syn på resan. Sammanfatta stämningen i varje dikt med några nedskrivna rader. Jämför dem sedan. Vilka liknar varandra? Vilka är väldigt olika?

Skriv

Vilken dikt tyckte du bäst om? Skriv om vad dikten säger dig. Varför valde du den? Vilken känsla för resan och äventyret förmedlar den?

Hörövning: Vandra – en livsstil för siste luffaren

A Innan du lyssnar

tvåa, -n; -or tvårumslägenhet
drastisk/t överdriven, som en karikatyr
skämtteckning, -en; -ar rolig teckning, karikatyr
buse, -n; -ar skurk, ligist
lodis, -en; -ar luffare, vagabond
verbal med ord
uppgörelse, -n; -r gräl, konfrontation, meningsbyte
på luffen då man vandrar omkring som luffare /vagabond
ångest, -en ängslan, oro, själanöd
inte – någondera ingen av dem, ingendera
i samma veva samtidigt
avråda, avråder varna, uppmana att inte göra
tilltala, tilltalar tycka om något
haka på, hakar följa med, anknyta till
dromomani, -n sjuklig vandringslust

skuren som man skurit med kniv, ristat med kniv
grindstolpe, -n; -ar påle av trä, del av grinden, del av ingången
invigd de som känner till (de som känner till tecknen)
fara, -n; -or risk, farlighet, hot
förnedrande kränkande
arbetsför om en person som kan arbeta
tröskel, -n; -ar dörrtröskel, kant vid ingången till ett rum
tigga, tigger be om, bönfälla
instinkt, -en känsla, inre röst, intuition
driftig företagsam, handlingskraftig
visp, -en; -ar verktyg för att röra om, slå till skum
galge, -n; -ar som man hänger kläder på
skorem, -men; -mar band/snöre som man knyter skorna med

vistas vara, befinna sig
vedhuggning, -en; -ar att hugga ved (dela upp en stor bit trä till mindre)
hygglig snäll, trevlig
25 – öring, -en; -ar ett mynt med värdet 25 öre
sjunka lågt (sjunker, sjönk, sjunkit) bli moraliskt dålig
ett hederligt handtag ett arbete
ta för vana att göra något (tar, tog, tagit) bruka göra något, vara van att göra något
ort, -en; -er plats, stad, by
bana, -n; -or karriär, yrkesgren
sek/el, -let; -ler 100 år
halvsekel 50 år
UNT Uppsala Nya Tidning
förmögen rik
tendera, tenderar visa tecken på, luta åt, närma sig
med glimten i ögat med humor

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

- 1 Hur länge var "Lurk" luffare?
- 2 Hur gammal är han nu?
- 3 Var bor han i dag?
- 4 Vad hänger på väggarna i hans tvåa?
- 5 Var jobbade Lurk när han var 16 år?
- 6 Hur kom det sig att han började gå på luffen?
- 7 Av vilka anledningar gick de andra luffarna på luffen?
- 8 Vad var det som drev Lurk till att vandra?
- 9 Varför skar luffarna in symboler i grindstolparna?
- 10 Hur betedde sig Lurk när han steg in i ett hus?
- 11 En luffare var stolt. Vilka följder fick det?
- 12 Vad jobbade Lurk med efter åren på luffen?
- 13 Men vad är han mest känd som?
- 14 Vem köpte hans teckningar och hur mycket kunde han få för dem?

B Perfekt particip

Vilka verb är basen för följande perfekt particip?

- 1 omsvept _____
- 2 omringad _____
- 3 påpälsad _____
- 4 ankrad _____
- 5 omtalad _____

Skriv in ordet som saknas i luckan.

- 1 Jag har slagits av panik. Jag är _____.
- 2 Flyget är inställt. Jag sitter kvar på stranden. Jag är _____.
- 3 Allt som är dyrt har man skalat bort. Det är _____.

C Presens particip

Vilka verb är basen för följande presens particip? Skriv verbet i infinitiv.

- 1 berusande _____
- 2 resande _____
- 3 livgivande _____
- 4 sökande _____
- 5 förminskande _____
- 6 nedlåtande _____

D Partikelverb

Skriv in den partikel som saknas i luckan. Välj bland följande:

av bort i ihop ner om på runt undan ut

- 1 Vi har alla behov av att lämna vardagen, resa _____, koppla _____ och se något nytt.
- 2 När du är i ett annat land måste du stå _____ med att du inte alltid kan förstå allt.
- 3 Vi damp _____ i en fruktansvärd kris i vilken miljoner kineser hungrade.
- 4 Våra fantasier om grekerna stämde inte. Under resan fick vi tänka _____.
- 5 Not Jet rekommenderar resenärer att turas _____ med grannen att sitta på en stol.
- 6 Många utvecklar tidigt sitt behov av spänning och det håller _____ sig upp i medelåldern.
- 7 Odysseus hade dragit _____ sig havsguden Poseidons vrede.
- 8 När vi har sparat _____ till en reskassa far vi iväg.

Öva partikelverb

Öva prepositioner

E Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och sätt in dem på rätt plats i meningarna. Alla ska användas:

i allmänhet i synnerhet lyckligtvis visserligen självklart nämligen nödvändigtvis
 egentligen till och med tvärtom

- 1 När han var liten följde han med sopgubbarna för att ta reda på vart soporna _____
 tog vägen.
- 2 Hans stora intresse för olika samhällen _____ och politik samt maktfördelning
 _____ gjorde att han såg som sitt uppdrag att undersöka dessa olika världar.
- 3 _____ var det hans kunskaper i kinesiska som tog honom bortom fasader som andra
 hade mycket svårare att ta sig fram till.
- 4 När det gällde Grekland fick de snabbt tänka om. Grekerna var _____ inte de by- eller
 naturromantiker som de hade fantiserat om. De flesta de mötte var _____ utpräglade
 stadsbor.
- 5 Vissa människor har ett stort behov av spänning, så stort att de _____ är villiga att
 riskera livet för att få den kick, den upplevelse de behöver.
- 6 _____ måste vi spara ihop till reskassan men väl ute i världen, kan vi, om väljer rätt
 plats, leva billigt.
- 7 Jag förstår inte varför vi _____ måste börja så tidigt varje morgon.
 Kan vi inte ändra på det?
- 8 Vi var långt borta från närmaste samhälle när bensinen tog slut. _____ hade vi en
 reservdunk i bakluckan.

Öva satsadverbial

Ordlista

25-öring, -en; -ar ett mynt med värdet 25 öre

A

à quatre mains fyrhändigt

abdikera, abdikerar avsäga sig tronen, avgå

absolut total, fullständig

allena ensam

allmänmänsklig/t något som gäller alla, generell, typisk

allomfattande fullständig, allsidig

allt som står i någons makt (står, stod, stått) allt man kan göra

ambition, -en; -er mål, vilja, fast beslut

ambivalens, -en tvekan, en känsla av att inte veta vad man vill, svårt att välja

amma, -n; -or kvinna som ger bröstmjölk åt andras barn

ana, anar tänka, föreställa sig, misstänka

anamma, anammar acceptera

and/e, -en; -ar karaktär, väsen, stämning

andas ut koppla av, känna sig lättad

andel, -en; -ar del (av det hela)

anföra (-för, -förde, -fört) säga, uppge

ange (-ger, -gav, -givit) lämna uppgift om, uppge

angelägen ivrig, mån om, intresserad

angelägenhet, -en; -er

betydelse, intresse, affär

angeläget betydelsefullt, viktigt

angivelse, -n; -r anmälan om brott

anhängare, -n; pl. = sympatisör, allierad

aning, -en; -ar idé, tanke

ankarsmedja, -n; -or här: straffanstalt

anklagelse, -n; -er beskyllning, förebråelse

anknyta till (-knyter, -knöt, -knutit) förknippa med, koppla till, referera till

ankrad med ankaret nedsänkt, fast

anlägga (-lägger -lade -lagt) grunda, bygga, uppföra

anlända, anländer komma fram, nå resans mål

anpassa sig inrätta sig, vänja sig

anpassa, anpassar rätta efter

anpassning, -en inordning, acklimatisering

anpassningsförmåga, -n; -or samarbetsförmåga, förmåga att anpassa sig

anse (-ser, -såg, -sett) tycka, ha en åsikt

ansenlig stor, betydande

ansluta (-sluter, -slöt, -slutit) gå med i, bli medlem

ansluten/t med i, kopplad till

anspelning, -en; -ar antydning, hänsyftning, insinuation

anspråkslös/t enkel, diskret, modest

anstalt, -en; -er hem, anläggning, institut

anstränga sig, anstränger göra sitt bästa, skärpa sig

anta en lag (-tar, -tog, -tagit) godkänna, börja använda

antabus medel/medicin mot alkoholbegär

antropolog, -en; -er någon som forskar om olika folkgrupper

antydning (-tyder, -tydde, -tytt) visa på, vittna om

arbetsför om en person som kan arbeta

arkaisk/t gammal, ålderdomlig

armbåge, -n; -ar armleden, där armen böjs

arvtagare, -n; pl. = den person som ärver

aspekt, -en; -er synpunkt, sida av saken

atmosfär, -en; -er stämning, anda

attityd, -en; -er synsätt, mentalitet, sätt att se på saken, reaktion

autentisk/t äkta, genuin, verklig

av allt att döma enligt de uppgifter vi har, såvitt vi vet

avböja, avböjer tacka nej

avbön, -en; -er göra avbön: ångra sig, ta tillbaka

avfyr, avfyrar skjuta, avlossa skott

avfärda, avfärdar utesluta, avböja, säga nej till

avgränsad/t inom vissa gränser

avgöra (-gör, -gjorde, -gjort) bestämma

avgörande, -t; -n beslut; viktigt

avhandling, -en; -ar vetenskaplig skrift, doktorsavhandling

avlasta, avlastar hjälpa någon med t.ex. arbete, lätta bördan

avlida (-lider, -led, -ludit) dö

avlång/t långsmal, oval

avlägga (-lägger, -lade, -lagt) avlägga ett löfte: ge ett löfte

avlägsen (-lägset) på långt håll

avläsa, avläser tyda, tolka

avmattning, -en; -ar tillbakagång, minskning

avråda, avråder varna, uppmana att inte göra

avsaknad, -en brist på, vara utan

avse (-ser, -såg, -sett) mena, vilja säga

avsedd (för) gjord för, tänkt för

avseende, -t; -n punkt, synsätt, aspekt

avsikt, -en; -er mening, vilja, syfte

avsiktlig/t som görs med avsikt, planerad, välberäknad

avskaffa, avskaffar ta bort, dra in

avsky (-skyr, -skydde, -skytt) hata, tycka illa om

avskärma sig, avskärma skärma av, isolera

avslag, -et; pl. = nekande svar, nej

avslöjande som avslöjar, som visar sanningen

avspegla sig (i), avspeglar visa sig i, reflekteras i

avspänd/t lugn, naturlig, avstressad

avstå (-står, -stod, -stått) tacka nej, säga nej

avstånd, -et; pl. = längd, distans

avsäga sig (-säger, -sa, -sagt) avstå från, tacka nej till

avsätta (-sätter -satte -satt) reservera, lägga åt sidan, öronmärka

avta (-tar, tog, tagit) minska, försvagas

avtryck, -et; pl. = personligt märke

avvaktande väntande

avverka, avverkar klara av, hinna m m

avvika(-viker, -vek, -vikit) skilja sig från, vara olik

avvikande annorlunda, inte som andra

B

backpacker (eng) ryggsäcksturist

bana väg (för), banar hjälpa fram, underlätta

bana, -n; -or karriär, yrkesgren

bark, -en del av hjärnan

barnsadel, -n; -ar barnstol på cykel

basera sig på, baserar grunda sig på, bygga på

bedra, bedrar lura, svika

befinna sig (-finner, -fann, -funnit) vara, vistas

befruktning, -en; -ar konception

befrämja, befrämjar gynna, underlätta, arbeta för

befästa, befäster stärka, konfirmera

begrepp, -et; pl. = term, ord, uttryck

begripa (-griper, -grip, -gripit) förstå, fatta

begriplig/t som man kan förstå

begränsad trång, avgränsad, inskränkt

begå (brott) (-går, -gick, -gått) (fast fras), göra brott

begåvad talangfull, intelligent, skicklig

begåvning, -en; -ar intelligens, talang

begära, begär kräva

behagfull charmfull, behaglig

behandla, behandlar bete sig mot, uppföra sig mot

behärska, behärskar kunna, vara insatt i

behärskad lugn, kontrollerad

beige färglös

bejaka, bejakar vara positiv till

beklaga, beklagar be om ursäkt för

bekräfta, bekräftar visa, bevisa, intyga

bekräftad/t bevisad, intygad

bekräftelse, -n; -er bevis, styrkande; bevis på kärlek, "bli sedd"

bekänna, bekänner medge, tala om, erkänna

belasta, belastar tynga, besvåra

belopp, -et; pl. = summa pengar

belysa, belyser förklara, komplettera

belägg, -et; pl. = bevis, stöd

belöna, belönar tacka för, premiera

bemästra, bemästrar behärska, klara av att använda

benediktinmunk, -en; -ar munk som tillhör benediktinorden

benägen beredd, villig, ha tendens att, ha anlag för

benägenhet, -en; -er tendens, svaghet

benämna, benämner kalla för

benämning, -en; -ar namn, term

berest som har rest mycket

bergsäker helt säker, "säker som berg"

berusande hänförande, entusiastisk

berättigad som har rätt att få (rösta)

beröring, -en; -ar kroppskontakt

beröva, berövar ta ifrån

besk/t frän, skarp, bitter

besked, -et; pl. = svar, meddelande, förklaring

beslagta (-tar, -tog, -tagit) ta i förvaring, konfiskera, ta i beslag

bestå (i) (-står, -stod, -stått) innebära, utgöras av

bestå av (-står, -stod, -stått) innehålla, omfatta

bestörtning, -en; -ar häpnad, förskräckelse

beta av, betar här: arbetar med, läser

beteckning, -en; -ar benämning

beteende, -t; -n uppträdande, handlingssätt, attityd

- beteendemönst/er, -ret; -ren** handlingsmönster, typiskt beteende
- betingad/t** orsakad av, bestämd av
- betrakta, betraktar** uppfatta, se på
- betydande** stor, viktig
- betydligt** mycket, avsevärt
- bevaka, bevakar** se efter, hålla ordning på
- bevara, bevarar** vårda, rädda, konservera, hindra att något går förlorat
- bevisligen** klart, uppenbart
- bidra (till) (-drar, -drog, -dragit)** hjälpa till med, medverka, ge
- bidra med (-drar, -drog-, dragit)** medverka till, hjälpa
- bidragsförskott, -et; pl.=** ersättning från försäkringskassan
- (bi)-drottning, -en; -ar** hona i bisamhället
- bilburen** person som använder bil
- binda upp sig (binder, band, bundit)** lova, förbinda sig
- biodlare, -n; pl. =** en person som har bin för att producera honung
- bisarr/t** konstig, egendomlig
- bitter/t** besviken, hatfull
- björk, -en; -ar** träd med vit stam
- blankis, -en; -ar** is som är blank, hal
- blankt nej / blankt avslag** nej direkt utan diskussion
- blatte, -en; -ar** nedsättande för invandrare
- blek/t** utan färg
- blekna, bleknar** här: försvagas, avta
- blick, -en; -ar** ögon
- blid** mild, vänlig
- blixtsnabbt** snabbt som blixten, mycket snabbt
- blodsfrände, -n; er** gammalt ord för släkting
- blotta, blottar** visa öppet
- blunda, blundar** stänga ögonen
- blåsa upp, blåser** överdriva, förstora
- bläddra igenom, bläddrar** gå igenom, söka igenom
- bläddra, bläddrar** vända blad i bok, tidning
- blänga, blänger** se argt på, titta ilsket på
- blöt/t** våt
- boklig/t** lärd, litterär
- bokstavligen** exakt, i egentlig mening, (inte som metafor)
- bolla, bollar** byta mellan sig
- borgarråd, et; pl.=** kommunal ämbetsman i Stockholm
- borra in, borrar** trycka in
- bortom** på andra sidan om, förbi
- bortse från (-ser, -såg, -sett)** glömma, stryka ett streck över
- bortsett från** med undantag av, frånsett
- bortskalad/t** som man har skalat bort (tagit bort)
- botemed/el, -let, pl.=** bot, medicin
- boven i dramat** felet, den /det som orsakar felet
- bransch, -en; -er** affärgren, specialitet
- briljant** utmärkt, lysande
- brist, -en, -er** saknad, underskott, något fattas
- bristande** otillräcklig, som inte räcker
- "brorsan"** bror
- brutal/t** hård, grym
- bruten** som uttalas annorlunda, med annorlunda accent
- bruten/t** knäckt, förstörd
- bry sig om, bryr** intressera sig för, tycka om
- brylling, -en; -ar** "tredje - fjärde kusin"
- bryta upp (bryter, bröt, brutit)** ge sig av, avsluta, lämna
- bräcka, bräcker** vara bättre, få bättre resultat, överträffa
- brädstapel, -n; lar** hög med brädor
- buga, bugar** böja huvudet, fjäska
- bullrig/t** högljudd
- burdus** klumpig, brutal, osmidig
- buse, -n; -ar** skurk, ligist
- bägge** båda
- bävernylon, -et; pl.=** material för vinterkläder
- bödel, -n; -ar** person som verkställer dödsdomar
- bög, -en; -ar** homosexuell man
- bökig/t** klumpigt, opraktiskt
- böldpest, -en, -er** svår smittosam sjukdom med bulor/bölder på huden
- bönfalla (-faller, -föll, -fallit)** vädja, be om
- böter** straff i form av pengar
- C**
- ceremoniel, -et; pl. =** ordning, ritual
- cirkulär** som går runt i cirkel
- cred** uppskattning
- cyklop, -en; -er** enögda jättar som Odysseus träffar på under sin resa
- D**
- dala ner, dalar** sakta falla ned
- dalkulla, -n; -or** kvinna från Dalarna
- dalmas, -en; -ar** man från Dalarna
- definierad/t** beskriven, förklarad
- demografi, -n** vetenskap om befolkningens förändring
- den skyldige/skyldiga** personen som har begått felet

- despoti, -n; -er** godtyckligt förtryck
- dessemellan** under mellantiden, i pauserna
- det förflutna** den tid som varit
- ”det slog mig” (slår, slog, slagit)** jag förstod plötsligt
- det är ingen fara** det är inget att bry sig om
- diffus** oklar, obestämd
- dilemma, -t; -n** svårighet, svårt avgörande
- dimension, -en; -er** betydelse
- dimpa ner**
(**dimper, damp, dumpit**) komma oväntat, dyka upp, hamna
- dimridå, -n; -er** något oklart, ridå av dimma, som döljer information
- dingla, dinglar** hänga, slänga
- disig** dimmig, oklar
- diskriminera** behandla orättvist
- distans, -en** avstånd
- distrahera, distraherar** störa, splittra
- djupverkan (en)** djupt intryck, påverkan
- djärv** orädd, modig, vågad
- doft, -en; -er** vällukt, parfym
- doldis, -en; -ar** en känd person som inte vill visa upp sig privat
- domän, en; -er** område
- donera, donerar** skänka, ge
- dop, -et; pl. =** namngivning
- dra i väg (drar, drog, dragit)** åka, sticka iväg
- dra på sig (drar, drog, dragit)** råka ut för, bli smittad av
- dra sig för (drar, drog, dragit)** tveka, försöka undvika, ogilla
- dra till sig (drar, drog, dragit)** absorbera, locka
- dra ut på tiden (drar, drog, dragit)** ta lång tid, ta längre tid än man tänkt sig
- drabbas (av)** råka ut för, utsättas för
- drag, -et; pl. =** kännetecken, egenskap, inslag, nyans
- dragningskraft, -en; -er** lockelse, attraktion
- dramatisk/t** våldsam, allvarlig, väldigt mycket
- dramaturgiskt** som en del av dramat
- dras med (dras, drogs, dragits)** göra som andra, följa efter
- drastisk/t** djärv, rakt på sak, målände; överdriven, som en karikatyr
- drift, -en; -er** begär, lust, instinkt
- driftig** företagsam, handlingskraftig
- driva på (driver, drev, drivit)** föra framåt, sätta press på
- driven/t** tränad, skicklig
- drivkraft, -en; -er** drivande kraft, motor
- dromomani, -n** sjuklig vandringslust
- dryfta, dryftar** diskutera, tala om
- dryg/t** här: stor
- dröja, dröjer** ta tid
- dua** säga ”du” till någon
- duga (duger, dög, dugt)** passa, vara god nog, räcka till
- dygd, -en; -er** god moral, god egenskap
- dyka upp, (dyker, dök, dykt)** visa sig, komma in i bilden
- dyrka, dyrkar** avguda, älska, starkt beundra
- dyrkan (en)** beundran, hängivenhet, kult
- dyster/t** nedstämd, sorgsen
- dåvarande** tidigare, förra, den tidens
- dämpad** stillsam, behärskad
- dänga, dänger** slå, slänga
- där sig bör** på en passande plats
- därigenom** på det sättet, på så sätt
- dölja (döljer, dolde, dolt)** inte visa, gömma

E

- effekt, -en; -er** verkan, följd
- efter hand** så småningom, steg för steg
- efterkrigstiden** från andra världskrigets slut och framåt
- egendomlig/t** konstig, underlig, märklig
- egenhet, -en; -er** kännetecken, typiskt drag
- egenskap, -en; -er** anlag, karaktärsdrag, förmåga
- egoism, -en; -er** självupptagenhet, själviskhet
- egoistisk/t** självisk, som bara tänker på sig själv
- element, -et; pl. =** beståndsdel, del, komponent
- elitism, -en** som tror på en elit, att några är bättre än andra
- emamera, emamerar** komma från, utgå från
- emellertid** dock, i alla fall, (men...)
- emotionellt** känslomässigt, vad gäller känslorna
- empati, -n** inlevelseförmåga, medkänsla
- en kammare, -n; pl. =** (gammalt) rum
- endimensionell/t** ensidig, enögd
- enfald, -en** dumhet, oförstånd
- engagemang, -et; pl. =** uppdrag, kontakt
- enhetlig** likartad, sammanhängande
- enkelriktad** väg som bara får användas i en riktning
- enkät, -en; -er** frågeundersökning
- ensidig** begränsad, visa bara en sida/en sak

- enskild** för sig själv, privat, avskild
- enslig/t** isolerad, folktom, avsides
- enstaka** något enda, något här och där, tillfälligt
- enstämmig** som tycker lika, utan undantag
- enstöring, -en; -ar** någon som helst arbetar ensam
- entusiasm, -en** iver, liv och lust
- entydig/t** tydlig, klar
- enzym, -et; pl.=** ämne som katalyserar kemiska reaktioner i levande organismer
- e-padda, -n; -or** surfplatta, I-pad
- epos, -et; pl.=** berättande dikt
- erfara (-far, -for, -farit)** få lära sig, känna, vara med om
- erkänna, erkänner** medge, säga som det är
- ersätta (-sätter, -satte, -satt)** byta ut, efterträda
- etablera sig** bli accepterad, bli känd
- etablera, etablerar** anlägga, öppna, starta
- etnocentrism (en)** att se den egna kulturen som mått på vad som är rätt
- etnografisk** som studerar och jämför olika kulturer
- etnolog, -en; -er** person som studerar olika kulturer
- ett hederligt handtag** ett arbete
- eurocentrerad/t** att sätta Europa i centrum
- eventuell/t** möjlig, tänkbar
- evig/t** för alltid, utan slut
- evolutionsprocess, -en; -er** gradvis utveckling
- exekution, -en; -er** verkställande av dom
- expandera, expanderar** göra större, vidga
- explosionsartad/t** som en explosion, oerhört snabbt
- exponering, -en; -ar** uppvisning, granskning
- extraordinär/t** mycket speciell, enastående
- F**
- faderlig/t** som en fader, som en pappa
- faktisk** verklig
- fallskärmsavtal, -et; pl.=** förmån för chefer, pengar till chefer som slutar
- famla, famlar** treva, pröva sig fram
- fara illa (far, for, farit)** ta skada, må dåligt
- fara, -n; -or** risk, farlighet, hot
- fas, -en; -er** period
- fasad, -en; -er** framsida, exteriör
- fascination, -en** beundran, dragning till, stort intresse
- fascinera, fascinerar** väcka stort intresse, förtrolla
- fascineras (av)** fångad av, förtrollad av, tjusad av
- fenicier** handelsfolk som var bosatta längs kusten där Libanon nu ligger.
- fenomen, -et; pl.=** företeelse, faktum, omständighet
- fiffig** fyndig, smart
- fik, -et; pl.=** café
- fila på, filar** bearbeta, finputs
- filtrera, filtrerar** skilja mellan viktigt och mindre viktigt, rena
- finna sig i (finner, fann, funnit)** stå ut med, tåla
- finnas till (finns, fanns, funnits)** vara där
- fixerad (vid)** bunden, fastlåst, onaturligt intresserad av något
- fjärranifrån** från långt borta, från fjärran
- fladdra, fladdrar** blåsa hit och dit
- flamma upp (flammar)** bli upprörd eller arg
- flexibilitet, -en; -er** förmåga att anpassa sig, förmåga att vara smidig
- flina upp sig, flinar** se glad ut
- flina, flinar** le, skratta
- flirta, flirtar** visa sig intresserad av **flock, -en; -ar** grupp
- flockas** samlas i stora grupper
- flora, -n; -or** en massa, en mängd
- florera, florerar** vara utbredd, blomstra
- flyta på (flyter, flöt, flutit)** gå bra, med "flyt"
- flytande** lätt, utan störningar
- flöda, flödar** finnas mycket av, strömma
- flödande** riklig, forsande
- fnittra, fnittrar** småskratta
- fnysa åt (fnyser, fnös, fnyst)** se ned på, vara nedlåtande mot
- fonetisk/t** som har med ljud och uttal att göra
- fordra, fordrar** kräva
- fordring, -en; -ar** krav
- fornsvenska -n** gammal svenska som talades och skrevs ca 1200–1500
- fostra, fostrar** uppfostra
- fotgängare, -n; pl.=** gående, person som går
- framfart, -er; -na** det som går mycket snabbt framåt
- framhålla (-håller, -höll, -hållit)** lyfta fram, betona, hävda
- framkalla, framkallar** orsaka
- framstå (-står, -stod, -stätt)** framträda som, visa sig som
- framstå som (-står, -stod, -stätt)** visa sig vara, likna
- framställa, framställer** tillverka, producera
- framträda (-träder, -trädde, -trätt)** synas, märkas

- framöver** senare, den närmaste framtiden
- frasig/t** med takt, med rytm
- frekvens, -en; -er** antal, vanlighet, täthet
- frenetiskt** intensivt, rasande
- fresta, frestar** locka
- frigjord** någon som lever utan att titta på hur andra gör
- frigöra sig (-gör, -gjorde, -gjort)** göra sig oberoende av, befria sig
- frukta, fruktar** vara rädd för
- fruktan** rädsla
- fruntimmer, -ret; pl. = kvinna** (skämtsamt eller nedsättande)
- fruntimmersaktig** sägs ibland om en man som betar sig som en kvinna
- frustration, -en** besvikelse, maktlöshet
- frustrerad** maktlös, besviken
- frustrerande** förvirrande, något som känns som en motgång
- frysa till (fryser, frös, frusit)** plötsligt inse en fara, känna sig obehaglig till mods
- fräck/t** djärv, tuff
- främja, främjar** arbeta för, bidra till
- främling, -en; -ar** obekant, någon man inte känner
- fullkomlig/t** felfri, perfekt
- fullkomligt** helt, totalt
- fundamental/t** grundläggande, i botten
- funktionell/t** praktisk, väl fungerande
- funktionsdomän, -en; -er** användningsområde
- furiös** jättearg, ilsken
- fylla en funktion, fyller** spela en roll, användas som
- fylla i, fyller** skriva i
- fyndig/t** påhittig, fiffig, iderik, praktisk
- få syn på (får, fick, fått)** upptäcka
- få till stånd (får, fick, fått)** skapa, starta
- få utlopp för** ge uttryck för, kanalisera
- fån, -et; pl. = dumskalle, idiot**
- fånig** löjlig, dum
- fåtal, -et** några få, enstaka
- färre (få, färre)** mindre antal, inte lika många
- fästa ögonen på, fäster** titta på
- föl, -et; pl. = hästens unge**
- följaktligen** därför, alltså, som konsekvens
- för gott** för alltid
- förakta, föraktar** se ned på, ta avstånd från
- föraktfullt** nedlåtande, hånfullt, sarkastiskt
- förankrad /t** fast, rotat, förbundet med
- föranleda, föranleder** orsaka, ge anledning till
- förarga, förarga** reta upp, göra någon arg
- förargligt** retfullt, tråkigt
- förbanna, förbannar** fördöma
- förbannad** arg
- förbindelse, -n; -er** kontakt, relation
- förbisedd/tt** bortglömd, försummad
- förbli (-blir, -blev, -blivit)** fortsätter vara
- förbluffa, förbluffar** överraska, förvåna
- förbrylla, förbryllar** förvirra
- förbränna, förbränner** omsätta i kroppen
- förbunden/t** (med) hänga ihop med, höra ihop med
- fördel, -en; -ar** det som är bra, förmån, plus
- fördjupa sig (i), fördjupar** sätta sig in i, specialisera sig på
- fördom, -en; -ar** ogrundad uppfattning, förutfattad mening
- fördragsamhet, -en** förståelse, tolerans
- fördärv, -et** olycka, fall, undergång
- fördöma, fördömer** kritisera, skarpt ogilla
- förebråelse, -n; -er** ogillande, tillrättavisning, kritik
- förebrående** kritisk, ogillande
- föredra, föredrar** tycka mer om, gilla bättre
- förefalla (-faller, -föll, -fallit)** verka, tyckas, se ut att vara
- föregå (-går, -gick, -gått)** komma före, hända före
- föregångare, -n; pl. = den** person som började, pionjär
- föreläsa, föreläser** hålla föredrag eller föreläsning
- föremål för** vara föremål för människors fantasier = vara den som människor fantiserar om
- föremål, -et; pl. = sak, ting**
- föreställa sig (-ställer, -ställde, -ställt)** tänka sig, drömma om
- föreställa sig, föreställer** tänka sig, sätta sig in i, förstå
- föreställning, -en; -ar** bild, uppfattning, fantasi
- föreställning, -en; -ar** bild, tanke, idé
- företa (-tar, -tog, -tagit)** göra
- företeelse, -n; -er** fenomen, händelse, sak
- företräde, -t; -n** rätt att köra först, förkörsrätt
- förfasa sig, förfasar** tala om att man tycker mycket illa om något
- förflackas** få sämre innehåll, bli enklare
- förflutet** förhistoria
- förfäder (pl)** tidigare generationer, äldre släktled
- förfärligt** väldigt, hemskt
- förföra, (-för, -förde, -fört)** locka till sex

- förgäta, förgäter** (gammalt)
glömma
- förgäves** utan resultat, onödigt
- förgäves** utan att det hjälper,
utan resultat
- förhindra** hindra, stoppa
- förhålla sig (-håller, -höll,
-hållit)** bete sig, handla
- förhålla sig (till) (-håller, -höll,
-hållit)** här hur nära eller
långt det är mellan platser
- förhållande, -t; -n** relation
- förhållandevis** jämförelsevis,
relativt, tämligen, ganska
- förkasta, förkastar** avvisa,
starkt ogilla, ta avstånd från
- förknippa, förknippar** koppla
ihop, associera
- förkrossande** enorm, väldig
- förlag, -et; pl.=** de som ger ut
böcker
- förlamad** paralyserad, orörlig
- förlängt** utökat, längre
- förlöpa, förlöper** förflyta, gå
- förmaning, -en; -ar** råd,
varning, tillsägelse
- förminskande** inskränkt,
överlägsen
- förmodade** trolig, så som man
antar att det ska bli
- förmyndare, -n; pl. =**
vårdnadshavare, beskyddare
- förmå, förmår** kunna, orka,
klara av
- förmåga, -n; -or** läggning,
kunnande, kapacitet
- förmån, -en; -er** fördel,
privilegium
- förmögen** rik
- förmögenhet, -en; -er** egendom,
rikerdom, pengar
- förnedrande** kränkande,
förödmjukande
- förneka, förnekar** neka till, inte
erkänna
- förnuft, -et; pl.=** förstånd,
klokhed, tankeförmåga
- förnärmad** sårad, förolämpad
- förnödenhet, -en; -er**
nödvändiga saker
- förolämpning, -en; -ar** skymf,
oförskämdhet
- förort, -en; -er** bostadsområde
utanför en större stad
- förorättad** förolämpad, kränkt
- förpliktelse, -n; er** ansvar,
band
- förr eller senare** så småningom,
med tiden
- förringa, förringar** tala
nedsättande om, undervärdera
- förräderi, -et; -er** svek
- försaka, försakar** avstå från,
vara utan
- förse (-ser, -såg, -sett)** utrusta
skaffa
- försedd med** utrustad med
- försiggå (-går, -gick, -gått)**
pågå, hålla på, äga rum
- försjunka i (sjunker, sjönk,
sjunkit)** fördjupa sig i, bli helt
upptagen av
- förskaffa sig, förscaffar** skaffa
sig
- förskjuta (-skjuter, -sköt,
-skjutit)** flytta åt ett håll,
förändra
- förskonad** räddad från
- förslå (-slår, -slog, -slagit)**
räcka till, vara nog
- förspilla, spiller** slösa, förstöra
- förstnämnda** den först
omnämnda
- förstärkning, -en; -ar** hjälp,
tillskott
- försummad/t** som man inte skött
bra, som man slarvat med
- försvenska** göra svensk
- försynt** hänsynsfull,
tillbakadragen
- försörja sig/någon, försörjer**
betala det nödvändiga, mat,
husrum, kläder
- försörjare, n; pl.=** den som
betalar för mat, hyra, kläder
- försörjning, -en; -ar** pengar för
att klara det dagliga livet
- försörjningsanstalt, -en; -er**
(gammalt) hem för personer
som inte kan försörja sig själva
- förtjust** glad och nöjd, belåten
- förtroendeingivande** ger
förtroende, ser ut som någon
man kan lita på
- förtränga, förtränger** dölja för
sig själv, undertrycka
- förundra sig över, förundrar** bli
förvånad över, stå frågande
inför
- förundran** förvåning, undran
- förutbestämd/t** bestämd från
början, predestinerad
- förutsatt att** om, såvida
- förutspå (-spår, -spådde,
-spått)** förutsäga, ge prognos
- förutspå, förutspår** spå,
förutsäga
- förutsägelse, -n; -r** prognos,
tips
- förutsätta (-sätter, -satte,
-satt)** ställa som villkor, utgå
ifrån
- förutsättning, -en; ar** villkor,
omständighet
- förvalta, förvaltar** sköta, ha
ansvar för, administrera
- förvirring, -en; -ar** oklarhet,
kaos
- förvränga** förändra, göra våld
på, parodiera
- förvärva, förvärvar** skaffa sig
- förändringsbenägen** vara
benägen att förändra något
- förödande** katastrofal,
destruktiv, förstörande
- förödmjukelse, -n; -r** kränkning,
förolämpning

G

galge, -n; -ar som man hänger
kläder på

gallra, gallrar rensa bort, sortera ut, välja ut de bästa

gap, -et; -en stor klyfta, avgrund

gasta, gastar skrika

ge upp (ger, gav, givit) backa, inse att det inte går

ge vid handen (ger, gav, givit) leda till en slutsats, ge ett resultat

gedigen grundlig, omfattande

gemensam/t delad

generad blyg, besvärad

generalisera se på alla på samma sätt

generas bli blyg, bli generad

generell/t allmän, övergripande

generös/t godhjärtad, öppen och snäll

genial/t lysande, fyndig

genombrott, -et; pl. = första framgång en författare eller artist har, succé

genomdriva (-driver, -drev, -drivit) tvinga fram, få igenom,

genomföra (-för, -förde, -fört) utföra, slutföra

genomskinlig/t transparent, som man ser genom

genomskåda, genomskådar förstå, avslöja, demaskera

genomsnitt, -et; pl. = medeltal

gensvar, -et; pl. = bemötande, respons, svar

gentemot mot

genuin/t äkta, naturlig, autentisk

genväg, -en; -ar en kortare, närmare väg

gest, -en; -er rörelse med handen, tecken

gestalt, -en; -er figur, person

gestalta, gestaltar framställa, levandegöra

given/t självklar

givetvis naturligtvis, självklart

glesbygd, -en landsbygd, glest med människor

glidande rör sig på skalan

glutta, gluttar titta i smyg, titta snabbt

gnaga, gnager nöta, tugga

googla, googlar använda Google

gotisk/t byggnadsstil från medeltiden

grabb, -en; -ar pojke

grabbgäng, -et; pl. = en grupp (gäng) killar (män)

gradvis steg för steg, successivt

granska, granskar undersöka, inspektera

granskande, -t, -n att granska, titta noga på

granskare, -n; pl. = person som granskar, rättar, ser igenom

grepp, -et, pl. = metod, teknik

grindstolpe, -n; -ar påle av trä, del av grinden, del av ingången

grov/t stor

grubbla, grubblar tänka djupt, fundera

gryning, -en; -ar tidig morgon, solen går upp

gräma, grämer irritera, förarga, reta

gröt, -en; -ar kokas ihop av gryn och vatten

"Gud som haver" början på bön för barn

gudomlig/t helig, gudalik

gulligt sött, rart

guttural/t ljud från bakre delen av munnen, hes, sträv

gynna, gynnar favorisera, föredra, privilegiera

gå husesyn gå runt och titta på hela huset/lägenheten

gå i arv ärva, från förälder till barn

gå miste om (går, gick, gått) bli utan, förlora

gå på sparlåga inte gå med full kraft, gå långsamt

gå på tå (går, gick, gått) smyga, gå tyst

"gå upp för mig" att jag snart förstår, fattar

gå ut på (går, gick, gått) innebära, ha till syfte

gångbar/t som fungerar bra, användbar

gåtfull hemlighetsfull, förbryllande

gåva, -n; -or här: begåvning, talang

gällande rådande, som gäller nu

gäng, -et; pl. = en grupp kompisar, vänkrets

gärningsman, -nen; männen brottsling, den skyldige

göra bort sig (gör, gjorde, gjort) skämma ut sig, bära sig dumt åt

göra sällskap (gör, gjorde, gjort) följas åt, gå tillsammans

H

ha koll på veta, känna till

ha reda på veta, känna till

hackig stammande, knagglig, ryckig

haka på, hakar följa med, anknyta till

haka upp sig, hakar inte fungera, trassla till sig, hänga upp sig

hallick, -en; -er kopplare, kopplar prostituerad med kund

halt, -en; -er grad, procent, del, mängd

halvera, halverar minska med 50%, bara hälften kvar

halvsekel 50 år

handflata, -n; -or handens insida

hantera, hanterar sköta, behärska

harm, -en vrede, ilska, upprördhet
havandeskap, -et; pl.= graviditet
heja, hejar säga hej
hejda, hejdar stoppa
hejdlös som inte går att stoppa, överdriven
helig/t gudomlig, fri från synd
helskinnad oskadd, oskadad, välbehållen
hemkär som tycker om att vara hemma
hemlis, -en; ar hemlighet
Herrans förmaning Guds ord
heterogen olika, olikartad
hierarkisk med rangordning, med gradskillnad
hind/er, -ret; -ren svårighet, motstånd
hisnande fantastisk, svindlande
hitta på, hittar fantisera
hjälm tvång, -et; pl.= lag om att man måste ha hjälm när man cyklar
hjälpigt så där, någorlunda bra
hoj, -en; -ar cykel
homogen lika, likartad, enhetlig
honnörsord, -et; pl. = viktigt ord, uppskattat ord
horhus, -et; -en bordell
hov, -et; pl. = kungafamiljen, platsen där de bor och personer som sköter hovet
huligan, -en; -er bråkmakare, ligist, buse
hummande, -t; -n säga "hum, hum"
hur som helst *här:* i alla fall, ändå
huvudsakligen till största delen
hyckleri, -et; -er falskhet, skenhelighet, hypokrisi
hygglig snäll, trevlig
hysa, hyser känna
hålla i längden (håller, höll, hållit) hålla länge

hålla i sig, (håller, höll, hållit) bestå, finnas kvar
hålla isär (håller, höll, hållit) skilja på, separera
hålla låda (håller, höll, hållit) prata mycket
hålla med (håller, höll, hållit) tycka lika, instämma
hålla på (att) (håller, höll, hållit) *här:* vara nära, vara på väg
hålla på (håller, höll, hållit) ha som favorit
hålla reda på (håller, höll, hållit) ha koll på, kontrollera
hålla sams vara överens, vara vänner
hålla sig i form ha god kondition, vara på topp
hårtillplattande något (t.ex. hjälmen) som gör håret platt
häftig *här:* stark, spännande
hämrad blockerad, ofri, inbunden, blyg
hämtning, -en; -ar att hämta
händig/t praktisk, duktig med händerna
hänga ihop ha samband med
hänga med, hänger förstå, fatta
hänvisa (till), hänvisar peka på, skicka vidare till
härpa, härpar bli förvånad
härad, -et; pl.= (gammalt ord för område med samma domstol)
hård, -en; -ar centrum, utgångspunkt (ursprungligen eldstad, spis)
härda ut, härdar ut klara av, orka, hålla ut
härkomst ursprung
härma, härmar ta efter, göra lika, imitera
härromkvällen för några kvällar sedan
härstamma från, härstammar ha familjeband, komma från
hävda sig själv, hävdar försvara sin plats, vinna

hävda sig, hävdar göra sig viktig, göra sig gällande, konkurrera
hävda, hävdar påstå, framhålla, kräva
höghusfält, -et; pl.= stor yta med höga hus
högljutt med hög röst
högtalare, -en; -na informationsradio i t.ex. tunnelbanan
höns, -et; pl.= höna
höra ihop (hör, hörde, hört) passar bra tillsammans
höra till, hör höra hemma, ingå, räknas till
höskulle, -n; -ar hög med hö
hövlighet, -en artighet
hövligt artig

I

i allmänhet i stort sett, vanligen, i regel
i fjol förra året
i folkmun så som folk pratar, familjära uttryck
i genomsnitt i medeltal
i längden under en längre tid
i medeltal i genomsnitt
i närheten nära
i och med *här:* efter, samtidigt som
i onödan utan orsak
i samma veva samtidigt
i själva verket egentligen, faktiskt
i släptåg efter sig
i smyg i hemlighet
i snitt i genomsnitt
i spåren av som resultat, som följer efter
i stort sett så gott som, nästan
i synnerhet särskilt, framför allt, speciellt
i takt med samtidigt som, med samma fart som

- iakta (-tar, -tog, -tagit)** titta på, betrakta, noga se på, observera
- icke-verbal** utan ord, ordlös
- ideligen** gång på gång, hela tiden
- identifierar sig (med)** känna igen sig i, känna sig som
- ideologisk/t** som bygger på idéer, värderingar
- idyll, -en; -er** litet paradiset, härlig plats
- ignorera, ignorerar** inte bry sig om, inte ta notis om, strunta i
- ihjäl** till döds
- ihjälsvultne** perfekt particip av svälta ihjäl
- ihågkommen/t** perfekt particip av komma ihåg
- ihärdighet, -en** envishet, uthållighet, energi
- ihärdigt** flitigt, träget, utan att tröttna
- Ikeamässig** som visar Ikeas stil, design, värdering
- illa dold** dåligt gömd
- imbecill** dum, idiotisk
- imponera, imponerar** göra intryck på, fylla med respekt
- imponerad** full av beundran och respekt
- improvisation, -en; -er** något oförberett, något spontant som man inte har planerat
- improvisera, improviserar** göra något utan förberedelse
- impuls, -en; -er** infall, plötslig lust
- impulsiv** spontan, utan plan
- inbringa, inbringar** skaffa
- inbrytning, -en; -ar** då man kommer emellan, tränger sig in
- inbunden** reserverad, som inte visar sina känslor
- incident, -en; -er** mindre olyckshändelse
- indikera, indikerar** visa, tyda på
- individuell** personlig, privat
- infallsvinkel, -n; -ar** synpunkt, perspektiv, synvinkel
- infinna sig (-finner, -fann, -funnit)** komma, dyka upp
- inflytande, -t; -n** inverkan, påverkan
- infödd** född i landet, *här:* med engelska som modersmål
- inföding, -en; -ar** infödd invånare, som är född på platsen, *här:* som är född med internet
- ingrepp, -et; pl. =** inblandning, ingripande
- ingripa (-griper, -grip, -gripit)** blanda sig i, göra en insats
- ingå (går, gick, gått)** vara en del av
- ingång, -en; -ar** *här:* öppning
- initiativ, -et; pl. =** första steg, början
- inkarnerad** förkroppsligad, personifierad
- inkludera, inkluderar** räkna in, medräkna
- inkräkta, inkräktar** tränga sig in, störa
- inkännade** med inlevelse, med empati
- inleda (-leder, -ledde, -lett)** börja
- inlemma** förena med, ingå i
- inlemmad** förenad med, integrerad
- inlevelse, -n; -r** förståelse, medkänsla
- inlägg, -et; -en** *här:* det man skriver på Facebook
- innebära (-bär, -bar, -burit)** gå ut på, betyda, medföra
- innebörd, -en; -er** betydelse, mening, innehåll
- innehav, -et; pl. =** förråd
- innersta** som ligger längst in
- innerstan** centrala delarna av Stockholm
- innesluta, innesluter** ta med, innefatta, involvera
- inrikta, inriktar** ställa in sig på, fokusera på
- inrutad** noga planerad, schemalagd
- inrätta sig, inrättar** ordna det för sig, anpassa sig
- inrätta, inrättar** installera, sätta in
- insats, -en; -er** prestation, bidrag, arbete
- inse (-ser, -såg, -sett)** förstå, begripa
- inseminera, inseminerar** befrukta på konstgjord väg, assisterad befruktning
- insikt, -en; -er** förståelse, kunskap
- inskränka, inskränker** begränsa, minska, reducera
- inslag, -et; pl. =** del, komponent
- instifta, instiftar** grunda, upprätta
- instiftelse, -n; -er** skapelse, stiftelse, akt
- instinkt, -en** känsla, inre röst, intuition
- instinktiv/t** utan att tänka efter, spontan
- inställd** kommer inte att äga rum, går inte
- inställning, -en; -ar** åsikt, attityd, uppfattning
- inställsam/t** fjäskig, tillgjord, överdrivet vänlig
- instämmande, -t; -n** medhåll, stöd
- intala, intalar** övertyga sig själv
- inte – någondera** ingen av dem, ingendera
- inte ens** inte heller, inte alls
- inte ta hänsyn till** strunta i, bortse från
- integration, -en** samordning, sammansmältning till en helhet
- integrera** förena, anpassa
- integritet, -en** självständighet

interagera, interagerar fungera tillsammans

interkulturell/t mellan olika kulturer

interpellera, interpellerar en riksdagsledamot ställer en fråga till ett statsråd i riksdagen

intimitet, -en närhet, förtrolighet

intimt djupt, nära

intrig, -en; -er planerad handling, händelse

intryck, -et; pl. = känsla, uppfattning, påverkan

inträffa, inträffar hända, äga rum, tilldra sig

intyga, intygar försäkra

invand/t gamla vanliga, som man är van vid

invid nära, bredvid

inviga, -viger öppna med en ceremoni, ta i bruk

invigd de som känner till (de som känner till tecknen)

invändning, -en; -ar reservation, protest

inälvor inre organ (t ex mage, lever, njure)

irrande, -t; -n planlös färd

J

”jag fick stirr” ”ögonen fastnade”, då man stannar upp och tänker med stirrande ögon

jaga upp sig, jagar bli mer och mer upprörd, nervös och stressad

jargong, -en; -er gruppspråk, yrkesspråk

JMK institutionen för journalistutbildning, journalistiska skola

joller, -ret ”barnspråk”, ljud – inte ord

jädrigt slang: mycket

jäkta, jäktar stressa, skynda sig

jämförelsevis relativt, om man jämför med andra

jämngammal lika gammal

jämlike, -n; -ar jämställd, lika bra som den andre

jämlikt likvärdigt, rättvist

jämra sig, jämrar klaga med höga ljud

jämställd/t på samma nivå som, likställd, likvärdigt, rättvist

jämställdhet, -en; -er att vara på samma nivå, att ha samma rättigheter

jämt alltid, hela tiden

jämt och ständigt alltid, hela tiden

jämte bredvid

jättelikt enormt, jättestort

K

kamin, -en; -er ugn för uppvärmning av rum

kanta, kantar följer med, finns i kanten

karg/t fattig, torftig

karriärkvinna, -n; -or yrkeskvinna som vill klättra uppåt i karriären

kartlägga (-lägger, -la, -lagt) beskriva, utforska

kasta en blick på snabbt titta på

kategorisera, kategoriserar dela in i klass, grupp, sort

kedjebrev, -et; pl = ett brev som skickas till alla vänner, ibland för att vinna något

kalejdoskop, -et; en här: en mängd olika, mångskiftande

keps, -en; -ar mössa med skärm

kick, -en; -ar nöje, stimulans, lyckokänsla

kids – en ungdomar

kinkigt besvärligt

klaga, klagar protestera

klamra sig fast (vid), klamrar hålla hårt i, hänga sig fast

”klapp på axeln” beröm, uppmuntran

klassa, klassar bedöma

kliché, -n; -er stereotyp, schablon

klinga av, klingar minska

kliv, -et; pl. = steg

klyfta, -n; -or här: skillnad, avstånd

klyscha, -n; -or kliché, schablon, tomma ord

kläcka ur sig, kläcker säga

klädkod, -en; er sätt att klä sig

klämmer mig förbi tränger mig fram mellan borden

knappt nästan inte

knepig/t underlig, konstig, svår, besvärlig

knuffa till, knuffar stöta till, puffa

kodord, -et; pl. = hemliga ord

kofta, -n; -or en sorts tröja

kognitionsvetare, -n; pl. = psykolog med speciell inriktning

kolla, kollar kontrollera, ta reda på; titta

”kollo” = barnkoloni

sommarläger, feriehem

komma ut (kommer, kom, kommit) publiceras, ges ut; tala om att man är homosexuell

kommunicera, kommunicerar meddela sig med andra

komplex/t som består av många delar, utvecklat

komplexitet, -en invecklad situation, med många svårigheter

komplicerad/t invecklad, med många svårigheter

komplikation, -en; -er svårighet

kompromissa, kompromissar gå en medelväg, mötas på halva vägen

konfirmation, -en; -er ceremoni i kyrkan vid första nattvarden

- konkret** verklig, något man förstår direkt
- konsekvens, -en; -er** följd, resultat
- konsensus (en)** samförstånd, samsyn, enighet
- konstant** hela tiden
- konstaterande** som en reflexion
- konstgjord/t** artificiell, onaturlig
- konsumkasse, -n; -ar** kasse från Konsum
- kontroversiell/t** omdiskuterad, ifrågasatt, som väcker olika känslor
- konvention, -en; -er** samhällets oskrivna lag, bruk, tradition
- konvertera, konverterar** byta religion
- koppla av, kopplar** slappna av, relaxa
- koppla loss, kopplar** skilja från, ta bort från
- koppleri, -et; -er** sammanföra prostituerade och kunder för att tjäna pengar
- koppling, -en; -ar** samband
- korkad/t** dum, knäpp, idiotisk
- korrigera, korrigerar** rätta
- kortsiktig** det som rör den närmaste tiden, kort planering, "för dagen"
- kovulsivisk/t** krampaktig
- kramgod** charmig, mjuk, gullig
- krav, -et; pl.=** något man måste göra
- kreativ/t** idérik, nyskapande
- kreol** ett kolonialspråk, t.ex. franska, som blandats med lokalt ordförråd och grammatik
- krets, -en; -ar** grupp, sällskap, de som hör ihop; cirkel, ring
- kriteri/um, -et; -er** krav, kännetecken
- krog, -en; -ar** restaurang, café, lokal där det säljs vin och öl
- kroka till (krokar)** göra rak till krokig
- krya på sig** bli frisk
- kryddfattig** kryddsvag, utan starka kryddor
- kryddsvag** utan starka kryddor
- krypta, -n; -or** gravvalv, gravkapell, kyrkorum
- kryssa, kryssar** gå från det ena till det andra, bokstavligt: segla i sicksack mot vinden
- krångla till, krånglar** trassla till, komplicera
- kräk, -et; pl.=** otrevlig typ, usling, "skitstövel"
- kränkt** sårad, förolämpad
- kräsen/t** bortskämd, som inte tar emot vad som helst
- krävande** jobbigt, ansträngande, påfrestande
- kröka sig, kröker** svänga, böja sig
- kröna, kröner** sätta kronan på någon
- kurage, -t** mod, oräddhet
- kvalificera sig, kvalificerar** uppfylla kraven, vara lämplig
- kvalificerad gissning** ganska självklart, inte så mycket gissning
- kvida, kvider** jämra sig, gnälla
- kvitta, det kvittar** det spelar ingen roll, det gör detsamma
- kvot, -en; -er** skillnad, andel, resultatet vid division
- kvävning, -en; -ar** tillstånd då man inte får luft
- kyffe, -t; -en** usel bostad, ruckel
- kypare, -n; pl. =** servitör
- källarmästare, -n; pl.=** krögare, restaurangchef
- kämpa ned, kämpar** jobba med att få ned
- kännas vid** vilja veta av, erkänna
- känneteckna** vara typiskt för, prägla, utmärka
- kännetecknande** typisk/t, karakteristisk/t
- känslomässig/t** med starka känslor, emotionell
- känslomättad/t** full av känslor
- kärna, -n; -or** här: innersta delen, hjärta
- kärring, -en; -ar** kvinna (nedsättande)
- kärv/t** sträv, karg, allvarlig
- kön, -et; pl.=** sex

L

- ladda upp, laddar** samla energi, t ex ladda batterier
- laddad/t** här: känslig, dramatisk
- laddning, -en; -ar** spänning, "dynamit"
- laistrygon, -en; er** människoätande jättar som beskrivs i Odysséen
- landsförvisning, -en; -ar** ett straff som innebär att man måste lämna sitt land, expatriering
- larva ut, larvar** gå ut utan plan, lunka
- last, -en; -er** dålig vana,
- lattemugg, -en; -ar** mugg för kaffe latte
- led, -en; -er** en del av det hela
- ledamot, -en; ledamöter** medlem
- legendarisk/t** mytisk, berömd
- lesbisk** homosexuell kvinna
- lida (lider, led, lidit)** utstå, drabbas av
- likartad** liknande, snarlik
- likasinnad** likatänkande
- likaväl som** lika bra som
- likgiltig/t** betydelselös, oviktig
- lindrigt** lätt, lite, obetydligt
- lindrigt sagt** minst sagt, sagt utan överdrift
- lingua franca** ett språk som talas mellan människor med olika modersmål, t ex engelska, franska, spanska, arabiska, swahili

lit de parade en död person
ligger på en bädd för att folk
ska se och passera förbi

livlig/t full av liv, aktiv

ljuvlig/t underbar

lobbyverksamhet, -en;
-er "korridorpolitik",
påtryckningar

locka, lockar fresta, attrahera

lodis, -en; -ar luffare, vagabond

logik, -en riktigt tänkande

lokalsinne, -t; -n förmåga att
hitta rätt

lortig/t smutsig

lovord (pluralis) beröm, god
kritik, rosor

lucka, -n; -or hål, tomrum

lugg, -en; -ar hår som täcker
pannan; drag i håret

lugga, luggar dra någon i håret

"lumpen" militärtjänstgöring

lura, lurar skoja, narra, föra
bakom ljuset

luras bedra, dra vid näsan

luska ut, luskar försöka ta reda
på, lista ut

lyda (lyder, lydde, lytt) göra
som någon annan vill, följa
order

lydig/t snäll, disciplinerad

lydnad, -en att lyda, att göra
som andra säger att man ska
göra

lystring ! hör upp! hör hit!

långfinger "visa finger"

långkok, -et; pl.= mat som
kokar länge

långt-bort-i-tok på tokiga,
felaktiga vägar

låta bli (låter, lät, låtit)
undvika, avstå från, låta vara

låta sig, låter tillåta sig, gå
med på

läckage, -t; pl.= läcka, något
som försvinner, rinner ut

**lägga beslag på (lägger, lade,
lagt)** ta ifrån någon annan,
använda för egen del

lägga om (lägger, lade, lagt)
ändra inriktning, byta

lägga sig i (lägger, lade, lagt)
blanda sig i, ingripa

lägga tonvikt på betona

läggning, -en; -ar karaktär,
natur, personlighet

lämning, -en; -ar att lämna

lära (hjälpverb) ska, torde, det lär
vi nog aldrig få veta = det får
vi nog aldrig veta

läsa av, läser tolka, förstå

lättjefullt slött, slapt

lättsinnig bekymmerslös, som
tar för lätt på saker

lättuttråkad ha lätt att få
tråkigt

läxa upp, läxar tillrättavisa,
skälla på

löfte, -t; -n det man lovar,
försäkran

löna sig, lönar vara en god idé,
vara värt besväret

lönlös/t hopplös, meningslös,
förgäves

lös utan grund, osäker

M

macho, -n manschauvinist,
"mansgris"

management (från engelska)
det som rör ett företags
organisation, chefer på olika
nivåer

maningsord, -et; pl.=
uppmaning

manuell som sköts för hand

manus, -et; pl.= manuskript,
text

markant kraftig, tydlig, påtaglig

markatta, -n; -or en sorts apa

maxim, -en; -er levnadsregel,
motto, devis

maximera, maximerar göra så
stor som möjligt

med glimten i ögat med humor

med jämna mellanrum
återkommande

medelvärde, -et; -n genomsnitt,
snitt, median

medge (-ger, -gav, -givit)
tillåta, räcka till

medhavd som man har med sig

medtrafikant, -en; -er
medpassagerare, som reser i
t.ex. samma vagn

medveten avsiktlig, som var
meningen

medveten om veta, förstå, ha
klart för sig

melankolisk/t sorgsen,
nedstämd, dyster

mental/t psykisk, själslig

mentalitet, -en;er karaktär,
psyke

merparten majoriteten, de flesta

metodisk/t efter en bestämd
ordning, systematiskt, ordnat,
organiserat

mildhet, -en vänlighet, snällhet

mindervärdeskänsla, -n; -or
känsla av att vara underlägsen
eller mindre värd

mindervärdig underlägsen,
mindre värd

minspel, -et; pl.=
ansiktsuttryck, mimik

mirak/el, -let; len underverk,
fantastisk händelse

missunna, missunnar vara
avundsjuk, avundas, inte unna

missöde, -t; -n liten
olyckshändelse

mista (mister, miste, mist)
förlora

mogen/t här: vuxen, klok

monokron man gör en sak i
taget, tiden är inplanerad och
uppdelad

monotoni, -n enformighet,
långtråkighet

moralkaka, -n; -or då någon
talar om hur man ska uppföra
sig

morgonrusning, -en; -ar tiden på morgonen då alla är på väg till jobbet

motionera, motionerar en riksdagsledamot lägger förslag till riksdagen

motiv, -et; pl.= ämne, idé, tanke, tema

motivation, -en lust, drivkraft, vilja

motsägelsefull med motsatser, med kontraster, mångtydig, inkonsekvent

motto, -t; -n ord att leva efter, devis

motvilligt mot sin vilja, ogärna

mulen/et molnig, mörk

mumsa, mumsar

äta något gott mungipa, -n; -or läpparnas slut, munnens två slut

myndig som uppnått myndighetsålder (i Sverige 18 år)

mynta, myntar hitta på, forma

myt, -en; -er en omtalad "odödlig" historia eller person

mytomspunnen med myter kring sig, någon/något det finns myter kring

mån grad, omfattning, utsträckning

mångfald, -en; -er stort antal, stort utbud

mångsidig vara begåvad på många sätt, syssla med många saker

mått, -et; pl.= norm, enhet; t.ex. en deciliter

märkbar tydlig

märkbar/t tydlig, påtaglig

märklig/t konstigt, underligt

mäta (mäter, mätte, mätt) bestämma storlek genom att använda mått, beräkna

mättnad, -en; -er full, det behövs inte mer

möda, -n; -or hårt arbete, ansträngning

mödosam/t tung, svår, jobbig

N

nackdel, -en; -ar det som är dåligt, brist, minus

nasare, -n; pl.= försäljare som gick från gård till gård (gammaldags ord)

natta, nattar lägga barnet för natten (läsa saga o s v)

nattvard, -en; -er (kristet) bröd och vin är symboler för Jesus kött och blod, kommunion

nederlag, -et; en misslyckande, förlust

nedlåtande överlägsen, högdragen

neka, nekar säga nej

nerlortad/t perf part av lorta ner = smutsa ner

nesligt elakt

nia säga "ni" till någon

nicka, nickar böja på huvudet, gest som betyder "ja"

njuta (av) (njuter, njöt, njutit) glädja sig åt, känna lust

nonchalant likgiltig, ansvarslös, fräck, utan hänsyn

norm, -en; -er regel, mönster, modell

nutida modern, från vår egen tid

nyckfull med skiftande humör, lynnig, kapriciös

nymodighet, -en; -er något nytt, modernt

nyttotrafik, -en transporter som bussar, taxi, varutransporter m m

nåbar möjlig att nå, möjlig att få tag i

nåbar/t möjlig att nå, tillgänglig

närliggande som ligger nära, på kort avstånd

nässla, -n; -or grön, vild växt med blad som bränns

nätt litet

näve, -n; -ar hand

nöd, -en olycka, bekymmer

nödvändighet, -en omständighet, villkor, "ett måste"

nöja sig (med) (nöjer, nöjde, nöjt) vara nöjd/belåten med, inskränka sig till

O

oantastlig/t som inte kan kritiseras, felfri

oartig/t ofin/t

oavbrutet utan uppehåll, hela tiden

oavsett utan hänsyn till, oberoende av

oavsiktlig/t ofrivillig, oplanerad

obefintlig finns inte

obegriplig/t omöjlig/t att förstå

obehindrat utan hinder, utan svårighet, lätt

obekväm arbetstid kvälls- och nattjobb

obekväm/t pinsam, obehaglig

obeskrivligt enormt, omöjlig att beskriva

obetänksamt utan att tänka sig för

obotlig/t som inte går att bota, inte går att förändra

observatör, -en; -er iakttagare, åskådare

och du fördärvar pilten = blir barnet inte bra uppfostrat

odla, odlar få att växa

oeftergivenhet, -en; -er kompromisslöshet

oemotståndlig/t något man inte kan motstå, förtrollande, hypnotisk

oenig inte överens, med skilda åsikter

oerhört enormt, väldigt

ofantligt väldigt, mycket, enormt

ofrivillig/t mot sin vilja, påtvingad
oförrätt, -en; -er orättvisa
ohämmad utan komplex, lössläppt
ohövlig/t oartig
Oidipus hjälte i tragedi av Sofokles, som utan att veta vilka som var hans föräldrar, gifte sig med sin mor och dödade sin far
okontinental inte europeisk, inte världsvan
olustig/t trist, tråkig
olägenhet, -en; -er besvär, nackdel, belastning
olämplig opassande, mindre bra
ombildad omgjord, nyskapad
ombonad/t mysig, hemtrevlig
omdöme, -t; -n förstånd, vett, uppfattning
omedelbart direkt, genast
omedvetet mekaniskt, instinktivt, ovetande
omfamning, -en; -ar kram
omfatta, omfattar bestå av, innehålla
omfattande stor, omfångsrik, betydande
omfattning, -en; -ar grad, utsträckning
omgivning, -en; -ar miljön runt omkring, människor i närheten
omhändertaga (-tar, -tog, -tagit) ta hand om, vårda
omkomma (-kommer, -kom, -kommit) förolyckas, dö i en olycka
omringad omgiven
omsorg, -en; -er omtanke, vård
omständighet, -en; -er förhållande, situation
omsvept svept i, med något omkring sig
omsvärnad populär, älskad
omtanke, -n; -ar hänsyn, omtänksamhet

omtänksam/t hänsynsfull, omsorgsfull omvandlad förvandlad, ombildad
onödig inte nödvändig, något man inte behöver
opinion, -en; -er folkets mening, allmän åsikt
opretentiös enkel, rättfram, anspråkslös
orak/el, -let; len spåman, spåkvinnor, guru
orda om, ordar tala om
orimligt oacceptabelt, otroligt
ort, -en; -er plats, stad, by
osams oenig, ovän, i gräl
osannolik otrolig, otänkbar
osynlig/t som man inte kan se
otaliga så många att de inte går att räkna
otvivelaktig/t tydlig, klar
oundviklig omöjlig att undvika, nödvändig
oundvikligen ofrånkomligt, som inte går att undvika
outsagd som inte sagts, som ligger i luften
outtalad/t tyst, som finns men inte sägs
ovidkommande utan intresse, inte viktigt
ovilja, -n; -or motvilja, inte vilja
ovillkorligen absolut, nödvändigtvis
oåtkomlig som man inte kan komma åt, onåbar

P

pacifistisk fredsälskande, som jobbar för freden
pakethållare, -n; pl. = som håller fast paket bak på cykeln
Palamedes grekisk hjälte i trojanska kriget
paltmet, -en; -er röra av mjöl och grisblod som ska bli palt
paparazzi journalister och fotografer som jagar sensationer
passion, -en; -er stark längtan, starkt intresse, stark kärlek
patio, -n en gård omgiven av bostadshus (i spansktalande länder)
PBU psykisk barn- och ungdomsvård
pejla, pejlar undersöka, känna sig för, testa
pendla, pendlar flytta mellan två platser
pensum, -et bestämd mängd att lära sig
perifer/t avlägsen, längre bort
perspektiv, -et synvinkel, hur man ser på saken
piffa upp, piffar snygga till, bättra på
piga, -or; na tjänsteflicka
pilsner, -n; pl. = öl
pinka, pinkar kissa
pittoresk/t charmig, idyllisk
plana ut, planar utjämnas, stanna på samma nivå
plikt, -en; -er skyldighet, något man måste göra
polykron man gör flera saker samtidigt, möten med andra människor är viktiga
pondus, -en respekt, inflytande, auktoritet
porlande brusande, sjudande, pärlande
Poseidon havsguden
potent kraftigt verkande, laddad
potentiell möjlig, tänkbar, latent
poängtera, poängterar betona, framhålla, markera
praktiskt taget nästan, så gott som
precision, -en exakthet, noggrannhet
primat, -en; -er människor och apor

- primär** första, avgörande
- prioritera, prioriterar** låta gå före, favorisera
- privilegierad** gynnad, någon som har förmåner
- PRO** pensionärernas riksorganisation
- proposition, -en; -er** regeringen lägger förslag till riksdagen
- provisorisk/t** tillfällig, som inte gäller länge
- provocerad** uppretad, upprörd
- prutande, -t; -n** begära rabatt på priset, försöka få billigare pris
- prygla, pryglar** slå, piska
- pryl, -en; -ar** sak
- präglad (av)** formad av, påverkad av, färgad av
- pränt, sätta på pränt** skriva ned, pränta:skriva
- psalm, -en; -er** sång som sjungs i kyrkan
- pytt i panna** smått skurna bitar av t.ex. potatis och kött, ofta rester
- på drift** driver utan kontroll, utan mål
- på egen hand** själv, utan hjälp
- på luffen** då man vandrar omkring som luffare /vagabond
- på pin kiv** på flit, för att reta någon
- på resande fot** på resa
- på sikt** i ett längre perspektiv, för framtiden
- på sätt och vis** i viss utsträckning, delvis
- på tu man hand** bara två, mellan fyra ögon
- påbud, -et; pl.=** order, regel
- påfrestande** jobbigt, ansträngande, svårt
- påfrestning, -en; -ar** press, ansträngning, stress
- påfund, -et; pl. =** påhitt, idé
- pågå (-går, -gick, -gått)** hålla på, vara, äga rum
- påhittig** kreativ, med många idéer
- påminna, påminner** likna
- påminnelse, -n; -r** varning, uppmaning
- påpeka, påpekar** framhålla, understryka, poängtera
- påpälsad** varmt klädd (med päls på sig)
- påskina, påskiner** låtsas, låta förstå
- påstådd/tt** så kallad, enligt vad som sägs
- påtaglig/t** tydlig, märkbar
- påträngande** besvärande, närgången, hänsynslös
- påverka, påverkar** inverka på, sätta sin spår på
- påverkan (en)** inflytande, influens
- pärlemor, -n** finns inuti musselskal
- R**
- radikal/t här: grundlig/t, så att det märks mycket**
- raggsocka, -n; -or** tjocka stickade strumpor
- ragla, raglar** vingla, gå ostadigt
- rakryggad/t** med rak rygg, principfast, ärlig
- rang, -en** ställning, klass, status
- rasande** mycket arg
- rationalisera, rationaliserar** förenkla, göra mer praktisk
- rattfylleri, -et** fylleri (berusning) vid ratten (bilkörning)
- rattonykterhet, -en** onykterhet, berusning vid bilkörning
- reda ut (reder, redde, rett)** få klarhet i
- rederi, -et; -er** båtbolag, båtföretag
- redo** beredd, färdig, villig
- redogörelse, -n; -er** beskrivning, berättelse
- referera till, refererar** citera, hänvisa till
- reflektera, reflekterar** tänka igenom, tänka efter
- reflexmässig** omedveten, som görs utan tanke bakom
- refusera, refuserar** säga nej till, avslå
- regelbunden/t** med jämna mellanrum, periodisk, punktlig
- regional** tillhöra ett mindre område
- relation, -en; -er** förhållande, kontakt
- relativt** ganska, tämligen, jämförelsevis
- repa, repar** här: plocka, riva av, dra av
- resenär, -en; -er** person som reser
- resonemang, -et; pl.=** tankegång, argumentation, diskussion
- restriktiv/t** sparsam, återhållsam
- reta sig på, retar** irritera sig på
- revidera, reviderar** omarbета, förbättra, ändra
- revolutionera, revolutionerar** totalt förändra
- rimlig/t** passande, lagom, vettig
- rimligen** tänkbart, sannolikt
- rimligtvis** med rätta
- rinna av (rinner, rann, runnit)** försvinna
- ris, -et; pl. =** torra kvistar från träden
- risbastu, -n; -r** slag av ris, "slå ett barn"
- riskabel/t** farlig, riskfylld, osäker
- ritual, -en; -er** fast ordning, former, program
- rodna, rodnar** bli röd i ansiktet
- rot, -en; rötter** här: ursprung, familj, tillhörighet
- rotad/t** känna sig som hemma, acklimatiserad

rotvälska, -n obegripligt språk
rova, -n; -or en sorts rotfrukt
rovdjur, -et; pl.= predator, djur som äter andra djur
rullator, -n; -er hjälpmedel att gå med
rusa upp, rusar resa sig snabbt
rusa, rusar skynda iväg
rusdryck, -en; -er dryck som innehåller alkohol
rusning, -en; -ar den tid då de flesta människor kommer
rutin, -en; -er vana, fasta regler
rycka på axlarna inte bry sig om
rycka ut, rycker snabbt ge sig av, snabbt åka iväg
rymma, rymmer innehålla
rå för (rår, rådde, rått) vara ansvarig för, vara skyldig till
råda, råder gälla, finnas, vara i bruk
råg, -en sädeslag
råka ut för, råkar drabbas av, vara med om, bli föremål för
rättesnöre, -t; -n norm, något att rätta sig efter
rörande gripande, som berör

S

sak samma det spelar ingen roll
samband, -et; pl.= koppling, förbindelse
samförstånd, -et; pl. = förståelse för varandra, då man tänker lika
samklang, -en överensstämmelse, harmoni
sammanhang, -et; pl. = samband, koppling
samsas enas, komma överens, vara goda vänner
samspel, -et; pl.= samverkan, interaktion
samtala, samtalar konversera, tala, prata
samtliga alla, var och en

sanning, -en; -ar faktum, som det är i verkligheten
sannolikhet, -en; -er chans, möjlighet
sannolikt antagligen, förmodligen
satsning, -en; -ar ansträngning, insats, åtgärd
se till (ser, såg, sett) vaka över, vakta, kontrollera
sed, -en; -er tradition
sedlig/t moralisk, ärbär
seg/t här: trög, som inte fungerar så bra
segregering, -en; -ar uppdelning i grupper
sek/el, -let; -len århundrade, 100 år
sensation, -en, -er extra stark upplevelse, stor nyhet
sensuell/t sinnlig, erotisk, sexig
sikta in sig på, siktar inrikta sig på, ha som mål
simulator, -n; -er apparat som härmar en verklig situation
sinne, -t; -n själ, psyke, förnuft, förstånd
sinnessjuk/t psykiskt sjuk
sinsemellan mellan sig, inbördes, ömsesidigt
sitta av (sitter, satt, suttit) avtjäna fängelsestraff, sitta i fängelse
sjunga på sista versen hålla på att ta slut, hålla på att sluta
sjunka lågt (sjunker, sjönk, sjunkit) bli moraliskt dålig
själfull djup, rik på känsla
själsfrände, -n; -r någon som tänker som du, "med rätt kemi"
självbelåten nöjd med sig själv, egenkär
självklar/t uppenbart, behöver inte förklaras
självkritisk osäker, utan självförtroende
självmondsbenägen vara benägen att begå självmord

självplågeri, -t; -er tortyr av sig själv, straff mot sig själv
självständig/t som sköter sig själv, oberoende
skadeglad/glatt glad åt andras olycka, elak
skaffa, skaffar försöka få
skafferi, -t; -er (gammalt) skåp för mat i köket
skaka av sig, skakar bli av med, lämna bakom sig
skala, skalar (dialekt) springa
skalp, -en; -ar huvud
skara, -n; -or grupp, flock
skarv, -en; -ar övergång, föreningspunkt
skatta, skattar uppskatta, bedöma
skenhelighet, -en falskhet, hyckleri, hypokrisi
skevhet, -en; -er krokighet, felaktighet
skifta, skiftar byta
skiftande olika, växlande
skifte, -t; -n förändring
skikt, -et; pl. = klass, lager
skina upp (skiner, sken, skinit) lysa upp, bli glad
skinnstansare, -n; pl.= som skär till skinn, arbetar med läder
skjuta (skjuter, sköt, skjutit) här: flytta, flytta fram
skjuta upp (skjuter, sköt, skjutit) vänta med, dröja med
skola in, skolar lära sig under en tid, sakta anpassa sig
skoningslös/t utan pardon, hjärtlös, hård
skorem, -men; -mar band/snöre som man knyter skorna med
skryta (skryter, skröt, skrutit) briljera, överdriva, snobba med
skrytsam person som skryter, som berömmar sig själv
skräckscenario, -t; -er avskräckande bild, rysare
skröna, -n; -or historia med mycket fantasi

- "skummis"** en skum person,
någon konstig som man inte
kan lita på
- skuren** som man skurit med kniv,
ristat med kniv
- skvall/er, -ret; pl.=** prat om
andra människor, rykten, förtal
- sky, -n; -ar** himmel
- sky, skyr** undvika, vara rädd för
- skyffla undan, skyfflar gömma,**
göra något snabbt och slarvigt
- skylla på, skyller** ge skulden,
anklaga
- skyltfönster/ -ret; pl.=** affärens
stora fönster där varorna
visas
- skymning, -en; -ar** det börjar bli
mörkt, kväll
- skymt, -en; -ar** glimt, snabb titt
- skäl, -et; pl. =** orsak, anledning
- skälig/t** rättvis, tillräcklig,
lagom
- skämta, skämtar** skoja
- skämtteckning, -en; -ar** rolig
teckning, karikatyr
- skär** rosa
- skärgårdsdoktorn** doktor i
skärgården (populär TV-serie)
- skärm, -en; -ar** monitor, display
- skärpa, -n** betoning, fokus
- skörd, -en; -ar** plockning,
insamling av det som odlats
- sladd, -en; -ar** få sladd med
bilen, halka åt sidan, glida på
sned
- slag, -et; pl. =** sort, typ
- slank** smal
- slicka, slickar** här:stryka håret
slätt bakåt
- slipa, slipar** forma, fila
- slippa (slipper, slapp, sluppit)**
inte behöva, inte vara tvungen
- slita sig (sliter, slet, slitit)**
göra sig fri, komma loss
- slump, -en** tillfällighet,
oplanerad händelse
- slumpartat** som i ett lotteri, av
en tillfällighet, av en slump
- slumra till, slumrar** somna en
kort stund
- sluta (sluter, slöt, slutit)**
stänger (här: blundar)
- slutsats, -en; -er** resultat,
konklusion
- slå (slår, slog, slagit)** här:
plötsligt förstå, plötsligt inse,
frappera
- slå armarna om** (slår, slog,
slagit) krama
- slå ett slag för (slår, slog,
slagit)** propagera,
rekommendera
- slå sig ner (slår, slog, slagit)**
sätta sig
- slå upp (ord)** (slår, slog, slagit)
söka ord i ordbok
- slå ut** knocka, besegra
- släppa till, släpper** lämna från
sig, erbjuda
- smartphone, -en; -er** modern
typ av pekskrämsmobil,
exempelvis Iphone.
- smidig/t** mjuk, följsam
- smita (smiter, smet, smitit)**
smyga iväg, rymma, försöka
slippa
- smula sönder, smular** krossa, slå
i småbitar
- smycka, smyckar** pryda,
dekorera
- smyga (smyger, smög, smugit)**
gå tyst
- smyga ner (smyger, smög,
smugit)** lägga ned så att
ingen ser
- smått** lite, nästan
- smärtsam** svår, sorglig
- snarare** mer, egentligen, bättre
sagt
- snarlik/t** som påminner om,
nästan samma
- snatta, snattar** stjäla något litet
i en affär
- snedvrída, (vrider, vred, vridit)**
ändra till det sämre, feltolka
- snitt, -et; pl.=** genomsnitt,
medeltal
- snubbla, snubblar** fastna med
foten, stappla
- snutt, -en; -ar** liten bit
- snäsa, -n; snäsor** rätta någon
argt eller svara argt
- snäv** knapp, för liten
- socken, -nen, -nar** (gammalt
ord) ungefär kommun
- sockenstuga, -n; -or** (gammalt)
kommunalhus
- solidaritet, -en**
sammanhållning, kamratskap,
lojalitet
- solitär, -en; er** någon ensam
- som på nåd** utan att kunna
bestämma själv, genom
tillstånd av
- som sig bör** som det ska vara,
naturligtvis
- som upplagt för** som om det
var förberett, som om det var
planerat att bli
- sorgset** ledset, med sorg
- spalt, -en; -er** kolumn i tidning,
tidningssida
- spana in, spanar** titta på,
observera
- spankulera, spankulerar** gå, gå
omkring
- spar på riset** = om du inte slår
- spekulera (i), spekulerar**
fundera över, fantisera kring,
försöka räkna ut
- spela ut sin roll, spelar** inte
längre vara viktigt
- spinkig/t** mager, smal
- spinna (spinner, spann,
spunnit)** skapa, fantisera
- splittra, splittrar** dela, skilja åt
- spontan** naturlig, impulsiv,
direkt
- spricka, -n, -or** här: mycket liten
skillnad
- spricka, spricker** misslyckas, gå
sönder

- sprida (sprider, spred, spritt)**
sända ut, överföra, breda ut,
vinna mark, vinna terräng
- sprida sig (sprider, spred,
spritt/spridit)** öka, smitta av
sig, bre ut sig, cirkulera
- springvikariat, -et; pl =** som
ersätter olika personer olika
dagar
- spådom, -en; -ar** förutsägelse,
framtidsvision
- spåra, spårar** leta upp, lokalisera
- spårlöst** utan spår, utan att
lämna något kvar
- spärra, spärrar** blockera, stoppa
- spärrtid, -en; -er** tiden då
körkortet är indraget, inte
gäller
- stapla, staplar** lägga en ovanpå
den andra, lägga på hög
- stapplande** osäker, hackig
- statisk/t** stabil, orörlig
- stenrik** enormt rik
- stenålder, -n** historisk tid, ca
13 000 år sedan
- sticka upp (sticker, stack,
stuckit)** opponera sig, föra
fram en egen åsikt
- sticka, stickar** tillverka av garn
- stickprov, -et; pl. =**
slumpmässigt urval, statistiskt
urval
- stifta (lagar), stiftar** bilda,
göra
- stiftelse, -n; -r** fond, institution
- stilla, stillar** lugna, sakta ned,
dämpa
- stimm, -et** buller, oväsen
- stimulans, -en; -er** inspiration,
motivation, uppmuntran
- stirra, stirrar** titta intensivt och
tomt framför sig, titta utan
att blinka
- stjälpa, stjalper** välta omkull,
förstöra
- störvulen/t** storslagen, grandios
- strandsatt** övergiven, utan
returresa
- strid, -en; -er** krig
- strida (strider, stred, stridit)**
kämpa, kriga
- strimma, -n; -or** linje, streck
- strosa, strosar** promenera,
ströva omkring
- strumpfota** utan skor, med bara
strumpor på
- strunta i, struntar** inte bry sig
om, inte fråga efter, inte göra,
ignorera
- stryk, -et** aga, slag
- sträcka sig, sträcker** räcker, når
- sträcka, sträcker** här: omfatta,
räcka
- strävande, -t; -n** arbete, syfte
- strömhopp, -et; pl.=** den ena
hoppar direkt efter den andra,
i en ström
- strömning, -en; -ar** lära,
ideologi
- stuka foten, stukar,** skada
foten, vricka foten
- stundande** kommande, som snart
inträffar
- stundtals** ibland, periodvis
- stupa, stupar** dö i krig
- styrka, styrker** stödja, bekräfta
- stå för (står, stod, stått)**
betyda, försvara, ansvara för
- stå i samklang med** gå bra ihop
med, harmoniera
- stå ut (står, stod, stått)** orka
med, hårda ut
- stå ut med (står, stod, stått)**
klara av, orka med
- ståndpunkt, -en; -er** åsikt,
uppfattning
- stänka, stänkar** flåsa, pusta, ge
ifrån sig ljud, stöna
- stätlig** storslagen, praktfull,
imponerande
- ställa till det** skapa oreda,
komplicera
- ställa upp (på)** deltaga i, följa,
vara lojal
- stämna, stämmer** vara rätt,
vara korrekt
- stämning, -en; -ar** atmosfär,
anda, tonläge
- ständig** oavbruten, ihållande
- ständig/t** alltid, konstant,
återkommande
- stöddig** överlägsen, självsäker,
kaxig
- stöna, stönar** sucka tungt och
ljudligt, stänka
- stöta på (stöter, stötte, stött)**
möta, finna, upptäcka
- stöta till (stöter, stötte, stött)**
knuffa till
- stöta ut, stöter** avvisa, visa
bort
- stötta, stöttar** stödja, ge sitt
stöd åt
- succé, -n; -er** framgång,
bästsäljare
- sudda ut** radera, försvinna
- suicidrisk, -en; -er** risk för
själv mord
- sund/t** förnuftig, klok, riktig
- surrogat, -et; -en** ersättning, i
stället för något
- svaja, svajar** gunga, svänga
- svansviftning, -en; -ar** här: glad
hälsning
- svenne, -en, -ar** slang för
svensk, "Svensson"
- svennefiera, svennifierar** bli
"svenne"
- svepa in (i), sveper** linda in,
omge
- svepa, sveper** dricka ur snabbt
- svetsa** två metalldelar blir till
ett genom att upphettas och
pressas ihop
- svetslåga, -n; -or** eldslåga som
används vid svetsning
- svetsmask, -en; -er**
ansiktsskydd vid svetsning
- svidande** kännbar
- svikare, -n; pl.=** någon som
sviker, en illojal, opålitlig
person
- sväng, -en; -ar** kurva, vridning

svänga sig, svänger ljuga, försöka bortförklara
syna, synar granska, undersöka
synbarligen till synes, såvitt man kunde se
syndabock, -en; -ar offer för mobbning, hackkyckling
synnerligen ovanligt, ytterst
synsätt, -et; pl.= sätt att se, inställning, attityd
sysselsatt verksam, upptagen, i arbete
så här dags vid den här tiden på dagen
så småningom så sakta, efter hand, gradvis
sågspån små träbitar som blir över när man sågar
såld här: förlorad, inte veta hur man ska göra
således alltså, följaktligen
sånär som på med undantag av, förutom
sårande förolämpande, som skadar
såvida om, ifall, förutsatt att
säga rent ut (säger, sa, sagt) säga vad man menar
sällsam ovanlig, fantastisk
sällsynt ovanlig, enstaka
särart originalitet, personlig prägel
säregen ovanlig, underlig
särskild/t speciell, extra
säsongsarbete, -t; -n under en del av året, t.ex. bara under sommaren
säte, -t; -n sittplats i bil, buss, tåg, tunnelbana
sätta sig på skolbänken studera
sönderriven/t perfekt particip av riva sönder

T

ta för sig, (tar, tog, tagit) servera sig själv, förse sig

ta för vana att göra något (tar, tog, tagit) bruka göra något, vara van att göra något
ta hand om (tar, tog, tagit) sköta, vårda
ta hänsyn till respektera, bry sig om
ta illa upp bli förargad, ogilla, bli sårad
ta in bo, söka rum på hotell, här i privatrum
ta initiativ till inleda, börja, ta första steget
ta miste (tar, tog, tagit) ta fel, missta sig
ta sig an (tar, tog, tagit) ta hand om, hjälpa
ta täten (tar, tog, tagit) gå före, visa vägen, ta ledning
ta ur bruk (tar, tog, tagit) sluta använda
tabu, -t; -n förbud, något som inte får göras eller sägas
talesätt, -et; pl.= ordspråk
tanklös/t som inte tänker så långt
tappa andan, tappar sluta andas, här = bli väldigt förtjust
tappa mark, tappar minska, förlora inflytande
tarvlig/t elak, nedrig
taskig/t elak, dålig, nedrig
tassa, tassar gå tyst, smyga
te sig (ter, tedde, tett) tyckas, verka, förefalla
telegram, -met; pl.= telegrafiskt meddelande
telning, -en; -ar barn
tendens, -en; -er inriktning, utveckling, benägenhet
tendera, tenderar visa tecken på, luta åt, närma sig
terräng, -en; -er område, landskap
tiga (tiger, teg, tigit) vara tyst, säga ingenting
tigga, tigger be om, bönfälla

till varje pris absolut, med alla medel
tillbakadragen blyg, timid, reserverad
tillbringa, tillbringar vara, vistas
tillfreds nöjd
tillfälle, -t; -n situation, tillfällighet, stund, tid
tillförlitlig pålitlig, säker
tillgiven/t kärleksfull, lojal
tillgjord/t spelad, onaturlig
tillgodosedd/tt uppfyllt, tillfredsställt
tillgång, -en; -ar möjlighet att använda
tillgänglig/t lätt att nå, till hands, som finns att få
tillräcklig/t stor nog, som räcker, lagom
tillskott, -et; pl.= bidrag, förstärkning
tillstånd, -et; pl.= läge, förhållande, situation
tillta (-tar, -tog, -tagit) öka
tilltala, tilltalar tycka om något
tilltro, -n förtroende
tillvaro, -n sätt att leva, liv
tillåta (-låter, -lät, -låt) här: ge möjlighet till
tilllägg, -et; -en något extra
tillägna sig, tillägnar lära sig, ta till sig
tindrande glittrande, strålande
ting, -et; pl.= sak
titt och tätt ofta
tjat, -et upprepning, gnat
tjata, tjatar upprepa samma sak hela tiden, gnata
tjoa, tjoar ropa
tjusning, -en charm, fascination, dragningskraft
tjuta, tjuter skrika, vråla
tjuvläsa, läser läsa i smyg, läsa andras brev osv.
tjära, -n svart, tjock, flytande produkt; kan användas till impregnering

- tolerans, -en** överseende, förståelse
- torde** bör, lär
- torftig/t** enkel, otillräcklig, innehållslös
- trakt, -en; -er** området i närheten
- trampa, trampar** *här:* gå
- trend, -en; -er** prognos, riktning
- treva, trevar** söka sig fram, famla
- trippa, trippar** gå lätt på höga klackar
- tronen** kungamakten
- tronföljare, -n; pl. =** den person som ska bli kung/drottning
- trotsig** som vägrar finna sig i, motsträvig, rebellisk
- trycka ner, trycker** kuva, behandla nedlåtande
- trångbodd** ha det trångt, ha liten plats
- träda tillbaka, (träder, trädde, trätt)** gå tillbaka, backa
- träflis, -en** små bitar av trä som blir kvar efter t.ex. hyvling
- träget** flitigt, ihärdigt, utan att tröttna
- tränga sig före, tränger** gå före andra, bana väg, forcera
- trängas ut** att inte få plats, hamna i bakgrunden, försvinna
- trängsel, -n** när det är trångt, människor trängs
- tröskel, -n; -ar** dörrtröskel, kant vid ingången till ett rum
- tröskel, -n; trösklar** dörrtröskel, kant
- tu** två
- tukt, -en** hård uppfostran
- tummelplats, -en; -er** plats för diskussioner, arena
- tungomål, -et; pl. =** språk, dialekt
- tupplur, -en; -ar** kortare sömn, siesta
- turas om** växla, byta av varandra, alternera
- turbulent** med hårda strömmar, som upprör
- turistfälla, -n; -or** som "fångar" turister, som utnyttjar turister
- tvekan (en)** tvivel, obeslutsamhet
- tveksam/t** osäker, ambivalent
- tvist, -en; -er** konflikt, oenighet, bråk
- tvåa, -n; -or** tvårumslägenhet
- tvång, -et; pl. =** krav, något man är tvungen att göra
- tvärbromsa, bromsar** tvärstanna, bromsa plötsligt
- tvärtemot** i motsats till, tvärtom
- tvärtom** motsatt, det motsatta, motsatsen
- tyda på (tyder, tydde, tytt)** visa tecken på, se ut som, indikera
- tyna bort, tynar** bli svagare och svagare, avta
- tålig** hållbar, robust
- tålmodigt** med mycket tålamod, utan att ge upp
- täckande** riktig, överensstämmande, som täcker
- täckjacka, -n; -or** vinterjacka
- tämligen** ganska, relativt, rätt så
- tänja, tänjer** dra ut, göra större (*här:*) gå över hastighetsgränsen
- tänka om, tänker** ändra sig, ändra uppfattning
- tät** intensiv, upprepad
- tätt** nära, alldeles intill
- U**
- umgås (-gås, -gicks, -gått)** träffas, vara gäst hos
- umgänge, -t; -n** sällskap, samvaro
- undantag, -et; pl. =** ovanlighet, specialfall, som inte följer regeln
- underhållande** roande, kul
- underlag, -et; pl. =** grund, utgångspunkt
- underläge, -t; -n** sämre läge än andra
- underlägsen/t** sämre, mindre värd
- underlätta, underlättar** förenkla, göra lättare
- understryka (-stryker, -strök, -strukit)** betona, markera, poängtera
- undertrycka, undertrycker** hindra, krossa, trycka ned
- undervärdera, undervärderar** underskatta, ta för lätt på
- undgå (-går, -gick, -gått)** klara sig från, slippa undan
- undvika (-viker, -vek, -vikit)** avstå från, slippa
- undvikande** slingrande, försök att komma undan
- unik** sällsynt, ovanlig
- UNT** Uppsala Nya Tidning
- uppbrott, -et; pl. =** flytt, avresa
- uppdrag, -et; pl. =** projekt, uppgift
- uppehålla sig vid (-håller, -höll, -hållit)** fästa sig vid, dröja kvar vid, syssla med
- uppehälle, -t; -n** försörjning
- uppenbarligen** tydligen, helt klart
- uppenbart** tydligt, självklart
- uppfatta, uppfattar** förstå, tolka, fatta
- uppfattning, -en; -ar** åsikt, inställning, tanke
- upppifning, -en; -ar** påhitt, nyskapelse, innovation
- uppfordrande** befallande
- uppfälld/t** perfekt particip av fälla upp, som står så att båda sidor syns
- uppföljning, -en; -ar** efterbehandling, kontroll
- uppföljningstid, -en; -er** tid för efterbehandling, kontroll
- uppförande, -t; -n** beteende

- uppge (-ger, -gav, -gett)**
meddela, berätta, tala om
- uppgiven/t** förtvivlad, kraftlös, resignerad; som meddelats
- uppgörelse, -n; -r** gräl, konfrontation, meningsbyte
- upphöjd** hög, överlägsen
- uppkomst, -en** början, tillkomst
- upplaga, -n; -or** tryckning, utgåva
- uppleva, upplever (här:) tycka, anse, uppfatta**
- upplevelse, -n; -r** händelse, erfarenhet
- upplyft** perfekt particip av lyfta upp
- upplösning, -en; -ar** slut, lösning
- upplöst** splittrad, skild
- uppmåna, uppmånar** råda, övertala
- uppmuntra, uppmuntrar** ge sitt stöd åt
- uppmärksamma, uppmärksammar** lägga märke till, observera
- uppnå (-når, -nådde, -nått)** nå, komma fram till
- upprepa, upprepar** repetera, säga efter
- uppriktig/t** ärlig, rak, naturlig
- uppror, -et; pl. =** göra uppror = protestera, försöka ändra
- upprätta, upprättar** skapa, starta
- uppröra, upprör** reta upp, förarga
- upprörd** uppretad, chockerad, orolig, ledsen
- upprördhet, -en; -er** ilska, chock
- uppskatta, uppskattar** tycka om; beräkna, mäta
- uppsluka, uppslukar** fånga, absorbera, fördjupa
- uppsluppen/t** glad, livlig, munter
- uppstickare, -n; pl. =** någon som sticker ut, skiljer sig från de andra genom radikala grepp
- uppstå (-står, -stod, -stått)**
börja, komma till, födas
- uppsättning, -en; -ar** här: par
- upptäcka, upptäcker** lägga märke till, utforska, få reda på
- urfader, -n; -fäder** grundare, släktens förste man
- ursprunglig/t** först, tidigast, från början
- urval, et; -en** val, sortering
- uråldrig/t** väldigt gammal
- usel** mycket dålig
- utagerad** avslutad
- utan vidare** direkt, rakt på sak
- utbytbar** möjlig att byta ut
- utebli (-blir, blev, blivit)** inte bli av, inte hända
- utebliven** som inte händer, inte sägs
- uteslutande** bara, endast
- utförlig/t** grundligt, med många detaljer
- utgå ifrån (-går, -gick, -gått)**
vänta sig, basera på
- utgång, -en; -ar** resultat
- utgångspunkt, -en; -er**
startpunkt, grund, början
- utgöra (-gör, -gjorde, -gjort)**
vara, innebära, bilda
- utkant, -en; -er** ytterområde, inte centrum
- utled** utledsen, trött
- utlägg, -et; pl. =** utgift, betalning
- utmana, utmanar** pröva, testa, bjuda till strid
- utmaning, -en; -ar** svår uppgift, lockande uppgift
- utmaning, -en; -ar**
krigsförklaring, provokation
- utmärka sig, utmärke** r vara känd för
- utmärkande** typisk
- utmärkelse, -n; -r** pris, belöning
- utmärkt** här: markerad
- utnyttja, utnyttjar** dra nytta av, ta till vara
- utpräglad/t** tydlig, typisk
- utreda, utreder** förklara, kartlägga
- utrotning, -en; -ar** förintning, utplåning, slut
- utrotningshotad** som riskerar att försvinna
- utrusta, utrustar** förse med
- utrustad (med)** försedd med
- utrymme, -t; -n** plats, rum, lokal
- utsatt** öppen
- utsatt (perfekt particip av sätta ut)** placerad
- utse (-ser, -såg, -sett)** välja, utnämna
- utsliten** utarbetad, slut
- utspela sig, utspelar** hända, äga rum
- utspädning, -en; -ar** förtunning, uppblandning
- utstråla, utstrålar** sända ut
- utsträckning, -en; -ar** grad, omfattning
- utsträckt** stort, omfattande, långt
- utstött** utkastad i världen, utestängd från normalt liv
- utsätta (-sätter, satte, satt)**
ådra sig, drabbas, genomgå
- utsätta för (-sätter, -satte, -satt)** riskera att drabbas, drabbas av
- utsätta sig (för) (-sätter, -satte, -satt)** riskera, bli centrum för
- uttalande, -t; -n** kommentar, yttrande
- uttryck för** tecken på, bevis på
- uttryck, -et; pl. =** tecken på något; talesätt, fras, ord
- uttrycka, uttrycker** säga, formulera
- uttråkad** ointresserad, blasé
- uttänjt (av)** av tänja ut; göra större

utveckla, utvecklar förbättra, öka
utvecklad/t avancerad, mer utarbetad

V

vaksam/t på sin vakt, observant, misstänksam
vakta sin tunga, vaktar att inte säga något olämpligt
vakta sina ord, vaktar välja noga sina ord
val, et; pl. = alternativ (verb: välja)
vanära, -n; förnedring, förödmjukelse, kränkning
vara bekant känna någon, umgås med någon
vara främmande för avvisande, ogillande
vara fäst vid tycka om
vara föremål för vår fantasi vara den som alla fantiserar kring
vara i knipa ha problem
vara i stånd att förmå, kunna
vara medveten om förstå, känna till
vara pigg på tycka om, gärna vilja
vara, varar pågå, hålla på, bestå
varv, -et; pl. = där man bygger båtar
vattnig/t tunn, utspädd, färglös
vedertagen/t vanlig, accepterad
vedhuggning, -en; -ar att hugga ved (dela upp en stor bit trä till mindre)
vegetation, -en; -er växtliv, det som växer
verbal ha lätt för att uttrycka sig med ord
veritabel/t verklig, fullständig
verk, -et; pl. = skrift, bok, konstverk
verksamhet, -en; -er aktivitet

vett och etikett regler för hur man umgås med andra
vett, -et förstånd, omdöme, klokhet
vid det laget vid den tiden
vidd, -en; -er land, yta
vidga, vidgar göra större, expandera
vidrig/t otäck, avskyvärd
vidsträckt stort, utsträckt, öppet
vidsynthet, -en förståelse, tolerans, utan fördomar
viga, viger förena i äktenskap
vigsel, -n; -lar giftermål, ceremoni då man gifter sig
vikariat, -et; pl. = jobb för kort tid, i stället för någon annan
viljeyttring, -en; -ar uttryck för vilja
vilsen osäker, bortkommen
vimm/el, -let; pl. = en stor mängd människor, trängsel, virrvarr
vingla, vinglar gå/åka ostadigt
vinna mark (vinner,vann,vunnit) gå framåt, öka, göra framsteg
virka, virkar tillverka av garn
vis, -et; pl. = sätt
vishet, -en klokhet, förnuft
visp, -en; -ar verktyg för att röra om, slå till skum
vistas vara, befinna sig
visuell/t det man ser
vits, -en; -ar mening, poäng
vitt här: mycket
vore (gammal verbform) skulle vara
vrede, -n ilska, ursinne
vredesutbrott, -et; pl. = utbrott av ilska
vrida om (vrider,vred,vridit) röra runt, förändra
vriden/t bakvänd, i annan ordning
vråla, vrålar skrika högt
vränga ut och in vända helt och hållet

vränga, vränger vrida, vända ut och in på, vända bakfram
vurmare, -n; pl. = någon som vurmar för (är tokig i, svärmar för) vapen
våghalsig/t djärv, oförsiktig, riskabel
vålla, vållar orsaka
vånda, -n; -or kval, ångest
vårda, vårdar sköta, ta hand om
vårdnad, -en; -er tillsyn, omsorg
väcka intresse, väcker bli intresserad
vädja till, vädjar försöka påverka
väglag, -et förhållandet på vägen, t.ex. is, snö, torr mark
välfärd, -en social trygghet, hög levnadsstandard
välta, välter göra så att något ramlar
välvilja, -n; -or vänlighet
vänja (vänjer, vande, vant) bli van, finna sig i
vänligare stämd snällare
vänslas smekas, kela
värdering, -en; -ar åsikt, norm, uppfattning
värdesätta (-sätter, -satte, -satt) uppskatta, prisa
värja sig, värjer försvara sig, hålla stånd mot
världsovan ovan att umgås i främmande miljöer
väsa, väser fräsa, viska
väsen (ett) pl. = karaktär, sätt att vara, personlighet, sinne
väva in, väver (väva = tillverka tyg) blanda med
växelvis växla mellan, i skift
växla, växlar byta, variera
vörda, vördar respektera, sätta högt

Y

ylleolle, -n; -ar polotröja (olle) av ull

ynka enda, obetydlig, enstaka
ynklig obetydlig, liten
ypperlig utmärkt, förträfflig
yra, -n vild framfart, glädje
ytlig/t utan djup
ytterligare ett till, ett extra
ytterlighet, -en; -er överdrift, extrem gräns
ytterst synnerligen, oerhört, extremt
yttrande, -t; -n uttalande, replik
yvig/t överlastad, som når överallt utan kontroll

Å

å, -n; -ar mycket liten flod
åbäke, -t; -n klumpigt föremål, oformlighet
åka fast, åker bli upptäckt, bli tagen av polisen
åka snålskjuts (en snålskjuts) dra nytta av, utnyttja, få något på köpet (gratis)
åklagare, -n; pl.= person som tar brottet till domstol
ångerköpt ångra sig
ångest, -en ångslan, oro, själanöd
åskådning, -en; -ar sätt att se, syn på saken
åstadkomma (-kommer, -kom, -kommit) utföra, göra, skapa
återfall, -et; pl.= samma sjukdom eller annat kommer tillbaka
återfallsbenägen någon som ofta får återfall
återfallsfrekvens, -en; -er mängden av återfall (upprepning) av t.ex. rattfylleri
återhållen/t reserverad, dämpad
återstå, (-står, -stod, -stått) finnas kvar
åtgärd, -en; -er ingripande, handling, insats

åtrådd eftertraktad, något alla vill ha

Ä

äga rum, äger hända, ske
ägna sig åt, ägnar syssla med, hålla på med
älta, ältar upprepa, prata om igen och igen
än det ena än det andra ibland det ena, ibland det andra
ändamål, et; -en syfte, avsikt
ångslan (en) oro, rädsla, fruktan

Ö

öde, -t; -n slump, predestination, fortuna
ödesmättad avgörande, kritisk
ödmjuk/t blygsam, respektfull, anspråkslös
ögonblick, -et, pl. = liten stund, moment
öknamn, -et; pl.= elakt och nedsättande namn
ömsa, ömsar byta
ömsesidig/t från båda sidor, gemensam
ömsesidighet, -en som kommer från båda sidor
ömtålig/t känslig, sårbar
önskvärd/t välkommen
överanstränga sig (överanstränger) arbeta för mycket, stressa
överblicka, överblickar förstå, se allt
överdriva (-driver, -drev, -drivit) gå för långt, ta till för mycket
överdådig/t överdriven/t
överfalla (-faller, -föll, -fallit) attackera, anfälla
övergiven/t lämnad ensam
övergripande allmän, generell

övergå till (-går, -gick, -gått) sluta med något och börja med något nytt

överhet, -en; -er de som har makt, myndighet

överhuvudtaget i sort sett, allmänt sett; alls

överlag i allmänhet, genomgående

överläge, -t; -n starkare ställning, övertag

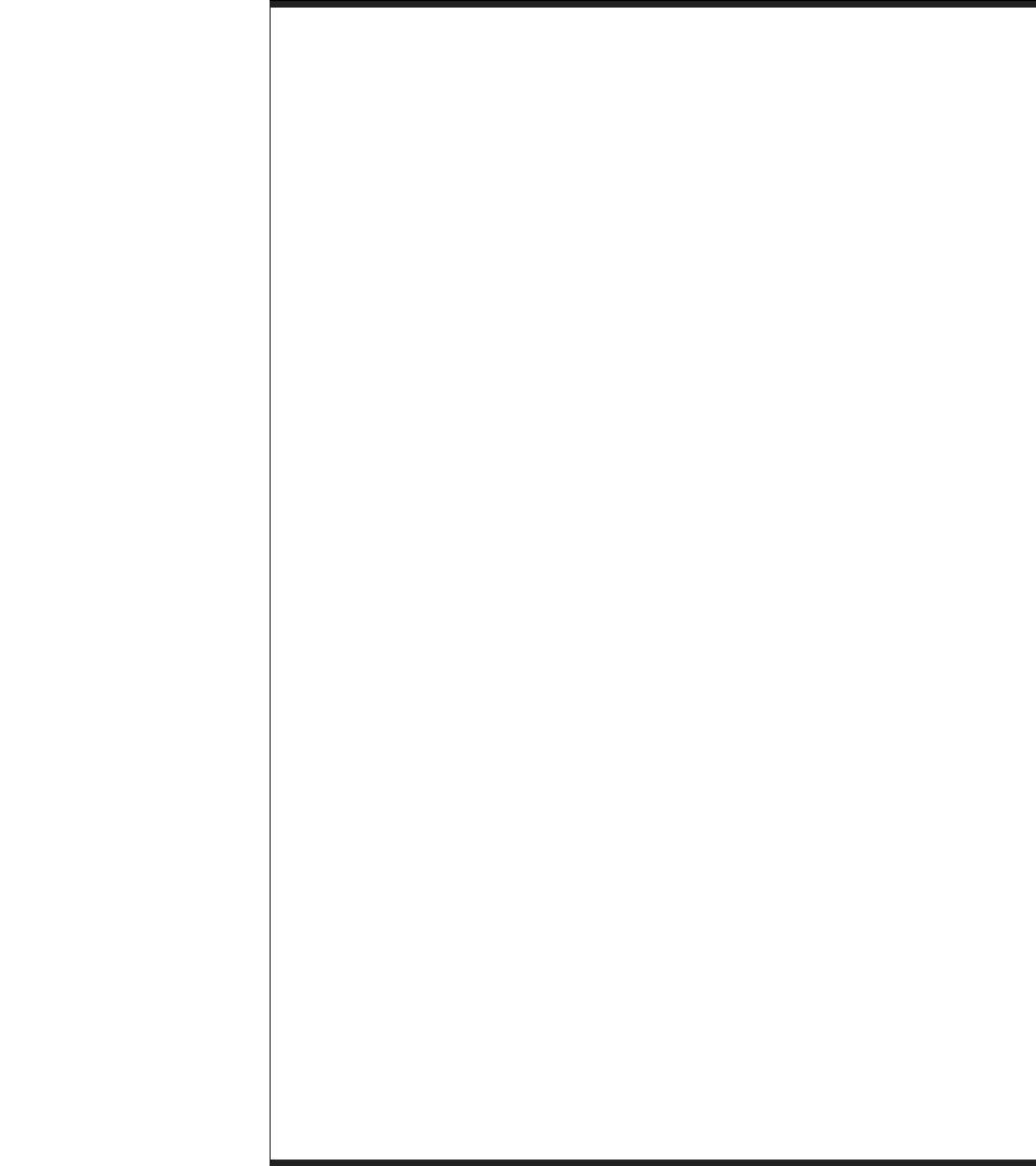
övermått, -et överskott, mer än nog

överseende, -t förståelse, tolerans

övertygad säker, inte tvivla

övervakad/t kontrollerad

överväga, överväger fundera på, väga för och emot

Textkällor

Vi har på alla sätt försökt få listan över upphovsrättsinnehavare så komplett och korrekt som möjligt. Kompletteringar mottages tacksamt. Ett varmt tack till följande upphovsrättsinnehavare som gett oss tillstånd att använda deras material:

- s. 50 Bosse Sandström, Aftonbladet
- s. 59 Theodor Kallifatides, ur Den dubbla längtan 1995
- s. 60 Eliza Kajanus, Språktidningen, december 2010
- s. 69 Roger E. Axtell, ur Talande gester, Wahlströms 1999
- s. 71 Ulrika Naezer, Skolvärlden 1996: 5
- s. 72 Ulrika Naezer, Uppsala Nya Tidning 1997-09-02
- s. 75 Helena Johansson, Uppsala Nya Tidning 2005-09-18
- s. 86 Jonas Karlsson, ur Den perfekta vännen, Wahlström & Widstrand 2009
- s. 110 Gillis Herlitz, ur Svenskar 1991
- s. 118 Pia Nordström, Expressen
- s. 132 Theodor Kallifatides, ur Den dubbla längtan 1995
- s. 142 Dorotea Bromberg, Dagens Nyheter
- s. 143 God morgon världen, Sveriges Radio
- s. 150 Fredrik Lindström, Sommar, Sveriges Radio
- s. 179 Christina Sedwall, Uppsala Nya Tidning
- s. 189 Johan Taubert, Aftonbladet 2003-11-10
- s. 190 Tendens, Sveriges Radio
- s. 198 Tendens, Sveriges Radio
- s. 206 Anita Björkqvist, Vi 2002: 6
- s. 217 Thomas Lerner, Dagens Nyheter 2012-01-25
- s. 221 Joanna Rose, Forskning och framsteg 2010: 8
- s. 238 Annika Sohlander, Aftonbladet 2001-08-16
- s. 240 Lotta Frithiof, Uppsala Nya Tidning 2005-10-05
- s. 247 Hanne Kjöllér, Dagens Nyheter 2002-12-14
- s. 260 Susanne Rondiner, 10-timmen, Sveriges Radio 1993-02-15